

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE ANTROPOLOJİNİN KURULMA VE
KURUMSALLAŞMA SORUNLARINA TARİHSEL BİR YAKLAŞIM:
DTCF ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hasan MÜNÜSOĞLU

Ankara-2010

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE ANTROPOLOJİNİN KURULMA VE
KURUMSALLAŞMA SORUNLARINA TARİHSEL BİR YAKLAŞIM:
DTCF ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hasan MÜNÜSOĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Tayfun ATAY

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE ANTROPOLOJİNİN KURULMA VE
KURUMSALLAŞMA SORUNLARINA TARİHSEL BİR YAKLAŞIM:
DTCF ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Tayfun ATAY

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışmada, Türk antropolojisi açısından önemli beş isim incelenmiştir. Bunlar Afet İnan, Şevket Aziz Kansu ve onun ardından yetişen, fizik antropolojide Seniha Tunakan, paleoantropolojide Muzaffer Şenyürek ve etnolojide Nermin Erdentuğ'dur.

Antropoloji'nin Türkiye'de kuruluşu neredeyse cumhuriyetle eş zamanlıdır. Buna rağmen antropoloji çok bilinen bir disiplin haline gelememiş ve insanların zihninde "ırk bilim" olarak yer etmiştir. Bunun temelinde "ırk"ın ilk kurulduğu yıllarda antropologların en çok üzerinde durduğu konu olmasıdır.

Türkiye'de antropolojinin başlangıçtaki ilk işlevi Türk ırkının iddia edilen aksine sarı ve dolikosefal olmayıp, beyaz ve brakisefal bir ırk olduğunu ispata girişmek olmuştur. Bu şekilde "ırk" temelinde başlayan çalışmalar, 1930'larda öjenizme kadar varmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında, ırk kavramının gözden düşmesine paralel olarak Türkiye'de de ırk çalışmalarına duyulan ilgi azalmış, kavramın "ırkçı" çağrışımlar yapacak kullanımından uzak durulmaya çalışmıştır. "İrk" kavramı sadece bir takım fizyolojik özellikleri tanımlamayan bir hal almıştır ve antropoloji "kültür" konusuna odaklanmaya başlamıştır.

Bu bakımdan yukarıda ismi belirtilen antropologların çalışmaları çerçevesinde Türk antropolojisinin düşünsel gelişimi bu çalışmada analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ırk, ırkçılık, antropoloji, fizik antropoloji, paleoantropoloji, etnoloji, sosyal antropoloji.

ABSTRACT

This study is an historical-anthropological analysis of the thoughts and practices of five scholars, who played significant roles in the construction of the discipline of anthropology in Turkey. These scholars are (in order of historical appearance) Afet İnan, Şevket Aziz Kansu, Seniha Tunakan, Muzaffer Şenyürek and Nermin Erdentuğ.

Having initially started to be institutionalized in 1925, anthropology nevertheless could not be a well-known discipline for a long time, and was conceived as “the science of race” by many. The reason for that was its extensive focus and specialization in the issue of race from the early years of its foundation.

The main function of anthropology in Turkey was to prove that the Turkish race was, contrary to common belief, not “yellow” (mongoloid) and dolichocephalic, but “white” (caucasoid) and brachycephalic. The discipline, which had started to have a great concern with “race”, turned into “eugenism” in the 1930s. However, when, following the Second World War, the issue of race was degraded and the concept, as a key analytical device to be used in anthropology and other social sciences, was left aside, Turkish anthropology also lost its interest in the concept and started to be cautious for not giving any impression of racist motivation in the studies and researches.

The notion of race started to be used only within the restricted sphere of biological diversity of humanity, whilst researches in human societies have started to be conducted with reference to and by focusing on the concept of culture.

These points in mind, this study approaches to the thoughts and works of the five early scholars of Turkish anthropology and, attempts to reveal their intellectual and ideological baggages, from which anthropology in Turkey took its direction, motivations and orientations.

Keywords: race, racism, anthropology, physical anthropology, paleoanthropology, ethnology, social anthropology.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ: ANTROPOLOJİNİN “IRK LEKESİ”	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTROPOLOJİ ve ANTROPOLOJİNİN TARİHİ

1.1. Antropolojinin Kapsamı	5
1.2. Antropolojinin Tarihi	7
1.3. Ulus Devlet, Irk ve Antropoloji	14

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE ANTROPOLOJİSİ’NİN “PROTO-HİSTORİK” FİGÜRÜ: AFET İNAN

2.1. Giriş	16
2.2. Tarih	18
2.3. Antropoloji	22
2.4. Orta Asya, Anadolu ve Türkler	29
2.5. Sonuç	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE ANTROPOLOJİSİ’NİN KURUCU HOCASI: ŞEVKET AZİZ KANSU

3.1. Giriş	33
3.2. Şevket Aziz Kansu ve Antropoloji	36
3.3. Biyo-sosyoloji ve Öjeni	55
3.4. Sonuç	62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“DURAKLAMA DÖNEMİ”NİN ARADA KALMIŞ ANTROPOLOĞU: SENİHA TUNAKAN

4.1. Giriş	65
4.2. Seniha Tunakan’da Irk	67
4.3. Kalıtım	75
4.4. Parmak İzleri ve Suçlular Üzerine Çalışmaları ve Mongol Lekesi	80
4.5. Sonuç	83

BEŞİNCİ BÖLÜM
ANTROPOLOJİNİN “IRK PARADİGMASI”NDAN “IRK REALİTESİ”NE
ÇEVİRİLEN ROTASI:
MUZAFFER SÜLEYMAN ŞENYÜREK

5.1. Giriş.....	85
5.2. Muzaffer Şenyürek’in Irka Bakışı.....	88
5.3. Sonuç.....	95

ALTINCI BÖLÜM
“IRK” YETER! SÖZ “KÜLTÜR”ÜN!..
NERMİN ERDENTUĞ İLE FİZİK ANTROPOLOJİDEN ETNOLOJİYE
AÇILAN YOL

6.1. Giriş.....	96
6.2. Antropoloji/Etnoloji.....	98
6.3. Fizik Antropolojiden Etnolojiye /Irktan Kültüre Yönelim.....	101
6.4. Sün ve Hal Köyü İncelemeleri.....	103
6.5. Türklük ve Toplumsal Yapı.....	105
6.6. Kalkınma Antropolojisi.....	107
6.7. Sonuç.....	111

SONUÇ..... 113

KAYNAKÇA..... 118

EK 1: YAPILAN GÖRÜŞMELER

PROF. DR. METİN ÖZBEK İLE YAPILAN GÖRÜŞME..... 129

PROF. DR. İŞİN YALÇINKAYA İLE YAPILAN GÖRÜŞME..... 146

PROF. DR. M. MUHTAR KUTLU İLE YAPILAN GÖRÜŞME..... 157

EK 2: BİBLİYOGRAFYALAR..... 164

EK 3: BELGELER..... 189

EK 4: İSMAİL KILIÇ KÖKTEN’İN ATATÜRK RESMİ..... 198

ÖZGEÇMİŞ..... 199

ÖNSÖZ

İnsanı biyolojik ve kültürel bir canlı olarak ele alan antropoloji günümüz dünyasında giderek artan bir ilgiye sahiptir. Dünyadaki antropolojinin tarihsel gelişimi birçok araştırmaya ve tartışmaya konu olmaktadır. Ancak ülkemizde antropolojinin tarihsel gelişiminin çok ilgilenilen bir alan olduğu söylenemez. Son yıllarda bu konuya dair küçük çaplı çalışmalar yapılmış olsa da henüz kapsamlı bir Türk antropoloji tarihi yazılmış değildir. Hatta Türkiye’de antropolojinin kurucusu olan Şevket Aziz Kansu üzerine hazırlanmış bir makale dahi bulunmamaktadır. Bu bakımdan hazırlanan bu yüksek lisans tezi Türkiye’de antropolojinin tarihine ilişkin mütevazı bir katkı sunabilirse amacına ulaşacaktır.

Bu çalışmanın ortaya çıkması için uygun ortamı hazırlayan, yıllardır süren eğitimim için ellerinden gelen bütün maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim ailem için ne söylesem kâfi olmayacaktır. Bu yüzden ima ile yetinip hepsine teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimimi yaptığım Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nde yardımları ve katkılarıyla üzerimdeki emeği büyük olan Enstitü müdürü ve hocam Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN’a şükranlarımı sunuyorum. Bu çalışma için yoğun tempolarına rağmen bana zaman ayırıp görüşmeler yaptığım Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü başkanı Prof. Dr. Metin ÖZBEK’e, Ankara Üniversitesi Arkeoloji Bölümü emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Işın YALÇINKAYA’ya, öğrencisi olduğum değerli hocam, Ankara Üniversitesi Halkbilim Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. M. Muhtar KUTLU’ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmanın danışmanlığını kabul eden, Halkbilim’de başladığım lisans eğitimimden itibaren yol göstericiliğiyle kendisinden çok şey öğrendiğim, bu tezin yapılandırılmasından içeriğinin zenginleştirilmesine kadar çalışmanın en başından itibaren her türlü desteği veren hocam Prof. Dr. Tayfun ATAY’a teşekkür ediyorum.

Çalışmada mevcut olan eksikliklerin ve görüşlerin sorumluluğu tümüyle bana aittir.

Hasan MÜNÜSOĞLU

Ankara-2010

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m. Adı geçen makale

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

bkz. Bakınız.

C.: Cilt

ev.: Çeviren

DTCF: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakóltesi

Ed.: Editör

s.: Sayfa

TTK: Türk Tarih Kurumu

Vol: Volume (cilt)

GİRİŞ: ANTROPOLOJİNİN “IRK LEKESİ”

Cumhuriyetin ilanından sadece birkaç yıl sonra ve daha henüz o dönemde diğer sosyal bilim dallarının esamesi dahi okunmazken, yapılan çalışmalarla gündeme gelen ve popülerlik kazanan antropoloji, aradan geçen 85 yıla rağmen henüz bilinir bir disiplin haline gelememiştir. Bugün dahi antropologlar, antropoloji öğrencileri ve antropolojiyle ilgilenenler, antropolojiyi sosyoloji gibi daha “popüler” olan başka disiplinlerle anlatmak zorunda kalıyorlar. Bu durumdan daha vahim olanı ise, oldukça yaygın bir şekilde antropolojinin “ırkbilim” olarak biliniyor olmasıdır.¹ Elbette burada tek “kabahatli” olarak alan dışındaki insanlar gösterilemez. Çünkü eğer insanların zihninde “antropoloji” “ırkbilim” ile karşılık buluyorsa, bunun temel sebebi tarihsel geçmişinden kaynaklanmaktadır.

Antropolojinin geçmişi sadece Türkiye’de değil, dünyada da pek iç açıcı olmayan yaklaşım ve yönelimlerle malûdür. Antropolojiye yönelik en büyük iki eleştiri antropolojinin “sömürgeciliğin bir bilimi” ve “ırkçılığa en çok katkı sağlayan disiplin” olduğu yönündedir. Yıllarca bu “günahkâr” geçmişinden kurtulmanın mücadelesini veren antropoloji, dünyada bununla hesaplaşmış ya da bunu başarmış olsa da, Türkiye’de henüz bu durum tam anlamıyla gerçekleşmiş değil. Ders kitaplarında, kimi “bilimsel” çalışmalarda “ırkbilim” olmaktan kurtulamadı ve açıkça söylemek gerekirse antropoloji “ırk lekesi”ni hala taşıyor. Bu yüzden bu çalışmada antropolojinin “ırkla olan imtihanı” geniş yer bulacak.

Bu çalışma bir biyografi denemesi ya da Türkiye’de antropolojinin kronolojik bir incelemesi olarak tasarlanmadı. Çalışma esasen Türkiye antropolojisinin kurulmasına öncülük eden beş bilim insanının üretimlerine odaklanarak bunların eleştirel bir değerlendirmesini yapma niyeti taşımaktadır. Böyle bir çalışmanın belki de en büyük riski “anakronizm”e saplanmak olacaktır. Bu bakımdan çalışmada ele alınan konular dönemin siyasal konjonktürüyle paralel verilmeye çalışılmıştır.

¹ Tayfun Atay, “Değişimin Toplumsal ve Kültürel Sonuçları”, **İktisat Dergisi**, sayı: 511-512, 2010, s. 171.

Çalışma Türkiye antropolojisinin temel yapı taşları olarak nitelenebilecek beş bilim insanı ile sınırlandırılmıştır. Bunlar, Afet İnan, Şevket Aziz Kansu, Seniha Tunakan, Muzaffer Şenyürek ve Nermin Erdentuğ'dur. Bu kişilerin belirlenmesi onların Türkiye antropolojisindeki konumlarından hareketle gerçekleşmiştir. Kısaca açıklamak gerekirse, bir tarihçi olan Afet İnan, tarihçi kimliğini yaptığı antropolojik çalışmayla kazanmıştır ve dönemin en büyük antropometrik çalışmasına imza atması, tarih ile antropoloji arasındaki kritik konumuna somut bir örnek olması bakımından önemlidir.

Şevket Aziz Kansu ise, Türkiye antropolojisinin hiç kuşkusuz mihenk taşıdır. Türkiye'de antropoloji disiplini Şevket Aziz Kansu ile kurumsallaşmış, onunla beraber gelişme imkânı bulmuştur. Bu yüzden de bu çalışmada Şevket Aziz Kansu "kurucu hoca" olarak nitelenmiştir.

Diğer seçilen üç bilim insanı ise yine doğrudan Şevket Aziz Kansu'yla ilgilidir. Bu üç bilim insanından ikisi, Seniha Tunakan ve Nermin Erdentuğ, Şevket Aziz Kansu'nun hem öğrencileri olmuş hem de onun asistanlığını yapmışlardır.

Bunlardan en eski olanı Kansu ile tanışıklığı "Türk Antropoloji Enstitüsü" İstanbul'dayken başlayan ve onunla beraber Ankara'ya gelen Seniha Tunakan'dır. Seniha Tunakan, Muine Atasayan ile beraber Şevket Aziz Kansu'nun ilk asistanı olmuştur. Doktora çalışması sonrasında da, Şevket Aziz Kansu tarafından Fizik Antropoloji kürsüsünün başkanlığına getirilmiştir. Bu bakımdan bu çalışmada yer alması önemlidir.

Türkiye'nin ilk etnoloji doçenti olan Nermin Erdentuğ, etnoloji kürsüsünün kuruluşunda yer almış ve uzun yıllar bu kürsüde başkanlık yapmıştır. Uygulamalı etnolojinin yaygınlaştırılması için çaba sarfetmiş ve sosyal antropolojinin-etnolojinin en önemli olmazsa olmazı olarak nitelenen alan araştırmasını ders olarak antropoloji müfredatına sokmuştur.

Bu iki ismin dışında kalan Muzaffer Süleyman Şenyürek'in Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Antropoloji Bilimleri'nde bulunmasında yine temel etken Şevket Aziz Kansu olmuştur. Kansu'nun davetiyle Amerika'da tamamladığı paleoantropoloji doktorası sonrasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine gelmiş ve Paleantropoloji kürsüsünün kurucusu olmuştur. Muzaffer Şenyürek'in Türkiye Antropolojisi'ndeki yeri Amerikan ekollü olması bakımından farklıdır. Çünkü ileride de değinileceği gibi Şevket Aziz Kansu Fransa'da, Afet İnan İsviçre'de ve Seniha Tunakan ise Almanya'da doktoralarını tamamlamışlardır. Muzaffer Şenyürek kıta Avrupa'sında eğitim almaması ve Şevket Aziz Kansu'nun öğrencisi olmaması bakımından diğer iki bilim insanından ayrılmaktadır.

İsmail Kılıç Kökten'in de son ana kadar bu çalışmada yer alması için kaynaklar tarandı ve Prof. Dr. Işın Yalçınkaya ile Kılıç hoca üzerinde yoğunlaşan bir görüşme gerçekleştirildi. Ancak çalışmanın ana teması bağlamında yeterli materyalin elde edilememiş olması sebebiyle Muzaffer Şenyürek'in incelendiği bölümde Kılıç Kökten'e dair kısa bir bilgi vermekle yetinildi.

Bu çalışmanın yapılanmasına ilişkin getirilebilecek bir eleştiri prehistorya, fizik ve paleoantropoloji alanlarıyla ilgili konuların eksik kaldığı şeklinde olabilir. Bunun böyle olmasının başlıca nedeni, tezin ana ekseninin sosyal-kültürel konular olmasıdır. Başka bir deyişle, fizik antropoloji, prehistorya ve paleoantropoloji çalışmaları söylem ve etkinlik noktasında toplumsal ve kültürel bir hal aldıkları ölçüde bu çalışmada üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan ismi belirtilen disiplinlerin (antropometri, osteometri, kraniometri, genetik, vb.) teknik donanım gerektiren bir çerçeveye sahip olması, bu alanların dışarıdan birisi tarafından anlaşılabilirliğini de güçleştirmektedir. Ayrıca raporlar halinde sunulan çalışmalara da içerikleri bakımından ayrıntılı olarak üzerinde durulmamıştır.

Özetle bu çalışmanın temel amacı, çalışma konusu içerisinde yer alan antropologların çalışmaları analiz edilip, ideolojik ve politik tezahürlerinin tespit edilmesidir.

Çalışmada literatür taramasına ek olarak ele alınan antropologların öğrencileri olmuş üç bilim insanıyla yapılmış görüşmeler hem metin içinde yer yer kullanılmış hem de tam metin olarak yer almıştır. Sözlü tarih çalışması niteliği taşıyan bu görüşmelerin çalışmaya yaptığı en büyük katkı, literatüre yansımayan bazı kişisel bilgilerin aktarımını sağlamış olmalarıdır.

Son olarak, çalışmanın ekler kısmında, ele alınan bilim insanlarının bibliyografyaları verilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanması esnasında sık sık başvurulan Aygen Erdentuğ'un Şevket Aziz Kansu'nun ölümünden sonra, ona ithaf edilen Antropoloji Dergisi için hazırladığı bibliyografya, Nermin Erdentuğ'un ölümünün ardından yine ona ithaf edilen Folklor-Edebiyat Dergisi'nde yer alan Nermin Erdentuğ bibliyografyası ve Afet İnan'ın anılarını yazdığı ancak tamamlamaya ömrünün yetmediği "Prof. Dr. Afet İnan" isimli kitapta yer alan bibliyografyadan yararlanılmış ve gerekli eklemeler yapılarak bu çalışmaya eklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTROPOLOJİ VE ANTROPOLOJİNİN TARİHİ

1.1 Antropolojinin Kapsamı

Sosyal-beşeri bilimlerin en tepesine genellikle tarih yerleştirilir. Daha sonra ortaya çıkan yeni disiplinler için de tarih temel alan olmaktadır. Bundan antropoloji de nasibini almış ve tarihin bir alt alanı olarak görülmüştür. Antropoloji kelimesinin İngilizcede kayıtlı ilk kullanımına 1593'te rastlanmaktadır. Buradaki antropolojinin anlamı, “[bir toplumun] soykütüğü ya da çıktıkları yer, inceledikleri sanatlar, yaptıkları işler. Tarihin bu kısmına Antropoloji denir” şeklinde tanımlanmıştır.²

Latince'de “insan” anlamına gelen “anthropos” ve “bilim” anlamına gelen “logos-logia” kelimelerinden türeyen antropoloji en genel anlamıyla insan topluluklarının kültürel ve biyolojik özelliklerini, bu özelliklerinin değişimlerini ve kültürlerin karşılaştırmalarını temel alarak inceleyen bilim dalıdır. Başka bir deyişle antropoloji, tarih boyunca var olmuş insan topluluklarının dışlarından hastalıklarına, çocuk yetiştirme biçimlerinden konut biçimlerine, geçim modellerinden ritüellerine, kısaca insana dair olan her şeyi kendisine araştırma konusu edinmiştir.³ Bu anlamda antropoloji dört alt dala ayrılır: sosyal-kültürel antropoloji, biyolojik antropoloji, linguistik ve arkeoloji.⁴

Sosyal-Kültürel antropolojinin temel konusu toplum ve kültürdür. Antropologlar toplumsal ve kültürel benzerlikleri ve farklılıkları incelerler. Sosyal-kültürel antropologların bilgiye ulaşmada kullandıkları temel yöntem katılarak gözleme dayanan alan araştırmasıdır. “Halklar hakkında yazmak” anlamına gelen

² Raymond Williams, **Anahtar Sözcükler-Kültür ve Toplumun Söz Varlığı**, Çev. Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 48.

³ Danile G. Bates, **21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji-İnsanın Doğadaki Yeri**, çev. Suavi Aydın vd. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009. s. 6.

⁴ Antropoloji'nin bu şekilde dört alt dala ayrılması Amerikan Antropolojisinin en önemli sınımlarından olan Franz Boas'dan miras kalmıştır. Bu konuya ileride antropolojinin tarihsel gelişimi içerisinde daha ayrıntılı olarak değinilecektir. Ancak Avrupa'da antropoloji sosyal ve biyolojik olarak iki ana alana ayrılmaktadır (bkz. Marc Auge ve Jean-Paul Colleyn, **Antropoloji**, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s. 7). Bu çalışma çerçevesinde antropolojiyi Amerikan ekolünün benimsediği şekilde dört alt alan olarak ele alınmasının sebebi, Türkiye antropolojisinin, antropoloji üst başlığında –Amerikan ekolünden farklı olarak linguistik antropolojinin yerine biyolojik antropolojinin fosil buluntuları üzerinde çalışan paleoantropoloji alt alanının geçmesi dışında- benzer bir sınıflandırmaya sahip olmasıdır.

“etnografi” bu alan çalışmasının tüm sürecini kapsayan ve onun metinsel boyutunu da içeren bir anlama sahiptir. Bu alan çalışmasında, bilginin birinci elden elde edilmesi amaçlanır. Bunun için antropolog araştıracağı toplumun yaşantısına katılır, onlarla beraber yaşar, mülakatlar yapar ve gözlemleri üzerinden notlar tutarak çalışmasını gerçekleştirir. Bu bakımdan antropolog ilgi alanına bağlı olarak ekonomik süreçleri, toplumsal örgütlenmeleri, geçim modellerini, siyasal yaşayışları, dinsel inanmaları araştırabilir.⁵

Fiziksel antropoloji olarak da isimlendirilen biyolojik antropoloji, isminden de anlaşılacağı üzere temel araştırma konusunu insanın fiziksel özellikleri ve bu özelliklerde tarihsel dönemler içerisinde mekânsal bağlamda meydana gelen değişiklikleri inceler.⁶ Kısacası biyolojik antropoloji insanın evrimini, çevreye uyulanmasını ve günümüzde var olan çeşitliliğini nedenlerini arayarak açıklamaya çalışan bilim dalı olarak açıklanabilir.⁷ Fosil kaynakları kullanarak hominid⁸ evrimi, insan genetiği, insanın fiziksel uyulanması (bedenin ısı, yükselti gibi durumlara uyum sağlaması), insanın büyümesi ve gelişimi, maymunlar, kuyruksuz iri maymunlar gibi insan olmayan hominidlerin biyolojik, davranışsal ve toplumsal durumları biyolojik antropolojinin araştırma konuları içindedirler. Bu yüzden biyolojik antropoloji, biyoloji, zooloji, jeoloji ve tıp gibi alanlarla yakından temas halindedir.⁹

Kültürün en önemli taşıyıcısı hiç kuşkusuz kullanılan dildir. Konuşma özelliği insanın beyninin bugünkü boyutunu almasında önemli katkısı sebebiyle insanın evrimsel çizgisi bakımından önemlidir. Linguistik (dilbilimsel) antropoloji, tarihöncesi ve günümüz yazılı olmayan dillerine, dildeki farklılaşmalara ve toplum içinde dilin kullanıma önem verir. Dillerin kökenleri, evrimleri ve dil ile toplumsal

⁵ Bates, **a.g.e.**, s. 10-11.

⁶ Conrad Phillip Kottak, **Antropoloji-İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**, Çev. Sibel Özbudun vd. Ütopya Yayınevi, Ankara, 2000, s. 13.

⁷ İzzet Duyar, “*Biyolojik Antropoloji*”, **Antropoloji Sözlüğü**, ed. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara s. 150.

⁸ Hominid terimi, iki ayak üzerinde dik yürüyebilen insan ve insanımsılar anlamına gelmektedir. Bkz. Ayhan Ersoy, “*Hominid*” **Antropoloji Sözlüğü**, ed. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, s. 385.

⁹ Kottak, **a.g.e.**, s. 13.

yapı arasındaki ilişkiler lingüistik antropolojinin araştırma konuları arasında yer alır.¹⁰

Son olarak antropolojinin alt dalı olarak arkeoloji (arkeolojik antropoloji olarak da isimlendirilir) maddi kalıntılardan hareketle insan davranışı ve kültürel örüntülerini “*yeniden inşa eder, betimler ve yorumlar*”¹¹ Arkeologlar eski halkların yaşam tarzlarını ve bu yaşam tarzlarının değişimleri üzerinde çalışmalar yürütürler.¹²

Bu çalışmada, yukarıda aktarılan antropolojiye ve alt dallarına ait kısa bilgilerden hareketle, araştırmanın konusu olan bilim insanlarından uzmanlık alanlarındaki farklılıklara rağmen sıklıkla “antropolog” olarak bahsedilmişlerdir. Kısaca değinildiği gibi, Türkiye’de antropoloji özellikle Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde ihdas edildiği şekli ile etnoloji (sosyal-kültürel antropoloji), fizik antropoloji, prehistorya ve paleoantropoloji şeklinde alt dallardan meydana gelmiştir. Bu bakımdan sözü edilen bilim insanları arkeolog, sosyal antropolog, paleoantropolog, fizik antropolog olmalarına rağmen, o dönemde hepsi antropoloji için uğraş vermişlerdir.

1.2. Antropoloji’nin Tarihi

Bilimlerin insan yaşantısının diğer pek çok etkinlik alanında olduğu gibi kendilerine has, bazen de “mit”leşmiş tarihleri vardır. Tarihsel bir geçmişe sahip olma geçmişlerinin bir haritasını çıkartmaya ve kendileri ile diğer disiplinler arasında bir sınır çizmeye olanak sağlamaktadır.¹³ Disiplinlerin tarihsel gelişimleri genellikle iki döneme ayrılır: klasik dönem ve modern dönem.

Antropoloji tarihine de bakıldığında genel olarak bu iki ayrımın yapıldığı görülür. Klasik dönem içerisinde gezi notları, felsefecilerin yaklaşımları, tarihsel metinler yer alır. Bu bakımdan M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış tarihçi Herodot

¹⁰ Bates, a.g.e., s. 9-10.

¹¹ Kottak, a.g.e., s. 11.

¹² Bates, a.g.e., s. 9.

¹³ Anthony Giddens, **Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori-Toplumsal Düşüncenin Klasik ve Çağdaş Temsilcileriyle Hesaplaşmalar**, çev. Tuncay Birkan, 2001, Metis Yayınları, İstanbul, s. 12-13.

antropolojinin erken dönem öncülerinden gösterilir. Herodot, toplumların gelenek ve inançlarını incelemiş ve bunlar arasında karşılaştırmalarda bulunmuştur. Toplumların sahip olduğu kültürel farklılıklardan hareketle Herodot, mutlak bir gerçeğin olamayacağını, gerçeğin kültürel sınırlarla bağlantılı olduğunu öne sürmüştür.¹⁴

Antropolojinin erken dönem öncüleri arasında gösterilen bir başka düşünür İbn-i Haldun'dur (1332–1406). İbn-i Haldun tarihsel değişim ve iktidar gruplarını tartışırken dindışı olarak nitelenebilecek sosyal dayanışma üzerinden bir yaklaşım getirmiştir.¹⁵

15. yüzyılda ve 16. Yüzyılda yapılan keşifler ve Rönesansla gelen entelektüel tırmanışla beraber kültürel değişkenlik ve insanın doğasına olan bilimsel ilgi artmıştır. Michel de Montaigne, Thomas Hobbes ve Giambattista Vico kültürel değişkenlik ve küresel kültür tarihi üzerine düşünen ilk isimlerdir.¹⁶

“Yabanlıların” sosyal yaşamlarını bir ideal ütopya olarak gören Jean-Jeaques Rousseau (1712–1778), Avrupa’yı Avrupalı olmayanların gözünden resmetmeye çalışan Baron de Montesquieu (1689–1755) ve başka halkların inanç ve geleneklerine dair pek çok makale yazan Denis Diderot (1713–1784) 18. yüzyıl Avrupa’sında antropolojinin öncüleri arasında sayılırlar.¹⁷

Aynı dönemde Alman romantizminin¹⁸ kurucularından Gottlieb von Herder (1744–1803) her halkın (Volk) kendi ruhunun (Geist) bulunduğunu, bu nedenle de kendilerine ait değerlerini ve geleneklerini koruma hakkı olduğunu söylemiştir. Bu bakımdan Herder’in görüşü sonraki zamanlarda sıkça vurgulanan kültürel görelilikle benzerlik taşımaktadır. Herder bu halk ruhu (Volkgeist) düşüncesini, Fransız

¹⁴ Thomas Hylland Eriksen, **Küçük Yerler Büyük Meseleler-Sosyal ve Kültürel Antropoloji**, çev. A. Erkan Koca, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2009, s. 28. Sedat Veyis Örnek, “Etnolojinin Tarihçesi ve Başlıca Ekolleri”, **Antropoloji Dergisi**, sayı: 4, 1969, s. 168.

¹⁵ Eriksen, **a.g.e.** s. 28.

¹⁶ **a.g.e.** s. 28, Örnek, **a.g.m.**, s. 170-171.

¹⁷ **a.g.e.** s. 31.

¹⁸ 19. Yüzyılın ilk yarısında Aydınlanmacılığın akılcılığı yücelten görüşüne karşı olarak gelişen romantizm, sanatı, felsefeyi ve siyaseti etkilemiştir. Romantiklere göre aklın yaptığı tüm ayrımlar yapay olup, gerçeği anlaşılmasız kılmaktadır. Aydınlanmacıların aklı sayesinde insanı biricik konuma getirmesine karşı romantikler evreni canlı ve dinamik bir karaktere büründürüp, aklı daha geri plana atarak insanı doğanın bir parçası haline getirmişlerdir. Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000, s. 500-501.

Aydınlanmacılığının önemli bir ismi olan Voltaire'in tek bir, evrensel ve küresel toplumun var olduğu yönündeki evrenselci görüşüne karşı oluşturmuştur.¹⁹

19. yüzyıl antropolojisinin genel karakteristiği, “yabanıl” toplumdaki “uygar topluma” (bu uygar toplum Avrupa toplumdur) gelişimini anlatan sosyal evrim düşüncesidir. Bu düşünce aynı zamanda Avrupalıların “yabanılları” “uygarlaştırmak” üzere sömürge politikalarını meşrulaştıran bir süreç olmuştur. Evrimcilere göre bütün toplumlar kültürel gelişme sürecini yaşayabileceklerdir ancak bazı toplumlar bu süreci diğerlerine göre daha hızlı yaşamışlardır.²⁰ Sosyal evrim konusunda antropolojide ilk akla gelen isimlerin başında İraqua'lar üzerine yaptığı *Ancient Society* (Eski Toplum–1877) isimli çalışmasıyla tanınan ve Marxist düşünce üzerinde de oldukça etkili izler bırakan Lewis Henry Morgan (1818–1882) bulunmaktadır. Morgan yabanıllık, barbarlık ve uygarlık şeklinde üç ana aşamalı bir evrim şeması ortaya koymuştur. Morgan'ın antropolojiye yaptığı diğer önemli bir katkı da akrabalık sistemlerini ayırması ve akrabalığı araştırma alanı olarak önemli bir konuma getirmesidir.²¹

19. yüzyıla damgasını vurmuş bir başka antropolog ise Edward Brunett Tylor'dur (1832–1917). Tylor yaptığı kültür tanımı günümüzde dahi birçok antropolog tarafından kullanılmaya devam etmektedir. Tylor'ın kültür tanımı şu şekildedir. “ en geniş etnografik anlamıyla kültür veya uygarlık, bilgiyi, inancı, sanatı, ahlaki değerleri, gelenekleri ve insanın, toplumun bir üyesi olarak kazandığı becerileri ve alışkanlıklarının tamamını içeren karmaşık bir bütündür”. Kültür kavramının bu şekilde tanımlanması sosyal bilimler dünyasında da bir değişikliği beraberinde getirmiştir. Daha önceleri “ilkel” olarak isimlendirilen topluluklar hakkındaki çalışmalarda herhangi bir kavim ya da topluluğun “örf ve adetleri” şeklinde başlıklar kullanılırken artık söz konusu kavim ya da topluluğun “kültürü” şeklindeki başlıklar kullanılmaktadır. Bu sadece bir kelime değişikliği olarak görünse de, derinlemesine düşünüldüğünde aslında çok önemli bir fark olduğu görülecektir.

¹⁹ Eriksen, a.g.e., s. 30.

²⁰ Tayfun Atay, “Kavramlar Kargaşası Bilim Dalları Çatışması-Dünyada ve Türkiye’de ‘Sosyal İçerikli’ Antropolojiyi Adlandırma Sorunu” *Folklor/Edebiyat*, sayı: 22, 2000, s. 145.

²¹ Eriksen, a.g.e., s. 31-32.

Başka bir ifadeyle, “kültür” “örf ve adet”lerden daha başka ve daha geniş bir anlam taşımaktadır. Bu yüzden Tylor’un tanımlamasında kullandığı “*kazanılmış olan*” tabiri anahtar bir rol oynamaktadır. “Tylor, böylece, en ‘ilkel’ halkların ‘örf ve adetlerini’, onların maddi yapısından, bu yapı üzerinde iklimin etkisinden yahut beyinlerinin daha basit farz edilen yapısından çıkartan ırkî tasvirlerle ait yaygın görüşü reddetmiş oluyordu.” En basit haliyle E. B. Tylor kültürü bütün insanlığa ait bir ortak nitelik olarak gören antropolojiye doğru bir adım atmış oluyordu.²²

Tylor’ın öğrencisi ve onun gibi evrimci bir bakış açısına sahip olan James Frazer (1854–1941) *Golden Bough* (Altın Dal) isimli eserinde mitler ve din üzerine çalışmıştır. Frazer büyü, din ve bilim arasında bir dönüşüm olduğunu vurgulamıştır.²³

Edward Tylor ve James Frazer hacimli çalışmalar hazırlamalarına ve antropolojiye yön vermelerine rağmen herhangi bir alan çalışması yapmamışlardır. Alana çıkılmadan hazırlanan çalışmaların doğruluğu tartışmalı olması sebebiyle daha güvenilir verilere ulaşma ihtiyacı doğurmuştur. Bunun için de veri toplama tekniği olarak alan çalışması ön plana çıkmıştır. Alan çalışmalarının yaygınlaşması beraberinde soya dayalı evrimci düşüncenin iddialarının çökmesine sebep olacak olan kültürel çeşitliliğe dair yoğun bilginin edinilmesini sağlamıştır.²⁴

Evrimcilik düşüncesinin ardından gelişen teorik yaklaşım kültürel özelliklerin bir merkezden farklı bölgelere yayılması görüşü olarak nitelenen difüzyonizm olmuştur.²⁵ Difüzyonistler, evrimcilerin ileri sürdüğü, kültürel gelişmenin ve farklılaşmanın zamana ve değişme hızına göre ortaya çıktığı görüşünü reddedip, bu kültürel değişimde var olan farklılığın en başından beri mevcut bulunduğunu, yapılan keşiflerin ve icatların bir merkezden başlayıp diğer yerlere doğru yayıldığını ileri sürmekteydiler. Başka bir deyişle, difüzyonistler, kültürel gelişmişlikteki

²² Nicolas Journet, “*Giriş: Kültür Nedir?*”, **Evrenselden Özele Kültür-Kökenlerin Araştırılması, Kültürün Tabiatı, Kimliklerin Oluşumu**, ed. Nicolas Journet, çev. Yümni Sezen, İz Yayınları, İstanbul, 2009, s. 16-17.

²³ Eriksen. **a.g.e.**, s. 32.

²⁴ Eriksen. **a.g.e.**, s. 33.

²⁵ Eriksen. **a.g.e.**, s. 34.

farklılaşmada, “zaman”ın yerine “mekânı” koymuşlardır. Bu bakımdan evrimci düşünceye göre difüzyonizm daha eşitsizlikçi bir bakış açısına sahiptir.²⁶

Antropolojinin günümüz anlamıyla bir disiplin haline gelmesi erken/klasik antropoloji olarak nitelenen dönemin birikimi üzerinden 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu süreçte üç ülkede yapılan antropoloji çalışmaları öne çıkmıştır: Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa.

Amerikan antropolojinin öncü ismi olan Franz Boas (1858–1942) Eskimolar ve Kwakiutl’lar üzerine çalışmalar yapmıştır. Boas ile birlikte Amerikan antropolojisi kültürel antropoloji, fizik antropoloji, arkeoloji ve linguistik alanlarını kapsayan bir disiplin konuma gelmiştir. Ayrıca Boas, daha önce ortaya çıkmış olan kültürel görelilik konusunu antropolojinin merkezine oturtmuştur. Boas’ın kültürel görelilikle evrimci bakışa bir karşı duruş sergilediği görülmektedir. Boas’a göre bütün toplumlar kendilerine özgün tarihlere sahiptirler. Bu bakış açısından hareketle Boas’ın yaklaşımı “tarihsel özgücü” (*historical particularism*) olarak adlandırılır. Boas’ın öğrencileri olan Ruth Benedict, Alfred Kroeber, Robert Lowie ve Margaret Mead gibi isimler Amerikan antropolojisine yön vermişlerdir.²⁷ Diğer taraftan Amerikan’ antropolojisi, “kültürel antropoloji” olarak isimlendirilmektedir. “kültürel antropoloji” terimi ilk kez Robert Lowie tarafından 1934 yılında kullanılmıştır. Bunun nedeni olarak, aşağıda İngiliz antropolojisinde de değinileceği gibi, genellikle sosyal yapılar üzerinde duran İngiliz sosyal antropolojisine göre Amerikan antropolojisinin “kültür”e daha sık vurgu yapması gösterilemektedir.²⁸

Amerikan Antropolojisi’nin yanında ikinci önemli ekol İngiliz Antropolojisi’dir. Büyük bir sömürge imparatorluğu olan İngiltere’de antropoloji sömürgecilikten etkilenmiştir.

Amerikan antropolojisinin başlı başına antropolojiyi ayrı bir disiplin olarak görmesinin aksine, İngiltere’de antropoloji sosyolojinin “ilkel” insanla uğraşan alanı

²⁶ Atay, aynı yer.

²⁷ Eriksen. **a.g.e.**, s. 35-36.

²⁸ Atay, **a.g.m.**, s. 150.

olarak görülmüştür.²⁹ İngiliz sosyal antropolojisi, Emile Durkheim'in etkisiyle, toplumu canlı bir organizmaya benzetmekte, biyolojik canlıların sahip olduğu yapı ve işlevlerin toplumlarda da mevcut olduğunu ileri sürmektedir. Bu bakımdan İngiliz sosyal antropolojisi, yapıya odaklanan yaklaşımıyla toplumların tarihselliğine önem vermeyen bir bakış açısına sahiptir yani "tarihi dışlayıcı"dır.³⁰

Günümüzde antropolojinin olmazsa olmazı sayılan alan araştırması denilince akla gelen ilk isim Amerika'da Franz Boas ise İngiltere'de kuşkusuz Polonya göçmeni olan Bronislaw Malinowski'dir (1884–1942). Yeni Gine'nin Trobriand adalarında iki yıl boyunca alan araştırması yapan Malinowski, araştırılan toplumun veya kültürün bilgilerinin tam anlamıyla anlaşılması için katılarak gözlemin ve toplumun dilinin öğrenilmesinin önemli olduğunu üzerinde durmuştur. Malinowski, bir toplumun bütün kurumlarının birbirlerine bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Bu sebeple de Malinowski'nin teorisi işlevselcilik olarak isimlendirilmiştir.³¹ Malinowski'ye göre toplumsal kurumlar bireylerin biyolojik ihtiyaçları çerçevesinde oluşur.³² Bu sebeple Malinowski'nin işlevselciliği "biyokültürel işlevselcilik" (biocultural functionalism) olarak da bilinir.

Alfred R. Radcliffe-Brown (1881–1955) İngiliz Antropoloji'sinin Malinowski'yle birlikte en önemli antropoloğudur. Radcliffe-Brown sosyal bütünlüğün evrensel yasalarına ulaşacak "toplumun doğal bilimini" oluşturmaya çalışmıştır. Radcliffe-Brown'un "yapısal-işlevselcilik" (*structural-functionalism*) olarak isimlendirilen teorisi, bireyi önemsiz görmüş, onun yerine akrabalık, kurallar, siyaset gibi toplum kurumları ön plana çıkarmıştır. Radcliffe-Brown'a göre, "çoğunluk sosyal ve kültürel olgular, genel sosyal yapının sürdürülmesine katkı yapmaları anlamında işlevsel olarak örülürler".³³

²⁹ a.g.m., s. 146.

³⁰ Aynı yer.

³¹ Eriksen. a.g.e., s. 37.

³² Thomas Hylland Eriksen ve Finn Sivert Nielsen, **Antropoloji Tarihi**, çev. Aksu Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 70; Fred W. Voget, "History of Anthropology", **Encyclopedia of Cultural Anthropology Vol. 2** içinde, ed. David Levinson ve Melvin Ember, Henry Holt and Company, New York, 1996, s. 573.

³³ Eriksen, **Küçük Yerler**, s. 37-38.

Malinowski'nin yaklaşımında “birey” ön plana çıkarken ve Radcliffe-Brown'da toplum ön plandadır. “Malinowski bir toplumsal sistemin kurum ve öğelerinin bireyin ihtiyaçlarına karşılık verdikleri sürece yaşayıp aksi takdirde yok olacaklarını söylerken, Radcliff-Brown, aynı öge ve kurumların varlık ya da yokluklarını (toplumsal) ‘yapı’nın sürekliliğine katkıları ile bağlantılandırır.”³⁴ Bu iki önemli antropoloğun ardından İngiliz Antropolojisi genel olarak akrabalık, siyaset ve ekonomiye yönelimli çalışmalar yürütmüşlerdir.³⁵

Fransa’da iki dünya savaşı arası dönemde daha felsefi ve metodolojik olarak daha karmaşık bir antropoloji ortaya çıkmıştır. Bu ortaya çıkan Fransız Antropolojisi’nin mimarı, Emile Durkheim’ın yeğeni ve öğrencisi olan Marcel Mauss (1872–1952) olmuştur.³⁶ Herhangi bir alan araştırma yapmayan Mauss, yetkin bilgi sahibi olduğu diller, kültürel tarih ve etnografik araştırma konularından hareketle, armağan, millet, insan vücudu gibi geniş bir yelpazede makaleler yazmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası her alanda yaşanan değişim, antropolojiyi de etkilemiştir. Daha önceki dönemlere göre antropolojik ilgi konusunda çeşitlenmeler meydana gelmiş, psikolojik antropoloji, siyaset antropolojisi ve ritüel antropolojisi gibi çalışma konuları ortaya çıkmıştır.³⁷ Bu dönemin ilk sistematik düşünürü olarak Fransız antropolog Claude Levi-Strauss (1908–2009) gösterilmektedir.³⁸ Akrabalık ve mitler üzerinde çalışan Levi-Strauss yapısal antropoloji olarak isimlendirilen yaklaşımında yapıyı tüm insanlarda mevcut, evrensel bir karakteristik taşıyan, psikobiyolojik nitelikli “zihin” olarak tanımlar. Bununla birlikte Levi-Strauss’un üzerinde durduğu bir başka önemli noktada “ikili karşıtlıklar”dır. Levi-Strauss insanın yaptığı ilk ve en önemli ayrımın “ben” ile “öteki” arasındaki karşıtlık olduğunu ileri sürer. Buradan hareketle kurulan akrabalık ilişkilerinde ortaya çıkan enstest yasağının sebebi olarak, “ben/biz” içerisinde meydana gelecek evlilik

³⁴ Atay, **a.g.e.**, s. 147.

³⁵ Eriksen. **a.g.e.**, s. 38.

³⁶ **a.g.e.**, s. 39.

³⁷ **a.g.e.**, s. 41.

³⁸ aynı yer.

ilişkilerini engelleyerek “öteki” gruplarla ilişki kurmanın yolunu açmak ve yeni akrabalık ilişkilerini oluşturmanın bir yöntemi olarak göstermektedir.³⁹

1960’lar ve 1970’lerde antropolojide yorumsamacı (hermeneutik) yaklaşımın ön plana çıktığı görülür. Bunda önemli rol oynayanların başında Clifford Geertz gelmektedir. Bu bakış açısıyla, antropologlar, toplumların ve kültürlerin dünyayı nasıl gördüklerine karşı, iki kişinin aynı şeyler karşısında aynı algıya sahip olmadığı gerekçesiyle bir toplum hakkında genellemeler yapmanın doğru olmadığını ileri sürmüşlerdir.⁴⁰

İlerleyen yıllarda antropolojinin ilgi alanı giderek genişlemiş, ekolojik antropolojiden feminist antropolojiye, kültürel çalışmalardan, özellikle 1990’larla birlikte, etnisite çalışmalarına kadar çok geniş bir sahaya yayılmıştır. Öte yandan, önceki yıllarda daha belirgin sınırlara sahip olan, İngiliz, Amerikan ve Avrupa antropolojileri, daha fazla birbirlerine yaklaşmışlar hatta iç içe geçmişlerdir. Bu da en azından sosyal/kültürel antropoloji için disiplinin ortaklaşması halini almıştır.

1.3. Ulus Devlet, Irk ve Antropoloji

Fransız Devrimi sonrasında tüm dünyayı etkileyen ulusal hareketler büyük imparatorlukların sonunu getirmiş, çok kültürlü, çok etnili, çok dinli ve çok dilli yapılara sahip devletlerin yerine daha homojen bir toplum ideali taşıyan ulus-devletlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu durum ulusal özü besleyen ulusal tarih arayışlarını hızlandırmıştır.⁴¹ Ancak bu ulusal tarih için sadece yazılı dönemi kapsayan bir geçmişin yeterli olmaması sebebiyle, yazının henüz olmadığı fakat uygarlık tarihi bakımından önemli yerlere sahip toplumlara kadar uzanan araştırmalara girişilmiştir. Bu şekilde bir amaç güdülmesinin başlıca sebebi ise “uygar” bir toplum/ulus resmi çizmek olmuştur. Bu sebeple “uygar” uluslar kendi tarihlerini araştırmanın yanında, “uygarlık” karşılaştırması yapabilecekleri “öteki” topluluklara da ilgi göstermişlerdir. Aslında bu durum İngiltere, Fransa ve Almanya

³⁹ Sibel Özbudun, “Yapısal Antropoloji” **Antropoloji Sözlüğü içinde**, ed. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, Ankara, s. 883-885.

⁴⁰ Eriksen, **a.g.e.**, 48.

⁴¹ Aydın, “İrkçi Paradigma”, s. 345.

gibi “uygar” uluslar arasındaki bir rekabetin de parçası olmuştur. İngiltere ve Fransa Amerika, Afrika, Avustralya ve Okyanusya’da araştırmalara girişmiş, Almanlar ise daha çok kendi çevrelerindeki Slavlar, Yakındoğu ve Orta Asya üzerine çalışmalar yürütmüşlerdir.⁴² İngiltere ve Fransa uygarlık taşıyıcısı olduklarına dair bir misyon taşımışlar, Almanlar ise tarihi yapan “ulus ruhunu” bulma peşine düşmüşlerdir. Bu bakımdan Almanya ulus-devlet ve antropoloji arasındaki bağın en görünür örneği olmuştur.

Almanlara göre, ulusun gücü tarihten bugüne hem kültürel hem de ırksal olarak bozulmadan gelmesinde gizliydi. Bu gizi aydınlatmak için de mevcut yazılı belgelere dayalı tarih yazımı yetersiz kalmaktaydı. Bu yüzden de kültürün geçmişini izlemenin yolu arkeolojiden, ırkın geçmişini izlemenin yöntemi ise antropolojiden geçmekteydi.⁴³

1911 yılında yayımlanan Gustav Kossinna’nın “*Die Herkunft der Germanen*” (Germenlerin Kökeni) isimli kitapta arkeoloji “en ulusal bilim” olarak tanımlanmıştır.⁴⁴ Kossinna’ya göre arkeolojik çalışmalar neticesinde bulunan kalıntılar etnik kimliği yansıtan ve kültürel sürekliliği dolayısıyla etnik sürekliliği gösteren önemli öğelerdir. Bu yüzden Alman maddi kültür kalıntılarına rastlanılan bölgeleri Alman toprağı olarak göstermek gerekir. Bu yüzden de Kossinna’nın yaklaşımı *prehistorik ırkçılık* olarak nitelenmektedir.⁴⁵

Prehistorik ırkçılığın yanında antropolojik ırkçılık yer almıştır. Yapılan ırk sınıflandırmaları, ırkların basitten karmaşığa doğru bir çizgi izlediği bu yüzden de Almanların hem fiziki hem de kültürel oluşumunu aydınlatılması için antropolojiye görev düştüğü dönemin ırkçılarından Waldeyer tarafından önerilmektedir. Irkların “vahşi”, “barbar”, “uygar” ve “kültürlü” şekilde sınıflandırılması, Alman antropolojisinin bu ırkçı çehresini ortaya sermektedir. Bu bakış açısı ilerleyen zamanlarda ırk hıfzıssıhhasını yani öjenizmi tetiklemiştir. Irkın ve kanın saflığına ilişkin şekillenen ırkçı süreç Naziler tarafından yapılan soykırımların da nedeni olmuştur.⁴⁶

⁴² a.g.m. s. 346.

⁴³ Aynı yer.

⁴⁴ Kossinna’dan akt, Aydın, a.g.m. s. 347.

⁴⁵ Aynı yer.

⁴⁶ a.g.m., s. 348.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE ANTROPOLOJİSİ'NİN “PROTO-HİSTORİK” FİĞÜRÜ:

AFET İNAN

2.1. Giriş

1908–1985 yılları arasında yaşamış olan Afet İnan Türkiye tarihindeki yerini almaya 1925 yılında Mustafa Kemal ile tanışmasından sonra başlamıştır. 1922 yılında Antalya’da öğretmen olarak başladığı görev hayatına 1925 yılı Ekim ayında İzmir Redd-i İlhak okulunda devam ettiği esnada Mustafa Kemal ile tanışması Afet İnan’ın hayatını etkileyen bir olay oldu. Bu tanışıklıktan bir ay sonra 27 Kasım 1925 tarihinde dil eğitimi görmek üzere İsviçre’nin Lozan şehrine gönderildi. 1927 yılında Türkiye’ye dönüşünden hemen sonra eğitimine devam etmeyi istemesi üzerine Fransız Kız Lisesi’ne (Notre Dame de Sion) kayıt oldu. Afet İnan’ın Türklerin sarı ırktan olduğu iddiası ile tanışması ve bundan sonra Atatürk’ün teşvikiyle bu konuda çalışmalara başlaması da bu okulda kullanılan bir coğrafya kitabını okumasıyla oldu. 1929 yılında Ankara Musiki Muallim Mektebi’nde tekrar öğretmenlik görevi yapmaya başladı. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve Türk Tarih Kongrelerinde görev alan Afet İnan 1935 yılında üniversite ve doktora eğitimi için İsviçre’ye gönderildi. 1939 yılında Türkiye’ye döndükten sonra Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesine atandı, 1942 yılında doçent, 1950 yılında ise Profesör oldu. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün⁴⁷ ilk müdürü olan Enver Ziya Karal’ın ardından bu göreve atanan İnan, 1977 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devrim Tarihi Kürsüsü’nden emekli oldu. Afet İnan 8 Haziran 1985 tarihinde Ankara’da öldü.⁴⁸

Mustafa Kemal’in onun eğitimi için yaptığı yardımlar ve teşvikler, onu hem kendisine bu imkânları sunan devletin “misyoner” sosyal bilimcisi kılmış⁴⁹ hem de

⁴⁷ 15 Nisan 1942 tarihinde 4204 sayılı yasayla kurulan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet döneminin en önemli kurumlarından birisi olmuştur. Enstitü’nün ortaya çıkışını, 1932 yılında Hukuk Mektebinde İsmet İnönü’nün verdiği İnkılâp Tarihi konferansıyla başlayan sürecin bir sonucu gibi görmek mümkündür. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü için bkz. Azmi Süslü, **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin 50 Yıllık Tarihi**, Ankara Üniversitesi Dil ve tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1986, s.51–62; Necdet Aysal, “*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarihçesi ve Gelişim Süreci*”, **Atatürk Yolu**, sayı, 33–34, 2004, s. 241–263.

⁴⁸ Arı İnan (yay. haz.), **Prof. Dr. Afet İnan**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

⁴⁹ Özgür Sevgi Göral, “*Afet İnan*”, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce- C.2, Kemalizm**. İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 220.

“cumhuriyet kadını”nın simgesi haline getirmiştir. Afet İnan yalnızca eğitimli bir insan olmasıyla değil, aynı zamanda modern görüntüsü ile de Türk kadınına örnek olmuştur.

Afet İnan yeni devletin ulusu inşa etme sürecinde etkin rol oynadı. Yaptığı çalışmalarla özellikle Türk tarihinin yeniden yazılmasında Türk Tarih Kurumu ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi gibi “devletin ideolojik aygıtları”⁵⁰ olarak gösterilebilecek kurumlarda görevler üstlendi. Ancak yaptığı bütün görevlerde Atatürk’ün izlerini beraberinde taşımıştır. Bunun başlıca sebebi, Atatürk’le olan yakın ilişkileridir ve bunu birçok yazısında dile getirmiştir. Yazdığı kitapların büyük bir kısmını, Atatürk’ün isteğiyle hazırlamıştır. Hatta *Medeni Bilgiler* kitabında olduğu gibi zaman zaman, doğrudan Mustafa Kemal’in diktelerini kâğıda aktarmıştır. Kendi özgün metinlerinde ise en büyük referansı yine Atatürk’e yaparak, onun sözleriyle iddialarını destekleme ihtiyacı duymuştur. Kadın haklarından, eski Mısır tarihine, antropolojiden, vatandaşlık eğitimine kadar, tarih dışında onlarca kitap ve makale yayımlamış olan İnan’ın temel çalışmaları Türk tarihi üzerine olmuş, bu yolla, cumhuriyetin “resmi tarihçi”si haline gelmiştir. Ancak yayınlarında dikkati çeken bir husus, yapılan çalışmalarda referans kullanımının oldukça az olması ve özgün önermelerinin çok fazla bulunmamasıdır. Başka bir deyişle, Afet İnan’ın, öneme haiz bir insan olması, akademik/bilimsel olarak ortaya koyduğu fikirlerden ziyade, devletin söyleminin bir dili ve onun öne çıkan bir temsilcisi olmasından ileri gelmektedir. Ancak bu durum da, her daim böyle devam etmemiş, özellikle Atatürk’ün ölümünden sonra İnan önemini yavaş yavaş kaybetmiştir.

Atatürk’ün ölümünden sonraki yayınlarına baktığımızda Afet İnan’ın ağırlıklı olarak Atatürk üzerine çalışmalar yaptığını görmekteyiz. İnan’ın eserleri şunlardır:

⁵⁰ Kavramı Louis Althusser’e borçluyum. Althusser devlet bünyesinde baskı aygıtları ve ideolojik aygıtlar olduğunu ileri sürmektedir. Ordu, polis, hükümet, mahkemeler ve hapisaneler Devletin Baskı Aygıtlarıdır. Althusser Devletin İdeolojik Aygıtlarını ise Dinsel, Öğrenimsel, Siyasal, Hukuki, Aile, Sendikal, Haberleşme ve Kültürel olarak sıralamaktadır. Althusser, Devletin Baskı Aygıtları ile Devletin İdeolojik Aygıtlarının aynı olmadığını, aralarında farklılıklar bulunduğunu ama asla birinin tek başına var olmadığını, diğerine içkin olduğunu belirtir. Althusser’e göre bu iki aygıt arasındaki temel fark, birisinin yani Devletin Baskı Aygıtlarının “zor kullanması” diğerinin ise “ideoloji”yi kullanması olarak gösterir. Başka bir fark da Devletin Baskı Aygıtları tümüyle kamu alanında yer alırken, Devletin İdeolojik Aygıtları, gazeteler, televizyonlar, okullar gibi özel alanda da bulunmaktadır. Bkz. Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003, s. 168–170.

Atatürk'ten Mektuplar, Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları, Atatürk Hakkında Konferanslar, Atatürk'ü Anarken, Atatürk'ten Hatıralar, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri, Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, "Mesud'um Çünkü Muvaffak Oldum" Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım.

Afet İnan'ı incelerken üç ana temaya değinilecektir. Bunlardan birincisi, İnan'ın temel alanı olan tarihtir. Diğerleri ise tarihe yardımcı bir bilim dalı olarak düşündüğü antropolojidir. Özellikle yazısız dönemlerin insanlarını anlamak, öğrenmek ve onların "ırk" tespiti için antropolojinin gerekliliğine inanmaktadır Afet İnan. Son olarak da, ismi belirtilen iki disiplinin kesişme noktası olarak niteleyebileceğimiz, Türklük, buna bağlı olarak değerlendirilen, Türklerin ana yurdu Orta Asya ve şu anda üzerinde yaşanan ve "vatan" olarak nitelenen Anadolu konularına temas edilecektir. Bu üç temanın öne çıkartılmasının sebebi, Afet İnan'ın eserlerinin tamamına bakıldığında bunların birbirlerini tamamlayan ve aralarında geçişlilikler bulunan konular olmalarıdır.

2.2. Tarih

Tarih en genel anlamıyla geçmişe dair olanı niteleyen bir kavramdır. Siyasal hareketlerden doğa ve sosyal bilimlere kadar hemen her alanda ihtiyaç duyulan tarih hem bir meşrulaştırıcı hem de sağlam kökleri vurgulamanın temel aracı olmuştur. Bu bakımdan tarih, Afet İnan'ın temel formasyonunu oluşturmuş ve akademik hayatında merkezi bir rol oynamıştır. Kendi ifadesiyle:

"Tarih, pedagojik disiplinlerin en esaslılarından biridir. Çünkü tarih bilgisi herkese ve her mesleğe hitap eden müstesna mevzulardan biridir.

Tarih bir insanın diğer insanların hayatları, düşünceleri ve eserleri hakkında bilmek istediklerine cevap veren ve böylece de yeni nesilleri, mâzi ile bu günkü olaylar kadar ilgilendiren ve insanlık fikirlerini bir tesebül içinde görebilen bilgi kaynağıdır.

Tarih, işaret ettiğimiz dinamik karakteri içindeki esaslarına göre tetkik edildikçe, insanlığın kültürel mirasından olan her nevi medenî müesseseler,

fikrî hareketleri sanat eserleri hakkında, derin bir anlayış ve bilgi sahibi nesiller yetişir”⁵¹

Afet İnan “tarih”i pragmatistçe ele almakta, bu alanın hayattaki karşılığını düşünmekte ve bugünü anlamının yegâne yolunun tarih bilincine sahip olmak olduğunu ileri sürmektedir. Özellikle “insanlık fikirlerini” sözü üzerinde biraz düşündüğümüzde “yeni nesil”lere yol gösterecek ve aynı payede birleştirecek bir “araç” olarak görmektedir.

Afet İnan’a göre tarih içerisinde her ferdin birey olarak önemi vardır. Bu yüzden kazanılan başarılarda sadece ön plana çıkan komutanların, önderlerin değil, o kişilerin temsilcisi olduğu bütün halk kitlesinin de payı olduğunu düşünmektedir. Böylelikle halk kitleleri kendi önemlerinin farkına varacak ve bunun beraberinde getirdiği “doğal” yükümlülükleri de üstlenecektir. Bu sayede bireylerin özgüvenleri sağlanmış olacaktır.⁵²

Afet İnan’ın üzerinde durduğu “birey” konusu modernizmin etkisini taşımaktadır. Ancak bu kavram modernizmin bir çelişkisine de işaret etmektedir. Modernizm, bir taraftan “birey” olma yönünde vaazlarda bulunurken ve mücadelesini bu yönde yürütürken, diğer taraftan onun zamanla ideolojisi durumuna gelecek olan “milliyetçilik” “bir” olmayı, tek bir “cemaat” halinde bir araya gelmeyi salık vermiştir.⁵³ Afet İnan’da ise bu çelişki, bireylere tarihsel olaylar içerisinde önem atfeden yaklaşımında, aslında “ulus ruhu”nun kişilere yüklediği sorumlulukların altını çizmesiyle kısmen tolere edilmiş görünmektedir. Bu durumu

⁵¹ Afet İnan, **Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler**, Akın Matbaası, Ankara, 1960, s.246-7

⁵² **a.g.e.**, s.225.

⁵³ Modernizm ve onun ideolojisi olarak nitelenen milliyetçilik için bkz. Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan, Hil Yayınları, İstanbul, 2008; Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler-Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, Craig Calhoun, **Milliyetçilik**, çev. Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007; Suavi Aydın, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000; ayrıca milliyetçilik kuramları hakkında sistematik bir kaynak için bkz. Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları-Eleştirel Bir Bakış**, DoğuBatı Yayınları, 3. Baskı, 2009; Sol ve sosyalist düşünürlerin ulus ve milliyetçilik yaklaşımları üzerine eleştirel bir kaynak için bkz. Antonis Liakos, **Dünyayı Değiştirmek İsteyenler, Ulusu Nasıl Tasavvur Ettiler?**, çev. Merih Erol, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

onun “herkes şahsî mes’uliyetlerini üstlendiği ve bunları yerine getirdiği sürece önemlidir” sözünü aktararak özetleyebiliriz.

Ulusal tarih yazımlarında, tarihi yazılan ulus merkeze konulmakta ve yaşananlar bu ulusun çevresinde aktarılmaktadır. Yenilgilere çok fazla vurgu yapılmamakta, yapılsa dahi bunun sebepleri çeşitli yollardan açıklanarak, durum “şanlı direniş” noktasına getirilmektedir. Buna karşılık zaferler ise, kahramanlıklar tarihi olarak yerlerini almaktadır. Kahramanlar sadece orduların komutanlarıyla, önderlerle sınırlı kalmamakta, Afet İnan’ın değindiği, bir ulusun bütün bireylerinin ayrı ayrı önemli olduklarını onlara hissettirmek için, halk kitleleri arasından bazı şahsiyetler ön plana çıkartılmaktadır. Böylelikle halkın bu zaferi sahiplenmesi sağlanmaktadır. Bu durumun hemen bütün ulusal tarihler için geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bu yolla “büyük milletin evlatları”nın atalarıyla yalnızca gurur duymaları değil, aynı zamanda onların sorumluluklarının bilincinde olan ve ataları gibi davranan insanlar olmaları beklenir. Bunlarla birlikte “öteki” ya da “düşman” unsurlar kötülenerek, onlar karşısında kendi milletleri yüceltilir. Bu terazinin iki kefesi gibidir. Çünkü “ulus” yaratma süreci yalnızca içeride “biz” yaratma değil, aynı zamanda dışarıda bir “öteki” ya da “ötekiler”, hatta potansiyel “düşmanlar” yaratma sürecidir. Afet İnan bu duruma değinmiş ve bunun yanlış olduğunu, başka milletlere kin duymaya yol açtığını belirtmiştir. Bu yüzden tarihin objektif olması gerektiğinin ve başkalarını hakir gören bir anlayıştan uzak durulmasının altını çizer;

“...siyasî ve askerî tarihlerin bir taraflı görüşleri de başka milletlere karşı kin gütmeğe ve ayrılığa sebep olduğu kaydedilmektedir. Fakat bence siyasî tarihlerde de vak’alar objektif bir görüşle ve başka memleketleri hâkir gören bir zihniyetten arî olarak verilmek icap eder. Çünkü bu cihet ihmal edilirse muvazene bu sefer aksi istikâmette yer almağa başlayacaktır. Onun için netice olarak denilebilir ki “Tarihin gayesi siyasî ve medeniyet Tarihleri üzerindeki müşterek ve toplu bir bilgi vermekle mümkün olacaktır”⁵⁴

⁵⁴ Afet İnan, **Tarih Üzerine**, s.225.

Afet İnan'ın Türk tarihine ne kadar objektif baktığı sorgulanabilir olsa da, yazılarında diğer milletleri kötileyen bir tavırdan genellikle uzak durmuştur. Bunun yerine İnan, Türklerin “üstünlüğü”nü vurgulamayı tercih etmiştir.

“Türk Ocağının maksadı; Millî şuurun kuvvetlenmesi ve, benim hata etmiyorsam bundan anladığım şudur: Türkün, Türklüğün, ne olduğunu anlamak ve bu anlayışı kuvvetlendirmeğe çalışmaktır. Bence bu gayenin aydınlatılması için en nurlu güneş türkün menşeyini, medeniyetini azametini tanıtan, **tarihtir**. Bunu bilmiş ve cihana bildirmiştir. Dünden gafil olan bir insan bugünü bilemez ve yarına intikal eyliyemez. Aslını bilmiyen bir mevcudiyet içinde yaşadığı cihana yeniden kendini tanıttacak hayat eseleri gösterinceye kadar meçhul varlık halinde kalmaya mahkûmdur.⁵⁵

Afet İnan tarihi, Türk ulusunun geçmişteki izlerini bulmanın yolu, “asilliği”ni vurgulamanın ve onu cihana duyurmanın yegâne yöntemi olarak görmektedir. Bir ulus tarihi geçmişe sahip olmasının yanında, onu bilmek ve bu bilgisiyle geleceğe aktararak, bir süreklilik sağlamalıdır. Bu sürekliliğin taşıyıcısı ise “birey”dir.

Tarihsel sürekliliği takip etmek için sadece yazılı belgeler yetmemekte tarihsel geçmişi çok daha eskilere dayandırmak için başka alanların yardımına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden tarihsel dönemlerden “tarih öncesi” ya da “prehistorya” olarak adlandırılan yazı öncesi dönemi “aydınlatmak” için arkeoloji⁵⁶ ve antropoloji bilimlerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda tarih öncesi dönemleri araştırmaya yönelik çalışmaların teşvik edilmesinde iki sebep öne sürülebilir: birincisi, sözlü kültürün hâkim olduğu Anadolu’da, yazılı kaynakların yetersiz olması, ikinci olarak da “kadim”lik iddiasında en eskinin arayışıdır.

⁵⁵ Afet[İnan], “*Afet Hanımın Beyanâtı*” **Türk Tarihi Hakkında Mutalâalar**, Türk Ocağı Matbaası, 1930, s.4.

⁵⁶ Türkiye’de cumhuriyetin erken dönemlerinde arkeolojinin işlevi için bkz. Tuğba Tanyeri-Erdemir, “*Archaeology as a Source of National Pride in the Early Years of the Turkish Republic*”, **Journal of Field Archaeology**, Vol. 31. 2006, s.1-13.

2.3. Antropoloji

Yukarıda tarihin Afet İnan'ın akademik yaşantısının merkezinde yer aldığına değinilmişti. Bu merkezin çevresinde ise antropoloji yer almaktadır. Bu sebeple Afet İnan doktorasını antropolojik bir çalışmayla tamamlamış olmasına rağmen kendisi bir antropolog olarak değil tarihçi olarak akademik camiada yer edinmiştir.⁵⁷ Afet İnan'ın antropolojiye yaklaşımına geçmeden önce, doktora çalışmasının danışmanlığını üstlenen Eugene Pittard'a değinmek yararlı olacaktır. Çünkü Eugene Pittard, henüz İnan'a doktora tezi için danışmanlığı üstlenmeden önce Türkiye'de Tarih Kongrelerinde yer almış olması ve DTCF'de konferanslara davet edilmesi bakımından genç Türkiye Cumhuriyeti için önde gelen bilim insanlarından birisi olmuştur.⁵⁸

1867-1962 yılları arasında yaşayan Eugene Pittard 1901 yılında Cenevre'de Etnografya Müzesini kurmuş, 1908 yılında Cenevre Üniversitesi'nde doçent 1916 yılında ise yine aynı üniversitede profesör olmuştur. Cumhuriyetçi siyasal düşüncesi, kozmopolit eğilimi ve insancıl yaklaşımı en önemli özellikleri olarak bilinmektedir. Bunun en somut örneklerini ise Birinci Dünya Savaşı sırasında mültecilere yardım konusunda ve savaş sonrasında Arnavutluk'ta Kızıllaç'ı kurmasında görebiliriz. 1910'lu yıllarda Cenevre'ye giden Türk öğrencilerine gösterdiği yakın ilgi de Türkiye açısından ilerleyen yıllarda Eugene Pittard'ın Türkiye'de geldiği konumu için ipuçları vermesi bakımından önemlidir. Cenevre'de Pittard ile Türk öğrencilerin kurduğu ilişki o kadar yakın ve sıcaktır ki, öğrenciler tarafından “baba” gibi görülmüştür.⁵⁹ Cumhuriyetin ilanından sonra ise Türkiye'yle resmi ilişkiler de kurmaya başlamıştır.

Türk milliyetçiliği için Anadolu'nun Küçük Asya olarak nitelenmesinde, “kutsal toprak”(terre sacrée) ve “vaat edilen topraklar” (terre promise) olarak atfedilmesinde

⁵⁷ Afet İnan'ın antropoloji ile ilişkisini inceleyen bir makale için bakınız; Remzi Demir, “Afet İnan ve Türk Antropoloji Tarihindeki Yeri”, **Bilim ve Ütopya**, sayı:185,s. 41–48.

⁵⁸ Türk-Helvetia Cemiyeti isimli dostluk derneğini kurması, Eugene Pittard'ın Türkiye ile olan ilişkisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bkz. **BCA 234/575/18** ve **BCA 82/21/7**.

⁵⁹ Hans-Lukas Kieser, **Türklüğe İhtida–1870–1939 İsviçre'sinde Yeni Türkiye'nin Öncüleri**, çev. Atilla Dirim, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 100–102.

Eugene Pittard'ın çalışmaları önemli rol oynamıştır.⁶⁰ Brakisefal ırkla yakından ilgilenen Pittard, neolitik devrimin brakisefaller sayesinde yaşandığına inanıyordu. Asya Türkleri üzerine incelemelerinde onların brakisefal oldukları sonucundan hareketle, Pittard “‘Asya’da bir yerde’ yaşamış olan açık tenli, mavi gözlü bir halkın varlığını ileri sürerek” bu halkın kim olduğu sorusunu yöneltiyordu.⁶¹ Titiz bir araştırmacı ve ihtiyatlı bir bilim insanı olan Pittard, bu sorusuyla ve 1924 yılında yayınladığı *Les Races et l’Histoire* (İrk ve Tarih) isimli kitabının girişinde sarf ettiği “Kurulmakta olan Yeni Türkiye’nin, etnik unsurlarının böyle bir analize ilgi duyacağı ümit edilir” cümlesiyle yeni kurulmuş olan Türkiye devletini de antropolojik temelli çalışmalar için teşvik etmeye çalışmıştır.⁶² Yukarıda kısaca değinilen Pittard’ın Türk öğrencilerle olan yakın münasebeti, çalışmalarının önceden beri Türk entelektüelleri tarafından takip edildiğini göstermektedir. Böylelikle de, 1925 yılında ilk ismi Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi olan Türk Antropoloji Enstitüsü’nün kurulması için bir motivasyon kaynağı olduğu iddia edilebilir. Ancak, Eugene Pittard’ın iddiası Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi tezi olan, Türk Tarih Tezi’nde farklı bir yankı bulmuştur. Pittard’ın iddiası, geçmişte Anadolu’da medeniyetler kuran Hitit ve Sümer gibi devletlerin halklarıyla bugünkü Anadolu halkı arasında bir sentez ve devamlılık söz konusunu olduğu yönündeydi. Başka bir deyişle Pittard, Anadolu’nun eski halklarının Türk olduğu iddiasında bulunmamıştı. Pittard’ın II. Türk Tarih Kongresi’nde sarf ettiği sözler şu şekildedir:

“Binaenaleyh, Anadolu’nun bugünkü brakisefal insanlarını Asya’nın bu kıtasının yerlileri, yani cetlerinin işgal etmiş oldukları aynı geniş sahada oturmakta olan insanlar farz ve tasavvur edebiliriz. Bugün bu kavimler başka başka isimler taşımaktadırlar: *Türkistan*’da adları *Türkmen*’dir; *İran*’da

⁶⁰ a.g.e., s. 229.

⁶¹ Taner Timur, “*Batı İdeolojisi, Irkçılık ve Ulusal Kimlik Sorunumuz*”, **Yapıt**, Sayı: 5, 1984. s. 11-12. Mustafa Kemal Pittard’ın *Les Races et l’Histoire* kitabını oldukça ayrıntılı incelemiştir. Kitabın hemen her sayfasında görülen işaretlemeler bunun bir göstergesidir. Bkz. **Atatürk’ün Okuduğu Kitaplar-Altını Çizdiği Satırları, Özel İşaretleri, Uyarıları, Düştüğü Notlar ve Kitap İçerisindeki Özel Yazıları İle**, C.22, Anıtkabir Derneği Yayınları, Ankara, 2001, s. 225-486. Turan’a göre ırk konularında Atatürk’ü en çok etkileyen kişi Eugene Pittard’dır. Pittard’ın ırkçı bir bilim insanı olmayışı, Anadolu ve Türkler üzerine antropolojik çalışmalar yapmış olması bu etkinin başlıca sebebidir. Şerafettin Turan, **Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.46.

⁶² Aynı yer.

*Pers'tir; Anadolu'da Türk'tür. Ancak, bunların ırk itibarıyla aynı menşeden çıktıkları, hepsinin aynı esasa mensup olduğu pek güzel tasavvur olunabilir*⁶³

Yukarıda aktarılan pasajda da görüldüğü gibi Pittard'ın iddiası, Asya menşeli grupların gittikleri bölgelerde farklı isimler aldıkları, bunlardan bir grup olan ve Anadolu'ya gelenlerin ise bugün Türk olarak isimlendirildikleridir. Pittard Anadolu'nun eski halklarının Türk olduğuna dair herhangi bir görüş bildirmemektedir. Buna rağmen Türk Tarih Tezi, Anadolu'da medeniyet kuran büyük devletlerin köken itibarıyla Türk olduğunu, Pittard'ın tezine yaslanarak iddia etmiştir.⁶⁴ Bu sebeple de, Eugene Pittard birçok insanın nezdinde Türkiye'de ırkçı ve özcü yaklaşımın kaynaklarından birisi olarak görülmüştür. Yukarıda söylenenler ışığında anlaşılmaktadır ki bu, ona yapılan bir haksızlıktır.

Eugene Pittard'a kısaca değindikten sonra Afet İnan'ın antropolojiye yaklaşımına geçebiliriz. Bu yaklaşımı en özlü şekilde, şu alıntıda bulmak mümkündür:

“Antropolojinin, tarih ilmine en değerli yardımcı bir zümre olduğuna inandığım için bu kitabımda antropometri belgelerini kullandım. Bilhassa yazısız devir tarihlerinde adını bilmediğimiz kavimlerin kültür tarihlerini izah ederken antropoloji ile adlandırılabilirdiği malûmdur. Bugünkü yaşayanların ölçülerek bilinmesi ise, bu eski çağlardaki cetlerimize olan bağlılığımızı göstermek ve kuvvetlendirmek için esastır. Bu yurda sahip ve hakim oluşumuz böyle maddi bir delile dayanarak olmaktadır”⁶⁵

İnan'ın bu görüşlerinin arka planında şöyle bir politik-ideolojik motivasyonun bulunduğu söylenebilir: Antropolojinin kurumsal bir faaliyet olarak devlet tarafından önem arz etmesinin temelinde, Türk ırkının yerini belirleme çabası vardır. Aslında bu

⁶³ Eugene Pittard, “*Neolitik Devirde Küçük Asya ile Avrupa Arasında Antropolojik Münasebetler*” **İkinci Türk Tarih Kongresi-Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1943, s. 72. vurgular yazarım.

⁶⁴ **a.g.m.**, s. 28–29.

⁶⁵ Afetinan, **Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi-Türk Irkının Vatani Anadolu (64000 kişi Üzerinde Anket)**, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara, 1947, IX.

yer bellidir. Özellikle “Batı”da genel kabul olan Türklerin sarı ırka mensup olduğu fikrini değiştirip, beyaz ırka mensup olduğunu bilimsel yollarla ispat etmek-. Başka bir deyişle, zaten var olduğu düşünüleni bilim yolu ile dünyaya duyurmak.

Bu doğrultuda yapılmış olan en ciddi çalışma Afet İnan’ın doktora tezi olarak Cenevre Üniversite’ne sunduğu ve 1947 yılında Türkçe olarak yayımlanan “*Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi-Türk Irkının Vatanı Anadolu (64000 Kişi Üzerinde Anket)*” isimli çalışmasıdır. 64000 kişi üzerinde yapılmış olan bu çalışmaya devlet tarafından büyük bir bütçe ayrılması, araştırma için gerekli olan eleman desteğinin sağlanması ve istatistiksel verilerin devlet kurumunda hesaplanması devletin bu çalışmaya verdiği önemi ortaya sermiştir.⁶⁶ Bir anlamda devlet “Türk Irkı”nı tespit için seferber olmuştur. Kitapta Türklerin Orta Asya’ya dayanan kökenlerinden yaşanan tarihi devirler de dâhil edilerek Anadolu’ya kadar uzun bir süreç anlatılmıştır. Ardından yapılan anketin sonuçları tablolar halinde verilmiş ve sık sık kıyaslamaya gidilerek Avrupa’da yaşayan “ırk”lar ile benzerlikler ortaya serilmeye çalışılmıştır.

Afet İnan’ın “*Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi-Türk Irkının Vatanı Anadolu (64000 Kişi Üzerinde Anket)*” isimli kitabının başlığı oldukça manidardır. Üst başlık olarak *Türkiye Halkı* tabirini seçerken, İnan’ın devletin siyasi sınırı ile kültürel ve “ırksal” sınırlarını aynı gördüğü ortadadır. *Antropolojik Karakterleri* ifadesinde ise, *antropolojik* sözcüğü doğrudan *ırksal* –ırka dair olan anlamında kullanılmaktadır. “*Türkiye Halkının Antropolojik Karakteri*” yerine “*Karakterleri*”nin kullanılması ile ilgili iki amaç öne sürülebilir: birincisi, tarihsel olarak, Anadolu’da yaşamış eski toplumların ırksal özelliklerine işaret etmek, ikincisi ise çalışmanın yapıldığı dönem insanların farklı ırksal özelliklerini tanımlamaktır. Diğer taraftan, başlıkta yer alan *Türkiye Tarihi* ise, Afet İnan’ın, antropolojinin tarihin yardımcı bir bilimi olduğu yönündeki, yukarıda da aktarılan, düşüncesinin bir tezahürüdür: *Antropolojiyle tarih yazmak...* Son olarak Türk ırkının

⁶⁶Büşra Ersanlı ve Özgür Sevgi Göral, Afet İnan’ın bu çalışmasının fosiller üzerine yapılan bir çalışma olduğunu söylemektedir. Oysa bu yanlış bir bilgidir. Afet İnan’ın bu çalışmasında antropometrik ölçümler yaşayan insanlar üzerinde yapılmıştır. Bkz. Büşra Ersanlı, **İktidar ve Tarih-Türkiye’de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 153 ve s. 200 ve Özgür Sev Göral “*Afet İnan*”, s. 220.

vatanı Anadolu ise kuşkuya yer bırakmayacak şekilde, tarihsel olana yani Anadolu'nun eski medeniyetlerine atıf yapan bir betimlemedir. Böylelikle İnan, çalışmanın da amacını başlıkta ifade etmektedir.

Afet İnan'ın bu çalışmadan bir diğer beklentisi de, öjenik bir yaklaşımla, ırksal olarak benzer olan insanların ayrıştırılarak, onlardan en yüksek verimin elde edilmesine yardımcı olacak verileri ortaya koymasıdır:

“Antropometri insan kuvvetlerini, en iyi şekilde kullanarak sevk ve idare ve onlardan en iyi şekilde istifadeyi temin edemez mi? Morfolojik vasıflarına göre intihap edilecek işçiler tarafından sarfedilecek kuvvet onları, beyhude zahmetin enazı ile, işe daha elverişli kılmaz mı? İyi yapılmış bir antropometri hayatın her türlü sahalarında, ferdlerin daha iyi bir şekilde tasnifi temin eder. Mektepler, fabrikalar, ordu ve spor, antropometrik araştırmalardan ayrı ayrı istifade edebilirler.

Mektep sıralarında ıslahat ihtiyacı, hemen her tarafta kendini göstermektedir. Sınıflarda çocuklar boy sırasıyla değil, makroskeli yahu brakiskeli vasıflarına göre oturtulmalıdır. Seri halinde işde, sıra işinde, bütün hareketleri aynı olan bir iş için, morfolojik bakımdan birbirinden ayrı olan ferdler kullanılmamalıdır.

Ordu, kendisini teşkil eden fertleri, istenilen randımanların boşuna gayretleri azaltmak suretiyle arttırılmasını mümkün kılacak tabii zümrelere doğru sevk edebilmelidir.

Spora gelince, antropolojik bakımdan rasyonel bir tarzda teşkil edilmiş takımların elde edecekleri istifadeler meydandadır”⁶⁷

⁶⁷ Afetinan, **Türkiye Halkının Antropolojik**, s.10.

Afet İnan'ın bu önerisinin temelinde “ırk paradigması” yatmaktadır.⁶⁸ Afet İnan'a göre, “ırk fiziki benzeyiş ile kan birliğinin bir araya gelmesiyle hasıl olan insan gruplarıdır.”⁶⁹ İnan bu tanımlamada kültürel birlikteliğe vurgu yapmamaktadır. Irk, Afet İnan'a göre binlerce yılın mirasını taşıyan bir mânâya sahiptir. Bu yönüyle ırk bir kültür taşıyıcısıdır. “Türk milleti” yerine çoğunlukla “Türk ırkı” tabirini kullanması ise ırkın biyolojik anlamda bir kalıtıma vurgu yapması açısından önemlidir.

Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri'nde Afet İnan'ın ortaya attığı iddialara eleştiri, kitabın Türkçe basımından bir yıl sonra Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi'nde Halil Demircioğlu'ndan gelmiştir⁷⁰. Demircioğlu, İnan'ın “antropoloji” ile “tarih” arasında kurduğu ilişkinin yanlış olduğunu söylemekte, doğal olarak İnan'ın yaklaşımıyla antropolojik veriler üzerinden bir tarih yazılamayacağını iddia etmektedir.

“Muharrir, eğer yanlış anlamıyorsak,.. antropolojiyi tarihin hatta en lüzumlu (çünkü en değerli) yardımcısı telakki etmekte, binnetice kitabında antropoloji belgeleri kullanmak suretiyle bir “Tarih” yaptığını zannetmektedir.

Burada vuzuha varmak için, antropoloji ile tarih arasındaki münasebetten başlamak lazım geliyor. Malûmdur ki, antropoloji bir tabiat ilmidir. Bu ilim, insanı bizatihi hayvanî bir varlık olarak mütalâa ve tetkik eder. Tarih ise, antropolojinin tam aksine, bir kültür ilmidir. Filvaki, tarih ilminin de mevzuu insandır; fakat hayvanlar dünyasının bir parçası olan insan değil, bilakis diğer insanlarla münasebeti içinde kendisinin ruhî fonksiyonlarile içtimaî bir mevcut olan ve daima bu fonksiyonlarının ruhî şartlarile mukayyet olan insan tarih ilminin mevzuudur. Mevzu böyle olunca, tabiatıyla vazife ve gayeler de

⁶⁸ Suavi Aydın, “Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Kemalizm**, C. 2, ed. Ahmet İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 344-369.

⁶⁹ Afetinan, **Türkiye Halkının Antropolojik**, s.62.

⁷⁰ Halil Demircioğlu, 1948, “*Antropoloji ve Tarih*”, **Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 6. sayı, 1-2, Ankara, 49-67

ayrılır. Antropoloji, insanın hayvanî bir varlık olarak (tabii insan) hayatını tetkik, uzvî inkişafının genel gidişini tesbit eder; bunu tabii insanın malzemesi olan antropolojik belgelerle (fosiller veya canlılar) yapar. Tarih ilminin vazifesi ise, içtimaî bir mevcut olarak insanın (içtimaî insan) inkişafı ve tekamülündeki tezahürleri milliyet münasebetleri içinde tetkik etmek, başka bir deyimle, bu insanın tarihi hayatını ortaya koymaktır. Bunu da tabiatıyla antropolojik belgelerle değil, içtimaî insanın bıraktığı düşünce ve iradesi mahsulü yazılı eserlerle (ki bunlara ‘vesika’ denir) ve ancak bunlarla yapabilir. Binnetice tarih ilminin yardımcıları[nın] en başında lisan ilmi (filoloji) gelmektedir... Fakat antropoloji’nin belgeleri ne bir tarihî hadiseyi ne de bir kültürü öğretmeğe muktedir olamadıkları için, antropoloji ilmi, tarih ilminin bu manadaki yardımcıları arasına giremez; antropolojik belgelerle tarih yapılamıyacağına göre de, muharririn bu belgeleri kullandığı iş bu kitabıyla bir tarih yapmış olduğu meydana çıkar”⁷¹

Halil Demircioğlu’nun eleştirisinde antropoloji sadece fizik antropolojiye indirgenmektedir. Bu bakımdan Şevket Aziz Kansu’da da göreceğimiz üzere Demircioğlu, antropoloji için insanın, bir hayvan türü olarak ele alındığı/alınması gerektiği düşüncesindedir.

Afet İnan eleştiriye cevaben yazdığı makalede⁷², filolojinin tarihe yardımcı başat bilim dallarından biri olmadığını, ancak tarihe malzeme hazırlayan bir bilim dalı olduğunu vurgular. Bununla birlikte yazı öncesi dönemi aydınlatmada antropoloji ve arkeolojinin yanı sıra, jeoloji ve etnolojinin metotlarından mutlak surette yararlanılması gerektiğini belirtir.

“...türlü ihtisas bölümleri tarihe yardım eder. Yalnız munekkidin [Halil Demircioğlu] dediği gibi en başta lisan ilmi “filoloji” değil, asıl yazılı vesikalar kısmı gelir. Çünkü bugün filoloji de ayrı bir ihtisas konusudur ve **tarihe malzeme hazırlar**. Tarihçi ise, bütün bu ihtisas şubelerinden geniş

⁷¹ a.g.m., s. 54-6.

⁷² Afet İnan, 1949, “Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt. 7, sayı.1, s. 203-35.

ölçüde istifade eder. Bilhassa eski çağın yazılı vesikalar bulunmayan kısmı için ise jeoloji, arkeoloji, antropoloji, etnoloji metodlarından istifade etmek zaruridir. Çünkü o devirlerde yazılı vesikalarımız yoktur. Pek iyi bilindiği gibi insanın bütün geçmiş hayatını tetkik eden tarih sadece yazılı devreden itibaren başlamaz. Çünkü yazılı vesikaların dayandığı kronoloji, insanlık ömrünün ancak altı bin yılını kaplar... Bu suretle insan hayatının geçmişi, sadece yazılı vesikaları bulunan mahdut devreler içinde değil, bundan önceki binlerce yılın derinlerinde antropolojik ve arkeolojik belgelerden istifade edilerek tetkik edilir”⁷³

Afet İnan’ın tarih anlayışında iki nokta dikkat çekicidir. Birincisi, tarih alanını sadece belgelerle sınırlı tutmayan daha disiplinler-arası bir alan gibi algılamasıdır. Diğer nokta ise, bilimlerin merkezine tarihi almasıdır. Öyle ki İnan’ın yaklaşımından antropoloji, arkeoloji gibi alanların varlığının, tarih için veri hazırlamaktan ibaret olduğu gibi bir anlam çıktığını düşünmek mümkündür.

2.4. Orta Asya, Anadolu ve Türkler

Afet İnan’ın üzerinde durduğu konulardan bir tanesi de Orta Asya’nın Türkler açısından tarihsel önemidir. İnan, Türklerin milattan en az 9000 yıl öncesinde bir medeniyet kurduklarını, Orta Asya’da yaşayanların otokton tek bir ırka mensup olduklarını iddia eder.⁷⁴ İnan’a göre medeniyetin başladığı ve brakisefallerin ortaya çıktığı bölge orasıdır. Bu medeniyeti yaratanlar da Orta Asya’nın yerel halkı olan brakisefal *Türkler*dir:

“Bugün biliyoruz ki, Orta ve Batı Asya toprakları zahirelerin menşeleri olarak mevcutturlar (bu menşe, kuvvetli bir ihtimale göre, ve hayli geniş olup, Filistin’den Orta Asya’ya kadar uzanır). Diğer taraftan zooteknisyenler Neolitik insanlarca bilinen, köpek dahil dört beş cins hayvanı ilk ehlileştirilenlerin Asya’da yaşadıklarını kabul hususunda gitgide daha fazla ittifak ediyorlar. Şu halde, doğuya doğru yayılan Ön Asya, brakisefal insanların hayvanları ilk defa ehlileştirdikleri ve zahireyi ilk defa ektikleri yer

⁷³ a.g.m., s. 210.

⁷⁴ Afetinan, **Tarih Üzerine**, s.26.

olarak gözükmektedir. Ve bizim, cilâli taş devri dediğimiz yeni zamanların başlangıcında Avrupa'yı pek çok büyük bir değişikliğe uğratanlar bu brakisefallerdir.

Şu noktayı açıklamak gerektir ki, Asya'nın bu rolü olmasa idi, Avrupa binlerce yıllık göçebe avcı medeniyetinden kurtulamazdı. Pittard'ın yazdığı gibi “eğer Avrupa, jeolojik tarihinin bir devrinde olduğu gibi bir ada mahiyetini muhafaza etseydi ve sekencesi uzak mesafelere seyahati mümkün kılan vasıta icat edemiyerek tecrit edilmiş bir halde kalsaydı; diğer taraftan, doğusundaki komşu kıta, oraya nüfuz etmeği düşünmeseydi, Avrupa, yer yüzünde, meselâ Avustralya'lı tipinde bir ‘geri kavimler’ camiası halini alırdı”⁷⁵

Aktarılan alıntıda dikkati çeken önemli bir nokta, Avrupa'nın gelişmesinin Asya'dan gelen göçlere bağlanmasıdır. Yazarın söylediğini yorumlamaya çalışırsak, Avrupa bugünkü gelişmişliğini oraya götüren Türklere borçludur. Aksi takdirde tecrit bir halde, “ilkel” hallerinden öteye geçemeyecekti.

Avrupa'ya olan göçlerin temel güzergâhı Afet İnan'a göre Anadolu'dur. Asya'dan çeşitli sebeplerle ayrılmak zorunda kalan halklar, öncelikle Anadolu'ya uğramış, medeniyetlerini ilk önce burada kurmuş sonra Avrupa'ya taşımışlardır.

Afet İnan'ın metinlerinde üzerinde durulması gereken bir nokta ise sürekli olarak Avrupa'yla yapılan kıyaslamalardır. Bu yolla İnan, dönem itibariyle Türkleri aşağı bir ırka mensup gören Avrupalılara bir nevi cevap vermekte, eş zamanlarda Türklerin Avrupa halklarına göre çok daha ileri bir yaşam düzeyine sahip olduğunu altını çizmektedir.⁷⁶ Hatta İnan bunu sadece Avrupa ile sınırlı tutmamakta, Çin, Hint, Mezopotamya ve hatta Mısır medeniyetlerinin ortaya çıkmasında Türklerin pay sahibi olduğunu iddia etmektedir.⁷⁷ Hatta bunu telaffuz ederken kendinden oldukça emin görünmektedir:

⁷⁵ a.g.e., s.8.

⁷⁶ a.g.e., s.34.

⁷⁷ a.g.e., s.4.

“Türk’ler muhtelif dünya muhitlerine giderek, o muhitlerde ya yalnız başlarına dünyanın ilk medeniyetlerini tesis etmişlerdir ve yahut muhtelif muhitlerdeki insanların arasına girerek, onların insanlıkta ve medeniyette ilerlemelerine müessir olmuşlardır.

Mısır’da Firavunlardan evvelki Mısır medeniyetini tesis edenler, Nil Deltasında yerleşmiş olan Türklerdir. Elcezire’de ve şarkında Sümer ve Elâm ünvanlarile Kalde ve Asurî medeniyetlerinin esasını kuran TÜRKLERDİR; şarkî Akdeniz adalarında, yani Ege denizi adalarında medeniyet tesis eden, Türk’ler olduğunu en eski Arkeolojik vesikalar isbat etmektedir. Zannolunduğu gibi bu insanlar Avrupa’dan gelmemişlerdir.

Hindistan ve Çin medeniyetlerinden bahse lüzum görmüyoruz. Çünkü bu medeniyetleri kuranların da Türk’ler olduğu tahakkuk etmiştir.”⁷⁸

Cumhuriyetin vatan kavrayışında Orta Asya’yı “kök” olarak tanımlarsak, gövdesi olarak da Anadolu’yu gösterebiliriz. Afet İnan Anadolu’nun binlerce yıldır Türklere vatan olduğunu, ancak burada yaşayan kavimlerin göç dalgalarıyla Orta Asya’dan gelmiş, farklı isimlerle kendilerini var ettiklerini Eugene Pittard etkisini bariz şekilde hissettirerek söylemekte böylece onların ırksal olarak aynı (Türk) kökene dayandığını iddia etmektedir.

“Tarihin seyri içinde en hareketli olaylar bu topraklar üzerinde geçmiştir. Kavimlerin göç dalgaları gediş gelişine sahne olmuş, büyük istilâlara yol vermiştir. Fakat bütün bunlara rağmen, bu Türk toprakları, bu anketle [64000 kişilik antropometrik anket] ırk tipini tesbit ettiğimiz halk, yine aynı ırk karakterlerini taşıyan eski atalarıyla yakın ilgilerini muhafaza edebilmiştir.

Anadolu’da tarihin seyri içinde türlü isimler altında devletler kurulmuş ve siyasi hâkimiyetler olmuştur. Bu isim ne olursa olsun halk çoğunluğu değişmemiştir”⁷⁹

⁷⁸ Afet İnan, Leon Cahun **Fransa’da Arî Dillere Takaddüm Etmiş Olan Lehçenin Turanî Menşei** içinde, çev. Ruşen Eşref, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1930, s.31–32.

İnan yukarıda aktarılan iddialarını biraz daha öteye götürerek Atatürk'ün Ankara'yı Milli Mücadele'nin merkezi olarak seçmesinin Türk ırkının yani "brakisefallerin" bu şehir ve çevresinde daha yoğun olduğunu düşünmesinden kaynaklanmış olabileceğini ileri sürmüştür.

Sonuç

Sonuç olarak İnan, genel olarak kabul edilen, Türklerin Anadolu'ya gelişlerinin 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı'ndan önce başladığını, bu savaşla Müslüman Türklerin, Anadolu'daki "kardeşleri"ne kavuştuklarını söyler.⁸⁰ Yani, Hititlerden, Sümerlerden, bugünün Türkiye Devleti'ne kadar kurulan devletler Türk menşeli olarak kabul edilerek, bu coğrafyanın meşru sahibi olmayı da hakketme iddiası ortaya çıkmaktadır. Bu durumu sadece ulus-devlet çerçevesinde açıklamak, yetersiz olacaktır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşananlar, üst üste toprakların kaybedilmesi, ardından Sevr Antlaşması'yla birlikte topraklar üzerinde hak talep eden başka devletlerin olması ve bu devletlerden bazılarının tarihsel olarak bu coğrafyaya anayurtları gibi bir anlam yüklemeleri de, eski çağ devletlerinin menşesinden başlayarak son Türkiye Devleti'ne kadar olan sürecin bağlantılı ve ortak olduğu iddiası yolunda Afet İnan'ın "reaktif" motivasyonunu sağladığını düşünebiliriz.

Afet İnan'ın gerek tarihe yaklaşımının gerekse antropolojiyi kullanma sahasının özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra önemsizleşmeye başlaması, dönemsel olarak ırk paradigmasının gerilemesiyle bağlantılıdır. Doktora tezinin 1947 yılında basılması artık bu paradigmanın son çırpınışları gibi görünmektedir. Türk Tarih Kurumu'nun Afet İnan'ın birçok kitabını tekrar basarken, onun en çok bilinen bu kitabının yeni baskılarını yapmamasının da bununla bağlantılı olduğu düşünülebilir.

⁷⁹ Afet İnan, **Türkiye Halkının Antropolojik**, s.24.

⁸⁰ Afet İnan, **Tarih Üzerine**, s.119.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE ANTROPOLOJİSİ'NİN KURUCU HOCASI: ŞEVKET AZİZ KANSU

3.1. Giriş

Ulusal tarih yazımlarında, bir ulusun geçmişini araştırmanın temel motivasyonu, ulusun kökenini mümkün olduğunca eskiye götürme ihtiyacıdır. Bu “köken” arayışı, “proto-tarih”in yaratılması veya üretilmesi olarak isimlendirilebilir. Proto-tarih yaratma girişimi ulus devletlerle beraber ortaya çıkan modern tarihçiliğin bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Bu yolla, ulusun kökleri derinleştirilmek istenmiş ve belli bir coğrafi bölgede yaşayan ulusun haklı ve meşru hâkimiyetine zemin oluşturulmaya çalışılmıştır.⁸¹

Aydın, ulusal tarih yazımlarında üç “temel kaygı ve kabul” olduğunu altını çizer. Bunlardan birincisi, ulus devlet içerisinde çok kültürlülüğün yerine, benzer, biricik ve türdeş bir ulus tasavvuru, ikincisi, ulusun yaşadığı toprak üzerindeki otoktonluğu ve “tarihsel kıdem”ini kanıtlama girişimi ve son olarak da ulusun insanlık tarihinin ortaya çıkardığı bir “varolma” biçimi olarak geçmişten modern döneme ulaşan bir “öz” olduğunu kabul etmektir.⁸²

Burada bahsi geçen “tarihsel kıdem” konusuna kısaca değinmek yararlı olacaktır. “Tarihsel kıdem” bir bölgede yaşayan halkın, o bölgenin “otokton” yani yerli halkı olma iddiasına dayanır. Bu vesileyle, en eski halk durumunda olan unsurlar, yaşanılan bölgede ve “öteki” etnik gruplar üzerinde hâkimiyet kurmanın meşru hakkına sahip olacaktır, yani bu “otokton halk” bir ulus haline gelecek ve yaşanılan “coğrafyayı” “vatan” kılacaktır.⁸³

“İnsan kütesinin... adsız coğrafya üstünde yaşama ve mesut olma şartlarını yaratırken birleşmeleri, birleşik kütlelerin zaman içinde müşterek

⁸¹ Suavi Aydın, “30’ların tezlerine Geri Dönüş: Anadolu’da ‘Proto-Türkler’in Yeniden Keşfi”, **Toplum ve Bilim**, sayı: 96, İstanbul, 2003. s. 9.

⁸² Aynı yer.

⁸³ **a.g.e.**, s 11.

hareketleri, milletin, ilk büyük şartını meydana getirir. Bu şart **târihtir**. Bu andan başlayarak kütle de coğrafyaya damgasını vurmuştur. Artık bu kütle, doğuşun karanlığını yırtmış; insan, toprağın ve toprak, insanın adını almıştır. Hücüm ederken, hücüm edilirken artık ortada ‘muayyen’ bir cemiyet ve onun yurdu vardır. Vatan doğmuştur”⁸⁴

Yukarıda aktarılan Arık’ın ifadesinde görüldüğü gibi *vatan*, bir toprak parçasının insan kitlelerinin-otokton halk- mücadeleleri sonucu anlam kazanan, bu anlamı *tarih* ile ileriki zamanlara taşıyan ve insanların toprakla duygusal ilişki kurduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, bir halkın otoktonluğunu kanıtlamanın ve buna bağlı olarak “tarihsel kıdem”ini ortaya koymanın yegâne yolu *arkeoloji* çalışmalarından geçmektedir.

Avrupa’da Fransız Devrimi’nin ardından ortaya çıkan ulus devletler kendi benliklerini ispat için yukarıda da değindiğimiz gibi köklerini aramaya girişmişlerdir. Özellikle uluslaşma sürecinin beraberinde getirdiği, ulusların kendilerinden önceki imparatorluk dönemlerinden kopuşu gerçekleştirme ve varlıklarını bu imparatorluklarla sınırlı kılmama isteği onları daha eski dönemleri araştırma çabasına itmiş ve arkeolojinin ulus-devletler içerisinde hızla kurumsallaşmasını sağlamıştır.⁸⁵

Durum Türkiye’de de buna paralel bir çizgi izlemiştir. Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasının ardından hızlanan ulus-devleti inşa süreci, ilk başlarda çok olmasa da zamanla daha sık vurgulanır hale gelen “Türklük” olgusuna odaklanmıştır. Türklüğün kökenlerini Osmanlı Devleti ve Selçuklu Devleti’yle özdeş kılmadan eskiye, en eskiye götürme çabasıyla arkeolojik çalışmalara hız verilmiştir. Bu yolla elde edilecek bilgiler sayesinde, “kadim” geçmişe kadar gidilerek “tarihsel süreklilik” sağlanmıştır.⁸⁶ Türklük Orta Asya’dan başlayıp bugünkü Türkiye Cumhuriyetine kadar uzanan bir çizgi haline getirilmiştir. Bu, işin bir boyutuyla

⁸⁴ Remzi Oğuz Arık, **Coğrafyadan Vatana**, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, İstanbul, 1969. s. 3, vurgu benim.

⁸⁵ Mehmet Özdoğan, **Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2006, s. 50.

⁸⁶ Tayfun Atay, “*Gelenekçilikle Karşı-gelenekçiliğin Gelgitinde Türk ‘Gelenek-çi’ Muhafazakârlığı*”, **Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce**, C. 5-Muhafazakarlık içinde, ed. Ahmet Çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 158.

“geleneğin icadı”nı⁸⁷ oluşturmaktadır. Başka bir deyişle “ihtiyaç duyulan gelenek ‘Malazgirt Ovası’ndan değil, ‘Ergenekon kapısı’ndan kaldırılmış ve devşirilmiştir.”⁸⁸

Türk ulus-devletinin ortaya çıkışına denk gelen bu tarihsel-ideolojik bağlam, antropoloji pratiğinin Türkiye’de kurumsal başlangıcının biçim ve içeriğini belirlemiştir. 1925 yılında İstanbul’da kurulan Türk Antropoloji Enstitüsü, bu bakımdan devletin antropolojiye verdiği önemi açık biçimde yansıtır ve dışa vurur. Çünkü Enstitü’nün çalışmaları ve kurumun yayını olan Türk Antropoloji Mecmuası için gerekli destek devlet tarafından sağlanmıştır.⁸⁹

Ancak bu dönemde antropoloji, Afet İnan’da değindiğimiz gibi, tarihe yardımcı bir bilim olarak görülmesinin yanı sıra, arkeolojiye de destek sunan, arkeolojiyle elde edilen buluntuları –özellikle insanlara dair olanlar- analiz eden bir bilim alanı görüntüsü çizer. Kazılarda elde edilen buluntular, antropolojik tekniklerle değerlendirilip, analiz edilip, tarihi dönemleri, özellikle yazısız dönemi “aydınlatmak” için argüman haline getirilmiştir. Devlet tarafından büyük çaplı destek gören bu kazıların temel maksadı, Anadolu’nun tarihsel izlerini sürmek olmamış, aksine bu izleri bırakanların Türkler olduğunu ispat etmek olmuştur. Antropolojinin üstlendiği ya da daha doğru bir deyişle “vazifelendirildiği”, bu arkeoloji ile tarih arasındaki “köprü” görevi, onun bir dönem başlı başına bir bilim olarak kendisini var

⁸⁷ Geleneğin İcadı için bkz. Eric Hobsbawn, “Giriş: Gelenekleri İcat Etmek” **Geleneğin İcadı** içinde, der. Eric Hobsbawn –Terence Ranger, Çev. Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, s. 1-18.

⁸⁸ Atay, “Gelenekçilikle Karşı-gelenekçiliğin”, s.158.

⁸⁹ Türk Antropoloji Mecmuasını konu alan bir çalışma için bkz. Nazan Maksudyan, **Türklüğü Ölçmek- Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliği’nin Irkçı Çehresi**, Metis, 2005. İstanbul. Maksudyan’ın bu kitabı yayımlanmasının hemen ardından antropolojinin cumhuriyetin ilk dönemindeki durumu ve buna Maksudyan’ın yaklaşımını temel alan tartışmaları ve kitaba sert eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Kitap üzerine yapılan eleştirilerin en kapsamlısı Suavi Aydın tarafından kaleme alınmıştır. Aydın, hem Maksudyan’ın bazı iddialarına karşı çıkmış hem de eksik ya da yanlış aksettirilen konulara açıklık getirmeye çalışmıştır. Bkz. Suavi Aydın, “Nazan Maksudyan’ın Kitabı “Türklüğü Ölçmek” Üzerine” **Tarih ve Toplum-Yeni Yaklaşımlar**, sayı:2, s. 155-184. Bu konu hakkında diğer yazılar için bkz. Ayhan Aktar, “Kemalistlerin Irkçılığı Meselesi” **Radikal Kitap**, 15 Temmuz 2005; Nazan Maksudyan, “Ayhan Aktar’a Cevap” **Radikal Kitap**, 29 Temmuz 2005; Umut Özkırımlı, “Maksudyan’da Yeni Bir Şey Yok”, **Radikal Kitap**, 5 Ağustos 2005,

etmesinin önüne geçmiş, Aydın'ın ifadesiyle antropolojiyi bir kısıkaç içinde bırakmıştır.⁹⁰

3.2. Şevket Aziz Kansu ve Antropoloji

Antropoloji'nin Türkiye'de kurumsallaşma sürecine en büyük katkı Şevket Aziz Kansu'dan gelmiştir. Aslen bir tıp doktoru olup daha sonra Türkiye'nin ilk antropoloji profesörü unvanını alan Şevket Aziz Kansu 1903 yılında Edirne'de doğdu. 1923 yılında İstanbul Dârü'l-Fünûnu, Tıp Fakültesi'nden mezun oldu ve 1924 yılında Ankara'da Bâlâ ilçesinde tabip olarak çalışmaya başladı. 1927 yılında antropoloji alanında eğitim görmesi için Fransa'ya, Paris Antropoloji Okulu'na gönderildi. Burada George Papillault'nun yanında çalıştı ve Broca Laboratuvarında araştırmalar yaptı. Hazırladığı “Yeni Kaledonyalılarla Afrika Zencilerinin Kafa Morfologileri” isimli teziyle mezun oldu. Türkiye'ye dönüşüyle birlikte 1925 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nde kurulan Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi (Türk Antropoloji Enstitüsü)'ne⁹¹ müdür olarak atandı. Bu enstitünün yayını olan *Türk Antropoloji Mecmuası*'ni yönetti. Şevket Aziz Kansu, 1929 yılında doçent, 1933 yılında Profesör oldu. Aynı yıl gerçekleşen üniversite reformu sonucunda, Türk Antropoloji Enstitüsü önce İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'ne taşındı ve Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulana kadar çalışmalarını burada sürdürdü. 1935 yılında bu fakültenin kurulmasının ardından Türk Antropoloji Enstitüsü'yle beraber Şevket Aziz Kansu da Ankara'ya geldi. Burada bir antropoloji laboratuvarı kurdu. 1942–1945 yılları arasında bu fakültenin dekanlığını yaptı. 1946 yılında kurulan Ankara Üniversitesi'nin ilk rektörü oldu. 1948 yılında Pertev Naili Boratav, Behice Boran ve Niyazi Berkes'in tasfiye edildiği “solcu profesörler” olayında, onlara sahip çıktığı gerekçesiyle, iktidar ve milliyetçi öğrenciler tarafından yıpratıldı ve görevinden ayrılmak zorunda kaldı.⁹² Bu süreçten sonra alanıyla ilgili çalışmalara ağırlık verdi ve birçok arkeolojik çalışmayı yürüttü. 1962–1973 yılları

⁹⁰ Bkz. Suavi Aydın, “Arkeoloji ve Sosyoloji'nin Kısacasında Türkiye'de Antropoloji, Folklor/Edebiyat, C. VI, S. 22, 2000. s. 17-47.

⁹¹ Türk Antropoloji Enstitüsü'nün tarihi için bkz. Şevket Aziz Kansu, **Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

⁹² 1948 yılında yaşananlar için bkz. Arzu Öztürkmen, **Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 139-191; Niyazi Berkes, **Unutulan Yıllar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997; Mete Çetik (haz.), **Üniversitede Cadı Kazanı**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.

arasında Türk Tarih Kurumu başkanlığını yaptı. Yazılarının büyük bir kısmını Türk Antropoloji Mecmuası, Ülkü Dergisi, Ulus gazetesi, DTCF Dergisi, Belleten’de yayımlayan ve bazı çevirilere imza atan Kansu 1983 yılında öldü.⁹³

Şevket Aziz Kansu’nun çalışmaları ağırlıklı olarak fiziki antropoloji alanında yoğunlaşmıştır. Bu durumun temel sebebini antropolojinin 20. yüzyıl başlarında Avrupa’daki durumuyla ilişkilendirmek mümkündür. Anglo-sakson dünyasında gelişen sosyal-kültürel antropoloji, Avrupa’da ilk başlarda pek rağbet görmemiş, bunun yerine fiziki-biyolojik antropoloji daha baskın bir gelenek oluşturmuştur. Avrupa’nın bu etkisini dönemin Türk antropolojisi üzerindeki varlığını göz önüne aldığımızda, ilk yapılan çalışmaların fiziki-biyolojik antropoloji alanında olmasını doğal karşılamak gerekir. Her ne kadar DTCF bünyesinde sosyal-kültürel antropoloji alanındaki çalışmalar için etnoloji kürsüsü kurulmuş olsa da – bu kürsüde de yine Avrupa etkisi görünmektedir- cılız bir varlık sergilemiştir.⁹⁴ Bu çerçevede Şevket Aziz Kansu’nun yaptığı çalışmaların fizik-biyolojik antropoloji üzerinde odaklanmasında, kendisinin eğitim gördüğü Fransa’nın etkisi olduğu düşünülebilir.

Şevket Aziz Kansu’nun antropoloji yaklaşımı, dönemin Türk antropolojisine atfedilen anlamdan çok da farklılık taşımamaktadır: antropoloji tarihin yardımcı bilimlerinden biridir.⁹⁵ Bununla beraber antropoloji insanı inceleyen bir bilim alanı olmaktadır. Ancak Kansu antropolojinin araştırma konusu içinde olan insanı bir “hayvan” türü olarak ele almaktadır:

“Antropoloji, insan her şeyden evvel bir hayvan, canlı bir varlık olduğuna göre, hareket eden, kıvıldanan canlı varlıkları inceliyen Zoolojinin içinde bu hayvanlardan yalnız memelileri inceliyen (Mammalogie)nin bir kolunu vücutte getirmektedir. Madam ki insan da memeli bir hayvandır, o halde bu Mamaloji faslında amacı sırf insanı etüd

⁹³ Remzi Demir ve Doğan Atılğan, **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Türkiye’de Beşerî Bilimlerin Yeniden İnşası- Elli Portre**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2008, s. 37; Suavi Aydın, “Şevket Aziz Kansu” **Antropoloji Sözlüğü**, Haz. Suavi Aydın ve Kudret Emiroğlu, 2003, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, s. 454.

⁹⁴ Aydın, aynı yer.

⁹⁵ Aydın, “*Arkeoloji ve Sosyoloji’nin Kıskacında*”, s. 20.

olan bir disiplin kabul etmemek kabil değildir. İşte bu disiplin **Antropoloji**'dir.

Bilgilerin mantıkî serisinde Antropolojinin tuttuğu yeri anlamak için verdiğimiz bu ilk tarif biraz sonra göreceğimiz daha geniş tarifi temelini yapmış oluyor. Daha geniş tarif: Antropolojinin programı kolları meselesi demektir: **İnsanı bağlı olduğu büyük hayvan serisinden ayırt eden şey bilhassa insanın Anatomisi ve fizyolojisidir.**

Antropoloji disiplini anlaşılıyor ki, her şeyden evvel, Anatomo-fizyolojik malûmata dayanır. (Burada anlaşılan Anatomi ve fizyoloji kelimesinin mutlak anlamından çok daha geniş olarak ele alınan Anatomi ve fizyolojisidir).⁹⁶

Yukarıda aktarılan metine baktığımızda, Şevket Aziz Kansu'nun özellikle altını çizerek vurguladığı “anatomi” ve “fizyoloji” kavramları, insanı kültürel bir varlık sahasından ziyade biyolojik bir varlık –ama gelişmiş bir varlık- sahasına çekmektedir. Ancak Kansu, insanın bu biyolojik sahasını sosyolojik durumuyla ilişkili olarak gördüğünü belirtmekte ve sosyolojiyi fizik antropolojinin içinde bir alan olarak değerlendirmektedir.

“Biz, antropologlar, bir çoklukla, Biyolojik insanı, sosyolojik insandan ayırmıyoruz. Niçin diyeceksiniz? Çünkü:

1- Madam ki sosyeteleri [toplumları] teşkil edenler canlı varlıklardır. O halde biyolojinin dışında ona müsavi ve ona muvazi mücerret ve genel bir malûmat grupmanı vücutta getiren bir sosyoloji tasavvur ve kabul etmek güçtür.

2- Mücerret hadiseler bilgileri kategorisinde sosyoloji de Biyoloji öneminde bu (subdivision) yapmak işi böyle kabul etmek, cemiyetlerin

⁹⁶ Şevket Aziz Kansu, **Antropoloji Dersleri I- Beşer Paleontolojisi ve Prehistoriya Malumatı**, devlet Basımevi, İstanbul, s. II.

kendilerine mahsus kanunlara boyun eğdiklerini kabul eylemektir. Halbuki sosyal kanunların Biyolojik kanunlara irca olundukları pekâlâ gürülmektedir.

Ev eşyası, kostüm, mesken, dil ve saire gibi... Beşer cemiyetlerinin tekâmüşü gayet aşikâr olarak beşer psikolojisinin tekâmülünden doğmaktadır. Ve böyle olunca en son inceleme ve tahlilde beşer dimağının Anatomofizyolojik tekâmülünden doğmuyor mu?

3- Cemiyet halinde hayat diğer hayat tarzı gibi bir hayat tarzıdır. Bunun da etüdü yani sosyolojik adamın etüdü olarak Ethnoloji'nin hakkıdır.

Şimdi diyebiliriz ki sosyoloji, bize göre fizyolojik antropolojinin yahut daha açık olarak etolojik antropolojinin bir koludur”⁹⁷

Kansu'nun sosyolojinin fizik antropolojinin bir kolu olduğu görüşü, Auguste Comte'un (1798-1857) sosyoloji için kullandığı “sosyal fizik” kavramını akla getirmektedir. Bu noktada Comte üzerinde kısaca durmak yararlı olacaktır. Çünkü Comte sosyolojinin kurucusu olarak anılmasının yanında Fransız pozitivist düşüncesinin de öncüsüdür.⁹⁸ Türk düşünce tarihi açısından da asıl önemi buradan kaynaklanmaktadır.

Auguste Comte, toplumu tıpkı doğa bilimlerinin fiziksel dünyanın işleyişini açıklamaya çalışan yasalar gibi, toplumsal yaşamı da açıklayan bir toplum bilimi oluşturmaya çalışmıştır.⁹⁹ Comte'un benimsediği bakış açısı, tıpkı fizik ve kimyada olduğu gibi, sosyolojinin de kesin bilimsel yöntemleri öneren *pozitivizmdir*. Pozitivizm, deney yoluyla bilinebilen ve gözlemlenebilir olgular arasındaki ilişkileri açıklayan yasalara ulaşılabilirliğini iddia eder. Comte, bunun sosyoloji için de

⁹⁷ a.g.e., s.II-III.

⁹⁸ Pozitivizmin Türkiye’de etkisi için bkz. Doğan Özlem, “Türkiye’de Pozitivizm ve Siyaset” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- Modernleşme ve Batıcılık**, C. 5. ed. Tanıl Bora ve Murat Yetkingil, İletişim Yayınları, 2007, İstanbul, s. 452-464; Murtaza Koralelçi, “Pozitivizmin İthali”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- Modernleşme ve Batıcılık**, C. 5. ed. Tanıl Bora ve Murat Yetkingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 214-222.

⁹⁹ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, yay. haz. Cemal Güzel, çev. Hülya Özel vd. Ayraç Yayınevi, 2005, Ankara. s. 7.

mümkün olduğunu düşünür ve bu yolla toplumsal uyumun (social harmony) sağlanması idealini taşır. Pozitivizm aslında Comte'un düşüncesinde inanç ve dogmanın yerini alacak bir insanlık dinini ifade etmektedir.¹⁰⁰ Bu yüzden de Comte için sosyal fizik en büyük ve acil ihtiyaçtır:

“İnsan zihni, gerek mekanik, gerek kimyasal olarak yer ve gök fiziğini; ayrıca gerek bitkisel gerekse hayvansal olarak organik fiziği kurmuş olduğuna göre, geriye yapması gereken **sosyal fiziği** kurarak gözlem bilimleri sistemini tamamlamak kalmıştır. Bugün zihnimizin en büyük ve en acil ihtiyacı ve bu dersin başlıca özel amacı (bunu söylemek cesaretini kendimde görüyorum) budur”¹⁰¹

Bu şekilde, yani insanı fizyolojik bir canlı olmasını önceleyen ve bir “hayvan” türü olarak gören bir bakış açısıyla Şevket Aziz Kansu, Profesör L. Manouvrier'den yaptığı alıntıyla, mamaloji, at bilgisi hipoloji ve köpek bilgisi olan cynoloji gibi, antropolojiyi de insanı inceleyen bir zooloji alanı olarak görme eğilimindedir.¹⁰²

Fizik antropolojiyi temel alan yaklaşımından kaynaklı, Şevket Aziz Kansu'nun sosyal-kültürel antropolojiyi¹⁰³ görmezden geldiğini düşünmek yanlış olacaktır. Ancak döneme hâkim pozitivist, yani ölçülebilir ve sayılara vurulabilir bilim anlayışı neticesinde, sosyal-kültürel antropolojiye tam bilimsel olma vasfını biçmediğini söylemek mümkündür. Bunu açık bir şekilde söylemese de, Kansu, kültürel antropolojiyi *edebi* olarak nitelemektedir.

“... beşer zekâsının mahsulleri evvelâ ilmî metodlarla mütalea edilmek zaruretindedir. Burada ilmî metodlarla müteleanın rolü, bunlar çok daha ince ve çok daha nazik olan edebî metodların ileriki tesirine hazırlamak içindir. Bu da gösteriyor ki..., antropolojinin edebî kolları, etnografya, etnoloji ve saire...”

¹⁰⁰ Aynı yer, David Michael Orenstein, “Comte, Auguste”, **The Blackwell Encyclopedia of Sociology**, ed. George Ritzer, 2007, Blackwell Publishing, s. 651.

¹⁰¹ Auguste Comte, **Pozitif Felsefe Kursları**, çev. Erhan Ataçay, Sosyal Yayınları, 2001, İstanbul, s. 42.

¹⁰² Şevket Aziz Kansu, **Antropoloji Dersleri I**, s. I

¹⁰³ Sosyal-kültürel antropolojinin isimlendirme sorunu hala zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda açıklayıcı bir yazı için bkz. Tayfun Atay, “Kavramlar Kargaşası”, s. 135-161.

Tabiatile antropolojinin ilmî kollarına merbut ve tabidirler. Birinciler ikincinin metodlariyle mütalea edilmeğe mecburdurlar. Şimdi:

Antropolojiyi A) fizik antropoloji diye antropolojinin ilmî kollarını ihtiva eden temelli bir kısmı ile B) kültürel antropoloji diye diğer bir kısma ayırabiliriz. Fizik antropoloji insan bilgisinin ilmî vakıalarını, kültürel antropoloji de insan bilgisinin edebi vakıalarını inceler”¹⁰⁴

İnsanın sosyal ve kültürel bir varlık olması yerine, öncelikle biyolojik bir canlı olarak ele alınması, sadece diğer canlı türlerinden ayırmak için kullanılan bir argüman değildir. Çünkü 20. yüzyılın başlarında yapılan antropolojik çalışmalara damgasını vuran kavram olan “ırk” için de bir zemin hazırlamıştır. Böylelikle insan diğer hayvan türleriyle ayrıldıktan sonra, kendi içerisinde de ırklara ayrılmaya ve ortaya çıkan ırklar arasında farklılıklar vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu durum henüz çok genç bir ulus-devlet olan Türkiye’de daha radikal çalışmalar ve iddialarla kendisini göstermiştir. Özellikle ırksal anlamda Türklerin *sarı ırk* olarak isimlendirilmesi ve dönem itibariyle *sarı ırk* olmanın aşağı ırk olma anlamına gelmesi, Türk antropolojisini öncelikli olarak Türklüğü ya da daha “bilimsel” bir ifadeyle “Türk ırkı”nı *sarı ırka* dahil olmayıp, *beyaz ırka*, *dolikosefal* olmayıp, *brakisefal* olduğunu ispata sürüklemiştir. Zaten Türk Antropoloji Enstitüsü’nün kurulmasının amacındaki etken de bu olmuştur. Şevket Aziz Kansu, *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi* isimli eserinde bu hususta şunları nakletmektedir:

“Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi müessisleri 1925 yılında kurulan müessesenin gayesi hakkında şu malûmatı vermişlerdir. ‘... Eğer bir millet sureti mahsusada tetkike şayan olmuş ise o da bu zafer ve inkişaf günlerinde bulunan bizim milletimizdir. O halde Türklerde birçok evsaf olmak lâzım gelmez mi? Siyaset itibarile milletler arasındaki mevkiimizi tamamilen istemek nasıl hakkımız ise, akvam ve cemaati beşeriye arasında ırkımıza raci olan mevkiî tesis etmek te öylece vazifemizdir. İşte Antropolojiye ilk safhada düşen iş budur.’”¹⁰⁵

¹⁰⁴ Kansu, **Antropoloji Dersleri I. V.**

¹⁰⁵ Kansu, **Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi**, s. 1.

Kansu'nun bu "vazife"yi yerine getirmek için giriştiği antropoloji çalışmalarında temelde eğildiği konular Türk Tarih Tezi'nin de temel taşları olan Türk Irkı, Anadolu ve Orta Asya'dır: Bir *ırk*, yaşanılan bir *vatan* ve köklerin saklı olduğu *kadim bir coğrafya*. Bu konulara girmeden önce bu noktalara temel oluşturan temel kavram olan "ırk"a dair Şevket Aziz Kansu'nun yüklediği anlama bakmak yararlı olacaktır:

"Dünyamız üzerinde yayılmış olan birçok insan zümreleri mevcuttur. Bu zümreler ilk müşahede de bize birbirlerine benzemeyen, esaslı karakterlerle ayrılmış grupların varlığını göstermektedir. Bu varlıklara ırk (race) adı verilir. Dünyanın beş büyük kara parçası üzerinde beyazlar, sarılar ve karalar gibi cismanî büyük farklarla ayrı üç büyük insan nev'i ırkının yaşadığını hiç kimse inkâr edemez. İşte, en aşağı yontulmuş taş devrinin orta çağından, yâni orta paleolitik'ten itibaren birbirlerinden ayrılmaya başlamış olan bu üç büyük insan ırkının kendisine hâs bedeni evsafi, morfolojik karakterleri bu ırka mensub her ferдин verasetinde mevcuttur. Ve bu karakter ana ve babalarda intikal etmektedir. O halde dünyadaki beyaz, sarı ve kara insan ırklarının temadisi ve varlığı bir tesadüf eseri değil, büyük ve kat'î bir tabiat kanunu icabıdır. Bu üç esaslı ve ana insan ırkından başka bu ırkları içinde de sebeplerini bugün iyice tâyin edemediğimiz birçok şartlar te'siri altında bir takım tâli ırklar teşekkül etmiştir. Meselâ, beyaz ırk, şimali (nordik), dağlı (alpli) ve Akdeniz havzasında teksuf etmiş olan Akdenizli gibi üç tâli ırka ayrılmıştır. Bu üç ırkın da kendisine has karakterleri veraset kanunlarına tâbi olarak nesilden nesile intikal etmektedir. Böyle olmasaydı bütün ihtilât ve imtizaçlara, tesalüblere, istilâlara rağmen bütün Ön Asya'nın, Avrupanın Şimali Afrika'nın sathında, Nordik, Alpli ve Akdenizli tâli ırkların vasıflarını taşıyan insanlara tesadüf etmek imkânı olabilir miydi?"¹⁰⁶

İrk meselesine değindiği bir başka makalesinde de Kansu benzer sözleri söylemektedir. Ancak bu makalesinde fiziksel bir özellik olan "ırk" ile siyasal bir durum olan "millet" arasındaki ilişkiye değinmektedir:

¹⁰⁶ Şevket Aziz Kansu, "İrk ve Millet" *Ülkü*, C. XIV, Sayı: 84, 1940. s. 496.

“... insan ırklarının hayvan ırkları gibi organik ve biyolojik birer realite olduklarını ve bu realitenin mevcudiyetine ve bekasına saik olan âmilin de tabiatın canlı varlıklarda bütün zoriyle hükmettiği veraset (heredité) olduğunu anlıyoruz. O halde ırk diğer bir tabirle veraset demektir. Veraset değişmedikçe, ırk da değişmez. Beyazların sarıların ve karaların prehistorik zamanlardan bugüne kadar sabit ve baki kaldıklarına göre ırkî verasetin değişmediğine hükmetmek icap eder. Fakat biraz evvel söylediğimiz gibi ırk biyolojik ve zoolojik yâni hayatî ve hayvani bir vâkıadır. Dünyamız üzerinde bu ana ve tâli ırkların bâzılarını böylece tesbit ettikten sonra insan zümrelerine âid müşahedemizi biraz daha teksif edersek kolaylıkla görürüz ki insanlar tarihin muayyen bir devrinden itibâren kavim (ethnie) ve millet (nation) adını verdikleri ırkî zümrelerden çok daha karışık topluluklar vücuda getirmişlerdir.

Kavim ve millet adı verilen bu insan topluluklarında bu toplulukları vücuda getiren beşer unsurlarını, organik malzemeyi tâyin etmek isteyen bir müşahit derhal görünür ki pek az istisnalarından sarf-ı nazar bu toplulukları ve bir milletin beşeri bünyesinde asl’i yâni ana ırkla bu ırka merbut tâli ırkların bir çok mümessillerine tesadüf olunmaktadır”¹⁰⁷

Şevket Aziz Kansu milleti birden fazla ırkı kapsayan bir yelpaze olarak düşünmektedir. Irk konusunda sürekli vurguladığı biyolojik veraset durumunu, millet için kültürel ve sosyal bir veraset olarak tanımlamıştır. Ancak bir milletin ortaya çıkışında “ırk” olgusunun da önemli olduğu, bir millette baskın bir ırkın bulunduğu ve onun çevresinde diğer ırkların yer aldığı altını çizmektedir.¹⁰⁸

“... bir millet tek bir ırk demek değildir. Bir milleti teşkil eden fertlerin hey’et-i umûmiyesi ana büyük bir ırka ve onun tâli ırklarına mensup olabildikleri gibi bu câmianın içine diğer ana büyük bir [ır]kın efradı da dahil

¹⁰⁷ a.g.m., s. 497.

¹⁰⁸ Aynı yer.

olabilir. İnsan ırkları hayvanî, biyolojik bir veraseti temsil etmelerine mukabil bir millet de epijenetik, yani sosyal ve kültürel bir veraseti temsil eyler.

Şüphesiz bir millet insan denen organik varlıklardan teşekkül ettiğine göre bir milletin esas temeli ırka veya ırklara istinat eder. Fakat millet münhasıran bir ırk realitesi demek değildir. Milletin teşekkülünde ırk bir malzeme, bir temel taşıdır. Fakat bu temele dayanarak meydana çıkan bina bambaşka bir realitedir. Bu realite dil, tarih ve umûmiyetle kültürden yapılmıştır. İrkî verasetin fertlere zorla kabûl ettirdiği karakterlerin (morfolojik karakterlerin)... millî karakterlerin mevcut olmadığını inkâr edebilir miyiz?”¹⁰⁹

Buradan hareketle ırkî bir insanın vücudu, milleti ise o insanın aklı olarak betimlemek yanlış olmayacaktır. Başka bir deyişle ırk ve millet birbirlerini bütünleyen iki unsurdur. Ancak Kansu'nun pozitivist yaklaşımını göz önüne alarak değerlendirdiğimizde, ırkın asli unsur olduğu söylenebilir.

“Millet ırk gibi veraset bakımından bir atâleti değil, her an ve her zaman verasetin bugüne kaldığı insanın tarihî ve kültürel kazançlarını kendisini teşkil eden efradına terbiye, ilim, sanat, felsefe, edebiyat, tarih vasıtalarıyla vermek, aşılacak gibi muazzam bir ceht savaşı sayesinde mevcut olan ve baki kalabilen dinamik bir realitedir. Bir milletin yapısında ırk kaba, aslî ve istatistik unsuru kültür, yâni doğrudan doğruya millî kıymetler ise manev'î ve dinamik unsuru teşkil etmektedir. Dünyada medenî insan topluluklarının idaresi (antropotekni) bu hakikatin inkişafı nisbetinde, yâni ırk veya ırkların hâkimiyeti ile değil, insan cehdinden doğan milli toplulukların yaşama hakkına hürmet nisbetinde bu dünya insanlarına insanca bir huzur ve saadet te'min edecektir. Türkiye Cumhuriyet rejiminin milleti bu mânâda anladığını burada tebarüz ettirmek de, bir vazifedir.”¹¹⁰

İrk gibi ölçülebilir, sayılarla gösterilebilir olmadığı için, milletin varlığını gösteren en önemli şey kuşkusuz “dil”dir. Bir dilin eski olması onun gücünü ispata

¹⁰⁹ Aynı yer.

¹¹⁰ a.g.m., s. 498.

yönelik önemli bir argüman sunmaktadır. Kansu'ya göre dil meselesi antropologlar açısından büyük öneme sahip olmalıdır.

“Bu gün biliyoruz ki lisaniyat (Linguistique) ‘antropoloji ilimleri içinde, çok daha muayyen ve çok daha emin bir usule sahip olanıdır.’ Lisanların birbirleriyle alâkaları, rabitaları ve bu esasa dayanan bir lisan haritası yapmak ve bu münasebet ve dağılışları yalnız bugün için değil mümkün olduğu kadar mazi içinde vücuda getirmek, antropologinin lisaniyattan beklediği işlerdir... Filhakika lisaniyatçının ehemmiyet verdiği şey bir lisanın devirler seyri esnasında geçirdiği tehavüller ve umumi tekâmül hadiseleridir... **antropologist lisanda şekillerden ziyade kelimelere, gramerden ziyade lügata ehemmiyet verir**...antropologistin alâkası lisanların tasnifi üzerinedir.

Antropolojist için güzel bir lûgat kitabı en emin bir etnografya ve sosyoloji vesikasıdır. Bir lisan bir antropologist için, o lisana sahip olan kavmin medeniyeti hakkında güzel bir aynadır. Çok defa bir lûgat tarihte kaybolmuş bir kavimden geri kalan yegâne bir nişanedir.”¹¹¹

Dönemin antropolojisinin devletle olan ilişkisi göz önüne alındığında, yukarıda aktarılan pasajda Kansu'nun antropologlara biçtiği vazife doğrultusunda “dil” konusu ile ilgilenilmesini istemesi normaldir. Çünkü yapılacak bilimsel çalışmaların ilk amacı, yaratılmaya çalışılan ulus için alt yapı sağlamaktır.

“Türk ırkı ve Türk dili meselesini Bio-Antopologik ve Sosiyo-Antropologik görüşle yani müsbet ve objektif bir usul ve çerçeve içinde tetkik, tesbit ve terkip etmek **büyük ve samimi irade**'nin samimi ruhlarda yarattığı sıcak ve bereketli bir ilim ideali haline girdi. Bugünkü nesil, istikbali de aydınlatacak kudrette olan fişkırmasından kaynaşmasından haklı olarak iftihar duymalıdır”¹¹²

¹¹¹ Şevket Aziz [Kansu], “*Türk Irkı ve Türk Dili- Antropoloji ve Lisaniyat*” **Türk Antropoloji Mecmuası**, sayı: 13-14, İstanbul, 1932. s. 5-6.

¹¹² a.g.e., s. 5.

Kansu'nun "büyük ve samimi irade" ile kastettiği şey *devlet* ve yine aynı sıfatı kullanarak "samimi ruh" olarak nitelediği ise bu "büyük ve samimi irade"ye inanan *millettir*. Ortaya çıkan bu uyum Kansu'ya göre yeni nesillerin övünç kaynağı olmalıdır. Bu söylem aslında bir nasihat değil bir gereklilik olarak aktarılmaktadır.

Dil konusunda bir başka konuya değinecek olursak, Şevket Aziz Kansu da bir dilin köken olarak eski olmasının onu daha değerli, bu dili konuşan insanların da medeni anlamda daha ileri bir noktada olduğu düşüncesinden hareket ederek *Turani* dilin peşine düşmüştür. Ancak bunu yaparken yine kendisine Avrupa'yı referans almış, Hint-Avrupa dil ailesine karşılık Türk dili olarak isimlendirdiği Turani dili ortaya koymuştur.

"Türk dili meselesine geliyoruz. Bu muazzam davayı antropologist sıfatı ile ele aldığımız zaman önümüze ilk çıkan heyulâ (Hint-Avrupa) davasıdır. Filhakika yarım asırdan fazla bir zamandanberi hangi ırkın Hind-Avrupa lisanını konuştuğu münakaşa ediliyor. ... bir zaman Pamir mıntıkası Hind-Avrupa lisanının yurdu olarak kabul olunmuştu. Ve bu mıntıkanın orijinal sakinlerinin de Alp ırkının efradı olduklarına hüküm edilmişti. Bu görüş tarzı elyevm kuvvetini muhafaza etmektedir..."

Son senelere kadar Alp Irkının diline Turan dil denildiği halbuki bu dilin hakiki isminin Türk dili olduğunu hiçbir zaman unutmamak lâzımdır.

Prof. Elliot Smith bu nokta hakkında diyor ki: 'So far as we know, the earlist members of the Alpine Race probably spoke the language that was known in the nineteenth century as Turanian, and is now more correctly called Turkî¹¹³,¹¹⁴

¹¹³ "Bildiğimiz kadarıyla, Alpin ırkına mensup ilk insanlar muhtemelen 19. yüzyılda Turanî olarak bilinen ve şimdi daha doğru adlandırılmayla Türkî dilini konuşuyorlardı".

¹¹⁴ a.g.e., s. 7.

Turani dil için yapılan bu alıntı difüzyonist yaklaşımı akla getirmektedir. Difüzyonizme göre buluşlar evrimciliğin iddia ettiği gibi, farklı bölgelerde birbirinden bağımsız ortaya çıkmamaktadır. Aksine, tek bir bölgede ortaya çıkmakta ve buradan başka bölgelere yayılmaktadır. Buluşların, icatların vs. çıkış noktaları olarak farklı bölgeleri gösteren difüzyonist akımları saymak mümkünse de, yukarıda Şevket Aziz Kansu'nun ismini zikrettiği Sir Grafton Elliot Smith (1871-1937) "aşırı" olarak nitelenen Britanya difüzyonizmini işaret etmektedir. Smith, öğrencisi William James Perry (1887-1949) ile birlikte Britanya difüzyonistlerinin en önde gelen isimlerinden bir tanesidir ve yaptığı çalışmalar neticesinde, uygarlığın Mısır'dan dünyaya yayıldığını iddia etmiştir. Smith'e göre bütün dünyanın kültür envanteri Mısır kökenlidir. Mısır'daki kültürel gelişme yaklaşık 6000 yıl önce başlamıştır. Bu zaman öncesinde dünyada, evcilleştirilmiş hayvanlardan, daimi barınaktan, giyim kuşamdan, dinden, sosyal organizasyondan ve hukuktan yoksun olan "doğal insan"(natural man) yaşamaktaydı. Yaklaşık M.Ö. 4000 yılında bu Nil bölgesinde yaşayan insanlar arpayı ve yerleşik yaşamın onlara yaptığı katkıyı keşfettiler. İşte bu gelişme buradan göçler, savaşlar vs. yoluyla bütün dünyaya yayıldı. Ancak bu yayılma merkezden uzaklaştıkça daha sığ, basit hale geldi. Bu yaklaşım, Bozkurt Güvenç'e göre, en zayıf ve kötü örneklerden bir tanesi olmuştur. Çünkü ileri sürdükleri uygarlığın Mısır'dan yayıldığı iddiasını ispat noktası başarılı olamamışlar, İngiliz işlevselcileri tarafından ve arkeolojik kazılar sonucu varılan bilgilerle iddiaları çürütülmüştür.¹¹⁵

Burada Elliot Smith'in *Turani* dil ile ilgili söyledikleri, özellikle, bir şeyin çıktığı bölgeden yayılması sonucu, yani merkezden uzaklaştıkça, etkisini yitirdiği, sığlaştığı ve bir adım öteye götürürsek, "yozlaştığı" düşüncesi ayrı bir önem oluşturmaktadır. Eğer bu "güneş-dil teorisi" ekseninde ele alınırsa, Türkçenin ilk

¹¹⁵ Sibel Özbudun, Balkı Şafak, **Antropoloji: Kuramlar ve Kuramcılar**: Dipnot Yayınları, 2005, Ankara, s. 72-73; Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 80-82; Marvin Harris, **The Rise of Anthropological Theory**, Harper Collins Publishers, New York, 1968, s. 380-381; Alan Bernard, **History and Theory in Anthropology**, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s. 52-54; Henrika Kuklick, "Diffusionism" **Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology** içinde, ed. Alan Bernard ve Jonathan Spencer, Londra ve New York, Routledge, 2000, s. 160-162; Paul A. Erickson ve Liam D. Murphy, **A History of Anthropological Theory**, Broadview Press, Canada, 2000, s. 56-58; Fred W. Voget, "History of Anthropology" **Encyclopedia of Cultural Anthropology, C.2**, ed. David Levinson ve Melvin Ember, Henry Holt and Company, New York, 1996, s. 574.

dillerden biri olduğu ve yayıldıkça aslından uzaklaştığı iddiası ile tam bir paralellik oluşturduğu görülür. Kansu da adeta bu konuya bir başka noktadan, antropolojiden büyük bir katkı sunmuş gibi görünmektedir.

Şevket Aziz Kansu'nun Hint-Avrupa dilinde Türkçenin izlerinin bulunduğunu, bunun da Alpin ırkın yani Türklerin dünyaya dağılmasından kaynaklandığını öne sürmesi yukarıda değindiğimiz konuyla yakından ilişkilidir.

“ Zengin dilimizde her gün bir çok kelimelerin Hind-Avrupa dillerile alakasını buluyoruz. Bu buluşlar karşısında medeni dünya dillerini tahdit eden **bu dar ve esassız nazariyenin zaafına tanık oluyoruz. Fakat bu netice tabii değil midir? Madem ki Alp ırkının dili eski tabirle Turanî dildir. Yani Türkçedir; mademki Alp ırkı yani Türk ırkı dünyaya yayılmıştır. O halde nüfuz ve temas ettiği her yerde Asiyada, Afrikada, Avrupada... dilimizin izlerine cezirlerine tesadüf etmek tabî olmayacak mıdır?**”¹¹⁶

Dilin kullanım alanlarından olan edebiyat konusunda Kansu, milletin “manevi ve ruhi” kısmını gösterdiğini belirtmektedir. Edebiyat ile millet sadece bilinçlenmekle kalmaz aynı zamanda aidiyet hissini de edinmiş olur.

“Bir milleti diğer bir millette ayırd eden en ehemmiye[t]li âmiller içinde epijenetik dediğimiz, yani Biyolojik verasetle intikal eden bedenî ve ruhî karakterlerin yanında bu karakterlere inzıman eden, karakterleri mevcut olduğunu unutmamak lâzımdır. Bir milletin hayatında her bir nesil diğer bir nesile her batın kendisinden sonra gelen batına bu karakterleri çoğaltarak devr eder. Esas Biyolojik irsî karakter ve kabiliyetlerin hassası bu karakter ve kabiliyetlerin muayyen verâset kanunlarına tâbi olarak nesilden nesile intikal etmeleridir. Ve bir fert tarafından hayatı esnasında kazanılan fizik ve mental evsarin bu ferdin züriyetine esas irsî karakterler gibi, intikal etmediklerini de biliyoruz. Fakat bir cemiyette bu cemiyet fertlerinin yaratma mahsullerinin ve meselâ bir cemiyette edebiyat dediğimiz beşerî tezahür vasıtasıyla elde ettiği

¹¹⁶ a.g.e., s. 8.

her yeni ve epijenetik mahiyette bir kazanan, Biyolojik ve binaenaleyh daimi bir irs gibi baki kaldığı şüphesizdir.

Bir milletin edebiyatı, o millette ferdi hayatı ve ferdî hayatın zaruretlerini aşan yeni bir organ demektir. Ve bu organ nesilden nesile istihâle ve inkişaf eder[e]k o milletin en kuvvetli ve kudretli soyundan ruhî vasatını teşkil eder.

O halde millî bir edebiyat her şeyden evvel, milleti teşkil eden fertler cami'asının üzerinde yaşadıkları milli toprak, yani vatan ve tabiatın vücade getirdiği maddî ve coğrafik bir muhit gibi ferdî şuûru besleyen ve havalandıran maneî ve ruhî bir muhittir. Ve bu vasat bir milleti teşkil eden epijenetik âmillerin içinde de en kudretli ve kuvvetlidir"¹¹⁷

Görüldüğü gibi, Şevket Aziz Kansu için ırk konusunda belirleyici nokta kalıtımdır. Irksal özellikler, kan yoluyla bir nesilden bir sonraki nesile aktarılmaktadır. Burada dikkat çekici nokta, Kansu'nun ırklar arasında herhangi üst-ast ilişkisini kurmayışdır. Bunlarla bağlantılı olarak, Kansu, ırk araştırmaları için "ırkın teşekkülü, ırkın tarihi ve hattâ ırkın istikbali" olarak isimlendirdiği "*antropodinami*" kavramından söz etmektedir. "Antropodinami"yi şu şekilde anlatmaktadır:

"Beşer ırkları umumî manada zoolojik guruplardır. Binaenaleyh herhangi bir hayvan grupunda olduğu gibi bu beşer gurupları da muhite merbuturlar. Bunun için her ırk tabiatine zarurî iklimi ve cografî şartlara tevafuk eden optimum bir muhitte yaşar. Irkların tevzi ve taksimleri tesadüfün mahsulü değildir. İstila ve muhaceretlerden mütevellit karışıklıklara rağmen hattâ zamanımızda bile, beşeri muhite bağliyan sıkı rabıtayı tesbit eylemek kabildir. Diğer taraftan ırkın teşekkülü, ırkın tarihi ve hattâ ırkın istikbali işte antropodinami budur. Bugün antropodinami ırkı istatik görüşle müteleanın yerine geçmektedir. Antropodinami büyük bir kısmı itibariyle haricî âmillere bağlidir. Muhitin hasılasıdır: Bilhassa iklim şartları ve tevahülleri. Fakat bizzat

¹¹⁷ Şevket Aziz Kansu, "*Millet ve Edebyat*", *Ülkü*, C. XIV, sayı: 83, 1940. s. 406.

ırkın bünyesine, tabiatine bağı olan dahilî sebep ve âmillerin de rolü vardır. Irkların biyodinamizması ise, ırkların kaynakları, hicretleri, genişlemeleri meselesidir”¹¹⁸

Kansu'nun ekleme ihtiyacı duyduğu bir nokta, bir bölge içerisinde farklı ırklara mensup insanların varlığına rastlamanın doğal olduğudur. Buradan hareket ederek, Şevket Aziz Kansu'nun yaptığı çalışmalarda Anadolu'da brakisefal ırk dışındaki diğer ırklara ait bulgular elde etmiş olması halinde bu ırkların Türklerle ilişkilendirilmemesi gerektiği sonucuna varacağı akla gelebilir. Bu yönde düşünmeyi teşvik edecek mahiyette bir değerlendirme, Kansu'nun “*Türk Çocuklarında Anadan Doğma Mavi Lekeler Hakkında Bir Tetkik*” isimli makalesinde bulunmaktadır.¹¹⁹ Kansu bu makalesinde “*mongol lekesi*” olarak isimlendirilen ve önceleri “sarı ırk”ta görülen bir karakteristik olduğu kabul edilen mavi lekelerin, bütün ırklarda rastlanabileceğini, doğal olarak da Türk çocuklarında bu lekeleri tespit etmenin olası olduğunu belirtmektedir. Hatta Kansu'nun makalenin hemen girişinde “*biz esasen beyaz ırka mensup türkün cild renginden bahs edecek değiliz*”¹²⁰ demesi oldukça manidardır. Bu cümleden çıkarılacak sonuç, bir boyutuyla Türklerin beyaz ırka mensup olmasının tartışmaya veya açıklamaya gerek duyulmayacak kadar mutlak olduğudur. Ayrıca Kansu “mongol ırkı”na mensup insanların fiziksel görünüşlerini vererek, Türk tipinin mongollara benzemediğini de ima etmeye çalışmıştır.

“Yeni doğmuşlarda ve çocuklarda görülen bu lekelerin tetkik tarihi çok eski değildir. Bu morfolojik karakter son zamanlara kadar munhasıran mongollara yani sarı ırka has bir vasıf olarak kabul edilmişti. Zaten mongol lekesi ismi de bu telakkiden doğmuştur. Filhakika İngiliz müelliflerinin mongoloid idiosyncrasi nami altında ve bazı mongoloid evsafa mesela basık ve düz bir yüz, fırlak elcak kemikleri, geniş ve yassı bir burun ve mail gözler v.s. gibi bir hastalık yazdıkları malûmdur. Mongol ırkına ait telakki edilen bu karakterlerin

¹¹⁸ Şevket Aziz Kansu, “*Türk Tarihi ve Asyanın Biodinamik ve Antropodinamik Kudreti*”, **Ülkü**, C. III. Sayı: 18, 1934. s. 417.

¹¹⁹ Şevket Aziz Kansu, “*Türk Çocuklarında Anadan Doğma Mavi Lekeler Hakkında Bir Tetkik*” **Türk Antropoloji Mecmuası**, sayı: 13-14, İstanbul, s. 37-44.

¹²⁰ a.g.e., s.37.

yanına cildin sabağı bir lekesinden ibaret olan ve sarılarda çok görülen bir elamet de ilave olundu”¹²¹

Anlaşılacağı üzere Kansu, “mongol lekesi” üzerine yapılan ilk çalışmaların eksik olduğunu ve varılan sonuçların yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Ancak burada Şevket Aziz Kansu’nun bu “mavi leke” ya da diğer ismiyle “mongol lekesi” yüzünden gelebilecek olası Türklerin “sarı ırka” mensup olabileceği iddiası karşısında bir önlem alma ihtiyacı hissettiği düşünülebilir. Kansu’nun metinlerinde “sarı ırk”ın aşağı ya da kötü bir ırk olduğu açıkça belirtilmese de, Türklerin özellikle Avrupalılar tarafından bu şekilde düşünölmeleri yüzünden böyle bir metni kaleme aldığı düşünülebilir. Sonuçta Türklerin irki sınıflandırmada referans alındığı bölge, Afet İnan’ın çalışmalarında karşımıza çıktığı üzere, Avrupa’dır.

Toparlamak gerekirse, ulus-devlet olma yolunda dönemin kurucu siyasal iradesi tarafından önemli adımlardan biri olarak görölen Türk ırkının menşeyini belirleme çalışmalarının kurumsal faaliyeti Türk Antropoloji Enstitüsü’yle başlamıştır. Enstitü’nün yayın organı olan *Türk Antropoloji Mecmucası*’nda yayımlanan çalışmaların temel eksenini de bu oluşturmaktadır. Enstitü’nün kuruluş tarihi olan 1925 yılından I. Türk Tarih Kongresi’nin yapıldığı yıl olan 1932’ye kadar ki dönem, bu çalışmaların olgunlaşma dönemi olarak gösterilebilir. I. Türk Tarih Kongresi’nde ise, sadece Türk Antropoloji Enstitüsü’nün araştırmaları ve diğer kurumların çalışmalarıyla şekillenen *Türk Tarih Tezi* kamuoyuna duyurulmuş oldu. Şevket Aziz Kansu *Türk Tarih Tezi*’nin sadece ileri sürdüğü iddialarla değil, aynı zamanda biyolojik temelli yaklaşımlarla tarihe yeni bir bakış açısı getirildiğini ileri sürmüştür. Bunu “beşerin zoolojik ve antropolojik görüş ve tetkiki”ne dayanan “yeni bir ideoloji”nin kurulması olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşımla birlikte eski tarih çalışmalarından uzaklaşmıştır. Kansu’ya göre bunu da ilk tatbik eden “Gazi” (Atatürk) sayesinde Türkler olmuştur.¹²²

¹²¹ a.g.e., s. 37–38.

¹²² Şevket Aziz Kansu, “*Türk Tarihi ve Asyanın Biodinamik ve Antropodinamik Kudreti*”, s. 413.

“Türk tarihi tezi müsbet vakılara dayanıyor. Gene Türk tarihi tezi bize gösteriyor ki, tarih telakkisi yalnız vesikaların ve hadiselerin kronolojisi ve tefsiri değildir. Tarih denilebilir ki, bir hayat-tarih (Bio-histoire) sistemidir. Genç tarihçi tarihi bilhassa Türk tarihini bu menşurdan görmeğe alışmalıdır. Büyük Türk tarihinin dünü, bugünü ve yarını bunu emretmektedir. Kendimizi teyide kendimizi ihataya mecburuz. Türk tarihi telakkisi budur. Ve bu telakki aynı zamanda hayatı Türk topraklarında ebedileştiren mert ve erkek bir iradenin meyvesi değil midir?”¹²³

Şevket Aziz Kansu'nun bu kongrede okuduğu bildiri, Türk ırk çalışmalarının artık belli bir olgunluğa eriştiği, bilimsel olarak yerinin kanıtlandığı ve bunun artık değişmez bir gerçek olduğu düşüncesini uyandırmaktadır.

“İşte efendiler, enfüsi hiçbir tesirin altında kalınmıyarak sırf müspet ilmin metotlarla yapılmış olan bu ilk tetkiklerimin neticesi bize gösteriyor ki bu tip insan, bu ırkî ve kavmî tip (Türk) mütekamil kraniyolojik karakterleri haiz bir tiptir.

Bunu da bu kürsüden bir kere olmak üzere söylüyorum ve bir daha söylemeği aklıma getirmeyeceğim. Bizim hakkımızda bugüne kadar yapılmış olan antropolojik ve etnoğrafik tetkikata istinat etmeden bazen garazlı bir duygu ile bize verilmiş olan ayrı mütekamil yarım inkişaf etmiş gibi tabirleri bir müdekkiki sıfat ile bütün samimiyetimle ve bütün cesaretimle redde mezunum (Sürekli alkışlar)”¹²⁴

Burada Türk Tarih Tezi'ne kısaca değinmek uygun olur. Bu tezin görüşünde iki temel özellik vardır; birincisi, “ırk”ın ayrılıkçı bir öge olmak yerine, birleştirici bir boyut taşıması, öte yandan İttihat ve Terakki dönemi milliyetçiliğinin ulaştığı nokta olan “Türk coğrafyası”nı kapsayıcı “Turancı” görüş yerine, Türkiye coğrafyasını

¹²³ a.g.m., s. 418.

¹²⁴ Şevket Aziz Kansu, “*Türklerin Antropolojisi*”, **Birinci Türk Tarih Kongresi- Konferanslar ve Müzakere Zabıtları**, T.C. Maarif Vekaleti, tarihsiz, s. 275.

temel almasıdır.¹²⁵ Türk Tarih Tezi, 19. Yüzyıl Türkçülüğünden esin almış ve Ziya Gökalp'in görüşlerinde şekillenmiştir.¹²⁶ Tez, Anadolu'nun eski çağlarında hakimiyet kurmuş Hitit ve Sümer toplumlarla Türkler arasında ilişki kurmakta ve onların Türk olduğunu iddia etmekteydi.¹²⁷

Kansu 30 Temmuz–4 Ağustos 1934 tarihleri arasında Londra'da toplanan Antropoloji ve Etnoloji ilimleri Birinci Budunlararası Kongresi'nde¹²⁸ “375 *Anadolu kafası*” üzerinde yapılmış bir araştırmanın verileri neticesinde sunduğu tebliğde, Anadolu halkının Alpin/Brakisefal olduğunun altını çizmiştir. Buna karşın bu halkı başka bir ırka aitmiş gibi göstermenin yanlış ve bilimle uyuşmayan bir durum olduğunu belirtiyor ve nihayet Ermeni katkısını Anadolu tarihi açısından gündeme getirebilecek olanlara karşı da ihtiyati bir netleştirme yapmaktan da geri kalmıyor.¹²⁹

“...hakiki Alpli tipten olan ve Anadolu yaylası üzerinde yaşayan bu brakisefaller Anadolu Türkleridirler. Assyroid bir burun ve kafavi bir düzlükle müterafık olan (ve bir ihtilal tezammun eden) Armenoid sıfatını Alp tipinin bu mümessillerine vermek ve bu tabiri yaymak doğru değildir. Ve bu hareket ilmi doğruluğunu da asla bulmayacaktır. Diğer taraftan Anadolu Türklerinde mongol kanının karıştığını tekrardan hoşlanıyorsa gözden kaçırmamak ve unutmamak gerektir ki eğer bu hal şayet Türkler yani Asia Alplileri için doğru ise, Avrupa ve Asiyanın preistorik ve protoistorik devirleri hakkında bu günkü bildiklerimize göre, Avrupadaki muazzam bir Alpli kitle için de o kadar doğrudur.

Nihayet, gittikçe çoğalan müşahede ve vesikalarımıza istinaden, brakisefal Anadolu kraniologisinin, Alplilerin kraniologisinin büyük kısmını teşkil ettiğine sarsılmaz bir surette kanaat getiriyoruz.”¹³⁰

¹²⁵ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması-1923-1931**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s. 310.

¹²⁶ Aynı yer.

¹²⁷ Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongreleri'nin ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Ersanlı, **a.g.e.**

¹²⁸ Kansu'nun bu kongre için görevlendirilmesi ile ilgili olarak bkz. **BCA 47/53/7**

¹²⁹ Şevket Aziz Kansu, “*Anadolu Kraniologisi*” **Türk Antropoloji Mecmuası**, İstanbul, sayı: 17–18. 1935. s.65–67.

¹³⁰ **a.g.e.**, s. 66.

Burada iki nokta dikkat çekicidir; birincisi Asya ve Ortadoğu’da Keldanileri, Suriye Hıristiyanlarını ve Ermenileri de kapsayan ve Alpin ile Akdeniz ırklarının bir karışımı olan ancak beyaz ırk olarak kabul edilen Armenoid sınıflandırmasına Türklerin de dâhil edilmesinden Kansu’nun duyduğu rahatsızlıktır. Bu rahatsızlığını Kansu “hakiki alpin tipten olan” şeklindeki vurgulu ve biraz da manidar bir dille ortaya koymaktadır. İkinci dikkat çekici nokta ise, Anadolu Türklerine Mongol kanının karıştığı iddialarına Kansu’nun verdiği cevaptır. Avrupa’ya Alpli brakisefal insan tipinin Anadolu’dan yayıldığını kabul eden Kansu, bu durumda doğal olarak Avrupalıların da mongol kanı taşıdığını iddia etmektedir. Bir başka deyişle, nasıl Avrupalılar için mongol kanı taşımak asla kabul edilemez bir şey ise, Kansu açısından Türkler için de bu iddia aynı şekilde kabul edilemezdir. Bu konu bize, Kansu’daki ırkçı bir bakış açısının olduğunu açık şekilde göstermektedir. Ancak Kansu’nun daha bariz ırkçı yaklaşımına “biyososyoloji ve öjeni” kısmında değineceğiz.

Türk ırkının su götürmez şekilde sınıflandırmadaki yeri Kansu tarafından belirlenmiş ve menşei ispat edilmiştir. Bununla beraber her zaman “üstün ırk” olarak görülen Avrupa’nın menşei açıklama çabası da bu kongrede yer almıştır. Şevket Aziz Kansu başka çalışmalarında da üzerinde durduğu Avrupa ırkının kökenine, bu kongrede de değinmiştir. Kansu’ya göre Avrupa’da hakim ırk olan brakisefallerin kökeni Türklere dayanmaktadır.¹³¹ Bu iddiasını desteklemek için zaman zaman yabancı kaynaklardan da yararlanmıştır.

“Fransadaki brakisefalleri tetkik ederken, Avrupadaki brakisefallerin, Türkün ana yurdu olan Orta Asyadan tarihten evvelki devirlerde Avrupaya geldiklerini açık bir hakikat olarak tesbit ediyoruz.

‘Her tarafta dolikosefaller, brakisefallerden önce tezahür etmişlerdir. Bu vakıta Avrupa için kat’idir. Neandertal ırkının bütün Avrupa ırklarından evvel geldiği kabul olunmuştur. İlk brakisefaller geyik çağının sonuna doğru Lesse vadisinin havzalarında (glsmnt) meydana çıkıyorlar. Fakat şayet dünyanın her

¹³¹ a.g.e., s. 277.

tarafında dolikosefaller brakisefallerden önce görülüyorsa brakisefaller nereden ve ne suretle doğdular? Arzın bir noktasından mı? Yoksa bir çok noktalarından mı? Türkistandaki galtcha tipinin Slave ve Cetle tipleriyle olan müşabebetini gösterdim ve bu müşabebetin bize Avrupa brakisefallerinin kaynağını bulduracak istikameti göstereceğini işaret ettim. Diğer taraftan Amerika brakisefallerinin de Asyadan geldiklerine icap ediyor’

Bu çok şayanı dikkat satırları Dr. Paul Topinard 1885’te çıkardığı ve adını yazdığımız [Eléments d’anthropologie Générale] kitabında neşretmiştir.”¹³²

3.3. Bio-sosyoloji ve Öjeni

Daha önceki bölümlerde antropoloji ile “ırk” arasında kurulan sistematik bağlantı üzerinden Türkiye’de antropolojinin “ırkbilim” olarak zihinlerde yer etmesine değinilmişti. Bu algılamının temel sebebi olarak da, dönem antropologlarından Afet İnan ve Şevket Aziz Kansu’nun çalışmalarındaki antropolojiye olan yaklaşımları gösterilmişti. Bu alt bölümde, yine Şevket Aziz Kansu’nun yaptığı üç çalışmadan hareketle antropoloji eşittir “ırkbilim” anlayışına daha çarpıcı, tartışmalı örnekler üzerinde durulacaktır. Bu alt başlık hem yukarıda değindiğimiz “ırkbilim” olarak antropoloji algılanışını somutlaştıracak hem de Türkiye’deki antropolojinin “kurucu babası” Şevket Aziz Kansu’nun “Kansu ırkçılığı” olarak niteleyebileceğimiz görüşlerini ortaya serecektir. Çünkü ele alınan çalışmalarında Kansu “öjeni”, “nüfus davası”, “içtimai hıfzıssıhha” gibi son derece çarpıcı, tartışmalı ve sorgulanmaya hayli açık kavramlar üzerinden önerilerde bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu “tehlikeli” kavramlar yazarın makalelerini yayımladığı tarihlerde oldukça ilgi görmüş ve kimi bilim insanlarınca hararetle desteklenmiş ve zaman zaman acı sonuçlar doğurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti aşağıda aktarılan Şevket Aziz Kansu’nun önerilerine benzer girişimlerde bulunmamış olsa da, yazıların *Ülkü Dergisi*’de yayımlanmış olması dikkat çekicidir. 1931 yılında kendini fesheden Türk Ocakları’nın yerine 19 Şubat 1932 tarihinde kurulan Halkevi’nin yayın organı olan *Ülkü*, devletin ideolojik

¹³² Şevket Aziz Kansu, *Antropoloji Dersleri-I*, s. 176.

taşıyıcısı olmuştur.¹³³ Halkevi'nin de devletin bir birimi gibi çalışması, devletin bu görüşleri o dönemde dikkate aldığına ya da tartışılmasında herhangi bir sakınca görmediğinin işaretidir.¹³⁴

Şevket Aziz Kansu 1937 yılının Şubat ayında *Ülkü* dergisinde “*İstikbal Sevgisi ve Bio-sosyal Kültürümüz*” isimli kısa bir makale yayımladı.¹³⁵ Bu yazıda, Türklerin bir nüfus davası olduğunu, bu yüzden her ailenin çok çocuk yetiştirerek bu davaya destek olması gerektiğini belirtmektedir.¹³⁶ Çünkü aile, çocuk ve nüfus meselesinin aynı zamanda bio-sosyal bir kültür meselesi olduğunu düşünmektedir. Kansu'ya göre yeni nesiller için güzel bir gelecek yaratmanın yolu da buradan geçmektedir ve bu tamamıyla *istikbal aşkıyla* ilgilidir,¹³⁷

“Türk topraklarının istikbali sessizce bize doğru gelen ve gelmeğe hazırlanan yarınki türk nesilleriğ olduğunu hepimiz biliyoruz. Fakat bilmemiz kâfi değildir. Bu bereketli, zengin ve güzel toprakları yakın ve uzak nesillerimize hazırlamak lâzımdır. İnsan eli, insan arzusu, insan cidalî, insan ruhu türk tabiatını dinamik bir ruhla yoğurmalıdır. Türk nüfus davası bir Bio-sosyal kültür dâvasidir dediğimiz zaman işin kültürel, ijiyenik, öjenik, ekonomik ve sosyal bütün yüzlerini kucakladığımızı anlatmak istiyoruz. Türk topraklarının aydınlık ve teknik bilir vatan evlâdları tarafından zabtı memleketin memleket namına ve memleket için koloniasyonu! Bu büyük ve canlı iş Bio-sosyal kültür dâvasile sımsıkı bağlı bir iştir!”¹³⁸

Yukarıdaki alıntıdan anlaşılacağı üzere Şevket Aziz Kansu insanın biyolojik karakterinin kültürel karakterini belirleyeceği, toplumun ilerlemesinin de buna bağlı olduğu görüşündedir.

¹³³ M. Bülent Varlık, “Ülkü: Halkevleri Mecmuası” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Kemalizm. C. 2** içinde, ed. Ahmet İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 268.

¹³⁴ Halkevleri için ayrıntılı bir çalışma için bkz. Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri- 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2006, ve folklor bağlamında Halkevi'nin işlevi için bkz. Arzu Öztürkmen, **Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 69-138.

¹³⁵ Şevket Aziz Kansu, “*İstikbal Sevgisi ve Bio-sosyal Kültürümüz*”, **Ülkü**, C. VIII, sayı: 48, 1937, s. 409-10.

¹³⁶ **a.g.m.**, s. 409.

¹³⁷ Aynı yer.

¹³⁸ Aynı yer.

Kansu *bio-sosyoloji* konusuna 1934 yılında yine aynı dergide hocası George Papillaut'dan ana hatlarını aldığı bir makale daha yayımlamıştı.¹³⁹ Bu yazı her ne kadar bio-sosyoloji hakkında genel bilgiler verse de, yazının girişinde ve son kısmında anlattıklarından hareketle, Türkiye'nin *beşeri hayatı* için önemli bir yere sahip olduğunun altını çizmiştir;

“Türk vatani ve bu vatanın çocukları hayat cidalinin muvaffak olmuş bir eseridir. Büyük cehitlerimiz bu topraklara akıyor. Bu cihetler, bu beşerî büyük kuvvetler, inanış ve ülkü güneşi altında nasıl olur da bu topraklarda karanlıklara karşı gündüzü yaratmazlar?... [B]io-sosyolojinin memleket hayatından açık görüşlü tetkiklere ve binaenaleyh verimli mesaiye yardım edecek bir metod olacağı görülecektir.”¹⁴⁰

Şevket Aziz Kansu, yazısında biyososyoloji konusuna girmeden önce sosyal bilimler hakkında kısa bir açıklama getirmektedir. Bu açıklamasına göre, *içtimai ilimlerin* amaçları, yöntemleri ve çalışma sahaları belirsiz ve kesin değildir. Buna örneği Kansu, sosyoloji ve onun önde gelen ismi Emile Durkheim üzerinden vermiştir. Yukarıda bahsi geçen belirsizliklerin sosyolojide de olması Kansu'ya göre sosyolojinin *müsbet bir ilim* olmasının yavaş gerçekleşeceğini göstermektedir.¹⁴¹ Kansu'nun *müsbet* bir ilim için temel aldığı nokta muhakkak ki bazı sayısal verilerden yararlanma ve istatistik gibi yöntemlerle bunları kullanmaktır. Bu yüzden de Kansu **iktisatı** “*müsbet ilk içtimai ilim*” olarak nitelemektedir. İktisadın ardından, istatistiği kullanan bir başka alan olan *demografiye* değinmektedir. Demografi insanların nüfuslarını, ölüm ve doğum oranlarını, milliyetlerini ve mesleklerini belirleyen, daha sonra bunlara, boy, hastalık, eğitim, intihar, fuhuş, cinayet gibi durumları da alanı içine sokarak genişleyen bir alan olarak tanımlamaktadır Kansu ve demografinin “*biyososyolojinin davalarını ele almaktadır. Çünkü insanın morfolojik, yahut vazifevi soydan bazı biyolojik karakterlerini rakamla takdir ve onun muhtelif içtimai muhitlerdeki tahavvüllerini takip edebiliyor*” demektedir. Ancak yine de

¹³⁹ Şevket Aziz Kansu, “*Biyososyoloji*”, **Ülkü**, C. III, sayı: 16, 1934, s.253-262.

¹⁴⁰ **a.g.m.**, s.253.

¹⁴¹ **a.g.m.**, s. 254.

demografi biyososyolojiye göre eksik kalmaktadır. Çünkü Kansu'ya göre, bazı biyolojik karakterler soya bağlı yani *ırsidir*.¹⁴² Demografi tanımında demografinin işlevsel konumu önemli yer tutmaktadır ve ideolojik vurgusu oldukça baskındır. Ölüm, doğum ve meslek dışında kalan diğer konuların belirlenmesi, demografinin devletlerin kendisine tabii olan vatandaşlarını fiziksel ve kültürel farklılıkları/benzerlikleri bağlamında bir “fişleme” aracı olduğu sonucu çıkmaktadır. Burada şu soru sorulabilir: devlet neden vatandaşlarının milliyetlerini, boy, hastalık, fuhuş, intihar gibi konularında bilgi sahibi olmak ister? Buna net bir cevap vermek mümkün olmasa da demografinin amacının denetim ve biçimlendirme olduğu ilk akla gelendir.

Biyo-sosyoloji “insanların ve eşyanın münâsebetlerini riyazî bir surette hesap” eden bir alandır.¹⁴³ Biyososyoloji, araştırması için, insanların biyolojik karakterlerini tesbit için *biyolojik* anketler, özellikle ırsi olduğu düşünülen hastalıklar için *veraset anketleri*, toplumsal ortamı tespit için *içtimai anketler* yapar. Son olarak da bu yapılan anketlerin neticelerini ortaya koymak ve karşılaştırma yapmak için *istatistik* yöntem kullanılır ve netice de ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilir.

Kansu'nun döneminin “ırk paradigması” ile titreşimli bir biçimde “Türklüğün âriliği” hususunda söz konusu ettiği biyososyoloji günümüzde hala tartışmalı bir alan olan sosyobiyojoloji ile bağlantılı görünmektedir. Kansu'nun bio-sosyoloji olarak değindiği alandaki “ırsi ve veraset” noktaları sosyobiyojolojinin de temel araştırma konularıdır. 1975 yılında Edward Wilson tarafından yayımlanan “*Sociobiology: The New Synthesis*” isimli kitabı ile başlayan tartışma Türkiye’de de yankı bulmuştur.¹⁴⁴ Sosyobiyojologlar, sosyal ve beşeri bilimleri biyoloji çerçevesinde temel bir alt yapı oluşturma çabası içine girmişlerdir.¹⁴⁵ Öne sürdükleri iddialarını hayvan davranışlarına ait gözlemlerinden topladıkları veriler çerçevesinde oluşturmuşlardır.

¹⁴² **a.g.m.**, s. 256-257.

¹⁴³ **a.g.m.**, s. 256.

¹⁴⁴ Sosyobiyojoloji tartışması ile ilgili bkz. **İktisat Dergisi**, sayı: 251, 1985. Bu özel sayı içinde yer alan konu ile ilgili makaleler şunlardır: Reşit Canbeyli, “Sosyobiyojoloji: Sosyal bilimlere Biyolojik Bir Temel Kazandırma Konusunda Tartışmalı Bir Girişim”, **İktisat Dergisi**, sayı: 251, 1985, s.3-8; İskender Savaşır, “Bilimlerin Birliği, Yeni Darvencilik ve Sosyobiyojoloji: Bilimlerin Birliği ve Bütünsellik Kavramı”, **İktisat Dergisi**, sayı: 251, 1985, s. 9-18; Alâeddin Şenel, “Sosyobiyojoloji: Yeni Bir Bilim Mi?”, **İktisat Dergisi**, sayı: 251, 1985, s. 19-33.

¹⁴⁵ Canbeyli, **a.g.m.**, s. 3.

Bu yaklaşıma göre bugün var olan davranışsal ve kültürel özelliklerimizin temelinde genetik faktörler yatmaktadır. Genler kalıtım yoluyla devamlılık sağlama ve özelliklerini bir sonraki nesile aktarma eğilimindedirler. Başka bir deyişle sosyobiologlar, genlerin insan bedeni içerisinde farklı davranışlar sergileyen ve vücuttan bağımsız olduklarını ileri sürerler. Bu yaklaşımın daha ileri iddiası ise günümüzde de devam eden kadın ile erkek, uluslar ve statüler arasındaki eşitsizliklerin genetik faktörlerden kaynaklandığı ve bunun doğal olduğudur. Bu sebeple de yeni-Darwincilik olarak isimlendirilen ırkçı yaklaşımı besleyen bir alan olduğu iddia edilmekte ve eleştirilmektedir.¹⁴⁶

Şevket Aziz Kansu'nun biyososyoloji sayesinde "sakıncalı" durumda olanların tespit edileceğini ve sakınca teşkil eden genetik bozuklukların yayılmasının engelleneceğini düşündüğünü iddia etmek mümkündür. Kansu makalesini şu şekilde bitirmektedir;¹⁴⁷

"Muayyen bir cemiyetin, kültürel bir muhitin kıymeti ehemmiyetli bir kısmı itibariyle bu muhiti teşkil eden fertlerin kıymeti ile izah olunur. Keza fertlerin kıymeti, kısmen, mukaddem nesillerin (veraset) tesiri, kısmen de üzerlerine müessir olan içtimaî muhitin tesiri ile izah edilir. Bu ferdi karakterlerle bu mezolojik karakterler arasındaki mütakabil münasebeti keşfetmek bu karakterlerin birbirlerine nasıl tesir ettiklerini tetkik, onların münasebetlerini hesap etmek, işte bio-sosyolojinin hakikî ve vazih sahası budur.

Cinayet, fuhuş, tereddî, münevver sınıfların kısırlığı, iktisadî vaziyetin, aile organizasyonunun, meslek ve terbiyenin, kanunların, nesillerin refahı üzerine tesiri vesaire gibi içtimaî hıfzıssıhanın mühim davaları, yavaş yavaş, bio-sosyolojinin emin metotlarıyla tetkik ve asıl sahasına girmektedirler"

Yukarıda aktarılanlardan da görüleceği üzere biyososyoloji, toplumun ya da o dönemin yaygın kavramı ile *ırkın* kontrolü ve ıslahını sağlayan bir alan olarak

¹⁴⁶ Ergi Deniz Özsoy, "Sosyobioloji", **Antropoloji Sözlüğü** içinde, ed. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s. 740, Canbeyli, **a.g.m.**, Şenel, **a.g.m.**

¹⁴⁷ Şevket Aziz Kansu, "*Biyososyoloji*", s. 262.

karşımıza çıkmaktadır. Bununla doğrudan alakalı olarak görebilecek, hatta biyososyolojinin uygulaması olarak da nitelenebilecek bir alan ortaya çıkmaktadır: ki bu “öjenizm”dir.

Öjenizm en geniş anlamıyla, hastalıklardan arındırılmış ve sağlıklı bir insan topluluğu veya “ırk” yaratmayı amaçlayan pratik ve teorik yaklaşımdır. Öjenik yaklaşım 19. yüzyılda sosyal Darwinizmi yaratan yaklaşımlarla başlayan sürecin 20. yüzyılda genetik alanında yaşanan gelişmeleri neticesinde ortaya çıkmıştır. İlk dönem öjenizmi ölümcül sonuçlar doğurabilen genetik hastalıkların, bu hastalıklara sahip insanların birleşmelerini engelleyerek devamlılık “riski”ni ortadan kaldırma amacı gütmüştür. Bu anlamıyla ilk dönem öjenizmi tamamıyla tıbbi hatta hümanist olarak dahi nitelenebilecek bir özelliğe sahipti.¹⁴⁸ Almanya’daki nasyonal sosyalizmle birlikte, öjenizm, bu tıbbi ve hümanist amacından farklılaşarak, üstün ırkı yaratmanın aracı olarak kullanılmıştır.¹⁴⁹

Öjeniyle Şevket Aziz Kansu bu sağlıklı ve üstün ırk yaratmanın aracı olarak kullanıldığı dönemde ilgilenmiştir. Kansu öjeniyi ırk ve nesil sağlığı ve ıslahı olarak tanımlamaktadır. “Öjenik ilim ve tekniği itibariyle **Genetik** (jenetik) yâni veraset ilmine istinat eder. Canlı ölümler yaşayanları idare ederler formülü birçok bakımlardan bir hakikattir”¹⁵⁰

Öjeni çerçevesinde Kansu’nun önerdiği çözümlerden bir tanesi “kısıretme”dir. Bundaki temel maksat yukarıda da vurgulandığı gibi, ırsi hastalıkların bir sonraki nesile geçişinin engellenmek isteniyor olmasıdır. Diğer bir sebep de, “cani” olarak sınıflandırılan suçluların üremesinin önüne geçilmesi amacıyla bir ceza olarak uygulanmasıdır. Bunun için Kansu Amerika Birleşik Devletleri’nden örnek vermektedir.¹⁵¹

¹⁴⁸ Ergi Deniz Özsoy, “Öjeni”, **Antropoloji Sözlüğü** içinde, ed. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, 2003, Ankara, s. 657.

¹⁴⁹ Aynı yer. Nazi Almanya’sında sağlıklı ırkı yaratmak ve onu korumak için 1930’larda tütün kullanımı bile yasaklanmıştır. Bkz. İsimiz, “Tütün Karşılığı: Sağlık İçin Mi?” **Birgün Gazetesi**, 2 Haziran 2008.

¹⁵⁰ Şevket Aziz Kansu, “Öjenik Problemleri”, **Ülkü**, C. XII, Sayı: 72, s. 480, vurgu yazarın.

¹⁵¹ **a.g.m.**, s.104-105.

Kansu'nun önerdiği bir diğer öjenik yöntem ise yaşayanlar için uygulanabilecek olan *tecrit*. Bu insanlar, kanserliler, veremliler zayıf ruhlu olanlar ve akıl sağlığı yerinde olmayanları kapsamaktadır.

“Fakirlere melce ve gıda ve zayıf ruhlara saadet, mecnunlara himaye göstermek ve kanserlileri, veremlileri tedavi etmek lazımdır.

Bozuk veya zayıf protoplâzmaların tekessür ve tezayüdünü men için iki nevi usul vardır:

- 1- Bu yolda kendilerine müessir olunabilecekleri terbiye ve ahlâki ve manevî ikna yolu.
- 2- Bu suretle bir netice alınamayacaklar için de devletin müdahalesi. Zayıf ruhluları tecrit etmek...¹⁵²

Kansu bu tecrit edilecek insanların bir yerde beraber yaşamalarını ve kendi geçimlerini sağlamaları gerektiğini ekler. Bununla beraber, bu *tecrit* edilecekler için de kısırlaştırmanın gerekliliğinin altını çizer.¹⁵³ Bu öneriler Nazi Almanya'sında 14 Temmuz 1933 yılında çıkartılan Kısırlaştırma Yasasıyla büyük benzerlik taşımaktadır. Bu yasayla birlikte yaklaşık 410 bin kişi kısırlaştırılmıştır. Bunların büyük bir çoğunluğunu ise akıl hastaları oluşturmaktadır.¹⁵⁴ Öjenik Problemleri isimli bu iki makaleden oluşan seriyi Şevket Aziz Kansu, daha önce değindiğimiz biyososyoloji konusuna ve aynı noktadan yani nüfus “*dava*”sına değinerek tamamlar.

“Türk topraklarının adamı bu toprakların üstünde bir değil, yüz değil, bin fazlasıyla fişkirmalıdır. Türk nüfusu çabuk üremelidir. Bu üreme **tesadüfi** olmamalıdır. ***Bu bio ve sosyo antropolojik davayı esaslı bir teknik ve plânla idare etmelidir. Dâva büyüktür.***

Nüfus işinde kemmiyete mukabil keyfiyet çok önemli bir problemdir. Bu problem insanlık tarihinin seyrinde birçok defalar ortaya atılmıştır. Çünkü

¹⁵² a.g.m., s. 109.

¹⁵³ a.g.m., s. 110.

¹⁵⁴ Sezen Kılıç, **Türk Basınında Hitler Almanyası (1933-1945)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 70-71.

bugün sönmüş eski medeniyetlerin dekadansında organik ve entelektüel anlamda aristojenik seçkin zümrenin kakojenik zümreye mukabil azalması çok kuvvetli bir âmil olmuştur.

Unutmamalıdır ki, uluslar yüksek evlâtlarıyla terakki ederler. Milletlerin dekadansı seçkin ailelerde doğum miktarı vasatînin altına düştüğü vakit başlar.”¹⁵⁵

Yukarıda aktarılan ve vurgusu yapılan cümle Şevket Aziz Kansu'nun antropolojiye nasıl baktığına dair net bir bilgi vermektedir. Türkiye’de yaşayan insanların “genetik” temizliğini biyolojik antropolojiyle, “kültürel gelişmişliğini” ise sosyal antropoloji ile gerçekleştirme düşüncesi vardır.

3.4. Sonuç

Şevket Aziz Kansu, tıpkı Afet İnan gibi, dönem Türkiye’sinin ideolojik inşasına “bilimsel” katkı sunan şahsiyetlerden bir tanesidir. Antropolojiyle ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda Kansu’nun Afet İnan kadar edilgen bir bilim insanı olmadığı ortaya konulan eserlerinden anlaşılmaktadır. Afet İnan gerek antropoloji konusundaki gerekse tarih konusundaki eserlerindeki çalışmalarında Atatürk’ün önerilerini ve teşvikini sık sık dile getirmiştir. Ayrıca Atatürk’ün ölümünden sonra, İnan’ın genellikle Atatürk’e dair eserler vermesi, onun bilimsel yaratıcılığı konusunda da bir soru işareti oluşturmaktadır. Buna karşılık, Şevket Aziz Kansu, bilim adamı kimliği ile kendine has bir üslup ve yaratıcılık taşımaktadır. Elbette ortaya koyduğu bu özgünlüğü, dönemin hakim ideolojisine ters düşmediği sürece herhangi bir engelle karşılaşmamış, aksine sürekli destek görmüştür.

Ancak yukarıda da değinildiği üzere, 1940’larda Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde yaşanan olaylar da, -belki de ilk ve son kez- devletle ters düştüğünde üniversitedeki görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Yalnız bu durum uzun sürmemiş, daha sonraki süreçte Kansu Türk Tarih Kurum’unda üstelik de kurumun

¹⁵⁵ a.g.m., s. 113, birinci vurgu yazarın ikinci vurgu benim.

başkanı sıfatıyla kendisine yer bulabilmiştir. Bu noktadan hareketle, bir bilim insanının devletin düşünce yapısıyla aynı noktada bulunmasının yeterli olmadığı sonucuna ulaşabiliriz. Bir statünün elde edilmesi için, öncelikle iktidarın görüşünü kabul etmek ve ona katkıda bulunmak gerekmektedir. Ancak elde edilen statüyü koruyabilmek veya bu statü de tutunabilmek için bir de itaat etmek gerektiği görülmektedir. Şevket Aziz Kansu'nun yaşadıkları bu anlamda önemli örnekler olarak karşımızda durmaktadır.

Şevket Aziz Kansu'nun “bilimsel” anlamda yaptığı iki önemli katkı zikredilebilir: birincisi, “Türk ırkı” mefhumunun yerleşmesinde ve bunun akademik düzeyde sunulmasında oynadığı başat rol, ikincisi ise, antropolojinin Türkiye’de kurumsallaşmasında üstlendiği öncülüktür.

“Türk ırkı”nın dolikosefal olmadığı iddiaları Osmanlı dönemine kadar uzanmasına rağmen, buna ilk büyük bilimsel “müdahale” Şevket Aziz Kansu’dan gelmiştir. Kansu yaptığı çalışmalarda ısrarla bu konu üzerinde durmuştur. Birinci Türk Tarih Kongresi’nde Ankara’ya bağlı bir köy olan Bağlum’dan bir aileyi getirip kongrede “Türk adamı” olarak sunması, Kansu’nun “ırk” konusuna heyecanlı yaklaşımını göstermesi bakımından önemli bir somut örnektir:

“Ankara’nın biraz şimalinde ‘Bağlum’ köyünden Apdullahı, kadını ve küçük yavrusunu takdim ediyorum. İşte ince ve uzun burunlu, brakisefal ve Antropoloji kitaplarında bu karakterle tasvir edilen halis dağlı adam, Alp adamı, Türk adamı (Alkışlar). Apdullah, koyu olmayan gözlere, buğdaydan daha açık seçik renkli kumral bıyıklara ve beyaz bir tene [s]ahiptir. Fakat işte yavruları, saçları altın renki olan bu yavru Türk ırkına mensuptur. (Alkışlar). İşte Alp adamı. Ortasiyadan gelmiş olan adam, bizim ecdadımıza bağlı olan adam. (Alkışlar).¹⁵⁶

Ardından Afet İnan’ın tezi için yapılacak çalışmaya katılacaklara verdiği derslerle de, dönemin yapılmış en büyük antropometrik araştırmasında önemli

¹⁵⁶ Kansu, “*Türklerin Antopolojisi*”, s.278.

katkıları olmuştur. Bu çalışma adeta Türk Tarih Tezi'nde ileri sürülen iddialara en büyük kanıt gibi durmaktadır. Ancak bu “büyük” çalışmanın etkisi uzun sürmemiş, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, hem Türk Tarih Tezi'nin hem de Afet İnan'ın çalışmasının yarattığı heyecan yitmeye başlamıştır.

Antropoloji'nin kurumsallaşmasına yaptığı katkı açısından yaklaşıldığında söylenebilecek olan, Şevket Aziz Kansu'nun yetiştirdiği ya da destek olduğu kişilerin Türkiye'de antropolojinin öncü isimleri olarak kendilerine yer edinmiş olduklarıdır. Afet İnan'ın önce antropolojiyle başlayan ancak bu disiplini tarihe yardımcı olarak görüp, akademik yaşantısını bir tarihçi olarak devam ettirmesi, bir nevi “ihale”nin Şevket Aziz Kansu'ya kalmasına sebep olmuştur. Afet İnan, bir “proto-antropolog” olarak kalmış, Kansu antropolojinin “kurucusu” sıfatını üstlenmiş ve özellikle dört isimle birlikte antropolojiyi alt dallarıyla birlikte oluşturmuştur. Bunlar, paleoantropolojide Muzaffer Şenyürek, fizik antropolojide Seniha Tunakan, prehistoryada Kılıç Kökten ve etnolojide Nermin Aygen Erdentuğ'dur. Türkiye antropolojisi bu dört alt dal ile birlikte kendisini var etmeye çalışmıştır. Bu noktada Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bünyesinde yayımlanan Antropoloji Dergisi'nin “paleoantropoloji, fizik antropoloji, prehistorya, etnoloji” alt başlıklarını taşıması söylenenleri doğrulayıcı bir anlam taşımaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
“DURAKLAMA DÖNEMİ”NİN ARADA KALMIŞ ANTROPOLOĞU:
SENİHA TUNAKAN

4.1. Giriş

Önceki bölümde antropolojinin kurumsallaşma sürecinde dört alt dala ayrıldığını belirtmiştik. Bu alanlardan birincisi insan türünün evrimsel sürecini, çevreye uyarlanmasını ve çeşitliliğini araştıran fizik antropolojidir.¹⁵⁷

Bu alanı Şevket Aziz Kansu’dan devralan kişi, onun ilk öğrencilerinden Seniha Tunakan’dır. Tunakan 1908 yılında İstanbul’da doğdu. İstanbul Üniversitesi’nde biyoloji eğitimi aldı ve 1934 yılında buradan mezun oldu. Hemen ardından Şevket Aziz Kansu’nun yanında antropoloji alanında lisansüstü eğitimine devam ederken, kazandığı devlet bursu sayesinde doktora eğitimi için Almanya’ya gitti. Doktora derecesini Nazi döneminin önemli bir kurumu olan *Kaiser Wilhelm Institut für Anthropologie menschliche Erblehre und Eugenik*’te (Kaiser Wilhelm Antropoloji, İnsan Kalıtımı ve Öjenisi Enstitüsü) yine bu kurumun kurucusu olan Nazi Partisine üyeliği bulunan ve öjenik çalışmalarıyla tanınan, Çingeneler ve Yahudiler üzerinde çalışmalar yapmak için laboratuvarlar kurduran Eugen Fischer’in danışmanlığında hazırladığı tez ile tamamladı. Almanya’daki eğitiminden sonra Türkiye’ye dönen Tunakan, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde göreve başladı ve akademik çalışmalarını burada sürdürdü.¹⁵⁸ Burada zaman zaman Kansu’yla birlikte arkeolojik çalışmalara katılmış olsa da, Tunakan temel çalışmalarını kalıtım (genetik) üzerine yapmıştır.¹⁵⁹

Seniha Tunakan üzerine ayrıntılı değerlendirmemize geçmeden önce doktora eğitiminde danışmanlığını yapan Eugen Fischer’e değinmek uygun olacaktır. Çünkü

¹⁵⁷ İzzet Duyar, **a.g.m.**, s. 150.

¹⁵⁸ Aygen Erdetuğ, “*Seniha Tunakan*”i **History of Physical Anthropology- an Encyclopedia**, C. II, ed. Frank Spencer, Garland Press, 1997, New York, s. 1044-1045; “*Seniha Tunakan (neé Seniha Hüsnü)*”, **International Dictionary of Anthropologists**, ed. Christopher Wintersi Garland Publishing, New York and London, 1991, s. 708. Tunakan’ın Profesörlüğe atanması için bkz. **BCA/289/3/1**.

¹⁵⁹ Tunakan’ın Şevket Aziz Kansu ile yaptığı arkeolojik çalışmalar şunlardır: “*Alacahöyük (1943-1945) kazularında Çıkarılan Kalkolitik, Bakır ve Tunç Çağlarına Ait Halkın Antropolojisi*”, **Belleten**, C. 10, sayı: 40, 1946, s. 539-555; “*Karaoğlan Höyüğünde Çıkarılan Eti, Frig, ve Klasik Devir İskeletlerinin Antropolojik İncelenmesi*”, **Belleten**, C. 12, sayı: 48, 1948, s. 749-774.

Tunakan'ın yaptığı çalışmaların büyük bir kısmında Fischer'den alıntı yapması ve bir de çeviri metin yayımlaması,¹⁶⁰ Fischer'in Tunakan üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

1874 yılında Almanya'nın Karlsruhe kasabasında doğan Eugen Fischer, Freiburg Üniversitesi'nde tıp eğitimi aldı. 1908 yılında Boer olarak isimlendirilen, beyaz Alman yerleşimciler ile Hottentots'lar üzerine araştırma yapmak için Güney Afrika'ya gitti. Bu araştırması 1913 yılında *Die Rehobother Bastards, und das Bastardierungsproblem beim Menschen* ismiyle yayımlandı. 1918 yılında Freiburg Üniversitesi'nde profesör ve Anatomi Enstitüsü'nün yöneticisi oldu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Prusyalı Irksal Temizlik Komisyonu'na katıldı (Preussischer Landesgesundheitsrat für Rassenhygiene- the Prussian Council for Racial Hygiene). 1927 yılında kurulan Kaiser Wilhelm Antropoloji, İnsan Kalıtımı ve Öjenisi Enstitüsü'ne (*Kaiser Wilhelm Institut für Anthropologie menschliche Erblehre und Eugenik- Kaiser Wilhelm Institute for Anthropology, Human Heredity and Eugenics*) başkan olması için davet edildi.¹⁶¹ 1933 yılında ise Berlin Üniversitesi'ne rektör olarak atandı. 1942 yılında emekli olan Fischer, 9 Temmuz 1964 yılında Berlin'de öldü.¹⁶²

Fischer, yaptığı çalışmalarla ve bulunduğu statülerle Nazi Almanya'sının en önde gelen bilim adamlarından birisi olmuştur. Etkisi sadece Almanya'da kalmamış, ırk çalışmalarıyla ilgilenen başka bilim insanlarını da etkilemiştir.¹⁶³ Fischer çalışmalarında antropoloji, öjeni ve genetiği tek bir çatı altında toplamaya gayret göstermiştir.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Bkz. Eugen Fischer, “İnsanın Gıda Olarak Böcek Yemesi İnsan Gıdasının ve Bambutid'lerin İlk Tarihine Yardım”, çev. Seniha Tunakan, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 18. sayı: 1-2, s. 105-134.

¹⁶¹ Kaiser Wilhelm Antropoloji, İnsan Kalıtımı ve Öjenisi Enstitüsü'nü inceleyen bir çalışma için bkz. Hans-Walter Schmuhl, **The Kaiser Wilhelm Institute for Anthropology, Human Heredity, and Eugenics, 1927-1945, Crossing Boundaries**, Springer Publishing, 2008.

¹⁶² Ursula Zang-Kumpf, “Fischer, Eugen (1874-1964)”, **History of Physical Anthropology- an Encyclopedia**, C. I, ed. Frank Spencer, Garland Press, 1997, New York, s. 389.

¹⁶³ Zang-Kumpf, aynı yer, ayrıca bkz. Annegret Ehmann, “Mischlinge”, **The Holocaust Encyclopedia**, ed. Walter Laqueur, Yale University Press, New Heaven and London, 2001, 420-421

¹⁶⁴ Schmuhl, **a.g.e.**, s. 1

Yukarıda da değinildiği üzere Seniha Tunakan'ın temel çalışma alanı kalıtım olmuştur. Hiç kuşku yok ki, bu ilgi alanı Tunakan'ın *biyoloji* kökenli olmasıyla ilgilidir. Kalıtım konusundaki biyoloji bilgisini antropolojiye taşıyarak Tunakan, “ırk” konusunda görüşlerine değindiğimiz hocası Kansu'nun aynı konu üzerine olan eğilimini sürdürmüştür. Ancak belirtmek gerekir ki, Tunakan'ın akademik yayın performansında Şevket Aziz Kansu'da karşılaştığımız gibi, ırkçı eğilimlere kayan görüşler o yoğunlukta ve açık bir şekilde ortaya çıkmamaktadır. Bunun yerine daha ziyade bilimsel bulgulardan hareketle yorumlamalara girişmekte, siyasal noktada görüş belirtmemeye özen göstermektedir. Bu durum ayrıca, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kendisini Türkiye'de Türk ırkının “rüştünü ispat etmeye” adayan antropolojinin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir dönüşüm gösterdiğini ortaya koymaktadır. Artık antropoloji alt dallara ayrılmış ve özellikle ırkçılığın neden olduğu olaylardan kaynaklı olarak “ırk” kavramına yaklaşım noktasında ciddi bir değişimi ortaya sermiştir. Önceki yıllarda bir milletin gelişmişliğinin göstergesi olan *ırk*, yerini önce yine “bilimsel” ama bir insanın yetenekleri konusunda öngörü sağlayan “belirleyiciliği”nden uzaklaşan şekline sonra da artık bu kavramın yerini alacak olan “genetik” kavramına bırakacaktır. Seniha Tunakan'ı bu dönüşümdeki kavşaklardan birisi olarak görmek gerekir.

4.2. Seniha Tunakan'da Irk

Seniha Tunakan 1943 yılında “*Irkların Doğuşu*” isimli bir makale yayımladı.¹⁶⁵ II. Dünya Savaşı'nın bütün hararetiyle devam ettiği dönemde yayımladığı bu yazısında Tunakan, Eugen Fischer'in ırk konusuna olan yaklaşımını incelemeye aldığını hemen girişte belirtmektedir. Tunakan bu yazısının bibliyografyasında sadece üç kaynak göstermiştir. Kaynaklardan bir tanesi Fischer'in de aralarında bulunduğu ortak bir çalışma olan Ervin Baer ve Fritz Lenz ile birlikte hazırladıkları bir derleme olan “*Menschliche Erblehre*” (İnsan Kalıtımı) isimli kitaptır. İkincisi Fischer'in Berlin Üniversitesindeki ders notları, sonuncusu ise yine Fischer'e ait “*Die Entstehung der Menschenrassen*”(İnsan Irklarının Kökeni)dir.

¹⁶⁵ Seniha Tunakan, “*Irkların Doğuşu*” **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 1, sayı: 4, 1943, s. 45-55.

Tunakan'ın Fischer'in ırk konusuna yaklaşımını aktardığını söylediği bu makalesinde, herhangi bir eleştirel duruş sergilememesi, onun bu yaklaşımı benimsediği, en azından itirazı olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Bu yüzden de, Tunakan'ın *ırk* konusundaki görüşlerinin ilk izlerini buradan okumaya başlayabiliriz:

“Biliriz ki insanlık bir tür (nevi) olması dolayısıyla tam bir birlik teşkil etmektedir. Ve bu itibarla da hayvanlardan temamiyle ayrıdır. Ayrı ayrı ırklara mensup bütün insanlar birçok benzeyişler ve birlikler göstermektedirler. Bunda hiç şüphemiz yoktur. Fakat insanlar bütün bu türüne mahsus olan benzeyiş ve birliklere rağmen aralarında yine farklıdırlar. Ve birbirlerine kısmen yakın, kısmen çok uzak bulunan bir takım ırklara ayrılmışlardır. İşte burada mesele, bu neden ileri geliyor, ve bu ayrılık nasıl husule geldi, bunu aramaktır.

Bu meselenin halli için önümüzde iki yol vardır: bunlardan birincisi **ırk tarihidir**. Burada bir ırkın tarihine ait vesikalarımız geçmiş zamanlara ait kemik bakiyeleridir. İkincisi **Veraset araştırmalarıdır**. Veraset kanunları, genlerde husule gelen değişmeler yani Mutation'lar, veraset yolu ile geçmeler, tesalüpler, intibak ve ayıklanma (istifa) üzerindeki bilgilerimiz ırkların ve ırk farklarının nasıl doğduğunu ortaya koymamıza yardım eder. Biliyoruz ki ırk demek muayyen irsî karakterleri taşıyan insan toplulukları demektir. Her bir grupta öyle vasıflar bulunur ki bu vasıflar yalnız olarak bir grubu diğer gruptan tefrik etmeğe kâfi gelirler. Şu halde ırkların teşekkülü demek bu vasıfların teşekkülü demektir. Bunlar bir iki vasfa inhisar etmezler. Meselâ boy, kafanın genişliği ve uzunluğu veya renk farklarından ibaret değildirler. Bunlar bilâkis anatomik, fizyolojik, normal veya patolojik ve **nihayet ruhî vasıflardır** ki bir gruba kesin olarak diğerinden tefrike yararlar.”¹⁶⁶

Bu söylenenlerin ilk bakışta o dönemin *ırk* belirleme yöntemlerinden bir farkı yok gibi görünmektedir. Bir toplumun/topluluğun hangi ırka ait olduğunu belirlemek için başvurulan yöntem olan boy, kafa yapısı ve deri rengi Fischer'in yaklaşımında da mevcut olmakla birlikte sadece bunlardan ibaret olmadığını Tunakan

¹⁶⁶ a.g.m., s. 45. İlk iki vurgu yazarın, son vurgu benim.

belirtmektedir. Aktarılan metnin sonunda bahsi geçen “ruhi vasıf”lar, Fisher’in yaklaşımını sonu ırkçılığa ve öjenik bir noktaya varacak yorumlamalara açık hale getirmektedir.

Burada ırkların belirlenmesi konusuna kısaca değinmek yararlı olacaktır. İnsanlık tarihi boyunca, insan toplulukları benzerlik ve farklılıklar üzerinden ben/biz ve öteki ayrımı yapmışlardır. Deri rengine göre sınıflandırma ben/biz ve öteki/ötekiler ayrımında kullanılan yöntemlerden bir tanesi belki de en eskisi olmuştur. Bu tür sınıflandırmanın bilinen en eski örneği M.Ö. 14-15. yüzyıllarda eski Mısır’da karşımıza çıkmaktadır. Mısırlılar insanları koyu kırmızı, sarı, siyah ve beyaz olmak üzere –bugünkü deyişle- dört ırka ayırmışlardır. Koyu kırmızı olan Mısırlıları, yani kendilerini en üstün topluluk olarak, Asyalıları burun sırtı kemerli ve sakallı, sarı ırk olarak, zencileri yapağı saçlı siyahlar olarak ve beyazları barbar insanlar olarak tasvir etmişlerdir. M.Ö. 200 yıllarında ise Çiniler solgun menekşe, ten rengi, sarı, beyaz ve siyah olarak beş ırk belirlemişlerdir. Irk sözcüğü bugünkü anlamında ilk olarak Papa I. Gregory tarafından kullanılmıştır. İslam dünyası içerisinde önemli bir bilim adamı olan İbn-i Haldun’da insanlar arasında mevcut bulunan fiziksel farklılıkla ilgilenmiş, deri renginin iklim koşulları ve coğrafi etkenlere bağlı olarak değişiklik gösterdiğini ileri sürmüştür. Bu bakımdan İbn-i Haldun, fiziksel farklılıkların doğal olduğunu söyleyerek bunun insan toplulukları arasında alt-üst gibi bir hiyerarşi yaratmadığı görüşündedir. İnsan topluluklarının sınıflandırılmasına eski Yunan toplumunda da rastlanmaktadır. Eski Yunanlılar kendilerini seçkin ve yetenekli bir toplum olarak görürlerken, “öteki”lerini “barbar” olarak nitelendirmişlerdir. Bu yüzden de Yunanlılara göre bazı toplumlar doğuştan hür, diğerleri ise köle olarak dünyaya gelmişlerdir. Fizyolojik ayırmadan kaynaklanan en kanlı sonuçlardan birisi İspanyolların Amerika kıtasını ele geçirmeleriyle birlikte Kızılderililere uyguladıkları katliamlardır. İspanyol bir yazara göre, insan ile maymun ne kadar farklı ise, İspanyol ile Kızılderililer de o kadar farklıydı. Fizyolojik temellere dayalı ayırım David Hume, Charles-Louis de Secondat Montesquieu, Immanuel Kant ve Voltaire gibi düşünürler tarafından da ileri

sürülmüştür.¹⁶⁷ Örneğin Montesquieu “erdemli bir varlık olan Tanrı’nın, iyi bir ruhu simsiyah bir bedene yerleştirebileceğini sanmıyorum” demiştir.¹⁶⁸ Özetle, ırk belirleme tarihin eski çağlarından itibaren varolmuş ve bunun temel yöntemi de deri rengine ve fizyolojik farklılıklara bağlı olarak gerçekleşmiştir. Irkların tarihsel süreçte nasıl belirlendiğine kısaca değindikten sonra Seniha Tunakan’a dönecek olursak, ona göre ortaya çıkan fizyolojik farklılıklar genetik bir durumdan kaynaklanmaktadır:

“İrkin tarifine göre ırkların teşekkülü ırk vasıflarının teşekkülü demek olunca bu ırk ayrılışını şöyle izah edebiliriz: Grupları ayırt etmeğe yarayan bu vasıflar Mutation'larla yani genlerde husule gelen değişmelerle meydana gelmiştir. Burada evvelâ yalnız memeli hayvanları alırsak serbest yaşayan yani henüz ehlileşmemiş olan hayvanlarda bir defa böyle mütasyonlar olmuştur. Biz bunu bu hayvanların dış vasıflarında görülen yeniliklerle tanıyoruz. Vahşi bir hayat süren hayvanlar hakkındaki bilgimiz ve genetik tecrübelerinde varılan netice şunu göstermiştir ki muayyen genler diğerlerine nazaran daha ziyane mütasyona uğramak kabiliyetindedir. Meselâ renk faktörü gibi. Bu, memelilerde tüylerin rengini veren bir faktördür. Bu gende husule gelen bir değişme yani mütasyon rengin kaybolmasını ve dolayısıyla Albinismus'u mucip olabilir. Bütün memelilerde saçların rengini veren faktörün kısmen aynı tabiatte olduğu kabul edilmektedir. Bu sebeple bu mütasyon hemen hepsinde aynı tarzda vukua gelmiştir (birçok memelilerde ve kuşlarda). Diğer bir mütasyon Melanismus'u bir diğeri Rutilismus'u doğurur. Bunun ikisi de bir çok memelilerde görülür, Meselâ siyah sincap, siyah panter, siyah ehli hayvanlar, kırmızı kedi, kırmızı adavşanı, kırmızı at ... v. s. gibi. Bir başka mütasyon saçların kıvrıkcık olmasını temin eder. Meselâ Ankara keçisi, Ankara kedisi, kobay, adavşanı, pudel köpeği... gibi. Bütün bu genler memelilerde umumiyet itibarile aynı tarzda ve nisbeten de kolaylıkla mütasyona uğrarlar (Prof. Fischer'e göre renk faktörüne nazaran daha güç). Şu halde kolaylıkla veyahut

¹⁶⁷ Irk ve ırkçılık üzerine filozoflar bağlamında bir çalışma için bkz. Robert Bernasconi, **İrk Kavramını Kim İcat Etti?- Felsefi Düşüncede Irk ve Irkçılık**, çev. Zeynep Direk vd. Metis Yayınları, İstanbul, 2007.

¹⁶⁸ Metin Özbek, **Dünden Bugüne İnsan**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000. s. 196-201.

güçlkle mütasyona uğrayan genler vardır. Biz bunlara labil ve stabil genler diyoruz. Şüphesiz ki bu hal insan genleri için de aynıdır.”¹⁶⁹

Mutasyon ile ilgili yapılan açıklamadan sonra, yazar bu yaşanan değişikliklerin *vahşi* hayvanlarda, insanlardaki gibi bir ırk olgusunun ortaya çıkmadığını, zoologlar tarafından kullanılan “ırk” kavramının ise sadece coğrafyaya bağlı bir tanımlama olduğunu altını çizer. Oysa insanda yaşanan ırk farklılıkları Tunakan’a göre çok daha derin ve çok daha çeşitlidir. Bu noktada *ehlileştirilmiş* hayvanların durumunun insana daha yakın olduğunu ileri sürmektedir:

“İrk teşekkülünün ve patolojik mutasyonların ehlileşmiş hayvanlarda vahşi yaşayanlara nazaran daha fazla görülmesinin bir sebebi de tabii ayıklanma yolu ile elenme keyfiyetinin ehli hayvanlarda az oluşudur. Çünkü ekseri mütasyona uğrayan genler, uğramayanlara nazaran, patolojik ve yaşamak için elverişli olmayan letal dediğimiz bir takım vasıfları doğururlar. Vahşi hayat sürenlerde bu gibi mütasyonlar tabii ayıklanma ile çabucak elenir. Halbuki ehlileşmiş olanlarda bunlar muhafaza edilir, hattâ sunî olarak bile arttırılabilir. Diğer taraftan bizzat ehlileşme keyfiyeti bir takım mütasyonların husule gelmesine sebep olur. Ehlilik bir hayvanın tek mil madde mubadelesi ve çoğalmasa üzerine tesir eder. Gıdanın fazlalığı, cinsi, besinin takip ettiği muayyen fasıllar, hayvanın yaşadığı muhitin sıcaklığı, vücut hareketleri vs. gibi değişikliklerle ilgili olarak ehli hayvanlarda mutasyonların fazla olarak husule gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Labil olan (kolaylıkla mütasyona uğrayan) genler çok olarak mutasyona uğrarlar. Bunun neticesi olarak **biz bütün ehli hayvanlarda** bu tarz mütasyonların hemen tamamile paralel olarak vukua geldiğini görürüz. Meselâ hemen hepsinde albino, beyaz lekeli, siyah, kırmızı, sarı, benekli, kıvrıkcık tüylü, uzun veya kısa tüylü, cüce veya dev şekillere tesadüf ederiz. [vurgu benim]”¹⁷⁰

“Biz bütün ehli hayvanlarda” diyerek insanı niteleyen Tunakan, biyolojinin insanı bir hayvan türü olarak ele alışına yaslanmaktadır. Çünkü biyolojiye göre insan

¹⁶⁹ Tunakan, “*İrkların Doğuşu*”, s. 48

¹⁷⁰ **a.g.m.**, s. 49. vurgu benim.

*ehlileşmiş bir hayvandır.*¹⁷¹ Burada bu “ehli” olma ve “vahşi” olma konusunu biraz açmak ve yorumlamak uygun olur. Bilindiği gibi sosyal evrimci bakışta insan grupları sınıflandırılırken her ne kadar “ehli” sıfatı kullanılmasa da –bunun yerine *uygar* kelimesi kullanılmıştır-, “vahşi”, “yaban” ve “ilkel” gibi kavramlara sıkça rastlanılmaktadır. Böylelikle bu insanlar “modern” insandan ayrılmaktadır. Genel kanı olarak da, bu nitelemelerle atfedilen insan grupları “geri kalmış” insanlar olarak görülmektedirler. Eğer Tunakan’ın Fischer’den esinle kurduğu yukarıdaki cümleler bizi, “ehli” olan hayvan ile “vahşi” olan hayvan arasında ortaya çıkan kuvvet, çeviklik, zekâ, cesaret gibi farklılaşmalar insanlar arasında da var olduğu düşüncesine götürmektedir. İşte bu noktada insan *ırkları* arasındaki fark sadece fiziksel olmaktan çıkmakta, *ruhi* vasıfları da kapsamış olmaktadır. Bu yüzden de Eskimo ile Avrupalı arasındaki fark gayet *doğal*’dır. Tunakan bu makalesinde değindiği ırklar konusunda, bir ırkın diğerinden daha ileri olduğu iddiasında açık bir şekilde bulunmamaktadır. Hocası Şevket Aziz Kansu’da gördüğümüz brakisefallik takıntısı da, bu kafa yapısını yüceltici bir düşünce de metin içerisinde görülmektedir. Sadece brakisefalin, dolikosefalden türediği, ondan evrimleşerek ortaya çıktığını belirtmektedir. Ancak Tunakan, kafa yapısının tek başına bir ırkı belirlemek için yeterli olmadığını da söyler. Çünkü brakisefal kafa yapısı farklı ırklarda da görülmektedir.

Seniha Tunakan’ın ırk konusuna 1940’lı yıllardaki bakışını keskin olmamakla birlikte, belki de dönemin hareketli siyasasından da henüz kopmamış, içinde ırkçı öğeler barındıran “akademik” bir noktada olduğu şeklinde tanımlamak mümkündür. Ancak önemli bir nokta o dönemde dahi Tunakan’ın hocası Kansu gibi kendi fikirlerini açıkça ortaya sermemiş olmasıdır. Buna rağmen Tunakan’ın bu dönem için hocasından çok farklı bir çizgide olduğunu iddia etmek de oldukça zor görünmekle birlikte, ilerleyen zamanda Tunakan’ın *ırk* konusundaki düşüncelerinin -yine kendi özgün fikirleriyle olmasa da- değiştiği görülmektedir. Bu defa Tunakan’ın görüşleri için başvuracağımız kaynak Henri V. Vallois’in *İnsan Irkları* isimli kitabıdır. Kitabın çevirisini yapan Tunakan giriş kısmına eklediği notta şunları yazmaktadır:

¹⁷¹ Aynı yer.

“Prof. Henri V. Vallois gibi tanınmış büyük bir Fransız bilginin kaleminden çıkmış, geniş bir bibliyografyaya dayanan, Fransız Üniversite Yayınevinin “Que sais-je?” yayınları arasında yer almış olan bu küçük el kitabı müellif tarafından daha eski tarihlerde (1944) yazılmıştır. O zamandanberi bu kitabın aralıksız olarak yeni baskılar halinde yayınlanması bu eserin değerinden hâlâ bir şey kaybetmediğini göstermektedir. Bu kitabın çerçevesi içinde gereken yeni bilgileri buna eklemek her zaman mümkündür. Ben de öyle düşündüm. Derslerimde “İnsan Irkları” konusunda bu eseri çok defa esas tutum ve öğrencilerimizin elinde yardımcı bir kitap bulunması amacıyla da bunu, 1960 baskısından, dilimize çevirmeyi uygun buldum.”¹⁷²

Yukarıda aktarılan pasajdan anlaşılacağı üzere, Tunakan ırk konusunda temel referansı bu kitap ve doğal olarak da kitabın yazarı Vallois olarak göstermektedir. Genel hatlarıyla bakıldığında Vallois ırkları sadece fiziksel özellikler olarak ayırmakta, bunlar arasında herhangi bir üstünlük ya da aşağılık ilişkisinin kurulamayacağını belirtmektedir. Vallois’in ırk tanımında Fischer’in yaklaşımından farklı olarak, “ruhi karakter” ayrı tutulmaktadır:

“... insanlar beden karakterleriyle birbirinden ayırt edilebilen bir çok gruplara ayrılmaktadırlar. Bu gruplara ırk adı verilir. Bunlar azçok zoolojistlerin alt-tür dedikleri gruplara karşılıktırlar. Halbuki botanistler çok defa çeşitlerden (varietés) söz ederler. Irklar ‘kalıtsal fizik karakterleri bir birlik gösteren insanların teşkil ettiği tabii guruplardır’ şeklinde tarif edilebilir. **Bu gurupların dilleri, âdetleri ve milliyetleri bu karakterlerin dışında kalmaktadır**”¹⁷³

Şevket Aziz Kansu’da da yer yer tespit edilen, bir ırkın varlığının tek başına bir milleti oluşturmak için yeterli olmadığı görüşü Vallois’nün yaklaşımında çok daha belirgin ve başat olarak çıkmaktadır. Bununla birlikte, Vallois, ırkların politik anlamda “devlet ve millet”le birlikte kullanılmasının ve dil birliği olan grupları bir

¹⁷² Seniha Tunakan, “Önsöz”, **İnsan Irkları**, Henri V. Vallois, çev. Seniha Tunakan, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1965, s. III.

¹⁷³ a.g.e., s. 1.

ırk olarak göstermenin antropolojik açıdan yanlış olduğunun altını çizmektedir. Bundan başka yazar, bir dönem sıkça söz edilen “Âri ırk” düşüncesinin, ırkların kullandıkları dillerin toplamı anlamına gelebileceğini, ancak bunun da o dili konuşan ırkların diğerlerinden üstün olduğu anlamına asla gelemeyeceğini söylemektedir. Bunların ardından yazar şu şekilde devam etmektedir:

“İrk adları ancak fizik karakterlerin birliğine göre kurulmuş gruplar için kullanılmalıdır; ancak bunlar antropolojik bir değere sahiptirler. Öte yandan millet ve devlet terimleri politik bir birliğe tekabül etmektedir. Nihayet medeniyet karakterleri üzerine, özellikle dil veya idantik diller gurubuna kurulmuş olan topluluklar vardır ki bunlar için git gide kendini zorla kabul ettiren bir terim meydana getirilmiştir. Bunlar **Etniler**'dir. İrklar, milletler ve etniler üç farklı mahiyette şeylerdir. Bunları karıştırmamak lâzımdır.”¹⁷⁴

Yazarın bu ayrımı ortaya koyuyor olması, dönemi içerisinde düşünüldüğünde önemli görülmelidir. Ancak burada eksik olan nokta, Vallois'in bu kavramların ayrıntılarına girmemesidir. Sadece “ırk” kavramını bilimsel bir kavram, diğer ikisinin ise politik kavramlar olarak gördüğü yazdığı metinlerden anlaşılmaktadır.

İrkları belirlerken başvurulan başlıca karakterleri Vallois şu şekilde sıralamaktadır; deri rengi, saç şekli, boy, baş şekli, burun, çene ve kan grupları... Bunları açıklarken de yazar, ırklar hakkında bir yorum yapmayı sadece bilimsel tespitler yapmaya çalışmıştır. Hatta yukarıda sayılan karakterlerin farklı ırklarda da görülebileceğini bu yüzden de her zaman bir kesinlik taşımayacağını da belirtmektedir.¹⁷⁵

Vallois'in çalışmasında son olarak değinilmesi gereken nokta, onun “Anadolu ırkı” hakkında söyledikleridir. Bu noktayı önemli kılan, Vallois'in Anadolu ırkının zaman zaman Alplilerle karıştırılmış olduğu iddiasıdır.

¹⁷⁴ a.g.e., s.2-3.

¹⁷⁵ a.g.e., s. 3-6.

“Anadolu ırkı bazan Alpliler’le karıştırılmıştır. Dinarik ırkına daha çok benzerlik gösterir. Boy ortadadır (1 m65-1 m. 67). Kısa bacaklarla kitlevî bir bedene sahiptirler ve şişmanlamaya mütemayildirler. Baş brakisefaldır, geniş değil fakat kısadır; baş endisi 84-85 arasında değişir. Baş yüksektir, kafa kemiği (occiput) yassıdır. Bütün bu karakterler bunları Alpliler’den ayırmaktadır. Alpliler’in tersine olarak bunlarda yüz uzamıştır, alın düz ve yüksektir, burun büyük ve etli, burun sırtı düzdür. Kıl sistemi iyi gelişmiştir, kaşlar daha çok kalındır, bazan ortada birleşirler.”¹⁷⁶

Oysa bizim Şevket Aziz Kansu’dan ve Afet İnan’dan bildiğimiz şekliyle Anadolu insanı anlamını karşılamak üzere kullanılan “Türk ırkı” Alpin ırkına mensuptular. Öyle ki, Türklerin brakisefal olduğunun en büyük dayanaklarından birisi bu ırka dayanmaları olmuştu. Avrupa’ya brakisefal ırkı taşıyanların da Alpliler olduğu iddiası ve Türkler açısından bu ırka mensubiyet ayrıca bir önem kazandırmaktaydı. Eğer Seniha Tunakan’ın Vallois’in görüşlerini kabul ettiğini düşünürsek, Türk ırkının menşesine dair daha önceleri ortaya sürülen bu Alpin ırk görüşünde de bir değişimin söz konusu olduğu hatta bu görüşün terk edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Vallois’in değindiği son bir nokta ise, yine daha önce Kansu’da karşımıza çıkan ve onun kesin bir dille reddettiği *Armenoid* ırkı meselesidir. Vallois’ye göre bu ırk mevcuttur ve Anadolu’nun doğusunda tespit edilen lokal bir ırktır. Bunlar bazı Ermeniler ile çeşitli Kürt gruplarında görülmektedirler.¹⁷⁷

4.3. Kalıtım

Bölümün başında Seniha Tunakan’ın temel çalışma alanının kalıtım olduğuna değinilmişti. Yalnız Tunakan’ın kalıtım çalışmalarıyla neredeyse özdeş hale gelen öjenik yaklaşıma mesafeli durmaya çalıştığı sezinlense de öjenik izler onda da mevcuttur. Şevket Aziz Kansu’nun ırkın devamlılığı için esas tuttuğu kalıtım meselesi ve doğrudan bununla alakalı olan öjenik-ırkçı halini görmüştük. Hatırlatmak gerekirse, Kansu, hastaların, akli dengesi bozuk olanların ve suçluların,

¹⁷⁶ a.g.e., s.23.

¹⁷⁷ Aynı yer.

öncelikle üremelerinin engellenmesini ve bunların toplumdan tecrit edilerek belirlenmiş bölgelerin dışına çıkamayacakları şekilde özel karantina bölgeleri türündeki yerleşim yerlerinde ikametlerini öneriyordu. Çünkü Kansu, bu “kötü” özellikler, bu türdeki kişilerin genetik özelliklerinin, soylarının devamı halinde gelecek nesillere aktarılacağını ve doğal olarak da yaratılmak istenilen “temiz ve iyi ırk”ın zarar göreceğini düşünmekteydi. Seniha Tunakan’da da buna benzer düşüncelerin izleri zaman zaman görülmektedir. Ancak Şevket Aziz Kansu gibi sert tedbirler önermemektedir.

Tunakan kalıtımın özellikle genetik anlamda bazı özelliklerin sonraki nesillere aktarılması konusunda bilgi sahibi olunmasına yardımcı olduğu için önemli olduğuna değinir:

“Ferdî farkların varlığına rağmen bütün organizmalar arasında büyük benzerlikler olduğu malûmdur; bu benzerlikler biyolojik akrabalığın yakınlığı ile izah edilir. Yalnız biyolojik akrabalık da fertler arasındaki benzerlik ve ayrılığın sadece kısmi bir sebebidir. Hakikatte her bir fert kalıtım ve çevre etkilerinin karşılıklı tesirlerinin sonucudur. Bu etkilerin nisbî payı vasıftan vasıfa ve dış şartlara göre değişmektedir. İşte deneysel kalıtım bilimi yani **Jenetik** bunları araştırır ve biyolojik tesirlerin temeli olan esasların ve kaidelerin analizini yapar. Bizzat biz insanlar da birçok irsî vasıfların taşıyıcısı ve yaşadığı çevrenin etkisi altında bulunan ve bu çevreye mukabil bir etkiye bulunan bir varlık olduğumuzdan kalıtım bilimi bizi konusu bakımından çok ilgilendirmektedir.”¹⁷⁸

Yukarıda da görüleceği gibi, Tunakan kalıtım çalışmalarında sadece irksal özelliklere değil, aynı zamanda bireysel olarak da aktarılan özelliklere eğilmektedir. Ve burada bir başka anahtar kavram olarak jenetik-genetik karşımıza çıkmaktadır. Daha önceleri kalıtımı da kapsayacak şekilde kullanılan ırk kavramı, hem ona yüklenen anlamın değişmesi hem de “kötü” ününe de bağlanılabilecek sebeplerle yerini daha bilimsel görünen ve geçmişi daha “temiz” olan jenetik/genetik kavramına

¹⁷⁸ Seniha Tunakan, “İnsanlarda Normal Beden Vasıflarından Bazılarının Kalıtım Şekline ve Bunların Ferdî Ve İrkî Değerlerine Genel Bir Bakış” **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. XIX, sayı: 1-2, 1961, s.1.

bırakmaya başlamıştır. Yine de Tunakan'nın öjeninin “kiri”nden tam olarak arındığı da söylenemez.

“İnsanlarda beden yapısı, olağan üstü istidatlar, zekâ, uzun ömürlü olmak gibi birçok kantitatif olarak değişen vasıfların ve nihayet bir ırkın temel vasıflarının polymer genlere bağlı olduğu muhakkak görülmektedir.”¹⁷⁹

Kalıtım konusunda, dikkat çekici bir nokta, melezleşmede değişimin birincil ırkın (beyaz ırk) dışında olan diğer ırklar lehinde gerçekleştiğidir. Örneğin, Tunakan şu örnekleri vermektedir;

“Davenport (1906) den bu yana yumuşak düz saçın kıvrıkcık saça resesif olduğu bilinmektedir. Kıvrıkcık saç basamakları da kendinden daha az kıvrıkcık olana dominant olarak geçmektedir”(7).

“Meselâ saç rengi için koyu renk açığa dominant olmak üzere derecelenen bir allel serisi yanında daha bir takım kalıtım faktörlerinin mevcudiyeti de kabul edilmektedir.” (8)

“...mongollardaki sarı renk dominanttır. Avrupalı-Çinli melezlerinde bu sarı renk vaszih olarak kendini göstermektedir. Avrupalı-Boşiman melezlerinde de dominant bir sarı faktör mevcuttur.” (9)

“Avrupa-Hottanto, Avrupa-Zenci, Malayi ve Avrupa-Havai melezlerinde yapılan araştırmalar bunu açıkça göstermiştir. Rodenwald'a göre büyük burun delikleri, bunların enlilemesine geniş oluşu ve şişkin burun kanatları daha zayıf münasebetler gösteren şekillere dominanttır.” (11).¹⁸⁰

Aslında kalıtımla ilişkili bu tespitler fizik antropoloji açısından teknik bir noktaya tekabül etmektedir. Ancak burada değinmek istediğimiz konu, melezleşmenin yorumlanmasında beyaz ırkın temel ve merkez alındığıdır. Saçlarda, deri renginde vd. fiziksel olarak yaşanan değişimin beyaz ırkın genel karakteristiğinden farklılaşıp “öteki” ırkın baskınlığıyla sonuçlandığı şeklinde ifade edilmesi bunu göstermektedir.

¹⁷⁹ a.g.m., s. 14.

¹⁸⁰ a.g.m., s. 7-11.

Tunakan kalıtımın takip edilebileceği temel biyolojik karakteristikler üzerinde durmaktadır. Bunlar sırasıyla *kan grupları, parmak izleri, omurga varyyeti, mongol plisi, saç şekli, saç rengi, göz rengi, deri rengi, burun şekli, dudaklar, kulak ve kafa şekli*. Yukarıda sayılanlar arasında kulağın farklı ırklarda değişiklik göstermediğini sadece Boşıman'larda bir mutasyon sonucu değiştirdiğini ifade etmektedir. Bu konuda Tunakan'ın yaklaşımını ortaya sermek için uzun bir alıntı yapmak kaçınılmaz olmaktadır:

“İrkları ayırt eden vasıflar arasında kafa şeklinin aldığı önemli yeri de unutmamalıdır. Her bir ırkın kafa kutusu ve yüz kutusunun tümünün ve muhtelif parçalarının o ırka has özellikler taşıdığı malûmdur. İnsanlarda birçok vasıflarda olduğu gibi kafa şeklinin de polymer genlere dayandığı görülmektedir. Kafa şeklini tayin eden bu genler doğrudan doğruya kafanın tümü üzerine değil kafanın muhtelif kısımları üzerine ayrı ayrı tesir ederler. Bu tesirler birbirleriyle ilgilidir. Bu harmonik tesirlerin sonunda belirli bir kafa şekli meydana gelir. Fakat burada kalıtsal olan iç tesirler dışında kafa şekli üzerine vaki olan doğumdan evvelki tesirleri, büyüme esnasında hypophyse, thymus v.s. gibi bezlerin hormonal tesirlerini, beslenme, iklim şartları gibi kalıtım dışı tesirleri de hesaba katmak lâzımdır. Bu yüzden kafa şeklinin jenetik temellerini tayin etmek güçleşmektedir. v. Verschuer (1934) bu meseleyi ikizler üzerinde araştırmıştır. Kalıtım faktörleri kafanın büyümesine ve bu suretle kafa şeklinin tayinine yardım etmektedirler. Fakat ayrı ayrı faktörlerin ikiz metodu ile analiz edilemediği görülmüştür. Çünkü kalıtım faktörleri ile muhit tesirleri sıkı bir surette birbirine bağlıdırlar. Böyle olunca kafa şekli bir bütün olarak intikal etmemektedir. Yani intikal eden belirli bir şekil değil, belki belirli bir reaksiyon tarzıdır. Kafanın muhtelif parçalarının yukarıda saydığımız dış tesirlere karşı yaptığı tepki o ferдин kalıtımının sınırladığı belirli bir reaksiyon genişliği içinde vukua gelmektedir. Kafa, bütün bu iç ve dış tesirlerin sonunda ırkına (ve soyuna) has özel şeklini almaktadır. Yüz iskeleti için de aynı şeyleri düşünebiliriz.

Bu vesile ile burada E. Fischer'in (1960) bu konu ile ilgili dikkati çeken yeni bir etüdünden söz edebiliriz. Profesör bu etüdünde esas olarak kafa endisinin irkî bir değer taşıyıp taşımadığı meselesini ele alırken -ilgisi dolayısıyla- muhitin kafa şekli üzerindeki tesirlerinin meydana getirdiği değişimleri de muhtelif araştırmacıların çalışmalarına dayanan çeşitli örneklerle izah etmektedir. Bu örneklerde bu tesirlerin bir ırk karışması, bir kalıtım değişmesi bahis konusu olmadan kafa şeklinde meydana getirdiği değişimler gösterilmektedir. Historik devirlerde Avrupa'da vukua gelen brachycephalisation problemi de ele alınmıştır. Bu biyolojik olay hiçbir kavimler hareketi. vukua gelmediği halde Avrupa halkının antropolojisinde derin bir değişme yapmıştır. Muhtelif koloni gurupları üzerinde yapılan araştırmalar da kafa şeklinin uğradığı değişimleri açık olarak göstermiştir. Meselâ Boas (1908) Avrupa'nın doğu yahudilerinin Amerika'ya göç etmiş olanlarının soylarında başın uzadığını, uzun kafalı olan Güney İtalya yahudilerinin New York'a göç etmiş olanlarının soylarında işe başların yuvarlaklaştığını tesbit etmiştir. Buna muvazi bir çalışma ile de Dornfeld (1941) Berlin'e göç etmiş olan doğu yahudilerinin ana ve babalarından daha uzun kafalara sahip olduklarını göstermiş ve Boas'ın vardığı sonuçları teyit etmiştir. Şehirle köy arasındaki göçlerde de kafa endisinin değiştiği görülmüştür. Meselâ Pesler (1940) şehirde doğan çocukların köyde doğanlardan daha yuvarlak kafalı olduklarını göstermiştir. Buna karşılık bazı hallerde yabancı bir yerde yerleşmek kafa şeklinde hiçbir değişme yapmamaktadır. Literatürün verdiği bu çeşit örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fakat bu konuda bir göçden sonra kafa şeklinin birinci ve ikinci kuşakta değiştiğine dair güzel ve itirazsız bir örnek Rita Hauschild'in (1950) Venezuela'ya göç etmiş bir Alman kolonisi üzerinde yaptığı çalışmadır. Colonia Tovar adını taşıyan bu koloni yüz sene hiç karışmamış olarak kalmıştır. Tovar kolonisi Venezuela'nın başkenti olan Caracas'ın 50 km. uzağında 30 km² genişlikte bir saha olup 1843 yılında Almanya'ya hediye edilmiştir. Şartları: 100 sene bağımsız bir koloni halinde kalacaklar, kendi kendilerini idare edecekler ve yabancılarla evlenmeyecekler. Buraya göç edenler Freiburg'un kuzey ve kuzey-batısında bulunan birkaç Baden köyünün

halkıdır. Bu koloni 1936 da R. Hauschild tarafından tetkik edilmiştir. O zaman takriben 700 kişiden ibaret olan bu koloninin 374 ü antropoloji bakımından mufassalan incelenmiş ve aynı araştırmacı bu koloninin esas vatani olan Baden köylerinde aynı aile adını taşıyan hemen bütün kadın ve erkekler üzerinde yaptığı incelemeleri bunlarla karşılaştırmıştır. Antropolojik vasıflarda birçok değişmeler görülmüştür. Fakat burada bilhassa kafanın genişlik çapının azaldığı dikkati çekmiştir. Bunların 1200 yıl önce Baden'e gelmiş olan atalarının kafaları Tovar'larınkinden biraz daha uzundu. Baden'de yerleşip kalanlar yuvarlak kafalı olmuş ve bugüne kadar öyle kalmışlardır. Venezuela'ya göç edenlerde kafa tekrar uzamış fakat ilk atalarinkine ulaşamamıştır. Hiçbir ırk karışması vukua gelmeden kafa şeklinde görülen bu değişmenin muhit tesirile meydana geldiğine şüphe yoktur. Fakat bu değişmelere sebep olan, bu biyolojik olayın vukuunu sağlayan tesirler nelerdir? Bunlar hakkında bir şey bilinmemektedir. Fakat bu değişmeler daima vukua gelmektedir.”¹⁸¹

Görüldüğü üzere Seniha Tunakan, hocası Şevket Aziz Kansu'dan farklı olarak, Avrupa'da yaşanan brakisefalleşmeyi göçlere değil, coğrafi koşullara bağlı olarak meydana geldiğini söylemekte ve buna örnek olarak da Amerika'ya göç etmiş İtalyan kökenli Yahudiler ile Venezüella'nın bir bölgesinde yaşayan insanların kafa yapılarındaki değişimleri örnek olarak göstermektedir. Bu durum, Türk Tarih Tezi'nin ateşli ve heyecanla savunulduğu 1930'lar Türkiye'sinden sonra bu konuda meydana gelen değişim için güzel bir örnek oluşturmaktadır.

4.4. Parmak İzleri ve Suçlular Üzerine Çalışmaları ve Mongol Lekesi

Seniha Tunakan fizik antropoloji alanındaki uzmanlığını esasen parmak izleri üzerinde yoğunlaştırmıştır. 1937 yılında İstanbul'da bazı lise ve ilkokul çağında olan 120 erkek 140 kız toplam 260 öğrenciden aldığı el ve parmak izlerini incelediği çalışması 1948 yılında “*Türklerde Parmak ve El İzlerinin Antropoloji Bakımından*

¹⁸¹ Seniha Tunakan, “*İnsanlarda Normal Beden Vasıflarından Bazılarının Kalıtım Şekline ve Bunların Ferdi ve Irki Değerlerine Bir Bakış*”, **Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi**, C.XIX, s. 1-2, 1961, s. 12-13.

İncelenmesi” ismiyle yayımladı.¹⁸² Bu çalışmasında daha ziyade teknik konular üzerinde duran Tunakan, çalışmanın ana amacının “[T]ürklerde parmak izlerini sistematik olarak ve genetik bakımından incelemek ve bulunan sonuçlara göre Türklerin hangi ırka yakınlık gösterdiğini ortaya koymak” olduğunu söylemektedir.¹⁸³ Çünkü Tunakan’a göre el ve parmak izleri, insanın doğumundan itibaren değişmez nitelikte olması ve kalıtım konusunda bilgi vermesi bakımından önemlidir.¹⁸⁴ Tunakan parmak izlerinin özellikle babalığın tayini noktasında önemli bir konuma sahip olduğunun altını çizmekle birlikte bunun tam anlamıyla kesinlik taşımadığını bu yüzden de ihtiyatlı olmak gerektiğini ileri sürmektedir.¹⁸⁵ Tunakan’ın altını çizdiği diğer bir konu ise el ve parmak izlerinin kişisel özelliklerden öte grup karakterini gösteren bir niteliğinin olduğudur. Parmak ve el izlerine, topluluklar arasındaki farklılıkları belirlemek için “*tali bir karakter*” yöntemi olarak bakılabilir:

“Bugün biyolojinin bize verdiği geniş bilgi ve çeşitli insan toplulukları üzerinde yapılan araştırmalar el ve avuç içindeki papil çizgilerinin gösterdikleri özelliklerin **ferdî karakterler** arasında olmayıp bilâkis kan grupları gibi bir **gruplar karakteri** olduğunu göstermiştir. Başlı başına ırkları ayırd etmeğe yarıyacak bir karakter olmamasına rağmen bunlara, büyük toplulukları diğer karakterler yanı sıra ayırt edici tâli bir karakter olarak bakılabilir. Meselâ Avrupa ve Asya ırklarının çeşitli figür tiplerinin çokluğu bakımından tamamıyla ayrı olması gibi.”¹⁸⁶

El ve parmak izlerinin ırklar arasında farklılıklar göstermesi bakımından önemini dikkate alan Tunakan, ele aldığı örneklerin *Avrupa ırklarına* yakınlık gösterdiğini söylemektedir. Ancak parmak izleri alınan öğrencilerin İstanbul’dan seçilmiş olmaları nedeniyle, Anadolu’nun diğer bölgelerinde yapılacak olan benzeri bir çalışmadan farklı sonuçlar elde etmenin muhtemel olduğunu belirtmektedir.

¹⁸² Seniha Tunakan, **Türklerde Parmak ve El İzlerinin Antropoloji Bakımından İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1948.

¹⁸³ a.g.e., s.31.

¹⁸⁴ a.g.e., s. 5.

¹⁸⁵ a.g.e., s. 29-30.

¹⁸⁶ a.g.e 31. Vurgular yazarın.

Seniha Tunakan, ırklar arasında ve “normal insan”larla, “normal olmayan” olarak isimlendirdiği suçluların parmak izlerinde farklılıklar olduğunu ileri sürmektedir. Parmak izinden başka elde bulunan *maymun çizgisi* de benzer şekilde insanlar arasında farklılıkları göstermesi açısından öneme sahip olduğunu ileri sürmektedir.

“Okul çocuklarıyla suçlular arasında yapılan karşılaştırma yani normallerle normallerin dışında olarak ele alabileceğimiz hemen ekserisini mükerrer suçlarla katillerin teşkil ettiği farklı iki sosyal gurubun karşılaştırılması dikkate değer neticeler vermiştir. Maymun çizgisinin ırklarda gösterdiği farklar malûmdur. Çünkü bu bir gurup karakteridir. Mongollarla Avrupalılar arasında Mongollar lehine bir artış vardır. Diğer taraftan yapılan araştırmalar da aynı bir gurup içinde idiotlarda, irsî akıl hastalığında, eğitimi güç çocuklarda, suçlularda bu çizginin yüzde nisbetinin normallere nazaran fazlalığını göstermiştir. Keza sosyal tabakalardaki farklı dağılışı da yukarıda işaret ettiğimiz gibi bilinmektedir. Aynı şekilde parmaklardaki dört esas figür tipinin ırklardaki nisbetleri de farklıdır. Mongol ırklarında kasırğa tipinin, Avrupa ırklarında ise büklüm tipinin hakimiyeti görülür. Burada da dikkati çeken **aynı bir gurup içinde bunların muhtelif sosyal tabakalardaki farklı dağılışı, meselâ kasırğa tipinin daha ziyade aşağı tabakalarda ve eğitimi güç çocuklarda nisbî fazlalığı, büklüm tipinin buna karşılık azlığıdır. Şu halde aralarında daha büyük bir ayrılık olan suçlularla normaller arasında bu farkın daha da fazla olacağı önceden söylenilebilir.** Modern Kriminel Antropoloji suçlu şahsiyetinin bir bütün olarak morfolojik, fonksiyonel ve ruhî yönden tetkik edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.”¹⁸⁷

Yazar, eldeki izlerde meydana gelen bu farklılıkların sebebini açıklamamakta, sadece kabaca ırklar arasında ve sosyal tabakalar arasında farklılıkların olduğunu söylemekle yetinmektedir. İlk olarak maymun çizgisinin ırklar arasında Mongollarda fazla görülmesi, aynı grup içinde ise aklî dengesi bozuk, eğitimi güç çocuklarda, idiotlarda ve suçlularda yüzde nispetinde fazla olması, bizi Mongolların akli yönden

¹⁸⁷ Seniha Tunakan, “*Türk Suçlularında Parmak İzlerinin Karşılaştırmalı İncelemesi*” **Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi**, C. 18, sayı: 1-2, 1960, s. 86. vurgu benim.

diğer ırklardan daha geride olduğu yorumuna götürmektedir. Her ne kadar Tunakan böyle bir noktaya net bir şekilde değinmese de bu şekilde yorumlamak mümkündür. İkinci olarak, Mongol tiplerinde hâkim olan kasırğa tipi olarak isimlendirdiği parmak figürünün aynı şekilde bir grup içerisinde sosyal tabaka olarak, alt kesimde bulunanlarda fazla olması ve suçlularda da bu parmak tipinin daha baskın olması oldukça manidardır. Anlaşılan o ki kafa yapısı açısından hocası Kansu'dan ırkçı iddialar konusunda ayrılan Tunakan, el izleri bakımından ırkçı paradigmaya (bilerek-bilmeyerek) bir geri dönüş yapmış gibi görünmektedir.

Tunakan ile ilgili son olarak değineceğimiz konu *mongol lekesi* olacaktır. Hatırlanacağı üzere bu konuya Şevket Aziz Kansu'da değinilmiş, bu lekenin sadece Mongol ırkına mensup insanlarda rastlanmadığını, bütün ırklarda da pekala görülebileceği belirtilmişti. Ancak Kansu'nun Mongol lekesine değinmesindeki temel sebep, bu lekenin Mongol ırkında görüldüğü şeklindeki algının neticesinde Türklerde de sık rastlanan bu leke yüzünden Türklerin Mongol ırkına mensup olduğu gibi bir iddianın önüne geçmek için olmuştur. Seniha Tunakan da *Mongol lekesi* olarak isimlendirilen mavi lekelerin tıpkı Kansu'nun değindiği gibi bir ırkta, özellikle sarı ırka mensup Mongollarda görülen bir leke olmadığını bunun bütün ırklarda görüldüğü ancak buna rastlama sıklığının farklılıklar sergilediğini belirtir. Ancak Tunakan Kansu'dan farklı olarak, bu lekeden hareket ederek Türk ırkını savunma endişesi ya da telaşı içine düşmemektedir. Bundan ziyade, bu leke hakkında genel bilgiler vermekte ve Türkiye'de konu üzerinde yapılan çalışmaları aktardıktan sonra kendisinin de yaptığı çalışmayı ortaya koyarak analizlerde bulunmaktadır.¹⁸⁸

4.5. Sonuç

Bir fizik antropolog olarak Seniha Tunakan'ın çalışmalarına genel olarak bakıldığında açık ve net olan siyasal söylemler göze çarpmamaktadır. Ancak metin aralarına sıkıştırılan yaklaşımlar ve tespitlerden hareketle Tunakan'da siyasal izler bulunmaktadır. Çekingen ve ihtiyatlı bir tutum alışması bakımından Seniha Tunakan arada kalmış bir portre gibi görünmektedir. Bir yanda gözden düşen ve “sakıncalı” bir hâl alan ırk paradigması, öte yandan bütün bilimsel birikimin alt

¹⁸⁸ Seniha Tunakan, “Türk Çocuklarında ve Yeni Doğmuşlarda Mongol Lekesi”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesi Dergisi**, C. 14, sayı: 3-4, s. 42-50.

yapısını oluşturan, Tunakan'ı biçimlendiren “ırk çalışmaları”... Bir önceki bölümün son kısmında değindiğimiz gibi Tunakan antropolojide yaşanan bu dönüşümün tanıklığını ve “pratisyenliği”ni üstlenmiştir. Bundan sonraki bölümde değineceğimiz Muzaffer Şenyürek ise bu bakımdan “nötr” olarak konumlanmış bir bilim insanı örneği olacaktır. Bu iki bilim insanının dönemi için Türkiye’de antropolojinin “duraklama” dönemi diyebiliriz. Çünkü *ırk* çalışmalarının gözden düşmesi beraberinde antropolojinin de popülerliğini kaybetmesine ve devletin önceki dönemlerde olduğu gibi antropoloji çalışmalarını desteklememesine sebep olmuştur. Kısa vadede düşünüldüğünde bunun antropolojinin gelişimi açısından olumsuz olarak görülmesi mümkünse de, daha sonraki süreçlere bakıldığında, özellikle devletin kontrolü altından ve onun isteği yönünde yapılan çalışmalardan uzaklaşılması, günümüz antropolojisi için daha “özgür” çalışma alanları sağlamıştır. Bu süreç 1990’larda kendisini daha çok hissettiren eleştirel bir bakış açısının antropolojiye yerleşmesine katkıda bulunmuştur.¹⁸⁹

¹⁸⁹ Bu konu için bkz. Tayfun Atay, “*Erken Bir Doğumdan Gecikmiş Bir Büyümeye-Türkiye’de Antropoloji*” **Folklor/Edebiyat** sayı: 21, 2000.

BEŞİNCİ BÖLÜM
ANTROPOLOJİNİN “IRK PARADİGMASI”NDAN “IRK REALİTESİ”NE
ÇEVİRİLEN ROTASI:
MUZAFFER SÜLEYMAN ŞENYÜREK

5.1. Giriş

Şimdiye kadar ele aldığımız Türkiye'nin öncü antropologlarında resmi ideolojik merkezli bir eğitim, yurt dışı eğitimlerinde ideolojik baskınlık ve çalışmalarının çoğunda ırk temelli yaklaşımların ortak olduğunu gördük. Ancak bu bölümde ele alacağımız Muzaffer Süleyman Şenyürek diğerlerinden farklı bir noktada konumlanmıştır. Bir nevi Şenyürek kendisinden önce ve kendisiyle aynı dönemdeki ırk yaklaşımlarıyla dolaylı bir hesaplaşmaya girişmiştir. Bunun ilk örneğini 1940'da Türkiye'ye henüz dönmüşken *Ülkü Dergisi*'nde yayımlanan “*Kan Grupları ve Irk*” başlıklı kısa makalesinde görmekteyiz.¹⁹⁰ Bu yazısında Şenyürek, ırklar ve kan grupları arasında bir bağ kurmaya çalışan, başka bir ifadeyle aynı ırkların belirli kan gruplarına daha yatkın olduğu yönündeki iddialara eleştiri getirmektedir. Şenyürek, çeşitli dayanak noktaları göstererek ırklar ile kan gruplarının görünür bir benzerliğinin olmadığını, eğer böyle bir şey mevcut olsaydı, yüzde ellisi A kan grubuna sahip olan şempanzelerin yine benzer şekilde yarısına yakını A grubuna sahip Avrupalılara çoğunluğu O grubuna sahip olan Amerikan yerlilerinden irksal olarak daha yakın olması gerektiğini söyler.¹⁹¹

Paleoantropoloji alanında çalışmalar yapan Şenyürek 1915 yılında İzmir'de doğdu. 1933 yılında İzmir'de tamamladığı lise eğitiminin ardından İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine devam etti. Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı sıvanı kazanarak antropoloji eğitimi almaya Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. Doktorasını Harvard Üniversitesi'nden dış evriminin niceliksel incelemesi üzerine yaptığı çalışmayla tamamladı. 1940 yılında Türkiye'ye dönen Muzaffer Şenyürek, aynı yıl doçent olarak atandı ve 1950 yılında profesör oldu.¹⁹² 1958 yılında ise Profesörler Kurulunca Ordinaryus Profesörlüğüne getirildi.¹⁹³ 1959-1961 yılları arasında Dil ve

¹⁹⁰ Muzaffer Şenyürek, “*Kan Grupları ve Irk*”, *Ülkü Dergisi*, sayı: 90, C. XV, s. 500-502.

¹⁹¹ **a.g.m.**, s. 502.

¹⁹² Remzi Demir ve Doğan Atılgan, *Elli Portre*, s. 81.

¹⁹³ **BCA**, 269/11/16/2.

Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığı görevini de üstlenen Şenyürek 1961 yılında bir uçak kazasında hayatını kaybetti.

Amerika Birleşik Devletleri'nde aldığı eğitimin onu kıta Avrupa'sında eğitim alan diğer antropologlardan farklı kıldırdığı ileri sürülebilir. Şenyürek'in en büyük katkısı hiç kuşkusuz Türkiye'de yapılan antropoloji çalışmalarının uluslararası düzeyde tanıtılmasını sağlamış olmasıdır. Yapıtlarının büyük bir kısmını İngilizce yayımlamasının yanı sıra Şenyürek uluslararası düzeyde saygınlığı olan dergilerde makaleler yazmış ve UNESCO'nun çalışmalarında yer almıştır.¹⁹⁴ Genç yaşında oldukça büyük bir nüfuzla ulaşılmış olan Şenyürek ölümüne yakın Refakat Çiner ve Enver Bostancı'yla birlikte paleoantropoloji kürsüsünü antropolojiden ayırıp bağımsız bir bölüm haline getirmek istemiştir. Bu da Şevket Aziz Kansu ile aralarının açılmasına sebep olmuştur. Oldukça baskın bir kişiliğe sahip olan Kansu, kendisinin oluşturduğu bölümün bu şekilde ayrılmasına direnmiş olsa da buna engel olamamıştır. Ancak Şenyürek'in ölümünden sonra Kansu paleoantropolojiyi antropoloji bölümünün bünyesine tekrar katmayı başaramamıştır.¹⁹⁵

Yapılan görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla bu yıllarda Şevket Aziz Kansu'nun antropoloji bölümündeki mutlak otoritesi artık sarsılmaktaydı. Çünkü sadece Muzaffer Şenyürek'le değil, öğrencisi ve asistanı olan İsmail Kılıç Kökten'le benzer durum sorunlar yaşamıştır. Metin Özbek yaşanan bu sorunun sebebi olarak, Kökten'in özellikle profesör olduktan sonra bağımsız hareket etmesinden Kansu'nun rahatsız olması ve bunu kendi otoritesine karşı bir tehdit gibi görmesi olarak göstermektedir. Kılıç Kökten'in asistanlığını yapmış olan Prof. Dr. Işın Yalçınkaya hocasının Şevket Aziz Kansu'ya her zaman saygı gösterdiğini belirtmektedir. Ancak yine Işın Yalçınkaya'nın anlattığı bir anısı, Kılıç Kökten'in ilerleyen yaşı ve statüsüne rağmen Kansu'nun ona hala bir öğrencisi gibi davrandığını ortaya sermektedir.¹⁹⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere Şevket Aziz Kansu'nun gerek İsmail

¹⁹⁴ Ayrıca bkz. "Büyük Türk İim Adamı Şenyürek'in Ardından" **Maden Tetkik ve Arama Dergisi**, sayı: 57, 1961.

¹⁹⁵ Bkz. Prof. Dr. Metin Özbek'le yapılan görüşme.

¹⁹⁶ Bkz. Prof. Dr. Işın Yalçınkaya'yla yapılan görüşme.

Kılıç Kökten’le gerekse Muzaffer Şenyürek’le yaşadığı problemlerin arkasında kişisel uyumsuzluklar yatmaktadır.

Kişisel konularına temas ettiğimiz antropolojinin alt alanı prehistoryanın kurucusu olan Kılıç Kökten’e kısaca değinmek yararlı olacaktır. Çünkü Kılıç Kökten hem Türkiye antropolojisine yeni bir disiplini katması ve “Karain Mağrası”nı arkeoloji camiasına kazandırması açısından öneme haiz bir insandır.

1904 yılında doğan İsmail Kılıç Kökten, 1923-1936 yılları arasında öğretmenlik yaptı. Ardından bu meslekten ayrılarak DTCF’de Şevket Aziz Kansu’nun yanında antropoloji eğitimine başladı. 1941 yılında asistan, 1947 yılında doktor, 1953 yılında doçent 1959 yılında da prehistorya alanında profesör olan Kökten 1974 yılında öldü.¹⁹⁷

Çalışmaları prehistorya alanında yoğunlaşan Kılıç Kökten’de ideolojik bir söyleme veya “resmi mahfiller” tarafından öne çıkartılan bir teze yönelik çalışmalara rastlanılmamaktadır. Bu duruma iki sebep gösterilebilir. Birincisi, Kökten’in yeni yaklaşımlar ya da bir bakış açısı öneren çalışmalar yerine genellikle Türk Tarih Kurumu tarafından organize edilen kazıların raporlarını yazmış olmasıdır. İkinci olarak, insanın yerleşik yaşamından önceki dönemleri kapsayan prehistorya disiplininin ideolojik yaklaşım için müsait bir ortam sunmamasıdır. Bunların yanında belirtmek gerekir ki, ikinci olarak değinilen noktanın Kılıç Kökten’in ideolojik bir konumlanış almasının önünde bir engel oluşturamayacağı, bu şekilde bir bilim anlayışının Kılıç Kökten’in kendi tercihi olduğu daha muhtemel görünmektedir. Diğer taraftan Kılıç Kökten diğer antropologlarla karşılaştırıldığında, onun diğerleri kadar ön planda olmadığı fark edilir. Bu durum Kılıç Kökten’in prehistorya kürsüsünün başkanlığını yürüttüğü dönemde yaşadığı zorluklardan da anlaşılır. Kadro sıkıntısı çekmesi ve yetersiz sayıdaki kadrodan kaynaklı öğrencilerin prehistoryayı tercih etmemesi, yaptığı çalışmalar için kaynak bulamaması veya o dönemde yapılan diğer çalışmalarla kıyaslandığında çok az destek almış olması bu duruma gösterilebilecek örneklerdir. Ancak yaşadığı bütün bu zorluklara rağmen

¹⁹⁷ BCA 276/18/12/2.

Kılıç Kökten çalışmalarını sürdürmüş ve bugün dünya literatürüne giren Karain Mağarasını keşfetmiştir. Bunun mükafatını ise ölümünden sadece birkaç yıl öncesinde TTK üyeliğine seçilerek alabilmiştir.¹⁹⁸

Önceki bölümlerde de değinildiği gibi, Türk Tarih Tezi'nin yarattığı heyecan ve coşkuyla arkeolojiye verilen önem zamanla gerek tezin gözden düşmesi sonucunda gerekse siyasal gelişmeler sebebiyle azalmıştır. Arkeoloji –tam anlamıyla olmasa da- ideolojik söylemden uzaklaşan bir disiplin haline gelmiştir. Arkeoloji daha önceleri bir “millet”in (Türkiye arkeolojisi için bu Türk milletidir) yazı öncesi tarihini aydınlatan, buradan bir geçmiş inşa eden disiplinken sonraları bu “politik-ideolojik” enerjiden arınmış ve buluntuları tespit ve tanıtmaya işlevinden ibaret bir performansla yetinir hale gelmiştir. Kılıç Kökten’ni ve yaptığı çalışmaları bu şekilde değerlendirmek gerekir.¹⁹⁹

5.2. Muzaffer Şenyürek’in Irka Bakışı

Muzaffer Şenyürek Anadolu’da çıkartılan fosiller üzerine yaptığı çalışmalarda genellikle bilimsellik kaygısı gütmüş bu yüzden de bir dönem revaçta olan ve fosiller üzerine yapılan çalışmalarda temel gayesini oluşturan “ırk belirlemede” ön yargılı söylemlerde bulunmaktan uzak durmuştur. Bununla paralel olarak Şenyürek ırklar arasında bir eşitsizlik olduğunu düşünmemektedir. Şenyürek’e göre bütün insanlar aynı türe aittirler:

“ On dokuzuncu yüzyıl içinde münkariz olan Tasmanya adası yerlileri de dahil, zamanımızda dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, deri, saç ve göz renkleri nasıl olurlarsa olsun, bütün insanların aynı türe (Species=Espèce) mensup oldukları biyolojistler tarafından kabul edilmektedir. Farklı coğrafi bölgelerde yaşamalarına rağmen bugün bütün insanların aynı türe mensup olduklarının delili bunların, imkân olduğu zaman, birleşebilmeleri ve bu birleşmelerden kısır olmıyan zürriyetin meydana gelmesidir. Bugünkü

¹⁹⁸ Bkz. Prof. Dr. Işın Yalçınkaya ile yapılan görüşme.

¹⁹⁹ Kılıç Kökten’in hazırladığı raporlar için bkz. Aygen Erdentuğ, “Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bibliyografyası (1935-1983)” **Antropoloji Dergisi**, sayı 12, 1985, s. 482-485.

insanların hepsinin bir türe mensup olması, bunların ister muayyen bir noktada, ister ayrı ayrı bölgelerde meydana gelmiş olsunlar, en sonunda bir menşeden geldiklerini göstermektedir”²⁰⁰

Burada Şenyürek’in insanı bir “hayvan” türü olarak değerlendirdiği görülmektedir. Çünkü temel aldığı nokta “birleşmelerinden kısır olmayan zürriyetin meydana gelmesidir” başka bir ifadeyle “üreme”dir. Belirtilmesi gereken nokta, Şenyürek’in yukarıda aktarılan düşüncesi sadece bütün insanların aynı tür olduğu üzerine söylemidir. İnsan’ın evrimsel çizgisi de Şenyürek’e göre zaten bunun bir ispatıdır.

“Anthropoid’lerde insana benzeyen maymunlarda da kan grupları mevcuttur. Darwin’in zamanındanberi yapılan araştırmalar halihazır Anthroide maymunların ve insanın sonradan münkariz olan müşterek bir maymun cedden geldikleri isbat etmiştir. Fakat zamanımızda yaşayan bir maymundan geldiğimizi iddia etmiyoruz. Biz yalnız halihazır anthropoide’lerin ve insanın sonradan münkariz olan müşterek bir maymun cedden geldiklerini kabûl ediyoruz. Yani halihazır Anthroide’ler bizim amca zâdelerimizdir ve yaşayan her insan ırkına aynı derecede karabetleri vardır. Halihazır ırklar ise, ki bunlara Homo sapiens nevi tesmiye ediyoruz, gene müşterek bir cedden farklılaşmışlardır”²⁰¹

Diğer taraftan Şenyürek’e göre kan gruplarına dayanarak bir ırkı vasıflandırmak da mümkün değildir:

“Beşer ırklarının mevcûdiyeti kabûl ettiğimiz bir hakiykatdır. Fakat her karakterin ırklara mahsus değişiklikler göstermesi lâzım değildir. Biz ırkları tasnif ederken onların morfolojisinin heyet-i umumîyesini nazar-ı itibâra alarak karar veririz. Çünkü bâzı tek karakterlerde ırklar birbiri içine geçmektedir. Netekim, şimdiye kadar kan grûpları araştırmalarının ekseriyetle milletler

²⁰⁰ Muzaffer Şenyürek, “*İrk Mefhumu ve Unesco’nun Bu Konudaki Çalışmalarına Kısa Bir Bakış*” **Kültür Dünyası**, sayı 26-27, 1956, s. 11.

²⁰¹ Muzaffer Şenyürek, “*Kan Grupları ve İrk*”, s. 502.

üzerinde yapılmış olmasına rağmen, hali hazır delillere göre kan grûbları ile ırk arasında bâriz bir münasebet görünmemektedir. Kan grûbları bakımından ırklar birbiri içine geçmektedir”²⁰²

Bu noktada Şenyürek’in Seniha Tunakan’dan farklı düşündüğü ortadadır. Kan gruplarının ırk konusuyla ilgisi olmadığını net bir şekilde dile getirmektedir. Bu Şenyürek’in ırk hakkındaki görüşleri için bir başlangıç noktasıdır.

“ ... siyah, sarı ve beyaz insanların, görünüşlerinde farklı olmakla beraber, karışıkları zaman kısır olmıyan zürriyet meydana getirmeleri ve bu insan topluluklarının sınırlarının birleştiği yerlerde her iki komşu grubun karakterlerini taşıyan karışık insan gruplarının bulunması bu insan topluluklarının ayrı ayrı türleri değil, sadece **polytypic** bir türün ırklarını (coğrafi ırklar) temsil ettiklerini göstermektedir.”²⁰³

Yukarıda aktarılan kısımdan da anlaşılacağı üzere Şenyürek insanlardaki deri rengindeki farklılıkları bir ırkın belirleyici faktörü olarak görmemekte bunun coğrafi şartlar sonucu oluşan bir durum olduğunu belirtmektedir. Şenyürek’e göre bir ırkın farklı deri rengine sahip türleri bulunmaktadır. Değnilmesi gereken bir başka nokta da, Şenyürek’te farklı renklerdeki insanların birbirleriyle kıyaslanmasına rastlanmaması, kalıtım ve genetik konularına Şenyürek’in değinmemesidir. Bu da Şenyürek’in ırk tartışmalarındaki bakış açısını göstermektedir. Şenyürek’in UNESCO’nun yayın organı olan *Kültür Dünyası* isimli dergide buna dair yayınlarının bulunması da bu açıdan önemlidir.

Şenyürek’in ırklar arasında aşağı yukarı gibi sınıflandırmalara dair görüşleri ise, yukarıda kısmen bahsedilenlerden beklenilebileceği gibi, olumsuzdur. Şenyürek ırklar arasında zihinsel veya yeteneksel herhangi bir farkın olduğu görüşünü kabul etmemekte, aksine karşı çıkmaktadır:

²⁰² Aynı yer.

²⁰³ a.g.m., s. 12.

“... coğrafi beyaz ırkın mahallî ırkları olan Nordik, Alpin ve Akdenizliler üzerinde yapılan zekâ testlerinin, ortaya atılmış olan bazı iddialar, hilâfına, bu tâli ırklar arasında ırkî zekâ farkları bulunduğunu teyidemediğini ve zekânın baş endisine ve saç rengine göre değişmediğini burada kaydetmeyi faydalı buluyorum.”²⁰⁴

Şenyürek ırkların eşitsiz olduklarının kabul edilmesinden ve bunun siyasal zeminde karşılık bulmasından da rahatsızlık duymaktadır:

“Bugün az çok karışmış olmalarına rağmen insan ırklarının mevcudiyeti biyolojistler, paleoantropologlar ve antropologlar tarafından bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Yalnız geçen yüzyılın ortasında (1853-1855) Arthur Joseph De Gobineau tarafından ortaya atılan ve sonradan başkaları tarafından takip edilen bir cereyanın müntesipleri bazı mahallî beyaz ırkların (Gobineau’ya ve Houston Stewart Chamberlain’e göre Aryenler ve zamanımızda Teuton’lar, bazılarına göre Nordik’ler vs.) diğer mahallî beyaz ırklara ve bütün diğer ırk gruplarına üstün olduklarını iddia etmişlerdir. Bu cereyan ikinci dünya savaşına takaddüm eden yıllarda ve bu savaş esnasında Avrupa’da bazı çevrelerde benimsenmiş ve bazı mahalli beyaz ırklara en üstün vasıflar atfedilmiştir. Racisme (ırkçılık) başlığı altında toplanan bu gibi iddiaların biyolojik ırk mefhumu ile bir ilgisi bulunmadığı ilim adamları tarafından uzun bir zamandanberi bilinmekte ve gösterilmiş bulunmaktadır.”²⁰⁵

Şenyürek “ırk” kavramını yok saymamıştır. Bilimsel anlamda “ırk”ın mevcudiyetini fiziksel yapılardaki bazı değişikliklere dayanan bir kavram olarak kullanmaktadır. Irk belirlemede en belirleyici unsur olarak kafa şeklini almaktadır, brakisefal, dolikosefal, mezosefal gibi sınıflandırmaları kullanmaktadır. Anadolu’nun eski halklarının ırklarına eğilirken de bu sınıflandırmaları kullanan Şenyürek, “resmi” olarak kabul edilen Anadolu ırkının kökeninin brakisefal olduğu görüşüne uymayan tespitlerde bulunmuştur.

²⁰⁴ a.g.m., s. 13.

²⁰⁵ a.g.m., s. 12.

“Bundan sekiz yıl evvel yapmış olduğum bir etütte [Anadolu Bakır çağı ve Eti sekenesinin kraniyoloji tetkiki. A craniological study of the Copper age and Hittite populations of Anatolia. Belleten, cilt V, say ı 19, s. 219-235, 237-253, 1941.] "Anadolu'nun Kalkolitik ve Bakır çağı halkının ekseriyetinin dolichocephal olduğunu ve bu çağlarda brachykephallerin azınlıkta bulduklarını göstermişim. Yine aynı etüdümdede Anadolu'nun bilinen en eski sekenesinin "dolichocephal olduğunu ve brachykephallerin sonradan geldiğini" ve ihtimal müstevlileri temsil ettiklerini belirtmişim. Bu yeni araştırma aynı durumun Kumtepe'de ve dolayısıyla Truva bölgesinde de mevcut olduğunu açıklamaktadır. Kumtepe'nin ve bu bölgenin ilk sakinleri dolichocephaldır ve brachykephaller sonradan, muhtemel olarak, bir istilâ veya bir infiltration hareketi neticesinde gelmişlerdir”²⁰⁶.

Şenyürek'in yukarıdaki görüşlerini rahatça ifade edebilmesi üstelik bunu DTCF Dergisinde yapması, artık Cumhuriyet'in erken dönemine, 1920'ler ve 1930'lu yıllara damgasını vuran ırk paradigmasının gözden düştüğüne apaçık işaret etmektedir. Bu coğrafyanın ilk sakinleri daha önce iddia edilenlerin aksine dolikosefaldiler demektir Şenyürek ve bu görüşlerini daha sonra yaptığı çalışmalarla da desteklemiştir.²⁰⁷

Görüldüğü üzere Muzaffer Şenyürek'le birlikte Türkiye antropolojisinde “ırk sorunsalı” önemli bir “kavramsal eksen kayması”na uğramış, Afet İnan ve Şevket Aziz Kansu ile başlayan “ideolojik” (eşitsizlikçi) temelli ırk kavramlaştırması, “biyo-antropolojik” sınırlar içerisinde ele alınıp değerlendirilen ve tırnak içinde belirtmek gerekirse “demokratik” (eşitlikçi) bir ırk kavrayışına doğru dönüşüm geçirmiştir. Bu tespiti güçlendirecek mahiyette Şenyürek'e kulak vermeye devam edelim:

“1941'deki etüdümdede Anadolu'nun Kalkolitik çağdan önceki sakinlerinin fizik antropolojisi hakkında aşağıdaki satırları yazmışım: ‘Avrupa'da yapılan

²⁰⁶ Muzaffer Şenyürek, “*Truva Civarında Kumtepe'de Bulunmuş Olan İskeletlere Dair Bir Not*” **DTCF Dergisi**, C. 7, sayı: 2, 1949, s. 299.

²⁰⁷ Bkz. Muzaffer Şenyürek, “*A Study of The Human Skeletons From Kültepe, Excavated Under The Auspices of The Turkish Historical Society*” **Belleten**, C. XVI, sayı: 63, 1952, s. 323-339.

tetiklerden dolichocephallerin brachycephallere tekaddüm ettiklerini biliyoruz. Böylece, Anadolu'nun kalkolitikten evvel gelen devirlerinin sekanelerinin de dolichocephal olmuş olması muhtemeldir. Fakat bundan Anadolu'da kalkolitikten evvel gelen devirlerde hiç brachycephal bulunmadığı manası çıkarılmamalıdır. Netekim, Kumtepe'de bulunan ve neolitik olduğu söylenen bir kafa brachycephaldir (Prof. Şevket Aziz Kansu, 1937). Bu ifadeden maksadım daha eski sekanelerin ekseriyetinin dolichocephal olması lazım geldiğidir'. Bu etüdümün burada iktibas edilen kısmında Kumtepe hakkında kullandığım ifade Prof. Kansu'nun neolitik olarak yayımladığı bu iskeletler üzerindeki raporuna dayanıyordu. Fakat şimdiki bilgimize göre, Kumtepe I'in Kalkolitik çağa atfedilmesi 1941 'deki bu ifademın esas manasında hiçbir değişiklik yapmamaktadır. Gerçekten bu yeni araştırmanın Kumtepe'de de dolichocephallerin brachycephallere tekaddüm etmiş olduklarını göstermesi 1941 'de yürütülen bu tahminin lehinde bir delil sayılabilir. 1941 'de söylediğim gibi, Anadolu'nun Kalkolitikten önce gelen çağlardaki sekanelerinin ekseriyetinin dolichocephal insanlar olmuş olduğuna kani bulunduğumu bir defa daha belirtmek isterim”²⁰⁸

Şenyürek'in bir anlamda kendisini önceleyen Kansu'nun tespit ve iddialarıyla “hesaplaşma” mahiyetindeki bu ifadeleriyle birlikte, bu dönemde Türklerin brakisefal mi yoksa dolikosefal mi oldukları tartışması neredeyse sona ermiş görünmektedir. Hatta Anadolu'nun eski sakinlerinin de Türk olup olmadıkları noktasında bir dönem hararetle sahiplenilen görüşlerin de etkisini yitirdiğini çıkarsamak mümkündür.

Muzaffer Şenyürek de mongol ırk konusuna bir yazısında değinmiştir. Şenyürek de Türklerin Mongol ırkından olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır ancak konuya yaklaşımı itibariyle daha önce gördüğümüz Şevket Aziz Kansu ve Seniha Tunakan gibi duygusal olmamıştır.

²⁰⁸ Aynı yer.

Yazar, Güllücek kazısında bulunan bir iskelet üzerine hazırladığı incelemesinde bu iskelet hakkında bilgi verirken kafa yüz endisinin mongol ırklardaki kafa yüz endisi ile benzeştiğini belirtmekte ancak benzer durumun Avustralya yerlilerinde de görüldüğünün altını çizmektedir. Bu durumun mongol ırkta yüzün geniş olmasına Avustralya yerlilerinde ise kafa genişliğinin küçük olmasına bağlamaktadır.

“Büyük Güllücek kafatasında cranio-facial endisin yüksek olması,Avustralya yerlilerinde olduğu gibi, kafatasının genişliğinin az olmasından ileri gelmektedir. Yani bu ferdin kafa-yüz endisinin yüksekliği Mongoloid ırkla bir akrabalığın delili değildir.”²⁰⁹

Yukarıda aktarılan pasajdan anlaşıldığı üzere, her ne kadar kendisi tarafından Türk ırkı tabiri kullanılmasa da Şenyürek’te de Anadolu ırkı ile ilgili iddia edilen mongol ırk nitelmesine bir karşı duruş görmek mümkündür. Aynı makalenin sonuç kısmında Şenyürek, şunları yazmaktadır:

“Bundan evvelki etüdlerimde Anadolu'nun Kalkolitik ve Bakır çağı sakinlerinin ekseriyetinin Eurafican ve Akdeniz tiplerine ayrılan dolichocephal insanlar olduklarını ve, muhtemel olarak müstevlileri temsil eden. brachycephal'lere bu çağlarda nadiren tesadüf edildiğini göstermiştim. Büyük Güllücek iskeleti Anadolunun Kalkolitik ve Bakır çağı sakinleri arasında mevcut olan dolichocephal Eurafican ırk tipine mensup bir ferdi temsil etmektedir.”²¹⁰

Şenyürek’in burada: iskeletin ait olduğu dönemde brakisefal ırkın yoğunlukta bulunmayışının altını çizmesi dikkat çekicidir, ancak brakisefal ırkın mevcudiyetinden önceki dönemlere ait olan bu iskeleti en ileri ırk olan “dolikosefal” ırkın Euroafrikan tipine yakınlaştırması bizleri Anadolu’nun o dönemde ırksal açıdan dönemi itibari ile “geri” olmadığı yorumuna götürmektedir.

²⁰⁹ Muzaffer Şenyürek, “Büyük Güllücek’de Bulunan Kalkolitik Çağa Ait Bir Muharibin İskeletinin Tetkiki” **DTCF Dergisi**, C. 8, s. 3, 1950, s. 273.

²¹⁰ **a.g.m.**, s. 282.

5.3. Sonuç

Sonuç olarak, Muzaffer Şenyürek ve oldukça kısa değindiğimiz Kılıç Kökten, Türkiye antropolojisinde hakim ideolojiye destek sağlamak adına çalışmalarda bulunmamışlardır. Onun yerine daha çok analize dayalı ve önceliği bilimsel olma kaygısı taşıyan yapıtlar üretmişlerdir. Ayrıca makalelerinin çoğunun yayımlandığı dergilerin DTCF Dergisi ve Belleten olması, artık devletin de ırk-takıntılı çalışmalarla ideolojisine “bilimsel” destek arama ihtiyacının kalmadığının göstergesidir. Bu belki bilimde bir “normalleşme” olarak yorumlanabilir.

ALTINCI BÖLÜM
IRK YETER! SÖZ “KÜLTÜR”ÜN!..
NERMİN ERDENTUĞ İLE FİZİK ANTROPOLOJİDEN ETNOLOJİYE
AÇILAN YOL

6.1. Giriş

Son olarak ele alacağımız konu Nermin Erdentuğ ve onun bağlamında antropolojinin bir alt alanı olan etnoloji olacaktır. Antropolojinin ele aldığı konular genellikle insanın fizyolojik özellikleri üzerinde yoğunlaşmış, “kültür” konusu ise yine fizyolojik durumlarla alakalı tali bir konumda ele alınmıştır. Ancak gerek dünyanın siyasal durumundan kaynaklı gerekse entelektüel ortamda yaşanan değişmelerden kaynaklı kültürel konuların ön plana çıkması Türkiye’de de yansımaları bulmuş ve Nermin Erdentuğ’la birlikte kültürü temel araştırma konusu eden etnolojinin kurumsallaşmasıyla sonuçlanmıştır. Bu bakımdan Erdentuğ, Türkiye antropolojisinde önemli bir noktada durmaktadır.

Türkiye’nin ilk etnoloji doçenti olan Nermin Erdentuğ 1917 yılında Malta’da doğdu. İlkokul ve ortaokulu Çanakkale’de, liseyi ise 1936’da İstanbul’da tamamladı. Ardından Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde Antropoloji kürsüsündeki eğitimine devam etti ve buradan 1940 yılında mezun oldu. Mezuniyetinin ardından bu kürsüye asistan olarak atanan Erdentuğ, fizik antropoloji alanında doktorasını “*Türklerin Kan Grupları ve Kan Gruplarının Antropolojik Karakterlerle İlgisi Üzerine Bir Araştırma*” başlıklı teziyle 1942 yılında tamamladı.²¹¹ Erdentuğ, 1944 yılında doçent ve 1960 yılında profesör olarak atanmıştır.²¹²

1949-1952 yılları arasında İngiltere’de ve bazı İskandinav bölgelerinde (Kopenhag, Oslo, Stockholm) çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalarının ardından Türkiye’ye dönen Erdentuğ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde “sosyal antropoloji” ve “alan araştırması” derslerini açmış ve sosyal antropolojinin Türkiye’deki kurucusu olmuştur. Erdentuğ’un Türkiye antropolojisine yaptığı katkılardan biri de uygulamalı antropolojinin etnolojiye bağlı bir alt dal olarak gelişmesini sağlamasıdır. 1956-1959

²¹¹ Şevket Aziz Kansu, “Cumhuriyetin XX’inci Yılı ve Türk İliminin Hizmetinde Gençlerimiz”, **DTCF Dergisi**, C. 2, Sayı: 1, 1942, s. 1.

²¹² **BCA/280/1/18.**

yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Erdentuğ, 1961 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde bağımsız bir kürsü haline gelen Etnoloji'nin ders programını Amerikan kültürel antropolojisini örnek alarak güncelleştirmiştir. Bunların yanı sıra Sosyal Hizmetler Akademisi'nin kurulmasına katkı sağlamış, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde ve şimdiki ismi Dicle Üniversitesi olan Diyarbakır Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde sosyal antropoloji dersleri vermiştir. 1961 yılından 1980 yılına kadar Etnoloji kürsüsü başkanlığını yürüten Erdentuğ, aynı yıl Etnoloji kürsüsünün Halkbilim ve Sosyal Antropoloji olarak iki birime ayrılması sonrasında Sosyal Antropoloji'nin başkanlığını üstlenmiştir.²¹³ Etnoloji'deki bu bölünme beraberinde Halkbilim için disiplinler bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu disiplinler ayrışma Antropolojinin bir alt dalı olan Halkbilim (Folklor) önce bağımsız bir kürsü haline gelmiş ardından da Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne bağlanmıştır.²¹⁴ Bu süreç beraberinde Türkiye'de Halkbilim alanının edebiyatla özel olarak da halk edebiyatıyla özdeş haline gelmesine sebep oldu.²¹⁵ Halkbilim Anabilim Dalı'nın başkanlığını yürüten Prof. Dr. Orhan Acıpayamlı bu anabilim dalını tekrar antropolojiye bağlamak istemiş olsa da bunu o yıllarda başaramamıştır.²¹⁶ 1985 yılında emekli olana kadar bu görevini sürdüren Nermin Erdentuğ 26 Haziran 2000 tarihinde hayatını kaybetmiştir.²¹⁷

²¹³ 6 Mayıs 1980 tarihli "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Etnoloji Kürsüsünün Halkbilim ve Sosyal Antropoloji Kürsülerine Ayrılması Hakkında Rapor". Bu raporu benimle paylaşan Prof. Dr. Tayfun Atay'a teşekkür ederim.

²¹⁴ 1986 yılındaki Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki bölümleri ve anabilim dallarını gösteren tabloda "Halk Bilim" Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün altında görülmektedir. Bkz. Azmi Süslü, **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin 50 Yıllık Tarihi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986, s. 123. Prof. Kutlu'ya göre, Etnoloji kürsüsünde yaşanan bu bölünmenin tatmin edici akademik ya da bilimsel bir yönü bulunmamakta, daha çok kişisel uyumsuzlıklardan kaynaklanmaktadır. Bkz. Prof. Dr. Kutlu'yla Yapılan Görüşme. Etnoloji Kürsüsünün halkbilim ve sosyal antropoloji kürsüleri olarak ayrılması için sıralanan gerekçeler Kutlu'nun görüşünü destekler mahiyettedirler.

²¹⁵ Bugün Ankara Üniversitesi Halkbilim Bölümü sosyal antropoloji ve etnoloji eksenli bir eğitimle sürdürülen lisans eğitimi için öğrenci alan Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Bölümü ve Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne bağlı Türk Halk Bilimi Bölümü ise Halk Edebiyatı eksenli eğitim vermektedirler. Bununla birlikte son dönemde Uşak Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Trakya Üniversitesi gibi üniversitelerde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde Halkbilim Anabilim Dalları kurulmuştur.

²¹⁶ S. Aygen Erdentuğ ve Paul J. Magnarella, "Türkiye'deki Üniversitelerde 'Sosyal Antropoloji'nin Dünü ve Bugünü: Biyo-Bibliyografik Bir Değerlendirme", **Folklor/Edebiyat**, sayı:22, 2000, s. 70.

²¹⁷ Aygen Erdentuğ, "Prof. Dr. Nermin Erdentuğ (25. 12. 1917-26. 06. 2000)- Özgeçmişi ve Çalışmaları", **Folklor/Edebiyat**, sayı: 22, 2000, s.7-11.

Yukarıda da belirtildiği gibi Nermin Erdentuğ doktorasını fizik antropoloji alanında yapmıştır. Ancak hocası Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun tavsiyesi üzerine daha sonraki çalışmalarını etnoloji/kültürel antropoloji alanında devam ettirmiş ve bağımsız bir kürsü haline gelen etnolojinin başkanlığını üstlenmiştir.

6.2. Antropoloji/ Etnoloji

Nermin Erdentuğ'un fizik antropoloji alanında başladığı akademik hayatını sosyal-kültürel antropoloji alanında devam ettirdiğine yukarıda değinilmişti. Belki de bu yüzden olsa gerek, Erdentuğ antropolojiyi alt dallarıyla beraber bir bütün olarak görme eğilimindedir. Amerikan ekolünü anımsatan bu yaklaşımında antropolojiyi bir üst disiplin olarak görmekte ve insanın hem biyolojik hem de kültürel yönünü incelediği için diğer disiplinler arasında onu biricik tutmaktadır:

“Antropoloji, belki, insan ve eserleri ile ilgili bilimler içinde de değişik muhtevası olan bir bilimdir. Şüphesiz, insanı çeşitli yönlerden inceleyen başka bilimler de vardır. Ancak Antropoloji, gerek biyolojik ve gerekse sosyal bilimlerin yaklaşımlarını bit tek disiplinde birleştirir. Bu bilimin meseleleri bir yandan hayvanlar topluluğunun bir üyesi olarak insan üzerinde ve öte yandan, toplumun bir üyesi olarak insan davranışı üzerinde toplanır. İnsanı hayvan olarak inceleyen bilim dalı Fizik Antropoloji ve kültür yapıcısı olarak ele alan bilim dalı da Kültür Antropolojisi.

Kültür Antropolojisi, insan kültürlerinin menşeyini ve tarihini, onların evrimini ve gelişmesini ve her yerde ve her zaman içinde insan kültürlerinin yapısını ve işleyişini inceler; bu bilim, ister taş çağı, ister ilkel adamın, isterse Avrupa'nın bugünkü şehir insanlarına ait olsun bütün bunların kültürlerini ile ilgilidir.

Kültür Antropolojisi çok çeşitli insan eylemlerini kapsadığından, an'anevi olarak kendi içinde üç yan alan halinde gelişmiştir. 1)Prehistorik Arkeoloji, 2) Etnoloji, 3) Lenguistik”²¹⁸

Bu sınıflandırmanın ortaya çıkmasında Nermin Erdentuğ'un Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı ziyaretin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Amerikan Antropoloji ekolünde antropoloji disiplini dört alt dala ayrılır. Bunlar, arkeoloji, linguistik, fizik antropoloji ve sosyal/kültürel antropolojidir.²¹⁹

Etnoloji terimini Erdentuğ, Sosyal/Kültürel Antropoloji ile eş anlamlı olarak kullanmaktadır. Her ne kadar etnoloji Kıta Avrupası'nın antropoloji geleneğinde sıkça dile getirilmiş olsa da, Erdentuğ'un bu ayrımını net bir biçimde ortaya koyma ihtiyacı hissetmediği anlaşılmaktadır. Erdentuğ'a göre “*Etnoloji, Arkeolojinin bittiği yerde başlar.*”²²⁰ Bu, etnoloji yeryüzünün her neresi olursa olsun, insanın yaşadığı her yerde, o bölge insanının kültürünü inceleyeceği anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, etnoloji sadece “ilkel” olarak isimlendirilen toplulukları değil, bugünün “modern topluluklarını” da inceleyen bir alandır. Bu noktada Erdentuğ'un bakış açısını, sosyal bilimler içerisinde özellikle sosyoloji ile antropoloji arasında bir iş bölümü yapılmışçasına, sosyolojinin “modern toplumları” inceleyen bir disiplin olduğu, “ilkel toplulukları” da etnolojinin ilgi alanı içinde kaldığı görüşüne de bir karşı çıkış olarak yorumlamak mümkündür. Çünkü Erdentuğ'un bu disiplin içerisinde yer aldığı döneme bakacak olursak, antropolojinin gözden düşüp sosyolojinin popülerlik kazandığı bir döneme tekabül ettiğini görmekteyiz.²²¹ Aşağıda aktarılan metin tam olarak bu görüşün bir ifadesidir:

“Kısacası Etnolog kültürü, özel bir cemiyetin veya özel bir grup cemiyetlerin kültürü ile değil, her yerde insan denen varlığın özel bir olayı olarak inceler. Bu teorik yönü ile de geniş ölçüde insan kültürleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları açıklamaya çalışır. Böylece o, medeniyetlerin (Antropolog ‘kültür’ der)

²¹⁸ Nermin Erdentuğ, **Sosyal Adet ve Gelenekler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1977, Ankara, s. 149-50.

²¹⁹ Bkz. Kottak, **a.g.e.**

²²⁰ Nermin Erdentuğ, **a.g.e.**, s. 150.

²²¹ Bu konu hakkında bkz. Suavi Aydın, “*Arkeoloji ve Sosyolojinin Kısacasında*”.

karşılaştırmalı incelemesini yaparak insan cemiyetlerinin ve kültürlerinin oluşmasını ve gelişmesini yöneltten kanun veya prensipleri tayin etmeğe çalışır.”²²²

Erdentuğ’un yukarıda aktarılan pasajda altını çizdiği ve vurguladığı *medeniyet* kavramı önemlidir. Günlük konuşma dilinde “medeni olmak” eşittir “kültürlü olmak”, “kültürlü olmak” eşittir “eğitilmiş olmak” şeklinde kullanıldığına sıkça rastlanılmaktadır. Ancak her insanın bir topluluğun içine doğduğu ve bu topluluk tarafından kültürlendiği gerçeğini düşündüğümüzde “kültürsüz” bir insan yoktur. Bu sebeple antropologlar bir toplumu/topluluğu veya insanı tanımlarken “medeni”, “ilkel”, “çağdaş” gibi kavramlardan uzak durmayı veya bu kavramları dikkatli bir şekilde kullanmayı tercih etmektedirler. Erdentuğ bu konuya şu şekilde açıklama getirmektedir:

“Hiç bir Antropolog medeniyet (civilization)i nitelik bakımından ‘Kültür’den farklı görmez. Medenî ve gayrî medenî diye bir ayırım da yapmaz. Bütün medeniyetler, bugünün ve eski zamanın büyük medeniyetleri de dahil kültürün özel halleridir. Bunlar içindeki unsurların (karakterler) miktarı bakımından ve kalıplaşma (patterning)nın karmaşıklığı (complexity) açısından farklıdırlar. Yoksa gayrî medenî dedikleri insanların kültüründen nitelik bakımından farklı değildir. Kültür New York’da da vardır, Eskimo veya Navaho’larda da vardır”²²³

Yukarıda aktarılanlardan da anlaşılabilceği gibi Erdentuğ için kültür, en azından antropolojik olarak, sanat, müzik, edebiyat gibi belirli alanlara sıkıştırılmış bir anlam ifade edemez. Ona göre kültür “insan faaliyetlerini içine alan alanlardan doğan davranış tarzlarıdır. Diğer deyişle, kültür sadece san’at müzik ve edebiyat teknikleri değil, aynı zamanda çanak çömlek yapmakla, elbise dikmekle, ev inşasında kullanılan teknikleri de kapsar”²²⁴ Bu noktadan hareketle Erdentuğ “kültürün evrensel” olduğunun altını çizer. Bu evrensellik, ilerlemeci-gelişmeci yönüyle evrimci bir bakış açısına içkin olsa da, asıl anlamı ile farklı toplumlarda farklı biçimlerde karşılaşılan ancak varlığı itibariyle insanların biyo-piskolojik ve

²²² Erdentuğ, aynı yer.

²²³ a.g.e., s. 153.

²²⁴ a.g.e., s. 152.

fiziki yapısının ihtiyaçlarını da karşılaması açısından işlevsellik taşıyan bir görünümünden hareketle ortaya konulmaktadır. Özetle, “Kültür, insan tecrübesi açısından evrenseldir. Bununla beraber onun her yerel veya bölgesel görünümü tektir.”²²⁵

“Sonuç olarak kültürün evrenselliği insani varlığın bir vasfıdır. Kültürler nerede incelenmiş olursa olsun onun bir seri yönleri bölünmesi de doğrudur. Öte yandan iki kültürün eşit olduğu hiçbir suretle ispat edilemez. Bu olgunun gözlemlenmeleri zaman buutuna çevrildiğinde, her kültürün kendine has bir gelişme izlediği anlaşılır. Bu halde kültürde ‘evrensellik’ bir topluluğun özel tecrübelerinin kendi görenekler topluluğuna has özel biçimlerde ifade edildiği çerçeveyi sağlar”²²⁶

6.3. Fizik Antropoloji Çalışmaları ve Etnoloji’ye Yönelmesi

Erdentuğ doktorasını yaptığı dönemde, beyin ve kan grupları üzerinde incelemelerde bulunmuş, *Türk Beyinleri Üzerinde İlk Antropolojik Araştırma*²²⁷, *Türklerin Kan Grupları ve Kan Gruplarının Antropolojik Karakterle İlgisi Üzerine Bir Araştırma*²²⁸ başlıklı kitaplarını yayımlamıştır. *Türk Beyinleri Üzerinde İlk Antropolojik Araştırma* isimli çalışmasında Erdentuğ “30 Türk cümçüme içi mulâjında antropolojik hususiyetler olarak tesbit ettiğim... farkların acaba brakisefal ve dolikosefal dımağ tiplerinde fizyolojik ve ruhi ifadeleri yok mudur? Acaba brakisefal dımağlar dımağ-ruhiyet münasebeti bakımından dolikosefal dımağlardan bambaşka bir hususiyete mi sahiptirler? Ve birinciler bu bakımdan ikincilere üstün müdürler?” sorularını soran Nermin Erdentuğ ileri ki sayfalarda bunları cevaplayacak ve dımağ farklılığının üstünlük ya da aşağılık göstergesi

²²⁵ Nermin Erdentuğ, “Kültür Evrensel midir?” *Antropoloji Dergisi*, Sayı: 11, 1982, s. 6-7.

²²⁶ a.g.e., s. 8.

²²⁷ Nermin Aygen, *Türk Beyinleri Üzerinde İlk Antropolojik Araştırma*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, 1941, Ankara

²²⁸ Nermin Erdentuğ, *Türklerin Kan Grupları ve Kan Gruplarının Antropolojik Karakterle İlgisi Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, 1946, Ankara

olmadığını ve bu farkların brakisefal-dolikosefal ayırımına dayandığının altını çizecektir.²²⁹

Burada Türkiye antropolojisinde brakisefal/dolikosefal konularının hala çalışma alanı olarak önemli bir noktada olduğu görülmektedir. Ancak Muzaffer Şenyürek'te de gördüğümüz şekilde ırk ideolojik söylemin dışına çıkmış ve artık fiziksel özelliklere dair bir konu olmaktan öte bir anlam taşımamaktadır. Bu sebeple olsa gerek Erdentuğ'a göre brakisefallik ya da dolikosefallik bir ırkın olmazsa olmaz bir ögesi değil sadece insan kafa formunu ifade eden iki kavramdır.

Erdentuğ diğer çalışması, "*Türklerin Kan Grupları ve Kan Gruplarının Antropolojik Karakterle İlgisi Üzerine Bir Araştırma*"da da kan grupları üzerinden ırkları sınıflandırma ve kalıtım konuları üzerinde durmuş ve kan gruplarından hareketle ırk bakımından sınıflandırmanın yapılamayacağına değinmiştir. Ancak kan grupları sayesinde insanın genetik tarihinin incelenmesinin mümkün olacağını ileri sürmüştür.²³⁰ Erdentuğ'a göre bu noktada da antropolojiye büyük görev düşmektedir.

"Son yıllarda büyük bir gelişme kaydetmiş olan Kalıtım bilimi (jenetik) Antropolojinin ırklar biyolojisi bilimi olduğunu ve kavimlerin ve ırkların kalıtımı tanınmaksızın ırk meselelerinin çözülemeyeceğini ve bu halde insanlığı kalıtım biyolojisi ilkeleri dışında incelemenin temelsiz bir mesele olacağını göstermiştir."²³¹

"İrk bilimi" olarak tanımlanan antropolojiye, genetiğin gelişmesiyle birlikte yeni bir inceleme alanı doğduğu, böylelikle "ırk" kavramının daha sonraki yıllarda da kurtulamayacağı kötü *hatırasından* uzaklaşmak için bir imkana kavuştuğu söylenebilir. Ancak bunun Türkiye antropolojisi açısından ne kadar gerçekleştiği büyük bir soru işaretidir. Çünkü genetik araştırmaları için gerekli alt yapıya Türkiye'nin o yıllarda sahip olmaması bu alanda antropolojik çalışmaların yapılabilirliğini engellemiştir. Buna rağmen antropolojinin aradığı *taze kanı* etnolojide/sosyal-kültürel antropolojide bulunduğunu söyleyebiliriz.

²²⁹ Aygen [Erdentuğ], *Türk Beyinleri Üzerinde İlk Antropolojik Araştırma*, s. 23-27.

²³⁰ Aygen [Erdentuğ], *Türklerin Kan Grupları*, s. 78.

²³¹ a.g.e., önsöz.

6.4. Sün ve Hal Köyleri İncelemeleri

Bu çerçevede Nermin Erdentuğ'un Elazığ'a bağlı birisi Sünni (Hal) diğeri Alevi (Sün) olan iki köyde yaptığı çalışmalar önem kazanmaktadır.²³² Bu çalışmalarda Erdentuğ, geçim modelleri, gündelik hayat, yemek kültürü, barınaklar ve giyim gibi "maddi hayat"ı, aile ve akrabalık ilişkileri, evlenme, komşuluk ilişkileri, cinsiyet ve ahlak gibi "sosyal hayat"ı ve doğum, sünnet, evlenme ve ölüm gibi geçiş modellerini incelemiştir. İki çalışma arasındaki tek fark Alevi Sün köyü hakkındaki kitapta "Dini Hayat: Sün'de Alevilik ve Dedelik" isimli bir bölümün olmasıdır.²³³ Bu bölümde kısaca Aleviliği değinmekte, Sün köyünde edindiği dedelik, ibadet ve Alevilerdeki ahiret kardeşliği konularındaki bilgilere yer vermekte, Aleviliğin değer yargıları ve sosyal hayat üzerindeki (cezalandırma gibi) etkilerini anlatmaktadır. Bu bölümle ilgili olarak önemli bir nokta ise, Sünnilerin Aleviler hakkında ortaya attıkları ensest(yakın akaraba arasında cinsel ilişki) gibi iddiaların yanlış olduğunu söylemesi ve Alevilerin, namaz kılmama, camiye gitmeme ve abdest gibi konulara nasıl baktıklarını aktarmasıdır. Erdentuğ, Alevilerin bu konulardaki düşüncelerini "akla yatkın" oldukları yönünde ifade etmektedir. Bu durum ise Erdentuğ'un bir grubu incelerken, emik²³⁴ bakış açısını benimsemeyip, kendi değer yargılarını ön plana çıkardığını göstermektedir.²³⁵ Sünnilerin Alevilerle ilgili iddialarına dair Erdentuğ'un söyledikleri şu şekildedir:

"Alevî mezhebi olan bu köy topluluğunda 'inceste' yani 'yakın akraba arasında cinsî münasebet'in mevcudiyeti iddiasının tamamıyla yersiz olduğunu kat'i bir lisansla söyleyecek durumda olduğuma inanıyorum. Kadın bir

²³² Nermin Erdentuğ, **Hal Köyü'nün Etnolojik Tetkiki**, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1956, Ankara; **Sün Köyü'nün Etnolojik Tetkiki**, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1959, Ankara.

²³³ Erdentuğ, **Sün Köyü'nün**, s. 41-51.

²³⁴ Antropoloji'nin alan araştırması yönteminde iki yaklaşım vardır. Bunlar; araştırılan grubun içinden onların gözüyle bakmayı ifade eden "emik" ve dışarıdan bakış olarak nitelenebilecek, görece daha tarafsız olma iddiası taşıyan "etik"tir. Bkz. Conrad Phillip Kottak, **a.g.e.** s. 33-34. Ayrıca bkz. Clifford Geertz, " *Yerli Gözüyle*": *Antropolojik Anlamanın Doğası Üstüne*", **Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım** içinde, der. Paul Rabinow ve William Sullivan, çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 45-56. Etnografik araştırma yöntemlerinde yaşanan değişimler ve araştırmada antropoloğun konumu noktasında tarihsel ve karşılaştırmalı bir yaklaşım için bkz. Tayfun Atay, " *Sosyal Antropoloji'de Yöntem ve Etik Sorunu: 'Klasik Etnografi'den Diyalojik Etnografi'ye Doğru*", **İnsan, Toplum, Bilim-4. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler** içinde, der. Kuvvet Lordoğlu, Kavram Yayınları, İstanbul, 1996, s. 221-240.

²³⁵ Erdentuğ, **Sün Köyü'nün**, s. 46.

araştırmacı olarak yaklaşmak, kaynaşmak çarelerini daha kolayca elde edebildiğime ve yapmış olduğun tahkik ve araştırmalarıma göre, bu hususta topluluğun bütün diğer ve hususiyle Sünni olan topluluklardaki gibi gayet titiz ve hassas olduklarını tesbit etmiş bulunuyorum: Sün'lüler kendilerinin emmi kızı ile kardeş karısı ile bile evliliğe tahammül edemediklerine göre inceste'nin tatbik edilmesine cevaz vermeksizin imkânsız olduğunu ısrarla söylemektedirler. Bu hususta ben de bu türlü iftiraların sırf rakib bir mezhebin hususiyle Sünnilerin cahilâne uydurmaları olduğuna inanıyorum. Alevîler zaten, her zaman Sünnilerin kendilerine karşı iyi niyetli olmadıklarını ve bu sebeple kendilerine ağır ithamlarda bulduklarını tekrar ederler. Alevilere göre, dünya güzeli de olsa, yabancı bir kadın büyük ise anamız, küçük ise bacımızdır. Hele emmi kızı veya kardeş karısı ile evlenmek bile ağır gelirken yakın akraba arasında cinsî münasebete nasıl göz yumulacağına akılları ermez.”²³⁶

Erdentuğ'un yazdıklarına dikkatle bakıldığında fark edileceği üzere, “*Sünni olan topluluklardaki gibi gayet titiz ve hassas olduklarını tesbit etmiş bulunuyorum*” derken, onun merkeze Sünniliği aldığı veya Sünniliğe gönderme yapma ihtiyacı duyduğu aşikârdır. Buradan hareketle, daha seküler bir devlet olarak ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti'nde Sünniliğin “normal” olanı karşıladığı, bunun dışında kalan inançların ise “öteki” olarak algılandığına işaret eden “akademik” bir örnekle karşı karşıya olduğumuzu söylemek mümkündür. Öbür taraftan “öteki” olan Alevilerin de benzer şekilde Sünnilere karşı bir ön yargılarının olduğu görülmektedir. Alevilerin nezdinde bu sefer “öteki” Sünniler olmaktadır. Zaten bir kimlik için “öteki” olmazsa olmazdır. “Öteki” bir etnik grup veya kültürel bir kimlik için, kendisini tanımlamanın ilk ve belki de en önemli yöntemidir.²³⁷

²³⁶ a.g.e., s. 22.

²³⁷ Kimlik ve etnisite son yıllarında üzerinde en çok çalışılan alanlar arasında yer almaktadır. İkinci dünya savaşı sonrasında yükselen ve Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri Birliği'nin dağılmasının ardından büyük bir hız kazanan çalışmalar oldukça geniş bir küllüyat oluşturmuştur ve bu küllüyat gün geçtikçe çoğalmaktadır. Bunlardan bazıları için bkz. Thomas H. Eriksen, **Etnisite ve Milliyetçilik-Antropolojik Bir Bakış**, çev. Ekin Uşaklı, Avesta Yayınevi, 2004, İstanbul, Suavi Aydın, **Türk Kimliğinin Yaratılması ve Ulusal Kimlik Sorunu Üzerine- Terzinin Biçtiği Bedene Uymazsa**, Özgür Üniversite yayınları, 2009, Ankara; Steve Fenton, **Etnisite, Irkçılık**,

Çalışmaları bir arada ele aldığımızda, Erdentuğ'un her iki çalışmada da, yorumsayıcı, eleştirel ve değerlendirme içeren, bir bakış açısı ortaya koymadığı daha ziyade folklorik bilgiler verdiği söylenebilir.

6.5. Türklük ve Toplumsal Yapı

Erdentuğ'un çalışmalarını incelerken ele alacağımız konulardan biri de Türkiye'nin toplumsal ve etnik yapısı ile Türklüktür. Nermin Erdentuğ, özellikle Anadolu'nun etnik yapısı ve Türklük olgusu üzerine çok fazla çalışma yapmamıştır. Başka bir deyişle bu konular Erdentuğ'un özel ilgi alanları içerisinde değildir. Ancak zaman zaman ele aldığı bu konularda dönemin hakim yaklaşımının çok da dışında yer almadığı gözlenmektedir. Örneğin Türklerin kökeni ve coğrafyaları noktasında gerek Afet İnan'da gerekse Şevket Aziz Kansu'da olduğu gibi difüzyonist kuramı esas alan bir bakış açısına sahiptir:

“Bugün Türkiye insan topluluklarının içtimaî yapısının temelini, etnik bakımdan tamamıyla Türk olan Oğuzlar teşkil etmektedir. Ancak Selçuklular ve Osmanlılar devrinde çeşitli iktisadî, sosyal ve siyasî sebeplerle Anadolu'da içtimaî şekillenmeler farklı olmuştur: Özellikle içtimaî yapıyı temelinden sarsan, çeşitli mezhep ve dil gruplaşmaları meydana gelmiştir.”²³⁸

Erdentuğ, Türk Tarih Tezi'nin iddiası olan Anadolu'da ilk medeniyetin Orta Asya kökenli insanlar tarafından inşa edildiği ve medeniyetin buradan dağıldığı görüşünü kabul etmiş görünmektedir.²³⁹ Türkiye'de yaşayan insanların yüzde 90'ının Türkçe konuştuğunu ve yüzde 10'luk bir kesimin ise başka dilleri kullandığını söylemektedir.²⁴⁰ Bu diller Kürtçe, Zazaca, Rumca, Ermenice, Arapça, Yahudice, Gürcücedir. Bu konuya değinmesi Erdentuğ'un Anadolu'daki farklı etnik yapıları yok saymadığını göstermektedir. Ancak yukarıda aktarılan Anadolu'nun Orta Asya kökenli Türklerden teşkil olunduğu düşüncesiyle beraber düşündüğümüzde konu biraz daha karmaşık bir hal almaktadır.

Sınıf ve Kültür, çev. Nihat Şad, 2001, Ankara; Semra Somersan, **Sosyal Bilimlerde Etniste ve Irk**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, İstanbul.

²³⁸ Erdentuğ, **Sosyal Adet ve Gelenekler**, s. 24.

²³⁹ a.g.e. s. 23.

²⁴⁰ Nermin Erdentuğ, **Türkiye Türk Topluluklarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1972, Ankara. s. 25

Türklerin ırksal olarak hangi ırka ait olduğu konusu Nermin Erdentuğ'da da resmi görüşle paralel olan bir karşılık bulmuştur.

“Türkler’in büyük çoğunluğu, ‘Homo Alpinus’ diye tanınan Avrupa’nın büyük beyaz ırkına mensuptur. Aralarında beyaz olan ‘Homo Dinarikus’ mensupları da vardır. Fizik Antropoloji incelemeleri sonuçlarına göre, halka hakim olan renk esmerdir ve Türkler saç, yüz, burun biçimleri bakımından, bazı kimselerin ileri sürmüş olduğu üzere ‘Moğol ırkı’ değil, beyaz Orta Asya ırkına mensupturlar.”²⁴¹

Erdentuğ Türklüğü ise şu şekilde açıklamaktadır: gururlu, onurlu. Bu hem milli bir özelliktir hem de kişiden bu beklenir. Türk kanaatkârdır ve devlete sadakati sonsuzdur. Otoriteye gösterilen saygı, ailede babaya karşı gösterilen saygı ile başlar ve bu saygı başka hiçbir toplumda rastlanılmaz. Türk toplumu dindardır. Önder olmak ve hükmetmek isteği Türklerce istenilen bir davranıştır. Kahramanlık ve yurtseverlik milli bir değerdir. Bir Türk askerinin cesur ve mert olması beklenir.²⁴²

Görüldüğü üzere, Erdentuğ’un Türklere ve Türklüğe yüklediği vasıflar özcü bir nitelik taşıması yanında hem militarist hem de buna bağlı olarak erkek egemen bir söylemden beslenmektedir. Kimi noktalarda kıyaslama yapılarak değerlendirilmede bulunması ise milliyetçi bir tezahürdür. Öte taraftan Türklere yüklediği bu özelliklerin bir “gerçeklik” olarak aktarmasının yanında bunları bir “temenni” olarak okumak da mümkündür.

Türkiye’nin ana çizgileriyle iki farklı toplumsal yapıya sahip olduğunu söyleyen Erdentuğ’a göre bu iki toplum toplumsal ve ekonomik farklılıklardan kaynaklı sanki birbirlerinden ayrı çağlarda yaşamaktadırlar. Bu toplumlar; Türkiye’nin şehir toplumları ve Türkiye’nin köy toplumlarıdır.²⁴³ Diğer taraftan Erdentuğ Türkiye’nin beş ana sınıftan mevcut olduğunu söylemektedir. “... bugün Türkiye’de toplum sınıfları 5 ana grup olarak ayırabiliriz. 1) Köylüler, 2) Burjuvazi, 3) Memurlar (ordu

²⁴¹ Erdentuğ, **Sosyal Adet ve Gelenek**, s. 26.

²⁴² a.g.e., s. 90-94.

²⁴³ a.g.e.

dahil), 4) İşçiler, 5) Aydınlar... **Köylü hariç diğerlerinde bilinçlenme vardır.** [vurgu benim]²⁴⁴

Burada Erdentuğ “bilinçlenme” kavramını hangi anlamda kullandığını açıklamamaktadır. Ancak anlaşılan o ki kastettiği “eğitim”dir. Köylülere “bilinçsiz” demese de, bilinçlenmeden yoksun grup şeklinde ima ederek yumuşak bir ifade kullanmıştır. Aslında bu durum yukarıda aktarılan “farklı çağlarda yaşayan toplumlar” değerlendirmesinin kısmi örneklenmesidir. Bilinçlenmiş olan son dört grup, Türkiye şehir toplumlarını oluşturmaktadır. Öte yandan sahip oldukları statü itibariyle “eğitim” sahibi olmak zorundadırlar. Bütün bunlar göz önüne alındığında Nermin Erdentuğ’daki uygulamalı antropolojiye olan ilgi biraz daha anlam kazanmaktadır.

6.6. Kalkınma Antropolojisi

Erdentuğ’un üzerinde uzun yıllar durduğu konulardan birisi, uygulamalı antropolojinin (*applied anthropology*) bir alt dalı olan kalkınma antropolojisi (*developmental anthropology*) olmuştur.²⁴⁵ II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada hızla etkin hale gelen kalkınma ideolojisi beraberinde kalkınma kurumlarının ortaya çıkmasını getirmiş ve bu süreçte de antropoloji içerisinde uygulamalı antropoloji ve kalkınma antropolojisi alanları doğmuştur. Bu alan özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nin, Dünya Bankası’nın ve Birleşmiş Milletler’in yardım ve kredilerin yönlendirilmesinde kullanılmıştır. Uygulamalı antropoloji ve kalkınma antropolojisi kalkınmanın veya modernleşme süreçlerinin önünde zaman zaman engel teşkil eden

²⁴⁴ Nermin Erdentuğ, **Sosyal Adet ve Gelenekler**, Kültür Bakanlığı yayınları, 1977, Ankara.

²⁴⁵ Etnoloji kürsüsünün sosyal antropoloji ve halkbilim kürsülerine ayrılması konusunda bir sosyal antropoloji kürsüsünün gerekliliğinin altı çizilmekte ve şu gerekçeler sıralanmaktadır:

“ 1- Türkiye’de plânlı kalkınma ve modernleşme çabalarında modern sağlık eğitimi, köy öğretmenlerine ilişkin formel ve enformel eğitim sorunları, halkeğitimi gibi eğitimlerin sosyal-kültürel açıdan incelemesinde, teşhislerinde ve çözümlerinde;

2- Planlı kalkınmada iskâna ilişkin sorunlar ile modern ekonomik yeniliklerin kabulünde; bunların beraberinde getirdikleri sosyo-kültürel değişimler ve sorunların incelenmesinde (Köyleri ve Tarım Bakanlıklarında);

3- Kırsal kesime hizmet götürecek öğretmen, teknisyen, sağlık memuru, veteriner, din hocası, ebe vb. meslek elemanlarında rastlanılan formasyon noksanlığına gidermek üzere, birçok meslek okulunun programına alınmış olan sosyal antropoloji öğretimi için gerekli elemanları hazırlamakta önemli bir ihtiyacı karşılayacaktır.”, 6 Mayıs 1980 tarihli, **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Etnoloji Kürsüsünün Halkbilim ve Sosyal Antropoloji Kürsülerine Ayrılması Hakkında Rapor**. Görüldüğü gibi, sosyal antropolojinin ayrı bir kürsü olması için gerekçelendirme uygulamalı antropoloji bağlamında ele alınmaktadır.

“kültürel olguların” aşılmasına yardımcı olmuştur. “*Bu alanlar, ilgi alanını ‘geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş’ sorunsalı odağında tanımlanmıştır.*”²⁴⁶

Bazı antropologların kendisini “kalkınma antropologu” olarak tanımlamaya başlamaları, ABD kongresinin yapılacak yardımların yoksullar üzerindeki etkilerinin araştırılması isteği sonrasında olmuştur. Bu alt disiplin önceleri kültürel ve ekonomik değişimlerin kuramsal boyutuyla ilgilenmiş olsa da 1970’lerden itibaren alanını biraz daha genişleterek yoksulluğun azaltılması, çevresel bozulma, hastalık, yetersiz beslenme, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve etnik çatışmalar konularını da kapsayacak hale gelmiştir.²⁴⁷

Uygulamalı antropoloji alanının Türkiye’deki öncülerinden olan Nermin Erdentuğ Devlet Planlama Teşkilatı başta olmak üzere, tıp ve eğitim fakülteleri de dahil bazı kurumlarda bu konuda eğitimler vermiş ve projelere katılmıştır. Uygulamalı antropolojinin Türkiye’de 1960’lı yıllarda başlaması tesadüfî değildir. Çünkü 27 Mayıs 1961 askeri darbesi sonrası Türkiye planlı kalkınma sürecine girmiştir.²⁴⁸ Erdentuğ’a göre kalkınma projelerinde antropoloji önemli işlevlere sahiptir. Bunlardan birincisi, yapılacak proje ile projenin uygulanacağı toplum arasında bir köprü olmasıdır.

“Antropolog, görevlendirildiği bir projede gönderilmiş olduğu toplum veya kültürün temel özelliklerini tahlil etmeye, değiştirmeye giriştiği bürokrasi mensuplarının güdülenmelerini ve değerlerini anlamaya çalışarak iki sistem arasındaki etkileşim kalıplarını kavramayı amaçlar; kendi tahlili için bir çerçeve sağlayan bir teori getirir. Bu teorinin yanı sıra, elde ettiği gerçek bilgiyi de kullandığı özelleşmiş programın başarılı olması halinde antropolog, tüm değişme derecesinin ne olacağını tahmin etmeyi dener ya da özel bir proje başarılmadan önce, tüm kültürde ne gibi asgari değişimin meydana gelmesi

²⁴⁶ Suavi Aydın, “Modernleşme”, **Antropoloji Sözlüğü** içinde, ed. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, Bilim Sanat Yayınları, 2003, Ankara, s. 606-607.

²⁴⁷ Bates, **a.g.e.**, s. 494-496.

²⁴⁸ Bu konu hakkında bkz. Erdinç Tokgöz, **Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007)**, İmaj Yayınevi, 2007, Ankara; Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007)**, İmge Yayınevi, 2009, Ankara.

gerektiğini tayin etmeyi dener. Böylece antropolog değişmeyi önleyen sosyal ve kültürel engelleri arayarak onları bertaraf etme yollarını telkin eder; doğrudan doğruya yapılan bir girişimde ne gibi güdülenmelerin olabileceğini araştırır; bunları yaparken teklif edilen yeniliklerin kabul veya red edilmeyecekleri konusunda karar vermekle ilgili topluma yardım eder. Bu şekilde, yeniliği getiren grubun üyelerine, grubun faaliyetlerinin etkilerini ve yapılan işin örgütlenme tarzlarını ve taşıdığı değerleri daha iyi anlamalarına yardım etmeyi umar.²⁴⁹

Antropoloji, bu şekilde üstlendiği köprü vazifesinden bir adım daha öteye giderek, projenin başarılı olmasında da etkili bir konuma gelmektedir. Çünkü kalkınma projeleri aynı zamanda “kültür değişmesi”ni beraberinde getirir. Bu hem projenin uygulandığı toplumun kültürel öğelerinin ve sosyal dinamiklerinin bilinmesini sağlamakta, hem de proje uygulayıcılarının motive edilmesine yardımcı olmaktadır. Bu sebeple antropologların yer aldığı kalkınma projeleri daha iyi uygulanmakta ve daha başarılı olmaktadır.²⁵⁰

“Devletin köye doğru hizmet ve gayretlerini bütün köylere kısa zamanda ulaştırması için hizmetleri merkezde toplama imkânları üzerinde durulmalıdır. Bununla beraber, kanaatimizce, bütün köy konularında (dâvalarında) hedefimiz, toplumun ihtiyaç ve çabalarını bir araya getirmek ve bir amaca yönlendirmekle beraber, bu yönelmenin uygulandığı ortamın özelliklerini de göz önünden uzak tutmamak gerekir. Filistin’de ve Arabistan’da başarılı yürütülen bir organizasyon Türkiye’de başarısızlığa uğruyabilir. Bunun nedenlerini ise, toplumun geleneklerinde yani kendi dünya görüşünde saklıdır. Örnek olarak davalarımızdan birini ele alalım: şüphesiz köylerimizde ele alınması gereken tedbirlerden biri ‘sosyal yardım konusu ve tedbirleri’dir. Bunun için köyün her davasında olduğu kadar bu konuda da köy toplumu içinde kurulacak organizasyonlarda takip edilecek ilkelerde ve bunların tesbitinde, toplumun kolay kolay söküp atamayacağı ve çok defa kullanacağı görenekler ve gelenekler diğer deyişimi ile sosyo-kültürel değerler ve eğilimler dikkate

²⁴⁹ Nermin Erdentuğ, “Kalkınma Antropolojisi” **Bellekten**, C. 51, sayı: 201, 1987, s. 1353. Nermin Erdentuğ bu görüşlerini George Foster’dan alıntıyla aktarmıştır.

²⁵⁰ **a.g.e.**, s. 1351-1352.

alınmalıdır. Çünkü köylüye istediğimizi kabul ettiremeyişimizin ve yaptırılmamızın bir sebebi de onların değer sistemlerini tanımayışımızdır. Bu halde her çeşit problemi çözmek için olduğu kadar bu konuda da köy ortamına girmek, mahalinde inceleme yapmak ve bu ortamı tanımak gereği açıktır”²⁵¹

Erdentuğ’a göre topluluğun kültürel değerleri iki yönde olabilir; teşvik edici ya da engelleyici. Çünkü kalkınmakta olan topluluklarda teknolojik değişimler beraberinde kültürel değişimleri getirmekte bu da sosyal ve psikolojik sorunlara sebep olmaktadır. Ortaya çıkan bu sorunların giderilmesi ancak antropolojiyle elde edilecek olan çalışmalar sayesinde giderilebilir.²⁵² Bir kültür içerisinde değişime karşı oluşabilecek direnç veya teşvik, o kültürün bütünüyle “iyi” ya da “kötü” olduğu anlamına gelmez. Erdentuğ’a göre antropolog, mizacı ve birikimi sonucu, bir kültürdeki “iyi” olanı aramaya şartlanmıştır ve Erdentuğ’un bu “iyilik”ten kastettiği de “Bir toplumun, diğer toplumlarınkini yıkmadan kendi üyelerinin tümünün ihtiyaç ve umutlarını cevaplama yeteneğidir”²⁵³ bu sebeple eğer bir “ilerleme” gerçekleşiyorsa bu o kültür içindeki “iyi”den kaynaklanmaktadır. Bu da kendine özgü bir “ilerleme”ye işaret eder. Başka bir deyişle ilerlemek demek “Amerikan veya Alman yaşam biçimine yaklaşma” anlamına gelmez.²⁵⁴

Alan araştırmasının, antropoloğun sadece bu şekilde katıldığı projeler için değil aynı zamanda özgün çalışmaları için de hayati önemi vardır. Çalışacağı grubu tanımak ve veri toplamak için uygulayacağı yöntemlerde yöre halkından ve görevlilerinden yardım alması onun işini kolaylaştıracaktır. Bu da hem topluluğa katılmasının önünü açacak hem de veri toplamasına yardımcı olacaktır. Diğer bir boyutuyla da antropoloğun yöre halkıyla kuracağı yakın ilişki kalkınma projelerinin uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Bu bakımdan Erdentuğ’un aşağıdaki sözleri hayli anlamlıdır:

²⁵¹ Erdentuğ, **Türkiye Türk Topluluklarında**, s. 10-11.

²⁵² Nermin Erdentuğ, “Niçin Ülkemizde ‘Sosyal Antropoloji’ Bilimine İhtiyaç Vardır” **Antropoloji Dergisi**, sayı: 12, s. 6.

²⁵³ Nermin Erdentuğ, “Kalkınma Projelerinde Kültür Biliminin Yeri” **Antropoloji Dergisi**, Sayı: 9, s. 6

²⁵⁴ Aynı yer.

“Anadolu köylerinin maddî ve sosyal kültürlerini incelemek sadece bir takım teorik meseleler için gerekli değildir. Bu aynı zamanda köy terbiyecileri, idarecileri ve hattâ din adamları için yani çalışmalarını veya işleri köy topluluklarıyla yakından ilgili olan insanlar veya müessese mensupları için de gereklidir. Çünkü bu gibi personel için, köy sosyetesinin işleyişine nüfuz etmek büyük önemi haiz olmalıdır. Binaenaleyh burada her zaman olduğu gibi, bilimin ve pratik işlerin işbirliği etmesi zarureti ortaya çıkmaktadır. Etnoloji burada, köy topluluğunu idare eden tecrübeli idarecilerin, terbiyecilerin hususi bilgilerinden keza köy topluluğu emniyet ve sevgisini kazanmış olan din adamlarından, ziraat’cilerden ve ormancılardan faydalanabilir. Buna mukabil, bu personelin de mesleklerinde muvaffakiyetle çalışmalarını ve randımanlarını arttırmaları için köyün örf ve âdatına dayanan kaideleri, müesseseleri ve sistemleri dinî hayatları ve toprak mülkiyeti sistemleri ve hatta yemekleri hakkında malûmata ihtiyaçları vardır.”²⁵⁵

6.7. Sonuç

Türkiye’nin ilk sosyal antropoloji doçenti olan Nermin Erdentuğ’un yukarıda aktarılan çalışmalarının dışında da birçok çalışması bulunmaktadır. Bunların önemli bir kısmında folklorik derlemeler mevcuttur. Ancak bunlarda özgün fikirlerden ziyade, derlemelerin aktarılması mevcut bulunduğu için burada değinilmemiştir.²⁵⁶

Nermin Erdentuğ’un daha önce incelenilen antropologlardan en büyük farkı, doktorasını fizik antropoloji alanında yapmış olmasına rağmen, uzmanlığını etnolojiye kaydırmasıdır. Nermin Erdentuğ’un bu bilim alanı değişikliği bir soruna da işaret etmektedir. Çünkü “doktora” bir bilim insanının temel söz söyleme alanını belirler. Doktora sonrasında yapılacak olası alan değişikliğinde bilim insanından aynı

²⁵⁵ Erdentuğ, **Hal Köyünün**, s. 3.

²⁵⁶ Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: “*Bazı Devren Köy Toplumlarında Kadının Mevkii*” **Antropoloji**, Sayı: 2, 1966; “*Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Göreneklere ve Töreleri (I)*”, **Antropoloji**, Sayı: 4, 1969; “*Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Göreneklere ve Töreleri (II)*”, **Antropoloji**, Sayı: 5, 1971; “*Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Göreneklere ve Töreleri (III)*”, **Antropoloji**, Sayı: 6, 1973; “*Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Göreneklere ve Töreleri (IV)*”, **Antropoloji**, Sayı: 7, 1975.

ağırlıkta –mesela bir doçentlik tezi- vermesi beklenir. Bu başka bir alandan gelen bilim insanına bir “meşruluk” (o alanda söz söyleme, otorite olma açısından) kazandırır.

Bu açıdan bakıldığında Nermin Erdentuğ’un konumu tartışılır görünmektedir. Çünkü Nermin Erdentuğ, doktora çalışması sonrasında yaptığı çalışmalar yukarıda değindiğimiz “doktora” ağırlığında olmamıştır. Daha önce de belirttiğimiz Hal ve Sün köyleri üzerine olan araştırmalar isimlerinde “etnolojik tetkik” ibaresi bulunmasına rağmen “tetkiksel” nitelikte ürünler değildirlere. Daha ziyade derleme özelliği taşımaktadırlar. Elbette bu durum Erdentuğ’un bu çalışmalarını önemsiz kılmasa da, sorun teşkil eden konuyu gidermesine yönelik beklentiyi de karşılamamaktadır.

Nermin Erdentuğ’u diğer dönem antropologlarıyla karşılaştırdığımızda, yayınlarında siyasal meselelerden uzak durması açısından Muzaffer Şenyürek ve İsmail Kılıç Kökten ile benzerlik göstermektedir. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, Erdentuğ’un Türkiye’de Türkçe dil dışında konuşulan dillere temas etmesi, ilk yaptığı çalışmalardan birisi olan Sün köyü araştırmasında bir Alevi köyünü ele alması önemlidir. Bir sosyal antropolog olarak Erdentuğ, bazı noktalarda devletçi bir söylemde bulunmuş olsa da, Anadolu’nun kültürel farklılığının farkındaydı. Bununla birlikte modernist bir bakış açısının beraberinde getirdiği “ilerlemeci” düşünce de metinlerinde çok açık bir şekilde kendisini göstermektedir. Bu bakımdan uygulamalı antropolojiye verdiği önem anlamlıdır. Çünkü toplumun aydınlatılması ve “modernleştirilmesi” o dönemde hem devlet nazarında hem de aydınlar nezdinde öne çıkarılan bir konudur. Nermin Erdentuğ’un bu konudaki yaklaşımını da dönemin siyasal ve entelektüel yapısı çerçevesinde ele almak gerekir.

SONUÇ

Türkiye’de antropoloji ilk dönemlerinde devletle kurduğu yakın ilişki çerçevesinde üç işlev üstlenmiştir. Bunlardan birincisi, arkeolojiyle birlikte tarihin bir alt alanı gibi çalışarak, ulusal tarih yazımına katkı sağlamak olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kendi geçmişini Osmanlı, ya da Selçuklu dönemleriyle sınırlı tutmamış, kurulduğu coğrafya olan Anadolu üzerindeki hâkimiyetinin meşruluğunu daha sağlam temellere oturtmak için Türklerin bu coğrafyada çok eski çağlardan bu yana varlıklarını sürdürdüğünü kanıtlamaya çalışmıştır. Bunun için de “tarih öncesi” olarak isimlendirilen dönemleri ve Anadolu’da kurulmuş medeniyetleri keşfetmeye yönelik faaliyetler başlatmıştır. Bu dönemleri somut kalıntılar üzerinden kanıtlamak arkeolojinin misyonu olmuştur. Kazılarda elde edilen eşyalar, bulunan eski yerleşimler Anadolu’nun eski halklarının büyük medeniyetler kurduğuna yönelik bir argüman sağlamıştır. Arkeolojik çalışmalarda elde edilen insan fosilleri, arkeologların uzmanlık alanları dışında kalması sebebiyle antropologlar tarafından incelenmiştir. Bu şekilde sürdürülen arkeolojik ve antropolojik çalışmalar sonucu elde edilen bilgiler netice itibariyle tarih disiplinine sunulmuş, Türklüğe yaslanan ve süreklilik gösteren bir Anadolu tarihinin hazırlanması için kullanıma sokulmuştur. “Türk Tarih Tezi” olarak isimlendirilen ve Anadolu’da kurulmuş olan Sümer, Hitit gibi uygarlıkların, “köken itibariyle Orta Asya’dan göç etmiş brakisefal Türkler” olduğu iddiasına yaslanan ve tezin bütününde ele alıp irdelemeye çalıştığımız yaklaşım, arkeoloji, antropoloji ve tarih arasındaki ilişkinin en somut göstergesidir.

Bu bakımdan Afet İnan’ın antropolojiyi tarihin bir alt dalı olarak görmesi yukarıda aktarılan durumla paralellik göstermektedir. İsviçre’de hazırladığı “Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi” başlıklı doktora tezinde antropoloji ve tarih isimlerini bir arada kullanması anlamlıdır.

Antropolojinin ikinci işlevi ise, Türk ırkına yönelik “yanlış” iddiaları çürütüp, Türklerin ırk sınıflandırmalarındaki “gerçek” yerini tespit etmek olmuştur. Bu açıdan

Türkiye’deki ilk antropoloji çalışmaları, özellikle batılılar tarafından, Türklerin “dolikosefal” ve “sarı ırk”a mensup olduğu yönündeki iddialara karşı bir sav geliştirmiştir. Türkiye antropolojisi hem insan fosilleri hem de yaşayan insanlar üzerindeki araştırmalarla iddia edilenin aksine, Türklerin brakisefal ve beyaz ırka mensup insanlar olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Türk ırkıyla ilgili bu sonuçlar, liselere bir tarih kitabı olarak hazırlanan *Türk Tarihinin Ana Hatları*’yla önce Türkiye’ye daha sonra da düzenlenen Türk Tarih Kongreleriyle de dünyaya duyurulmuştur. Afet İnan’ın doktora çalışmasında danışmanlığını üstlenen ve Türk bilim camiasında oldukça saygın bir yeri olan Prof. Eugene Pittard’ın, “Türk ırkı”na yönelik çalışmaların yapılmasında ve bu çalışmaların sonuçlarının dünyaya duyurulmasındaki etkisi oldukça büyüktür. Çünkü Pittard uluslararası düzeyde tanınan ve saygı gösterilen bir antropolog olarak yaptığı çalışmalar neticesinde Anadolu’nun eski sakinleriyle bugünün insanların ırksal olarak bir devamlılık gösterdiklerini öne sürmüştür. Bu bakımdan Pittard’ın Türkiye’de yapılan bu yöndeki çalışmalar için önemli bir motivasyon kaynağı olduğu iddia edilebilir.

Antropolojinin üçüncü işlevi ise, Türk ulusunun inşası sürecinde, duygusal bağlara dayanan dönemin Türk milliyetçiliğine, bilimsel dayanaklar yaratmış olmasıdır. Biraz açacak olursak, Türkiye devleti sınırları içerisinde yaşayan insanların, kültürel benzerlikler taşıdığı yanı sıra, antropoloji, bu insanların ırksal olarak aynı kökten geldiklerini ve bu bakımdan birbirleriyle “kan bağı”nın bulunduğunu ortaya sermeye çalışmıştır. Böylelikle Anadolu’da yaşayan grupları aynı ırka mensup insanlar olarak görme eğilimi, ulus-devlet düşüncesinin genel tahayyülü olan “homojen bir toplum” idealiyle paralellik gösterir.

Anadolu’da yaşayan insanların hem tarihsel olarak hem de ırk bakımından ortak olduğu yönündeki iddia Atatürk ilkelerinden “halkçılık”la uyumludur. Emile Durkheim’in “solidarizm”inden izler taşıyan bu düşünceye göre toplum, kendi içinde çatışmalar sergilemeyen, işbölümü ve dayanışmayı esas alan bütünsel bir yapı arz etmektedir.²⁵⁷ Bu bakımdan Türkiye’de ırk çalışmaları bir farklılaştırma yolu olarak

²⁵⁷ Solidarist düşünce ve Türkiye’de halkçılık ilkesi için bkz. M. Asım Karaömerlioğlu, “*Tek Parti Döneminde Halkçılık*”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Kemalizm*, C. 2, İletişim Yayınları,

kullanılması yerine “homojen/benzer bir toplum” tasarlama yöntemi olarak kullanılmıştır. Ortak bir nokta olarak “ırk” konusu sadece ulusal sınırlar içerisinde kalmamış, Avrupa’nın brakisefal ırklarının Anadolu üzerinden göç eden insanlar olduğu söylemiyle, daha geniş bir coğrafyayı (Orta Asya’dan Avrupa’ya) kapsayacak şekilde “kan ve ırk” bağı kurma girişiminde bulunulmuştur. Böylelikle siyaseten yönünü batıya dönen Türkiye, “biyolojik” açıdan da batıyla yakınlık içinde olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Antropolojinin Türkiye’de “ırk paradigması” çerçevesinde şekillenen yapısı, başlangıç itibarıyla onun asli belirleyeni olmuştur. Ancak “ırk” kavramına ve çalışmalarına bakış her zaman süreklilik göstermemiş, siyasal ve bilimsel gelişmelere bağlı olarak değişmelere uğramıştır. Bu çalışma çerçevesinde ele alınan beş bilim insanında bu değişimi izlemek mümkündür.

Örneğin, tezin içerisinde de tartışmaya açıldığı üzere, Türk antropolojisinin kurucusu sayılan Şevket Aziz Kansu yaptığı çalışmalarla, dönemin hakim düşüncesine önemli katkılar sunmuştur. Kansu, Türklerin beyaz ırka mensup, Orta Asya’da göç etmiş brakisefaller olduğunu ispata çalışmıştır.

Irklar arasında bir hiyerarşi kurmamış olmasına rağmen Kansu, belki de tıp kökenli olması sebebiyle, ırkın “hıfzıssıhhası” konusu üzerinde durmuş ve sonucu öjenizme varan düşünceler ortaya koymuştur. “Kansu ırkçılığı” olarak isimlendirebileceğimiz bu öjenik bakış açısında Kansu, genetik olarak sağlıklı bir nesil yetiştirmenin yolunun toplumu “hastalıklı ve suça meyilli” bireylerden arındırarak sağlanabileceğini öne sürmüştür. 1930’lu yıllarda oldukça etkin bir düşünce olan öjenizmi, hem Kansu’nun hem de Türkiye antropolojisinin en radikal yaklaşımı olarak göstermek yanlış olmayacaktır.

Kansu’nun yetiştirdiği Seniha Tunakan ve Nermin Erdentuğ hem 1930’larda irksal çalışmalar üzerinden şekillenen düşüncelerin, hem de II. Dünya Savaşı sonrası dünyada meydana gelen ve antropolojide köklü değişikliklere sebep olan

İstanbul, 2009, s.272-283; İlhan Tekeli ve Gencay Şaylan, “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi” **Toplum ve Bilim**, 1978, sayı: 6-7, s. 44-110.

değişmelerin “gelgit”li tesiri altında kalmışlardır. Bu durum her iki antropoloğun da hocalarından farklı bakış açısına sebep olmuştur.

Fizik antropoloji alanında uzmanlaşan Seniha Tunakan’ın ırksal ve öjenik izler taşıyan kan grupları ve parmak izleri hakkındaki çalışmalardan genetiğe doğru bir geçiş yaptığı görülmektedir. Tunakan Nazi Almanya’sının önde gelen şahsiyetlerden olan ve ırkçı yaklaşımlarıyla tanınan Eugen Fischer’in yanında aldığı eğitimin etkisiyle ilk başlarda ırk konusuna ideolojik bir bakış açısına sahipken, ilerleyen yıllarda daha bilimselci bir noktaya gelmiştir.

Şevket Aziz Kansu’nun davetiyle Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde antropoloji kadrosuna katılan Muzaffer Şenyürek’in, yukarıda bahsedilen antropologlarla kıyaslandığında daha bağımsız ve ideolojiden uzak bir konum aldığı görülmektedir. Paleoantropoloji alanında uluslararası bir statüye sahip olan Muzaffer Şenyürek, ırk konusunda net bir tavır almış, ırkın bilimsel sınırlar içerisinde değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Şevket Aziz Kansu’nun bir diğer öğrencisi ve asistanı olan Nermin Erdentuğ, ırk çalışmalarıyla popülerlik kazanan fizik antropoloji alanında başladığı akademik hayatını, “ırk paradigması”nın gerilediği dönemde alanını değiştirerek etnolojide sürdürmüştür. Fizik antropoloji çalışmalarını yürüttüğü dönemlerde Erdentuğ da “ırk” konusuna temas etmekten kurtulamamıştır. Ancak Erdentuğ’un çalışmalarında ırkın asli belirleyici konumunun aşıldığı ve bilimsel tarafının ön plana çıktığı görülmektedir. Etnoloji alanına geçmesiyle birlikte Nermin Erdentuğ’un çalışmalarında artık temel araştırma konusu kültür olmuştur. Etnolojinin kurulması ve kültür konusunun ön plana çıkması, antropolojinin kaybettiği “prestij”i yeniden kazanması için bir imkân sağlamıştır. Bununla birlikte, iyiden iyiye seyrelişmiş olan devlet bağları, özellikle 1960’lı yıllardan itibaren uygulanan kalkınma politikalarına destek için uygulamalı antropolojinin destek sunmasıyla birlikte yeniden yeşermiştir. Ancak tekrar meydana gelen devlet-antropoloji yakınlaşması, 1930’lu yıllarda devlete tâbi olan bilim görüntüsünden çok farklı şekilde olmuş, antropoloji ve antropologlar daha özgür bir şekilde kalkınma projelerine destek sunmuşlardır.

Türkiye tarihinde önemli yere sahip bir kavram olan “ırk”, önce duygusal ve ideolojik söylemin bir parçası olmuş (Şevket Aziz Kansu), sonra tarihsel gelişmelerle birlikte tartışılır bir konuma gelmiş (Seniha Tunakan), bununla paralel olarak bilimselci bakışın baskın olduğu, fiziksel özellikleri tanımlayıcı olmaktan öte anlam taşımayan bir realiteye yerini bırakmıştır (Muzaffer Şenyürek). En sonunda ise, önceleri “ırk”ın gölgesinde kalan, daima ona bağlı olarak tartışılan bir kavram olan “kültür” başat bir konum kazanmıştır (Nermin Erdentuğ).

Sonuç olarak, ırk konusu antropolojide başlangıçtan bugüne, öncelikle ideolojik hedeflerle daha sonraları bilimsel hassasiyetle bir şekilde temas edilen bir husus olmuştur. Ancak antropolojinin gerek dünyada gerekse Türkiye’de yaşadığı dönüşüm, bu bilime yönelik zihinlere başlangıçta zerk edilmiş olan “ırkbilim” algısını hâlâ silememiştir.

Türkiye’de antropolojinin “ırk paradigması” üzerinden işlerliğe sokulup akademik hayatın parçası haline getirildiğini, bu paradigmanın ivme kaybetmesiyle birlikte de ırka ideolojik bakıştan bilimsel analize yöneldiğini, neticede “ırk”ı geri plana itip “kültür” kavramına yaslanarak yoluna devam ettiğini Cumhuriyet’le uyumlu bir tarihsel süreçte göstermeye çalışan inceleme, antropolojiye yönelik bu “ırkbilim” kavrayışının aşılması yolunda bir başlangıç eşiği oluşturabilirse, amacına ulaşmış olacaktır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

BCA 234/575/18

BCA 82/21/7

BCA/289/3/1

BCA, 269/11/16/2

BCA/280/1/18

BCA 47/53/7

BCA 111/38/14

Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Etnoloji ve Sosyal Antropoloji Kursülerine Ayrılması Hakkında Rapor, 6 Mayıs 1980.

KİTAPLAR

Afetinan, **Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler**, Akın Matbaası, Ankara, 1960.

_____, **Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi-Türk Irkının Vatanı Anadolu (64000 kişi Üzerinde Anket)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1947.

Althusser, Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.

Anderson, Benedict, **Hayali Cemaatler-Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

Arık, Remzi Oğuz, **Coğrafyadan Vatana**, Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, İstanbul, 1969.

Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar-Altını Çizdiği Satırları, Özel İşaretleri, Uyarıları, Düştüğü Notlar ve Kitap İçerisindeki Özel Yazıları İle, C.22, Anıtkabir Derneği Yayınları, Ankara, 2001.

- Auge, Marc ve Jean-Paul Colleyn, **Antropoloji**, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.
- Aydın, Suavi, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000.
- Bates, Daniel G., **21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji-İnsanın Doğadaki Yeri**, çev. Suavi Aydın vd. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Berkes, Niyazi, **Unutulan Yıllar**, İletişim Yayınlar, İstanbul, 1997.
- Bernard, Alan, **History and Theroy in Anthropology**, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
- Boratav, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007)**, İmge Yayınevi, Ankara, 2009.
- Cevizci, Ahmet, **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000
- Colhoun, Craig, **Milliyetçilik**, çev. Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Comte, Auguste, **Pozitif Felsefe Kursları**, çev. Erhan Ataçay, Sosyal Yayınları, 2001, İstanbul.
- Çetik, Mete (haz.), **Üniversitede Cadı Kazanı**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- Demir, Remzi ve Doğan Atılğan, **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Türkiye’de Beşerî Bilimlerin Yeniden İnşası- Elli Portre**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2008.
- [Erdentuğ], Nermin Aygen, **Türk Beyinleri Üzerinde İlk Antropolojik Araştırma**, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara, 1941.
- Erdentuğ, Nermin, **Türklerin Kan Grupları ve Kan Gruplarının Antropolojik Karakterle İlgisi Üzerine Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara, 1946.
- _____, **Hal Köyü’nün Etnolojik Tetkiki**, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesi Yayınları, Ankara, 1956

_____, **Sün Köyü'nün Etnolojik Tetkiki**, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1959.

_____, **Türkiye Türk Topluluklarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.

_____, **Sosyal Adet ve Gelenekler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.

Eriksen, Thomas Hylland ve Finn Sivert Nielsen, **Antropoloji Tarihi**, çev. Aksu Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Eriksen, Thomas Hylland, **Küçük Yerler Büyük Meseleler-Sosyal ve Kültürel Antropoloji**, çev. A. Erkan Koca, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2009

Erikson, Paul A. ve Liam D. Murphy, **A History of Anthropological Theory**, Broadview Press, Canada, 2000.

Ersanlı, Büşra, **İktidar ve Tarih-Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Gellner, Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan, Hil Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2008.

Giddens, Anthony, **Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori-Toplumsal Düşüncenin Klasik ve Çağdaş Temsilcileriyle Hesaplaşmalar**, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2001

_____, **Sosyoloji**, yay. haz. Cemal Güzel, çev. Hülya Özel vd. Ayraç Yayınevi, Ankara, 2005.

Güvenç, Bozkurt, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

Harris, Marvin, **The Rise of Anthropological Theory**, Harper Collins Publishers, New York, 1968.

Hobsbawn, Eric, **Kısa 20. Yüzyıl- 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, çev. Yavuz Alogan, Everest Yayınları, İstanbul, 2007.

İnan, Arı (yay. haz.) , **Prof. Dr. Afet İnan**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

- Kansu, Şevket Aziz, **Antropoloji Dersleri I- Beşer Paleontolojisi ve Prehistoriya Malumatı**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.
- _____, **Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940.
- Kılıç, Sezen, **Türk Basımında Hitler Almanyası (1933-1945)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2009.
- Kieser, Hans-Lukas, **Türklüğe İhtida-1870-1939 İsviçre'sinde Yeni Türkiye'nin Öncüleri**, çev. Atilla Dirim, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Kottak, Conrad Phillip, **Antropoloji-İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış**, Çev. Sibel Özbudun vd. Ütopya Yayınevi, Ankara, 2000.
- Liakos, Antonis, **Dünyayı Değiştirmek İsteyenler, Ulusu Nasıl Tasavvur Etiler?**, çev. Merih Erol, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Maksudyan, Nazan, **Türklüğü Ölçmek- Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliği'nin Irkçı Çehresi**, Metis Yayınları, 2005. İstanbul.
- Özbudun, Sibel, Balkı Şafak, **Antropoloji: Kuramlar ve Kuramcılar**: Dipnot Yayınları, Ankara, 2005.
- Özdoğan, Mehmet, **Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2006.
- Özkırımlı, Umut, **Milliyetçilik Kuramları-Eleştirel Bir Bakış**, DoğuBatı Yayınları, 2009.
- Öztürkmen, Arzu, **Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Schmuhl, Hans-Walter, **The Kaiser Wilhelm Institute for Anthropology, Human Heredity, and Eugenics, 1927-1945, Crossing Boundaries**, Springer Publishing, 2008.
- Süslü, Azmi, **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 50 Yıllık Tarihi**, Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1986.
- Şimşek, Sefa, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri- 1932-1951**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2006.

Tokgöz, Erdinç, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007)**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2007.

Tunakan, Seniha, **Türklerde Parmak ve El İzlerinin Antropoloji Bakımından İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1948.

Tunçay, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması-1923-1931**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.

Turan, Şerafettin, **Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.46.

Williams, Raymond, **Anahtar Sözcükler-Kültür ve Toplumun Söz Varlığı**, Çev. Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

MAKALELER

“*Tütün Karşıtlığı: Sağlık İçin Mi?*” **Birgün Gazetesi**, 2 Haziran 2008.

“*Büyük Türk İlim Adamı Şenyürek'in Ardından*” **Maden Tetkik ve Arama Dergisi**, sayı: 57, 1961.

Afet [İnan], “*Afet Hanımın Beyanatı*” **Türk Tarihi Hakkında Mutalâalar**, Türk Ocağı Matbaası, 1930

_____, Leon Cahun **Fransa'da Arî Dillere Takaddüm Etmiş Olan Lehçenin Turanî Menşei** içinde, çev. Ruşen Eşref, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1930.

_____, “*Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine*” **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt. 7, sayı.1, Ankara, 1949.

Aktar, Ayhan, “*Kemalistlerin Irkçılığı Meselesi*” **Radikal Kitap**, 15 Temmuz 2005.

Atay, Tayfun, “*Sosyal Antropoloji'de Yöntem ve Etik Sorunu: 'Klasik Etnografi'den Diyalojik Etnografi'ye Doğru*”, **İnsan, Toplum, Bilim-4. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler** içinde, der. Kuvvet Lordoğlu, Kavram Yayınları, İstanbul, 1996.

- _____, “Erken Bir doğumdan Gecikmiş Bir Büyümeye-Türkiye’de Antropoloji”
Folklor/Edebiyat sayı: 21,2000.
- _____, “Kavramlar Kargaşası Bilimdalları Çatışması- Dünyada ve Türkiye’de
‘Sosyal İçerikli’ Antropolojiyi Adlandırma Sorunu” **Folklor/Edebiyat**, Sayı:
22, 2000.
- _____, “Gelenekçilikle Karşı-gelenekçiliğin Gelgitinde Türk ‘Gelenek-çi’
Muhafazakârlığı”, **Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce**, C. 5-
Muhafazakarlık içinde, ed. Ahmet Çiğdem, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Atay, Tayfun, “Değişimin Toplumsal ve Kültürel Sonuçları”, **İktisat Dergisi**, sayı:
511-512, 2010
- Aydın, Suavi, “Arkeoloji ve Sosyoloji’nin Kısacasında Türkiye’de Antropoloji”
Folklor/Edebiyat, C. VI, S. 22, 2000.
- _____, “Cumhuriyet’in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı
Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-
Kemalizm**, C. 2, ed. Ahmet İnel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- _____, “30’ların Tezlerine Geri Dönüş: Anadolu’da ‘Proto-Türkler’in
Yeniden Keşfi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 96, İstanbul, 2003
- _____, “Modernleşme”, **Antropoloji Sözlüğü** içinde, ed. Kudret Emiroğlu ve
Suavi Aydın, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 2003.
- _____, “Şevket Aziz Kansu” **Antropoloji Sözlüğü**, Haz. Suavi Aydın ve
Kudret Emiroğlu, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.
- _____, “Nazan Maksudyan’ın Kitabı ‘Türklüğü Ölçmek’ Üzerine” **Tarih ve
Toplum-Yeni Yaklaşımlar**, sayı:2, 2005.
- Aysal, Necdet, “Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarihçesi ve
Gelişim Süreci”, **Atatürk Yolu**, sayı, 33-34, 2004.
- Canbeyli, Reşit, “Sosyobiyojoloji: Sosyal bilimlere Biyolojik Bir Temel Kazandırma
Konusunda Tartışmalı Bir Girişim”, **İktisat Dergisi**, sayı: 251, 1985.
- Demir, Remzi, “Afet İnan ve Türk Antropoloji tarihindeki Yeri”, **Bilim ve Ütopya**,
sayı:185, 2009.

- Demircioğlu, Halil, “*Antropoloji ve Tarih*”, **Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 6. sayı, 1-2, Ankara, 1948.
- Duyar, İzzet, “*Biyolojik Antropoloji*” **Antropoloji Sözlüğü**, ed. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Ehmann, Annegret, “*Mischlinge*”, **The Holocaust Encyclopedia**, ed. Walter Laqueur, Yale University Press, New Heaven and London, 2001.
- Erdentuğ, Aygen, “*Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bibliyografyası (1935-1983)*” **Antropoloji Dergisi**, sayı 12, 1985.
- _____, “*Seniha Tunakan (née Seniha Hüsnü)*”, **International Dictionary of Anthropologists**, ed. Christopher Wintersi Garland Publishing, New York and London, 1991.
- _____, “*Seniha Tunakan*”i **History of Physical Anthropology- an Encyclopedia**, C. II, ed. Frank Spencer, Garland Press, New York, 1997.
- _____, “*Prof. Dr. Nermin Erdentuğ (25. 12. 1917-26. 06. 2000)- Özgeçmişi ve Çalışmaları*”, **Folklor/Edebiyat**, sayı: 22, 2000
- Erdentuğ, S. Aygen ve Paul J. Magnarella, “*Türkiye’deki Üniversitelerde ‘Sosyal Antropoloji’nin Dünü ve Bugünü: Biyo-Bibliyografik Bir Değerlendirme*”, **Folklor/Edebiyat**, sayı:22, 2000.
- Erdentuğ, Nermin, “*Bazı Devren Köy Toplumlarında Kadının Mevkii*” **Antropoloji**, Sayı: 2, 1966.
- _____, “*Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Töreleri (I)*”, **Antropoloji**, Sayı: 4, 1969.
- _____, “*Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Töreleri (II)*”, **Antropoloji**, Sayı: 5, 1971
- _____, “*Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Töreleri (III)*”, **Antropoloji**, Sayı: 6, 1973.
- _____, “*Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Töreleri (IV)*”, **Antropoloji**, Sayı: 7, 1975.
- _____, “*Kalkınma Antropolojisi*” **Bellekten**, C. 51, sayı: 201, 1987.

_____, “Kalkınma Projelerinde Kültür Biliminin Yeri” **Antropoloji Dergisi**, Sayı: 9.

_____, “Kültür Evrensel midir?” **Antropoloji Dergisi**, Sayı: 11, 1982.

_____, “Niçin Ülkemizde ‘Sosyal Antropoloji’ Bilimine İhtiyaç Vardır” **Antropoloji Dergisi**, sayı: 12,

Ersoy, Ayhan, “Hominid” **Antropoloji Sözlüğü içinde**, ed. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, Ankara.

Fischer, Eugen, “İnsanın Gıda Olarak Böcek Yemesi İnsan Gıdasının ve Bambutid’lerin İlk Tarihine Yardım”, çev. Seniha Tunakan, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 17. sayı: 1-2. 1959.

Geertz, Clifford “ ‘Yerli Gözüyle’: Antropolojik Anlamanın Doğası Üstüne”, **Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım içinde**, der. Paul Rabinow ve William Sullivan, çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

Göral, Özgür Sevgi, “Afet İnan” **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce- C.2, Kemalizm**. İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Hobsbawn, Eric, “Giriş: Gelenekleri İcat Etmek” **Geleneğin İcadı içinde**, der. Eric Hobsbawn –Terence Ranger, Çev. Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul. 2006.

Journet, Nicolas, “Giriş: Kültür Nedir?”, **Evrenselden Özele Kültür-Kökenlerin Araştırılması, Kültürün tabiatı, Kimliklerin Oluşumu**, ed. Nicolas Journet, çev. Yümni Sezen, İz Yayınları, İstanbul, 2009.

[Kansu], Şevket Aziz, “Türklerin Antropolojisi”, **Birinci Türk Tarih Kongresi-Konferanslar ve Müzakere Zabıtları**, T.C. Maarif Vekaleti, tarihsiz.

_____, “Türk Irkı ve Türk Dili- Antropoloji ve Lisaniyat” **Türk Antropoloji Mecmuası**, sayı: 13-14, İstanbul, 1932.

Kansu, Şevket Aziz, “Biyososyoloji”, **Ülkü**, C. III, sayı: 16, 1934.

_____, “Türk Tarihi ve Asyanın Biodinamik ve Antropodinamik Kudreti”, **Ülkü**, C. III. Sayı: 18, 1934.

_____, “Anadolu Kraniolojisi” **Türk Antropoloji Mecmuası**, İstanbul, sayı: 17–18. 1935.

_____, “İstikbal Sevgisi ve Bio-sosyal Kültürümüz”, **Ülkü**, C. VIII, sayı: 48, 1937.

_____, “Öjenik Problemleri”, **Ülkü**, C. XII, Sayı: 72, 1939.

_____, “Millet ve Edebyat”, **Ülkü**, C. XIV, sayı: 83, 1940.

_____, “İrk ve Millet” **Ülkü**, C. XIV, Sayı: 84, 1940.

_____, “Cumhuriyetin XX’inci Yılı ve Türk İlminin Hizmetinde Gençlerimiz”, **DTCF Dergisi**, C. 2, Sayı: 1, 1942

_____, “Atom Devri ve İnsanlığın Alın Yazısı” **Ulus**, 14 Ekim 1945.

_____, “Türk Çocuklarında Anadan Doğma Mavi Lekeler Hakkında Bir Tetkik” **Türk Antropoloji Mecmuası**, sayı: 13-14, İstanbul.

Karaömerlioğlu, M. Asım, “Tek Parti Döneminde Halkçılık”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Kemalizm**, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009

Koralelçi, Murtaza, “Pozitivizmin İthalı”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık**, C. 5. ed. Tanıl Bora ve Murat Yetkingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Kuklick, Henrika, “Diffusionism” **Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology** içinde, ed. Alan Bernard ve Jonathan Spencer, Londra ve New York, Routledge, 2000.

Maksudyan, Nazan, “Ayhan Aktar’a Cevap” **Radikal Kitap**, 29 Temmuz 2005.

Orenstein, David Michael Orenstein, “Comte, Auguste”, **The Blackwell Encyclopedia of Sociology**, ed. George Ritzer, Blackwell Publishing, 2007.

Örnek, Sedat Veyis, “Etnolojinin Tarihçesi ve Başlıca Ekolleri”, **Antropoloji Dergisi**, sayı: 4, 1969.

Özbudun, Sibel, “Yapısal Antropoloji” **Antropoloji Sözlüğü içinde**, ed. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.

- Özkırımlı, Umut, “*Maksudyan’da Yeni Bir Şey Yok*”, **Radikal Kitap**, 5 Ağustos 2005.
- Özlem, Doğan, “*Türkiye’de Pozitivizm ve Siyaset*” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce- Modernleşme ve Batıcılık**, C. 5. ed. Tanıl Bora ve Murat Yetkingil , İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Özsoy, Ergi Deniz, “*Öjeni*”, **Antropoloji Sözlüğü** içinde, ed. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, Ankara, 2003.
- _____, “*Sosyobioloji*”, **Antropoloji Sözlüğü** içinde, ed. Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 2003.
- Savaşır, İskender, “*Bilimlerin Birliği, Yeni Darvencilik ve Sosyobioloji: Bilimlerin Birliği ve Bütünsellik Kavramı*”, **İktisat Dergisi**, sayı: 251, 1985.
- Şenel, Alâeddin, “*Sosyobioloji: Yeni Bir Bilim Mi?*”, **İktisat Dergisi**, sayı: 251, 1985.
- Şenyürek, Muzaffer, “*Kan Grupları ve Irk*”, **Ülkü**, C. XV. Sayı: 90, 1939.
- _____, “*Truva Civarında Kumtepe’de Bulunmuş Olan İskeletlere Dair Bir Not*” **DTCF Dergisi**, C. 7, sayı: 2, 1949.
- _____, “*Büyük Güllücek’de Bulunan Kalkolitik Çağa Ait Bir Muharibin İskeletinin Tetkiki*” **DTCF Dergisi**, C. 8, s. 3, 1950.
- _____, “*A Study of The Human Skeletons From Kültepe, Excavated Under The Auspices of The Turkish Historical Society*” **Belleten**, C. XVI, sayı: 63, 1952.
- _____, “*Irk Mefhumu ve Unesco’nun Bu Konudaki Çalışmalarına Kısa Bir Bakış*” **Kültür Dünyası**, sayı 26-27, 1956.
- Tanyeri-Erdemir, Tuğba, “*Archaeology as a Source of National Pride in the Early Years of the Turkish Republic*”, **Journal of Field Archaeology**, Vol. 31. 2006.
- Tekeli, İlhan ve Gencay Şaylan, “*Türkiye’de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi*” **Toplum ve Bilim**, sayı: 6-7, 1978.

- Timur, Taner, “*Batı İdeolojisi, Irkçılık ve Ulusal Kimlik Sorunumuz*”, **Yapıt**, Sayı: 5, 1984.
- Tunakan, Seniha ve Şevket Aziz Kansu, “*Alacahöyük (1943-1945) Kazılarında Çıkarılan Kalkolitik, Bakır ve Tunç Çağlarına Ait Halkın Antropolojisi*”, **Bellekten**, C. 10, sayı: 40, 1946.
- _____, “*Karaoğlan Höyüğünde Çıkarılan Eti, Frig, ve Klasik Devir İskeletlerinin Antropolojik İncelenmesi*”, **Bellekten**, C. 12, sayı: 48, 1948.
- _____, “*Irkların Doğuşu*” **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 1, sayı: 4, 1943.
- _____, “*Türk Suçlularında Parmak İzlerinin Karşılaştırmalı İncelemesi*” **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi**, C. 18, sayı: 1-2, 1960
- _____, “*İnsanlarda Normal Beden Vasıflarından Bazılarının Kalıtım Şekline ve Bunların Ferdi Ve Irkî Değerlerine Genel Bir Bakış*” **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. XIX, sayı: 1-2, 1961.
- _____, “*Türk Çocuklarında ve Yeni Doğmuşlarda Mongol Lekesi*”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 14, sayı:3-4, 1961.
- _____, “*Önsöz*”, **İnsan Irkları**, Henri V. Vallois, çev. Seniha Tunakan, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1965.
- Varlık, M. Bülent, “*Ülkü: Halkevleri Mecmuası*” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Kemalizm. C. 2** içinde, ed. Ahmet İnel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Voget, W. Voget, “*History of Anthropology*” **Encyclopedia of Cultural Anthropology, C.2**, ed. David Levinson ve Melvin Ember, Henry Holt and Company, New York, 1996.
- Zang-Kumpf, Ursula, “*Fischer, Eugen (1874-1964)*, **History of Physical Anthropology- an Encyclopedia**, C. I, ed. Frank Spencer, Garland Press, 1997, New York.

EK 1: GÖRÜŞMELER

PROF. DR. METİN ÖZBEK İLE YAPILAN GÖRÜŞME

Prof. Dr. Metin Özbek²⁵⁸: Türkiye’de antropoloji önce İstanbul Üniversitesi bünyesinde Tıp Fakültesi’nde başladı. Atatürk eğitim faaliyetlerine önem verdiği için, antropolojinin kurulmasına da destek olmuştur. Atatürk’ün antropolojide ana ilgisi arkeoloji ve fizik antropoloji üzerineydi. Bu bağlamda Şevket Aziz Kansu ile tanışmıştır. Şevket Aziz Kansu tıp doktoruydu ve doktorasını Fransa’da tamamlamıştır. Atatürk’ün isteğiyle antropoloji laboratuvarı kurulmuştur ve Osmanlı dönemine ait mezarlıklar kazılmıştır o dönemde. Antropoloji Enstitüsü bu mezarlıklardan çıkan iskeletler üzerine yapılan çalışmalarla işe başlamıştır. Yani o dönemde antropoloji içerisinde fizik antropoloji, paleoantropoloji gibi ayırım olmamıştır. Antropoloji tıp içerisinde bir alan gibi çalışma yürütmüştür. Şevket Aziz Kansu’da bu açıdan kendi branşı gereği faaliyetler yürütmüştür. O dönemde Seniha Tunakan ve Muine Atasayan’da İstanbul Üniversitesinde bulunuyorlardı. Bunlar Şevket Aziz Kansu’nun antropoloji ekibinde yer almış fizik antropologlardır. Şevket Aziz Kansu İstanbul’da faaliyet yürütürken, bazen Atatürk gelip ziyaret edermiş onu, yani Atatürk çok yakından ilgilenmiştir antropoloji çalışmalarıyla. Örneğin İstanbul’da düzenlenen uluslararası antropoloji kongrelerine Atatürk, bir fiil şeref konuğu olmuştur. Başka ülkelerden gelen antropologlarla yakın ilişki içerisinde bulunmuştur Atatürk, kendisi de iyi derecede Fransızca bildiği için özellikle Fransa ve İsviçre’den gelen fizik antropologlarla daha yakın temas halinde bulunmuştur. Onlardan birisi de benim de hocam olan Henry Vallois’tir. Antropoloji kongrelerine gelmiş ve Atatürk’le tanışmış bir kişiydi, bazı anıları ben ondan dinledim. Örneğin Atatürk hasta olmasına rağmen bu kongrelere gelirmiş. Oturumları gelip ön sıradan dinlermiş. Antropolojiyle çok yakından ilgilenen bir kişiydi Atatürk ve Şevket Aziz Kansu antropoloji laboratuvarını kurarken Atatürk’ün çok yardımını görmüştür. Antropolojinin Türkiye’de kurumsallaşmasına, ulusal bir nitelik kazanmasına Şevket Aziz Kansu’nun çok büyük katkıları olmuştur. Daha sonraki yıllarda Şevket Aziz Kansu etnoloji ve

²⁵⁸ Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü Başkanı. Görüşmenin yapıldığı tarih, 24.11.2010.

prehistoryayla da ilgilenmiş ve bu alanda çeşitli kişilerin yetişmesini sağlamıştır. Bunlardan bir tanesi de Nermin Erdentuğ olmuştur. Nermin Erdentuğ Şevket Aziz Kansu'nun ekibine Antropoloji Enstitüsü'nün Ankara'ya taşınmasından sonra katılmıştır. Bir süre İstanbul'da faaliyette bulunduktan sonra enstitü 1935'te Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasıyla birlikte Ankara'ya taşınmış ve burada faaliyetlerine devam etmiştir. DTCF bünyesinde bir fiil bağımsız bir bölüm olarak faaliyet yürüten enstitü, etnoloji ve fizik antropoloji alanında kadrolaşmakta büyük sıkıntılar çekmiştir. Bu yüzden bazı kişileri yurtdışına göndermişlerdir. Örneğin Nermin Erdentuğ İngiltere'ye gitmiştir.

Atatürk'ün antropoloji alanından beklentileri şu şekildeydi: Türkiye'deki geçmiş dönemlerde yaşamış uygarlıkları ve bu uygarlıkları kuran insanların antropolojik özelliklerini tanımak istedi. Atatürk buna çok önem veriyordu. Bu konuda arkeoloji ve fizik antropoloji çalışmalar yürütmüştür daha sonra da paleoantropoloji bu işin içerisine girmiştir. Bu çalışmalara çok zaman ayırıyordu, arkeologlar yaptıkları kazılarda buldukları iskeletleri DTCF'ye getiriyorlardı. Antropoloji Enstitüsü'nün Ankara'ya taşınmasını da bizzat Atatürk istemiştir. Laboratuvar, buradaki malzemeler ve bütün personeli Ankara'ya taşımıştır Atatürk. Bununla birlikte Atatürk burada da enstitüyü ziyaretlerine devam etmiştir.

Fizik antropoloji ve paleoantropoloji bütünüyle DTCF'de şekillenmiştir. Türk Tarih Kurumu'un kurulmasıyla beraber eski Anadolu toplumlarına ait gerek kültürel gerekse antropoloji unsurların kazılarla elde edilmesi ve bunların değerlendirilmesi için Şevket Aziz Kansu başkanlığında yeni gelen asistanlarla beraber yapılan çalışmalar oldukça yoğun araştırmalar başlamıştır. Ama bu süreçte yurtdışıyla olan ilişkilerde çok sıkı olmuştur. Çünkü yeni elemanların yetiştirilmesi gerekiyordu. Bu konuda büyük sıkıntılar olmuştur. Çünkü bunun bir ön hazırlığı olmamıştır. Savaş yıllarının ardından her alanda olduğu gibi antropolojide de alt yapı çok güçlü değil, eleman sıkıntısı çekiliyordu. Bu yüzden hızla yurtdışına öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. Öte yandan da DTCF'de antropoloji departmanında kürsüleşme başlamıştır. Bunun için de yeni elemanların alınması gerekmiştir. Şevket Aziz Kansu fizik antropoloji alanına Seniha Tunakan'ı, etnoloji alanına Nermin Erdentuğ'u almış ve bunlarla

çalışmaya başlamıştır. Enver Bostancı'da paleoantropoloji alanına destek vermiştir. Seniha Tunakan genetik alanında çalışmalar yapmıştır.

Fakat bu arada eski uygarlıkların yanı sıra tarih öncesi uygarlıklarında yani prehistorik çağların Anadolu'da tanınması gerekiyordu. Atatürk sadece tarihi değil aynı zamanda Anadolu'nun tarih öncesinin de aydınlatılması için Şevket Aziz Kansu başkanlığında direktifler veriyordu. O sırada Ankara çevresinde Eti yokuşu, Ahlatlıbel gibi bir çok yer kazılmıştır. Bu bölgelerde ortaya çıkartılan Hitit uygarlığı ve insan unsurları tespit edilmiştir. Böylece temel şey Anadolu'nun çok eski geçmişe sahip olduğu, Anadolu insanların geçmişte çok önemli uygarlıklar ortaya koyduğu ve Anadolu'nun bu açıdan çok zengin bir bölge olduğu tespit edilmiş oluyordu. Böylece günümüz insan topluluklarıyla Anadolu coğrafyasında tarihte ve tarih öncesinde yaşamış insan toplulukları arasında bağ oluşturulmuştu. Yani Anadolu insanı köksüz bir toplum değil. Bu mantalite ile yola çıkmış Atatürk ve arkeoloji de antropolojideki kadrolaşma bu bakış içerisinde oluşmuştur. Bu bakımdan prehistorik alanda İsmail Kılıç Kökten DTCF'nin ilk prehistoryenidir. Fakat Kılıç Kökten prehistorya alanında eğitim görerek dört yıllık lisans eğitimiyle tamamlayan bir kişi değildir. Böyle olması o dönemde zaten mümkün değildir. Çünkü öyle bir eğitim yoktu o dönemde. İsmail Kılıç Kökten öğretmenlik mesleğinden gelmiş bir kişidir. Aynı zamanda güçlü kalemi olduğu için Şevket Aziz Kansu onu desinatör olarak almıştır.

Hasan Münüsoğlu: İsmail Kılıç Kökten'in öğretmenliği bırakıp Antropoloji Enstitüsü'nde Şevket Aziz Kansu'nun yanında çalışmaya yönlendiren temel motivasyon neydi?

M. Ö. Şevket Aziz Kansu'nun bulduğu taşları çizmek, yapılan kazılarda ortaya çıkan duvar resimlerinin duplikatasını yapmak ve görsel malzemenin oluşmasını ve sergilenmesini sağlamaktı İsmail Kılıç Kökten'in görevi. Nitekim bazı mağaralarda bulunan resimlerin birebir boyutta çok güzel resimlerini yapmıştır. Prehistorik zaman tablosu hazırlamış orada değişik tarih öncesi kültürleri simgeleyen araç ve gereçleri bir fiil kendisi resimlemiştir. Bu açıdan görsel malzemenin tedariki, bunların değerlendirilmesi, çizilmesi ve eğitim malzemesi olarak kullanılmasında Şevket Aziz Kansu onu görevlendirmiştir, sonra da asistan yapmıştır, ardından da prehistorya kürsüsünü kurmasını sağlamış ve daha

önce var olan paleoantropoloji, fizik antropoloji ve etnolojinin yanı sıra dördüncü kürsü olarak prehistorya Kılıç Kökten'le beraber antropoloji içerisinde yerini almıştır. Bu dört kürsünün başkanları bir fiil Şevket Aziz Kansu'Nun asistanlarıydı. Bununla birlikte Şevket Aziz Kansu sadece fizik antropoloji alanında değil, etnoloji alanıyla da uğraştı, kazılara da katıldı, prehistoryayla da uğraştı, kazılarda çıkan insan iskeletlerini inceleyerek paleoantropolojiyle de ilgilendi. Böylece dört disiplinde faaliyet gösteren çok yönlü bir insandı. Disiplinlerarası çalışmayı çok güzel kuran ve bu alanda yapmış olduğu başlangıç çalışmalarla da önemli bir yere sahiptir. DTCF'deki eğitim araştırma görevlerini iyi bir ekiple birlikte başarılı bir şekilde sürdürürken Ankara Üniversitesi rektörlüğü gibi önemli görevlerde de bulunmuştur.

Şevket Aziz Kansu tıptan gelmesinin bir avantajı vardı ve bu yüzden çalışmalarında fizik antropoloji ve paleoantropolojiye ağırlık verdi. Yıllarca etnoloji ve antropoloji kongrelerine tek başına katılmıştır Şevket Aziz Kansu.²⁵⁹ Dil noktasında da iyi derecede Fransızca biliyordu. Kansu'nun bu çok yönlü özelliklerini dikkate aldığımızda Atatürk'ün onu seçerek ne kadar büyük bir isabet kaydettiği ortadadır. Aslında antropolojinin onursal kurucusu Atatürk'tür. Onun direktifleriyle başlayan bir disiplindir antropoloji. Yani antropolojinin İstanbul'dan Ankara'ya nakledilmesi, DTCF bünyesinde faaliyette bulunması yine Atatürk'ün buyruklarıyla olmuştur. Bu arada Afet İnan'a da değinmek gerekir. Afet İnan İsviçre'ye gönderilmiştir ve bir tarihçi olmasına rağmen orada bir antropoloji tezi vermiştir. Biraz önce de söylediğim gibi, Atatürk'ün temel düşüncesi sadece Anadolu coğrafyasındaki eski uygarlıkları ve insan topluluklarının tanınması değil şu anda yaşayan insan topluluklarının da Anadolu insanının da antropolojik özelliklerinin ortaya çıkarılmasıydı. Bu sebeple Atatürk'ün ölümüne yakın geniş çapta araştırmalar bir fiil Afet İnan'ın başkanlığında yapıldı ve on binlerce insan antropometrik açıdan incelendi. Türkiye'de yapılan en geniş antropometrik çalışma Afet İnan'ın doktorlarla birlikte yaptığı çalışmadır. Bu çalışmadaki zorluklar şunlardı: toplum bu tür

²⁵⁹ Örneğin 30 Temmuz- 4 Ağustos 1934 tarihlerinde Londra'da düzenlenen Antropoloji ve Etnoloji ilimleri Milletlerarası kongresine Kansu tek başına katılmıştır. Bkz. **BCA 47/53/7**. 1946 yılında Oxford'da düzenlenen aynı isimli kongreye Kansu'ya antropolog olmayan Remzi Oğuz Arık eşlik etmiş. **BCA 111/38/14**.

çalışmalara alışkın değildi, antropolojinin ne olduğu hemen hiç bilinmiyordu. O dönemde askeri, savaflara katılmış, toplumlara yön veren Atatürk gibi bir kişinin böyle spesifik bir alanla ilgilenmesi, bu alanda ün yapmış kişilerle görüşmesi ve onları Türkiye'ye davet etmesi büyük bir başarıdır. Ki bunu o yabancı araştırmacılar defalarca dile getirmişlerdir.

H.M. Hocam Atatürk'ün antropolojiye olan ilgisi konusunda, onun eski Anadolu halklarını tanımak amacıyla olduğunu söylediniz. Bunun dışında onun bu alana ilgi duymasına sebep olan başka şeyler de var mıydı? Sonuçta Afet İnan'ın Cenevre Üniversitesine verdiği doktora tezi özellikle dünya çapında en geniş antropometrik çalışma olarak literatürde geçmekte. Afet İnan'da anılarında, okuduğu bir coğrafya kitabında Türklerin ikinci ırk olarak yazıldığını Atatürk'e iletir. Atatürk'te bunun yanlış olduğunu ve bu konuyla ilgilenmesi gerektiğini Afet İnan'a söyle. Afet İnan'ın antropolojiye olan ilgisinin buradan yani ikinci ırk olma konusundan kaynaklı başladığını görüyoruz.

M.Ö. Çok kitap okuyan bir insandı Atatürk, yabancı dilde de okurdu, Türkçe'de de okurdu. Dolayısıyla Atatürk'ün kafasında oluşan, büyük olasılıkla bir şablon vardı. Bu şablon içerisinde yeni kurduğu Türkiye Cumhuriyetinin mensupları olan bu insanların Osmanlı döneminden sonraki dönemde yeni bir bakış açısı içerisinde uygar ülkeler arasında Türkiye'nin yer almasını sağlamaları vardı. Diğer yandan yüzünü batıya dönmüş çağdaşlaşan bir Türkiye'nin ve Türk toplumunun böyle diğer uygar ülkeler gibi göz ardı edilemeyeceği ikinci sınıf bir toplum olmadığı ve bir fiil yaşadığı coğrafyada bir geçmişinin olduğu, değişik kültürlerle yoğrulduğu ve zengin bir geçmişinin bulunduğu gibi bir takım düşünceler Atatürk'ün kafasında mutlaka vardı. Bunu gerçekleştirirken, bun düşüncelerin işlenmesi, hayata geçirilmesi ve bununla ilgili çeşitli çalışmaların yapılmasında üç disiplin ön plana çıkmıştır: birincisi arkeoloji, ikincisi antropoloji ve üçüncüsü tarihtir. Bu alanlardaki bütün önemli kişilerle bir fiil yakından ilgilenmiştir Atatürk. Zaten dikkat edersen Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasında, oradaki kürsülerin kurulmasında hepsinin temel alındığı nokta tarihtir, antropolojidir, dildir. Yani bu tip disiplinler Atatürk'ün çok yakından ilgilendiği disiplinlerdi. O yüzden de haklı olarak bunların gelişmesi için her türlü katkıyı göstermiş ve kendi girişimleriyle başlatılan bu

şeyler o dönemde Atatürk ölünceye kadar çok yoğun bir şekilde hızlı bir tempoyla, bir miktar aşkla devam etmiştir. Bu aşkı o döneme tanıklığı bulunan kişiler anlatırlar, hem Türkler hem de yabancılar. Doktora yıllarımda Vallois ile sık sık konuşurdum, Atatürk'le ilgili anılarını sürekli anlatırdı. Bir bilim insanı olarak, böyle asker kökenli, savaşlar geçirmiş ve bir toplumun lideri olarak yoğun çalışma temposunda ömrünü tüketmiş bir insanın, antropoloji gibi o dönem insanların, liderlerinin adını bile duymadığı alana duyduğu ilgiyi dile getirerek hayranlığımı gösterirdi. Antropolojiyle ilgilenen birçok liderler de bunu kötüye kullanmışlardır. Örneğin Hitler'de çok yakın temaslarda bulunmuştur antropologlarla, fizik antropologlarla, ama Hitler'in temas kurduğu fizik antropologlar hitlerin ırkçı düşüncesine katkıda bulunmuşlardır. Atatürk'ün farkı Hitler gibi antropolojiyi kötü amaçlı kullanmak değil, toplumun kökenlerinin araştırılması, zenginliğinin ortaya çıkarılması, bu zenginliğin belgelenmesi ve tarihin eski uygarlıklarının su yüzüne çıkartılması gibi düşüncelere sahip olmasıydı. Yani Atatürk antropolojiyi politika amaçlı kullanmamıştır, onu politize etmemiştir. Bilimsel bir zeminde kalmasına emek göstermiştir. Mesela bir İsviçreli antropolog derdi ki, ben odamda her zaman Atatürk'ün resmini bulundururum. Biz onun resmini hiç indirmedik. Çünkü Eugene Pittard Atatürk'ün temas kurduğu ve Türkiye'ye davet ettiği, Türkiye'de bu tür faaliyetlere katkıda bulunan birisiydi. Yani Atatürk'ün bilime bakış açısı farklıydı.

H.M. Afet İnan bir tarihçi olmasına rağmen antropoloji alanında yaptığı doktora çalışmasıyla Türkiye antropolojisine nasıl bir katkı sağlamıştır? Şevket Aziz Kansu yeri ile Şevket Aziz Kansu'yla olan ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

M.Ö. Şevket Aziz Kansu tıp kökenli olması sebebiyle spesifik ilgi alanı paleoantropoloji ve fizik antropoloji olmuştur. Afet İnan ise bir tarihçiydi bu yüzden de antropometrik çalışmalar bir tarihçinin yapacağı çalışmalar değildi. Atatürk Afet İnan'ı bu çalışma için tarihi bir şahsiyet olarak ona verdiği önemden dolayı görevlendirmiştir. Yoksa 1 dönemde böyle bir çalışmayı yapabilecek düzeyde Türkiye çapında bir ekip oluşturmak çok zordu. Zira antropometrik çalışmaları yapacak olanlar fizik antropologlardır. Nihayet

ölçümler alınacak. Çeşitli Anadolu insanının fiziksel özelliklerinin belirlenmesi bir tıp alanı olduğu için çalışmanın her aşamasında doktoralar görevlendirildi. Onların denetiminde ölçümler alındı, bilgiler toplandı ve değerlendirildi. Yalnız belirtmek gerekir ki bu araştırma o dönem için geniş kapsamlı bir çalışma. Bu çalışma günümüzde eleştirilir. Zira istatistiksel açıdan bir analiz yapılmamıştır bu dönemde. Araştırmacılar kısa bir zaman diliminde eğitilmiş, onlara ders verilmiş, pratik bilgiler aktarılmış ve bir an önce böyle bir çalışmanın yapılması gerekiyordu. O gereken şey yapıldı. Gönül isterdi ki kurulu geniş çağda yetişmiş bir kadro olsun ve bu kadronun denetiminde bu çalışmalar yapılsın, günümüzde bunlar böyle yapılıyor. O çağlarda çok sınırlı imkanlar eşliğinde başarılı bir şekilde yapılmış da denilebilir. Fakat eksiklikleri vardı.

H.M. Bunu Afet İnan'ın antropoloji alanında yeterli bilgiye sahip olmamasına bağlayabilir miyiz?

M.Ö. Tabii ki Afet İnan yeterli bilgiye sahip değildi, fizik antropolog değildi, paleoantropolog değildi. Alanın dışından birisiydi. Ama kendi emrinde çalışan doktorlar vardı görevlendirdiği. Yani yorumları günümüzde eksiktir. Tabii tam bir ideal çalışma değildi Afet İnan'ın yaptığı, ama yine de ilk kapsamlı çalışma olarak, hala günümüzde bir temel bilgi olarak kullanılır. Daha sonraki yıllarda fizik antropologlar çok atıfta bulunmuşlardır Afet İnan'ın çalışmasına. O çalışmanın sonucunda elde edilen Anadolu insanına ait bilgiler zaman içerisinde Anadolu insanının antropometrik ölçülerinde nasıl bir değişim yaşadığı ortaya çıktı, bunu saptamak için önemli bir referans olmuştur geçen zaman içerisinde. Yani kurulan antropoloji bölümü ondan sonraki faaliyetleri Atatürk öldükten sonra biraz yavaşladı. Bunu söyleyebilirim. Atatürk dönemindeki antropoloji faaliyetlerindeki hızını, eski heyecanını kaybetti. İnönü zamanında çok heyecanlı şekilde seyretmedi. O da geldi Dil-Tarih'e, Türk Tarih Kurumuna, o da ilgilendi antropolojik faaliyetlerle, ancak Atatürk gibi değildi.

H.M. İlgiyi düşüren neydi?

M.Ö. İlgiyi düşüren kişilerin bakış açılarıdır. Atatürk'ün bakış açısıyla İnönü'nün bakış açısı aynı değildir. İsmet İnönü de asker kökenlidir Atatürk de asker kökenlidir. Ama İsmet İnönü ile Atatürk'ü aynı düzleme koyamazsın. Bu mümkün değil, Atatürk ayrı bir fenomendi. 1940'lardan sonra ki çalışmalarda

aynı heyecanı aynı kapsamlı şeyi göremiyoruz İnönü zamanında da, Celal Bayar'ın zamanında da. O ayrı bir olaydı. Tabii ki gelişti antropoloji Atatürk'ün zamanından sonra, kendi alanlarında yine çalışmalara devam etti antropologlar. Şevket Aziz Kansu'nun ardından Muzaffer Süleyman Şenyürek'in katkısı da tartışılmaz. Önemli bir insandı, dünya çapında bir insandı, o da biyologtu. Muzaffer Şenyürek katıldıktan sonra paleoantropoloji alanında çok önemli çalışmalar yapıldı. Türkiye'yi dünya genelinde yüzağartıcı bir şekilde tanıtan bizim vitrinimizde yer alan önemli bir insandır. Şenyürek eğitimini Amerika'da yapmıştır ve paleoantropolojinin DTCF'de oluşmasında, gelişmesinde çok emeği olmuştur. Paleoantropoloji kürsüsünün başkanıydı Muzaffer Süleyman Şenyürek. Onun zamanında paleoantropoloji ayrı bir dal olarak önemli bir konuma getirildi. O alanda Muzaffer Şenyürek, Enver Bostancı ve Refakat Çiner ayrı bir ekip oluşturarak Şevket Aziz Kansu'nun karşısında önemli bir yol izlemeye başladılar. Orada iki başlılık oldu: bir yanda Şevket Aziz Kansu, diğer yanda Muzaffer Süleyman Şenyürek, rekabet başladı. Uyumlu bir şekilde başlayan disiplinlerarası çalışma yerini uyumsuz bir çalışmaya bıraktı, rekabete bıraktı ve iç çekişmeler, kısır çekişmeler DTCF'de yıllarca etkisini gösterdi, bunu da belirtmekte yarar var. Kurulduğu düzende yürümedi ve kopmalar, gruplaşmalar oldu. Bu gruplaşmalar içerisinde bir yanda İsmail Kılıç Kökten prehistoryanın başını çekti götürdü, paleoantropolojide payasını aştı, diğer yanda Şevket Aziz Kansu, Seniha Tunakan ekibiyle ayrıldı fizik antropoloji, bir yanda etnolojinin içerisine Nermin Erdentuğ'un yanına Sedat Veyis Örnek ve Orhan Acıpayamlı girmek suretiyle orası da önemli bir branş olarak geliştikçe bu insanlar gelişti. Bu kişiler ekiplerini oluşturdular ama aynı zamanda aynı antropoloji çatısı altında sıkıntılar ortaya çıktı.

H.M. Bu gruplaşmaların temel sebebi neydi?

M.Ö. Bunun temel sebebi kişisel ilişkiler ve karakter uyumsuzluğu. Aynı zamanda disiplinlerarası ihlaller başladı. Enver Bostancı prehistoryayla ilgilenmeye başladı, öyle olunca İsmail Kılıç Kökten tepki gösterdi. Yani bir branşın içinden bir başka branşa müdahale oldu. Şevket Aziz Kansu paleoantropolojiyle ilgilendi, Enver Bostancı'yla arası açıldı. Yani burada sadece kişisel karakter uyumsuzluğu değil bilgi paylaşımında alan tecavüzü de oldu. Öyle olunca ciddi

çekişmeler oldu, küskünlükler oldu, kavgalar çıktı. Bayağı ciddi şeyler. Kürsüler arası ilişkilerde birinci sınıftan itibaren ilk iki yıl ortak dersler de görülürdü. Bu ortak derslere örneğin bir paleoantropolog fizikten prehistoryadan etnolojiden dersler alırdı. Bir fizik antropolog paleoantropolojiden ders alırdı, bir etnolog icabında paleoantropolojiden ders alırdı. Disiplinler içerisinde öğrencilerin bu şekilde eğitim alması ilkesi baştan konuşulmuştu. Böylece kurucuları bu öğrencilerin çok donanımlı olarak mezun olmasını sağladılar, her ne kadar diplomalarında kürsü isimleri yazılı olsa da. Ben DTCF’de 1964-1969 yılları arasında paleoantropolog olarak fizik antropolojiden, prehistoryadan ve etnolojiden aldığım derslerin donanımıyla okudum. Aldığım bu derslerin transkriptini Fransa’ya götürdüğümde beni mastera kabul etmediler, direkt doktora aldılar. Çok donanımlı geldiğimi söylediler, hayret ettiler. Bir antropoloji öğrencisi, paleoantropoloji öğrencisi nasıl bu kadar zengin bir transkripte sahip olur dediler. Bu dönem antropolojinin altın yıllarıdır. Bu dönem 1970’lerden sonra bozulmaya başladı. 1960 yılında Şenyürek öldü, onun boşluğunda paleoantropoloji önemli bir sarsıntı geçirdi. 1964 yılında katıldım ben Dil-Tarih’e, o süre içerisinde yine ilk kurucuları ve ilk gelen asistanlar profesör düzeyine gelmişlerdi, doçent düzeyinde olanlar bir fiil görev alıyorlardı. Daha sonra emekli oldukça yerlerine yenileri geldi, yenileri geldikçe ilişkiler daha da koptu ve ardından düşüş yaşandı DTCF’nin antropoloji eğitiminde. O disiplinler arası işbirliği ahenk önemli ölçüde sarsıntı geçirdi. Bunda yeni gelenlerin rolü olmuştur. Yeni gelenlerin alınmasında bilimsel kriterler ön plana çıkartılmamıştır. Öyle olunca, Nermin Erdentuğ kızı Aygen Erdentuğ’u almıştır. Enver Bostancı Charlie’nin melekleri gibi Erksin Güleç ve Berna Alpagut gibi çok öyle şey olmayan kişileri almışlardı. O dönemde onlardan çok daha parlak ve zeki öğrenciler vardı. Ben yaşadığım için o dönemi biliyorum. Bilimsel kriterler ikinci planda tutulmuştur ne yazık ki. Bunu protesto eden Seniha Tunakan jürilerden ayrılmıştır rahmetli. Tunakan’dan başka Fikret Ozansay, bu tip alımlara tepki gösteren önemli kişilerden birisiydi. Fikret Ozansoy’da Kılıç Kökten’in asistanı olmuştur. Zenesoit diye bir branş alanı geliştirmiştir. Memeliler paleontolojisi. DTCF’de yoktu Atatürk döneminde. Memeliler paleontolojisi prehistoryanın içerisinde şekillendi. Çünkü yapılan kazılarda

insanların dışında o dönemlerde yaşayan memelilere ait fosiller de ele geçiyordu. Bunların değerlendirilmesi gerekiyordu. Bunların değerlendirilmesi için de elemana ihtiyaç vardı. Fikret Ozansoy Paris'te yaptığı eğitimin ardından bu donanımla gelip prehistoryanın içerisinde görev almıştır. DTCF içerisinde antropolojinin kürsüleşmesinde rol oynayan ilk kişiler ağırlıklı olarak Fransa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri bunların ardından da İngiltere gibi ülkelerde eğitim gören kişilerdir. Daha sonraki kişiler doğrudan doktora yapmak için yurtdışına gönderilmemişlerdir. Hocalar yetişmiş ve kompetan oldukları için doktoraları bu elemanlar kendi bünyelerinde çözmüşlerdir. Bu yüzden öğrenciler doktora yapmak için uzunca bir süre yurtdışına gönderilmedi bildiğim kadarıyla.

H.M. Hocam sormak istediğim kişilerden bir tanesi de Seniha Tunakan'ın Almanya'da hocası olan Eugen Fischer. Nazi partisi üyesi olan ve bu parti döneminde kurulan Öjeni ve İnsan Kalıtımı Enstitüsü'nde görevlendirilen bir kişi olan Eugen Fischer'i tercihinde ya da oraya burslu olarak gönderilmesinde nasıl bir etki vardı?

M.Ö. Bu konuda hatırladığım kadarıyla, Seniha Tunakan Şevket Aziz Kansu'nun ekibine İstanbulda katıldı ve burada bir süre birlikte çalıştılar. Daha sonra DTCF'ye geldiklerinde Seniha Tunakan ağırlıklı olarak insan genetiği üzerine çalışmaya başladı. Almanya'ya gönderildiğinde Eugen Fischer'i tanımıyordu. Tunakan tesadüfler içerisinde kendisini böyle bir ortamda buldu. Hatta anlattığına göre, bombardıman yapıldığında sığınaklara girerlermiş o dönemde. Seniha Tunakan kekemeydi, ve rivayet odur ki, kekemeliği o bombardıman içerisinde yaşadığı olumsuzluklar içerisinde ortaya çıktığını söylerler. Ne ölçüde gerçektir bu bilmiyorum, ancak çok korku içerisinde yaşadığı ve eğitimini böylesi bir korku içerisinde sürdürdüğünü kendisi anlatırdı bana. Ben iyi tanırım Seniha Tunakan Hocayı. Sık sık sohbet ederdik. Eugen Fischer'le çalışmış ancak onun görüşlerini paylaşmayan, Hitler'in görüşlerini asla paylaşmayan ciddi bilim adamıydı Seniha Tunakan. Çevirdiği "İnsan Irkları" Vallois'nun yazmış olduğu bir kitaptır ve uzunca bir zaman bu kitabı okutmuştur. O dönem antropolojide egemen çalışma alanı ırksal antropolojydi, kafatasçılıktı. Bunun içerisinde tabii ki o dönem esen atmosfer içerisinde o bakış açısı içerisinde kraniyoloji çalışmaları Kansu tarafından da yapıldı, Seniha Tunakan tarafından

da yapıldı. Ama günümüzde o tür çalışmalar artık eskidi o düşünceler tamamen bırakıldı.

H.M. Seniha Tunakanda şöyle bir şey gördüm: ilk başlardaki yani 1940'larda 1950'lerde yazdığı metinlerde Eugen Fischer'den alıntılar sürekli yapılmış belki bu bir vefa borcu gibi düşünülebilir. Ama Vallois'nun kitabına yazdığı girişte bu kitabı ders kitabı olarak kullandığı şeklinde ifadesini hatırlıyorum. Yani Seniha Tunakan'ın düşüncesinde bir dönüşüm mü söz konusu olmuştur? Çünkü Vallois'nun ırka yaklaşımı ile Fischer'in yaklaşımı arasında çok büyük farklar var. Vallois'da ırklar arasında herhangi bir hiyerarşi söz konusu değil.

M.Ö. Vallois benim hocamdı, tanıyorum kendisini. Konuşmalarımızda hiçbir zaman böyle bir şey yani ırklar arasında alt üst ilişkisine dair en ufak imada dahi bulunmamıştır. Gerçek bir bilim adamıdır. Tıp eğitimi görmüştür. Seniha Tunakan olsun, Şevket Aziz Kansu olsun, ırklar arasında o şekilde Eugen Fischer ya da o dönemdeki Hitler'in çevresinde yaşayan fizik antropologlarla birebir örtüşen düşüncelere sahip değillerdi. Seniha Tunakan'ın o atmosfer içerisinde bulunması ister istemez, çok genç bir bilim adamı olarak antropolojinin bazı noktalarında ortak bir bakış açısını etkilemiş olabilir eğitim gördüğü yıllarda. Ancak Türkiye'ye döndükten sonra buna benzer bir bakış açısı olmamıştır. Zaten Atatürk'ün direktifi ile kurulan antropolojinin temelinde asla böyle bir şey yoktur. Biraz önce de söylediğim gibi Hitler'in çevresinde de antropologlar vardı ama Atatürk'ün çevresindeki antropologlar Atatürk'ün bakış açısı içerisinde bir yol haritası istediler. Seniha Tunakan Şevket Aziz Kansu'nun asistanı olduğu için bu ırkçı düşünceleri hiçbir zaman Almanya'daki meslektaşları paralelinde kabul etmemiştir. Eğitimlerini orada yapıp döndükten sonra tümüyle Anadolu coğrafyasında var olan günümüz ve geçmiş insan topluluklarını bilimsel bakış açısı içerisinde yapmışlardır. Tabii ki o dönemde dünyada esen rüzgar antropolojinin başlangıcında olduğu gibi ırkların sınıflandırılmasıydı bir nevi kafatasçılık üzerineydi. Bunun etkilerini Şevket Aziz Kansu'da bir süre görüyoruz, bunu da itiraf edelim. Ama benzer düşüncelere sahip olan kişiler 1970'lere kadar aynı düşünceleri korudular. Bilimsel anlamda bu ırk anlayışının terk edilmesi zaten 1970'lerden sonra

olmuştur. Son 40 yıl içerisinde ancak bugünkü bakış açısıyla görüyoruz insan topluluklarını. O dönemlerde farklı düşünceleri zaten beklenemezdi. Eğer Seniha Tunakan ve Şevket Aziz Kansu günümüzde hayatta olsalardı bugünkü modern düşünceyi yani günümüzde egemen olan kültüre ve ırka bakış açısını onlar da paylaşırlardı.

H.M. Şevket Aziz Kansu'nun Seniha Tunakan'ın hocalıklar ve öğrencilerle kurdukları ilişkiler nasıldı?

M.Ö. Şevket Aziz Kansu öğrenci ile çok samimi ilişki içerisinde bulunmazdı. Çok ciddiye, asık suratlıydı, otoriterdi ve çabuk kızardı. Gerek öğrencilere gerekse asistanlara karşı fazla sempatik değildi, yeri geldiğinde bağırırdı, azarlardı, asistanları öğrencilerin yanında bile kızardı, eleştirirdi. Seniha Tunakan Şevket Aziz Kansu'nun tersine çok sıcaktı, insancıldı. Öğrencilerle ve hocalarla sonra derece yakın ilişkiler kurardı. Çok samimi, çok sevecen anne sıcaklığıyla yaklaşırdı öğrencilerine. Şevket Aziz Kansu çok farklıydı, çok ciddi bir bilim adamıydı. Biz ona ulaşmak için çok zorluk çekerdik. Asistanları da çok çekinirdi ondan. Aynı atmosferde Nermin Erdentuğ'da yetişmiştir. O da Kansu'nun çoğu özelliğini almıştır. İsmail Kılıç Kökten'de Kansu'nun bir çok özelliklerini paylaşmıştır. Halk arasında bir tabir vardır, kalaycının yanında yetişene kara bulaşır. Ama karakterleri farklı olan kişilerde vardı. Seniha Tunakan ve Orhan Acıpayamlı bunlardan ikisiydi. Bir fiil hocam oldular. Çok iyi diyaloglarım oldu.

H.M. Şevket Aziz Kansu ile Seniha Tunakan'ın herhangi bir problemi oldu mu?

M.Ö. Şevket Aziz Kansu Seniha Tunakan Hocayı çok severdi. Zaten kendisi getirdi İstanbul'dan asistan olarak. Seniha Tunakan uyumlu bir kişiydi. Bu birlikte iyi geçinmeleri ve uzun yıllar dengeli bir ilişki içerisinde aynı kürsü altında yaşamaları Şevket Aziz Kansu'dan ziyade Seniha Tunakan'ın karakterinden, uyumlu özelliğinden kaynaklanır. Seniha Tunakan herkesle iyi geçinen bir kişiydi. Herhangi birisiyle problemi yoktu. Ama paleoantropolojinin hocaları Şevket Aziz Kansu ile iyi geçinemezlerdi. Bu geçimsizlik Muzaffer Şenyürek zamanında başlamış. Birbirlerini iki rakip gibi algılamaya başlamışlar. Şenyürek paleoantropolojiyi ayırmış fizik antropolojiden. Ayırdıktan sonra da Enver Bostancı'yla Refakat Çiner'i alarak ayrı bir ekip şeklinde yürümeye başlamış. Bir tür başkaldırmıştır Şenyürek, Şevket Aziz Kansu'ya. Öyle olunca Kansu da

ciddi tepki göstermiş bu bilim dalına, paleoantropolojiyi ayıramazsınız bizim bünyemizden, ayrı baş çekmeyin demiş. Şenyürek karizmatik bir kişiydi ve güçlüydü, dekanlıkla, rektörlükle ilişkiler vardı. Diş geçiremedi Şevket Aziz Kansu. Ancak 1960 yılında Şenyürek'in bir uçak kazasında ölümü Kansu için bir fırsat oldu. Paleoantropolojinin önemli statüsünü kaldırdı ve eski haline dönüştürdü, tekrar kendisine bağladı. Kansu bunu yaptığında o sıra genç bir asistan olan Refakat Çiner dekanlığa gidip itiraz ediyor bu duruma. "Neden bu şekilde Şenyürek'in ölümünü fırsat bilerek paleoantropolojiyi bu duruma düşürüyorsunuz" diyerek. Dekan da Çiner'i "doçentlik arifesinde böyle şeylerle uğraşma istikbaline mal olur" diyerek tehdit ediyor. 1965'ten önce oluyor bunlar. Refakat Çiner'den dinledim ben bunları ve o sırada maalesef bu yüzden defalarca doçentlikten dönmüştür Refakat Çiner. Bu yüzden de fizik antropolojiyle paleoantropolojinin arası hiç düzelmemiştir.

H.M. Peki Muzaffer Şenyürek nasıldı?

M.Ö. Muzaffer Şenyürek dünya çapında tanınmış, son derece geniş bir ufku olan, dört dörtlük, dünya bilim adamlarının taktir ettiği önemli bir kişiydi. Son derece zekiydi. Benim DTCF'ye girişimden dört yıl önce ölmüş zaten. Herkesin bildiği, tanıdığı birisiydi. Son derece aktif, idari personelin en alt kademesine varıncaya kadar herkesle sıcak ilişkileri olan, herkesin saygı gösterdiği, bölüm içerisinde itibarı olan mükemmel bir insandı. Şevket Aziz Kansu'nun biraz da bu özelliğinden ötürü Şenyürek'i kıskanmış olması doğaldır. İki rakip olmuşlardır adeta. Şenyürek Kansu'yu aşan bir bilimsel potansiyele sahipti. Yurtdışında bir çok kere Şenyürek'i övgüyle işittim. Gerek Fransızlar, gerek Macarlar, Amerikalılar. Kaç kez bir fiil o dönemin antropologlarından Şenyürek hakkında çok güzel şeyler duydum. Bir takım önemli buluntuları özellikle Şenyürek'in incelemesini isteyen araştırmacılar vardı o dönemde. Mesela australiapitecus buluntusunu Şenyürek incelemiştir. Şanidar'da Ameikalılar yaptığı kazıda buldukları şanidar çocuğunun dişlerini Şenyürek'e inceletmişlerdir ve bu çalışmalar hala başyapıt olarak kullanılıyor. Bir zamanların antropologları böyleydi Dil-Tarihte. Tabii Atatürk'ten sonra yetişen değerli kişilerin antropoloji bölümüne kazandırılmasında büyük fayda varmış demek ki. Biz de onlarla yetiştik, o hocalarımızı tanıdık, onların eğitimini alma şansına sahip olduk. Ama

dediğim gibi son 30-40 yıl içerisinde DTCF’de akademik alımlarda biraz kalite düşmesi oldu. Bilimsel kriterler arka plana düşürüldü. İsimde vermemeyim ben, tabii üzücü. Yaşadığım dönemde edindiğim izlenimler var, işittiğim anılar var, bugün bunları derlediğimde antropoloji, Şevket Aziz Kansu, Nermin Erdentuğ, Fikret Ozansoy, İsmail Kılıç Kökten ve Muzaffer Süleyman Şenyürek zamanında altın yıllarını yaşamıştır. Bunlara Sedat Veyis Örnek’i de eklemek gerekir. Çok değerli bir insandı. Örnek ilahiyat kökenlidir. O da Nermin Erdentuğ’la birlikte çalışmıştır. Ancak etnoloji içerisinde Nermin Erdentuğ, Orhan Acıpayamlı, Sedat Veyis Örnek arasında ciddi çekişmeler olmuştur, diğer bölümlerde olduğu gibi. Dil-Tarihte ne yazık ki bu iç çekişmeler onursuz bir şekilde antropolojinin işleyişini etkilemiş.

H.M. İsmail Kılıç Kökten’le Şevket Aziz Kansu’nun arasının bozulması neden kaynaklandı?

M.Ö. İsmail Kılıç Kökten’i yetiştiren Şevket Aziz Kansu’dur. Yanında yetiştirip büyüttükten sonra, Kılıç Kökten artık bir yere geldiği zaman, her yerde olduğu gibi, biraz böyle vefasızlık örneği gösterdi. Kılıç Kökten otoriterdi. Her zaman saygı hürmet beklerdi. Anlaşılan biraz bağımsız hareket etmeye başlayınca Kökten, Şevket Aziz Kansu’yla ipler koptu. Ardından düşünce farklılığı vardı. Kılıç Kökten her ne kadar Şevket Aziz Kansu’nun bakış açısını uzunca bir süre paylaşıyor ise de zamanla paylaşmamaya başlamış. Ben bunu Güner Soylu’dan öğrendim. O da bir başka asistandı. Kılıç Kökten Şevket Aziz Kansu’nun döneminde son yıllarında çok sıkıntılar çekmiş, dışlanmış.

H.M. Hangi düşünceleri paylaşmamış?

M.Ö. Büyük olasılıkla kazılarla ilgiliydi. Çünkü Şevket Aziz Kansu’nun da prehistorik çalışmaları vardı, kazılara katılıyordu. Prehistoryen olarak Kılıç Kökten’de bir fiil bu çalışmaların içerisindeydi. Anladığım kadarıyla orada disiplin içerisinde bir yetki paylaşımı ve alan tecavüzü oldu. Karakterlerinin de pek uyuşmadığını biliyorum.

H.M. Benim anladığım şu hocam: Şevket Aziz Kansu görevli olduğu yıllar boyunca kurduğu ve büyüttüğü antropoloji disiplinini her daim kendi yönetimi altında tutmak istedi. Öğrenciler, asistanlar yetiştiği ölçüde kendi başlarına iş yapmaya başladığı zaman bundan hazmedemedi.

M.Ö. Doğru anlamışsın. Bunların içerisinde ön plana çıkan budur. Şevket Aziz Kansu Türkiye’de antropolojinin kurucusudur, otoriterdir, itaat edilmesini isteyen bir insandır. Daima kendi yol haritasının izlenmesini istemiştir. Ama aldığı asistanlar büyüdü, yetişti serpildi artık bağımsızlaştılar, o nedenle doğal olarak denetleyememeye başlamıştır bunları, her dediğini yaptıramamıştır. Bu nedenle de ipler kendi elinden çıktı. Bunu disiplinsizlik, itaatsizlik olarak algıladığı için onlardan intikam almaya başladı Şevket Aziz Kansu. Bayağı ciddi sorunlar yaşadı. Yani bu sorunlar kendi kürsüsünde olmadı, fizik antropoloji uyumlu bir şekilde yürüdü, ama ne yazık ki fizik antropolojinin dışındaki diğer kürsülerle sorunu oldu. Zaten tek başlılık, tek seslilikle başlayan antropoloji çok sesliliğe ve çok başlı olmaya dönüştü, o da Şevket Aziz Kansu’nun hoşuna gitmedi.

H.M. Kansu’nun Nermin Erdentuğ ile sorunları oldu mu?

M.Ö. Nermin Erdentuğ’la çok fazla sorunlar olmadı. Ona her zaman saygıyla yaklaştı. “Hoca, hoca” derdi. Nermin Erdentuğ severdi Kansu’yu. Nermin Erdentuğ vefat ettiğinde kızı Aygen Erdentuğ Bilkent’e davet etti beni. Büyün kitaplarından kendi seçtiği kişisel şeylerinin hepsini bana verdi. Ben de onları karıştırırken tesadüfen Şevket Aziz Kansu’nun resmini buldum, onu çerçevelettim.

H.M. Nermin Erdentuğ’un doktorasını fizik antropoloji alanında yaptıktan sonra doçentlik ünvanını farklı bir alan olan etnolojiden alması nasıl mümkün olmuş?

M.Ö. Şevket Aziz Kansu’nun telkinleriyle olmuş. Ben nermin erdentuğyla görüştüm, o anılarını aldım, “Metinciğim ben fizik antropoloji alanını severdim, zaten ilk formasyonum ordadır, ben bir bakıma fizik antropoloğum” derdi. Şevket Aziz Kansu bunu yönlendirmiş. Çok güzel çalışmaları vardır fizik antropolojiyle ilgili. Aslında NerminHoca ilk başladığı disiplinde kalıp orada devam etseydi en az Seniha Tunakan kadar mükemmel bir fizik antropolog olurdu. Çünkü Nermin Erdentuğ o formasyona, kapasiteye sahipti. Ancak Şevket Aziz Kansu, etnoloji alanında bir yapılanmanın olması gerektiği düşüncesine kapıldı ve bu alanı en güvendiği, sevdiği kişi olan Nermin Erdentuğ’a emanet etmiş. Nermin Erdentuğ’da da etnolojiyi kotaracak kapaste varmış anlaşılın, bunu görmüş Şevket Aziz Kansu. Eğer Kansu isteseydi, Nermin Erdentuğ’u fizik antropoloji

çatısı altında tutar, bu alanda ona yeni görevler verirdi. Fizik antropoloji alanı da boştu zaten. Seniha Tunakan genetik çalışıyordu. Ama Armağan Saatçioğlu'nun geliştirdiği antropometri alanı vardı fizik antropoloji içerisinde, Nermin Erdentuğ buradaki araştırmaları pekala yapabiliirdi. Nermin Erdentuğ boş birisi değildir. Akıllı, zeki, Fransızca ve İngilizce bilen bir kişiydi. Dikkat edilirse Şevket Aziz Kansu'nun aldığı kişiler kapasiteli insanlardı ve hep bir kürsünün başına getirilmişlerdir. Örneğin, Kılıç Kökten son derece yetenekli, prehistoryaya aşık, bunu hep kuramsal hem de pratik olarak yapabilen bir kişiydi. Bütün Türkiye'yi bir fiil at sırtında gezerek, mağara mağara dolaşp, kapalı açık iskan yerlerini tespit eden tam bir mücadele insanıydı İsmail Kılıç Kökten. Bunlar çok değerli kişilerdir.

H.M. Muzaffer Şenyürek'i DTCF'ye getiren de Kansu'nun daveti midir?

M.Ö. Şevket Aziz Kansu getirtmiştir. Şenyürek'in biyoloji formasyonu da olduğu için çok iyi uyum sağlamıştır. Ama daha sonra ayrı baş çekmiştir. Günümüzde de tanık olduğumuz şeyler. “Besle karga oysun gözünü” diye bir tabir vardır, ama günümüzde bilim çevrelerinde de bu tür çatışmalar çok görülür, bu eskiden de vardı. Atatürk döneminde de başlamıştı. Bunu doğal karşılamak gerekir. Ben Dil-Tarih'i 1970lerin başında terk ettim. 1976 yılında tekrar geldiğimde Dil-Tarih'e beni almadılar. Çünkü iç çekişmeler oldu biraz önce de anlattığım gibi. Kırmızı kart gösterdiler. Ayrıldığım yuvaya dönemedim. Bunun ezikliğini, hayal kırıklığını yaşadım büyük ölçüde. Hep hayallerim, beklentilerim Dil-Tarih'te devam ettirmek üzerineydi, bir asistan olarak girip orada çalışmak üzerineydi. Maalesef olmadı. İç çekişmeler bizim akranlarımız arasında da başlamıştı o dönemde. Enver Bostancı başlarda olumlu yaklaşırken, Refakat Çiner olumsuz yaklaştı bana, arkamdan kuyumu kazdı daha doğrusu. Berna ile Erksin hocalarla beraber beynini yıkadılar Enver Bostancı'nın. Kadro varken yok dedirttiler. Bizde hayatımızı başka yerlerde aradık. Bozkurt Güvenç'le konuştum, net bir şekilde söyledim. Sonra sınava girdik kazandık, alnımızın akıyla bilinmeyen bir dünyanın içerisinde istikbalimizi kurmaya çalıştık. O dönem ne bölümü tanıyordum, ne üniversiteyi tanıyordum, ne de Hacettepe'nin yolunu biliyordum. Buraya ilk geleceğim zaman, arabada şoföre Beytepe diye söyledim, o da Behiç Bey anlamış. Beni Behiç Bey'e götürdü. İndim, üniversite arıyorum. Dediler

burada üniversite yok. Sonra tekrar merkeze geldim oradan Beytepe'ye gittim. Dil-Tarih'te gördüğüm o muamele yüzünde böyle bir bilinmezliğe girdim 28 yaşında. Vefasızlıklar oldu tabii, insanlar herkesi kabul etmek istemiyorlar aralarına o yüzden dediğim gibi 1970'lerden sonra Dil-Tarih'in tadı kaçtı ve hala devam ediyor. Mesela sabahleyin bir öğrenci geldi, benim yaşadığım sıkıntıları yaşıyor Dil-Tarih'te. Almanya'da doktorasını yapmış. Pırlanta gibi çocuk. Fizik antropolog, antik DNA üzerine çalışıyormuş. "Merak etme dedim 35 yıl önce aynı sıkıntıları yaşadım, ne yaptım biliyor musun, ısrar etmedim, Dil-Tarih'e sırtımı döndüm gittim başka yerlerde şansımı aradım, sen de öyle yap". Kısacası o hastalıklı eş, dost, ahbap, çavuş ilişkileri sürüyor.

PROF. DR. IŞIN YALÇINKAYA İLE YAPILAN GÖRÜŞME

Hasan Münüsoğlu: İsmail Kılıç Kökten'in hayat hikâyesinde neler var? Öğretmenliği bırakıp buraya, Şevket Aziz Kansu'nun yanına antropolojiye gelmesi, orada önce öğrenci olup ardından da asistanlığa başlamasının sebepleri neydi? Acaba Kılıç Hoca'nın prehistoryaya bir ilgisi daha önceleri de var mıydı?

Prof. Dr. Işın Yalçinkaya²⁶⁰: Prehistorya hakkında hocanın nasıl ilgi duymaya başladığını şimdi söylemek mümkün değil. Bunu bilemiyorum. Ama hocanın araştırmaya, incelemeye, bir takım yorumlar yapmaya son derece yatkın ve meraklı olduğunu biliyorum. Yani hoca sabahın köründe fakülteye gelir, burada akşama kadar çalışırdı. Yaz gelip de okul kapandıktan sonra adım adım bütün Anadolu'yu dolaşırdı. Yani hoca bir saniyesini bile akademik yaşamın dışına taşımamıştır. Hayatını sürekli çalışarak geçirmiştir. Hoca sanırım ilkokul öğretmeniydi, çünkü üniversiteyi sonradan okuyor. O zamanın cumhuriyetin ilk dönem öğretmenleri çok entelektüel insanlar. Herhalde Kılıç Bey'de böyle üniversite gibi bir şans yakalayınca bunu kullanmak istedi diye düşünüyorum.

H.M. Hocam İsmail Kılıç Kökten'in siyasal duruşu nasıldı?

I.Y. İsmail Kılıç Kökten'in siyasal bakışı çok dallanmış budaklanmış değildi. Yani sıkı sıkıya siyasi bir eğilimin adamı olmadı hoca, körü körüne bir siyasi ideolojinin peşine gitmedi ama büyük bir ülkesever, çok büyük bir Atatürk hayranıydı. Bunu her vesileyle dile getirir, Atatürkçülüğün ve Atatürk ilkelerinin önemi sürekli anlatırdı. Bir defasında Atatürk'ün ne kadar büyük bir lider olduğunu kendi mesleki tecrübesinden yola çıkarak bir anekdotla anlatmıştı: Atatürk bir gün eski antropoloji laboratuvarını ziyaret için fakülteye [DTCF] gelmiş. Hoca da Atatürk laboratuvara girdiği esnada bir el baltasının çizimini yapıyormuş. Atatürk “ne yapıyorsunuz hocam” diye sormuş, hoca da “sayın komutanım” mı demiş tam olarak bilemiyorum, “taşları çiziyorum” demiş. Atatürk hocanın çizimini yaptığı taşlardan birisini eline alarak, “bu el baltası değil mi” demiş. Buradan yola çıkarak Kılıç Hoca Atatürk'ün ne kadar büyük bir entelektüel olduğunu söylerdi. Çünkü o dönemde değil, üniversite

²⁶⁰ Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü emekli öğretim üyesi. Görüşmenin Yapıldığı tarih: 13 Aralık 2010.

dışından bir insanın, üniversitenin öğretim üyelerinin bile belki yüzde doksan dokuzu el baltasını bilmiyordu. Bu tür şeyler anlatırdı hoca. Atatürk'ün öldüğü günün gecesi, hoca sabaha kadar oturup, Türkiye haritasının Trakya tarafından bir kolun ve Anadolu'nun ortasından bir kolun çıktığı ve bu kolların Atatürk'ün kafasını tuttuğu bir resim çizmiş.²⁶¹ Bunu Kılıç hoca Türk Kültürü dergisinde de anlatır. Hoca tam bir Atatürkçüydü. Ama bunu bir övünç kaynağı bir satış malzemesi olarak kullanmazdı. Çünkü o gerçek bir bilim adamıydı. Bilimde gösterdiği tevazusunu düşüncelerinde de gösterirdi. Bunun yaygarasını yapmazdı, ben şöyle Atatürkçüyüm, ben şuyum ben buyum demezdi. Bence karakter açısından gelmiş geçmiş en temel hocalarımızdan birisidir Kılıç Kökten.

- H. M.** Arkeoloji konusunda o kadar ayrıntılı bir şeyi bilmesini göz önüne aldığımızda, Atatürk'ün antropolojiden ve arkeolojiden beklentisi neydi?
- I. Y.** Ankara Üniversitesi'ndeki prehistorya kürsüsü aslında olması gereken yerinde değildi, ne başta bunu söyleyeyim. Yani prehistoryanın antropoloji disiplinlerinde değil, arkeoloji disiplinleri arasında yer alması gerekiyordu. Nitekim bunun en güzel örneği İstanbul'daki Edebiyat Fakültesi'ndeydi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki arkeoloji bölümünün adı, prehistorya ve klasik arkeoloji enstitüsüydü, dolayısıyla prehistorya tamamıyla arkeoloji enstitüsü içerisinde yer alıyordu. Tabii ki prehistorya Türkiye'de çok geç kurulmuş bir alan. Mesela İstanbul'da prehistorya alanında daha çok protohistoryayı yani yerleşik yaşamdan sonraki dönemleri çalışılmıştır. Halbuki insanın bir de iki buçuk milyon yıl öncesine uzanan bir tarihi var. İşte prehistorya aslında bununla ilgilenir. İstanbul'da bu olmamıştır. İstanbul'da prehistorya adı altında protohistorya çalışılmıştır. Daha sonra hoca ilk kez gerçek anlamda prehistorya biliminin Türkiye'deki kurucusu oldu. Çünkü onun batıdan gördüğü ve arkeoloji disiplinleri içerisinde prehistoryanın Türkiye'de gerçek yerine getiren o oldu. Kendisi prehistorya kökenli olmamakla birlikte, daha sonra bu alana geldi. Zaten bütün bilimlerin başlangıcında, o bilimi kuranlar o bilimin insanı değillerdir. Türkiye için de bu söz konusu olmuştur. Mesela antropolojinin kurucusu Şevket Aziz Kansu, kökünde bir tıpcıdır,

²⁶¹ Bu resim için bkz. Ek: 4.

antropolog değildir. Yani disiplinleri kuranlar hiçbir zaman o disiplinden yetişmemişlerdir. Zaten bir disiplinde yetişmeleri için o disiplinin olma lazım ya da dışarıdan ithal gelmesi lazım. Eğer içeriden kuruluyorsa yani Türkiye içinden kuruluyorsa o disiplin, o disiplinin uzmanı yok demektir. O alanda Türkiye’de yetişmiş bir eleman yok demektir. O zaman ne olacak, ona en yakın disiplinde yetişmiş birileri bu işi yapacak. Tabii ki bir “antropos” olarak düşünersek arkeolojide bir insan bilimidir, insanlıkla ilgili bir bilimdir. Yani çok ayrı değil ama içine sokulacak kadar da yakın değildir arkeoloji ile antropoloji. Anglosakson ekolünde bu var, Amerika’da arkeoloji antropolojinin içerisinde. Ama zaten Amerika’da arkeoloji yok ki, o kadar eski bir tarihi yok ki. Amerika arkeolojisi nereye iniyor mesela? Ama Anadolu için durum böyle değil. Anadolu’da bir milyon yıl öncesine inen bir insanlık tarihi var. Yani böyle bir durumda prehistoryanın ve arkeolojinin ayrı tutulması gerekir. Muazzam bir uygarlıklar zenginliğine sahip Anadolu’da biz Anglosakson sistemini uygulayamayız. Mesela Batı’da, kıta Avrupa’sında antropoloji ve arkeoloji ayrı bölümlerdir.

H.M. Türkiye’de prehistoryayı neden antropolojinin içine yerleştirdiler?

I.Y. Çünkü Kılıç Hoca belirli bir süre antropoloji enstitüsünde görev yaptı. Prehistoryayı da o kurunca kürsüyü o bölümün yani antropolojinin içine koydular. Antropolojiden bir hocanın bu kürsüyü kurması sebebiyle antropolojinin içine yerleştirdiler. O dönemlerde Anglosakson sistemi söz konusu değildi. Yani antropolojinin içinde arkeolojiyi barındırma sistemi. Türkiye’de yapılan da bilinçli olmamış, antropolojiden bir hoca prehistorya kürsüsü kuralım teklifiyle çıkınca antropolojinin içine kurulmuş. Aslında sorgulamak lazım, prehistorya arkeolojinin içindeyken, burada böyle kurulmadı. O zaman insanlar bunda fazla mahzur görmemişler herhalde. Disiplin çok yeni başladığı ve insan bilimleri kapsamına girdiği için çok da yadırganmamış. Halbuki arkeolojinin üç alt disiplini vardır: prehistorya, protohistorya ve klasik arkeoloji. Bugünkü arkeoloji meselesine baktığımız aslında prehistoryanın arkeoloji şemsiyesi altında yer alması lazım. Nitekim şu anda prehistorya arkeolojinin altında.

H. M. İsmail Kılıç Kökten'in hem antropoloji hem de bir başlangıç noktası olarak arkeoloji için nasıl bir etkisi oldu?

I. Y. Türkiye, Türkiye'nin akademik yaşamı ve üniversite bağlamında baktığımız zaman, hoca çok büyük bir yapmıştır. Hiç bilinmeyen insanlık tarihinin en karanlık ve en uzun bölümünü kapsayan bir bilimin kuruculuğunu yapmıştır. Şimdi bu bile hocanın etkisini göstermesi bakımından yeterli bir şey. Siz insanlığın tarihini yerleşik yaşama geçtikten sonra başlatabilir misiniz? Yahut da bir çocuğun yaşamını yürümeye başladıktan sonra mı başlatırsınız? İşte insanlığın o uzun süren emekleme dönemini inceleyen prehistorya disiplini Türkiye'ye kazandırılmasına vesile olmuştur. Sonra da arkasından yaptığı yüzey araştırmalarıyla, çalışmalarla Karain gibi dünya çapında, bugün dünya miras listesine aday bir mağarayı bilim dünyasına kazandırmıştır. Bunu iki günlük bir çalışma sonucu değil, ömrünü arazilerde geçirerek başarmıştır. Aile yaşamını bile etkileyen ve sarsan yoğunlukta olmuş hocanın arazi çalışmaları. Mesela ilk eşinden ayrılmasında bile etken olduğu söylenir bu çalışma temposunun.

H. M. Hocanın öğrencilerle kurduğu ilişki nasıldı? Derslerdeki iletişimi ve onlarla olan münasebetleri?

I. Y. Bir kere çok mütevazı bir hocaydı, son derece mütevaziydi. Öğrenciyle arkadaş gibiydi. Onlara çok yakındı, öğrencinin sorunlarıyla yakından ilgilenirdi, bildiğini öğrenciye aktarmaya çok gayret ederdi. Yani bilgisini saklamazdı, bildiği her şeyi öğrencilere aktarmaya çalışırdı. Öğrencilerin ödev hazırlamasına yardımcı olan, yani önderlik yapan bir insandı.

H. M. Diğer hocalarla olan ilişkisi nasıldı? Özellikle Şevket Aziz Kansu ile olan ilişkileri. Çünkü Kılıç Kökten'in akademiye başlamasından son günlerine kadar Şevket Aziz Kansu'yu görüyoruz. Kılıç Kökten'in özellikle prehistoryayı kurduktan sonra Kansu ile ilişkileri nasıl olmuştur?

I. Y. İlişkileri, son derece sınırları konulmuş bir ilişkiydi. Şevket Aziz Kansu kendini çok üstün gören bir hocaydı, bu yüzden mütevazı bir hocaydı diyemiyorum. Kılıç Bey'de aşırı derecede mütevazı bir insandı. yani onu biraz kendi hizmetkarı gibi görürdü. Kansu bir çok yayınlarındaki resimleri Kılıç Kökten'e çizdirmiştir. Çünkü hoca iyi bir ressamdı, çok duygusal bir insandı ve Şevket

Bey onları kullanmıştır. Bir çok şeyi ona yaptırıp kendi kullanmıştır. Kendi gözlemim olarak söylüyorum, hocanın ağzından zaman zaman duyduğum şeyler de var ama bunları hocanın gıyabında anlatmaktan sarf-ı nazar ederim. Yani bu etik olmaz. Yalnız hocayı horladığı, aşağıladığı bir gerçek. Bunları ben kendi düşüncelerim olarak söylüyorum.

H. M. Diğer asistanlarla nasıldı?

I. Y. Onlarla çok iyiydi. Hoca ilişkilerinde, bir Enver Bostancı hariç, o da çok garip işler yaptığı için, bilimsel anlamda kızdığı bir kişiydi, diğerleriyle iyiydi. Hoca, öğrenciler tarafından, hocalar tarafından sevilen, kabul gören, bir insandı.

H. M. Bu kadar önemli olan, Karain gibi dünyaya mal olmuş bir şahsiyetin, ölümünden sadece bir yıl önce Türk Tarih Kurumu'na kabul edilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

I. Y. Hoca sevilirdi, çünkü iyi bir insandı, nazik bir insandı, duygusal bir insandı, kimseye kötülük yapmayan bir insandı. Ama bakın, akademik yaşamda bir bireyin seilmesi ayrıdır, bir bireyin bir yerlere getirilmesi ayrıdır. O tamamiyle kişinin politik çabasıyla ilgili bir şeydir. Çünkü ben Türkiye'deki bilim adamlarını üç kategoride topluyorum, yapmadıklarını satanlar, yaptıklarını iyi satanlar, yaptıklarını satamayanlar olmak üzere. Bu satmaktan kastettiğim reklam veya kendini ifade etme açısından, yani bazıları kendilerini olduğundan fazla ifade eder, bazıları olduğu kadarını mükemmel ifade eder, bazıları da olduğunu, yaptığını ifade edemezler. Ben Kılıç Hocayı üçüncü kategoriye koyuyorum.

H. M. O dönemin antropologlarını sizin kategoriniz içerisinde nereye oturtursunuz?

I. Y. Ben öbürleri için müsaade edersen konuşmayayım, sadece kendi hocamla ilgili konuşayım, zaten öbürlerini çok fazla da bilemiyorum. Ama hocanın kendi akademik dünyasındaki ve kendi alanındaki yerine binaen söylüyorum. Diğerleri hakkında bir şey söylemem, söylemem de doğru olmaz.

H. M. O zaman tekrar Kılıç Hoca'ya dönersek, neden bu şekilde hak ettiğinin karşılığını alamadı?

I. Y. Bu sadece Kılıç Hoca'nın yaşadığı bir şey değil. Bu Türkiye'nin genel durumu. Bazı insanlar o kadar ünlenir ki, akademik üretimlerine baktığımız zaman, o kadar da iyi olmadıklarını görürüz. Bazı insanların akademik üretimleri o kadar

renkli değildir, çok değildir, azdır üretimleri, ancak dikkatli bir gözle baktığımız zaman, hakikaten gerçek anlamda akademik üretimlerdir. Bazı insanları tenzih ederek söylüyorum, çünkü herkes böyle olmadığı halde bir takım konumlara gelmiştir demek istemiyorum, geldikleri yerleri hak eden insanlar da vardır, ancak bir çok insan da hak etmeden belli konumlara getirilmiştir Türkiye’de. Bu bakımdan Kılıç Kökten hak ettiği yere gelememiştir. Mesela Tarih Kurumunun, onun dönemindeki, ondan önceki dönemlerdeki üyelerine baktığımız zaman, Kılıç Kökten’in birçoğuna göre bu üyeliği daha fazla hak ettiği görülmektedir. Çünkü yaptığı fedakarlık çok büyük olmuştur. Anadolu’yu adım adım dolaşmış, ama bunun yaygarasını yapmamış. Bir çok arkeolojik istasyonu, kendi alanı dışındaki bir çok arkeolojik istasyonu gün ışığına çıkaran dünyaya duyuran Kılıç Hocadır. Çünkü adım atmadığı yer yok gibidir Anadolu’da. Bunu o zamanın zor koşullarında ciplerle bilmem nelerle yapmamış, yürüyerek yapmış, merkeple yapmış, atlarla yapmış. Atla dolaşırken nehre yuvarlanmış, Doğu Anadolu’da gezerken casus diye yakalanıp karakola götürülmüş. Yani çok kısıtlı imkânlarla araştırma yapmış. Bir defasında kamyonla seyahat ederken bir gece, bir hanın önünde durmuşlar. Tabi 1940’larda oluyor bu. Handa bir odaya girip yatıyor karanlıkta. Sabah uyandığında bir bakıyor ki gece bir ölünün yanına yatmış. Araştırmalar sırasında, ayaklarını, kulaklarını fareler yemiştir. Ama hiç yılmadan devam etmiş çalışmalarına. Gerçek bir bilim adamıydı. Bir çok bilim adamının gösteremeyeceği bir fedakarlıkla çalışmış, parası puluz. Kılıç Hoca’nın birkaç kazısında ben de asistan olarak bulundum. Bu kazılara, diğer kazılara göre daha az para verirlerdi. Bunun sebebi hoca, yani bir kere duygusal adam olduğu için kendisine yapılanlara karşı hiçbir zaman mücadele yürütmemiş, kendi kabuğuna çekilip için için üzülmeyle yetinirdi, bir şey de demezdi. Hocayı yakından tanıdığım için bunları biliyorum. Hocadan anabilim dalını devraldığımında, yırtıcı olmadan bir takım hakların alınamayacağını öğrenmiştim.

H. M. Anladığım kadarıyla Kılıç Kökten siyasal-politik ilişkiler kurmamış. Bunu da Kılıç Hoca’nın hak ettiği yere gelememesinde bir etken olarak gösterebilir miyiz?

- I. M.** Hoca menfaat ilişkilerine asla girmemiştir. Bu bakımdan çok ender bir insandır. Bunu asla negatif bir şey olarak görmüyorum. Bir bilim adamının yaptıklarını etrafının okuyup değerlendirmesi lazım. Bir bilim adamının yaptıklarını devamlı tekrarlaması bilim adamlığıyla örtüşmez gibi geliyor bana. Yani ne bileyim, bir takım şeyler için, bir takım yerlere gitmek, yüz sürmek, ricalarda bulunmak bir bilim adamının yapmaması gereken şeyler diye düşünüyorum. Yani hoca bunu yapmadı ama fazla sessiz kaldı. Biraz daha sesini çıkartabilirdi. Bence en büyük handikabı bu olmuştur hocanın.
- H. M.** Kılıç Kökten'in dönemiyle kıyaslandığında prehistorya nasıl bir birikim üzerine şekillendi? Bu bölümde uzun yıllar emek vermiş birisi olarak, Kılıç Kökten'in kurduğu temelde arkeoloji disiplini Dil-Tarih özelinde ve Türkiye genelindeki gelişimini nasıl görüyorsunuz?
- I. Y.** Biz bir süre, YÖK kurulana kadar antropoloji bölümünün içinde devam ettik. YÖK'ten sonra yeni bir düzenlemeyle birlikte, İstanbul'dakine benzer, benzer birimlerin benzer yapılanma göstermesi gibi bir yaklaşım oldu. Onun için de İstanbul'a uydurarak bizi de arkeoloji bölümü içine aldılar. Tabii ki bu kolay olmadı, çünkü prehistorya kadrosu en zayıf kürsüydü. Benim asistan olabilmem için coğrafya bölümünden ödünç alındı kadro. Ama şimdi biz coğrafyaya profesörlük kadrosu verebildik bu son yıllarda. Yani kadromuz genişledi ama bu kolay olmadı. Bölümde eleman sayısı arttı ama bu tabii ki benim için kolay bir süreç olmadı.
- H. M.** Kılıç Hoca'nın yetiştirdikleri arasında sizden başka akademik anlamda ya da bilimsel anlamda devam etmiş başka insanlar var mı?
- I. Y.** Prehistorya kürsüsü hem geç kurulduğu için hem de hocanın dediğim gibi sessizliği, sakinliğinden ötürü öğrenci sayısı son derece azdı. O bakımdan çok fazla prehistoryen yetişmedi. En fazla öğrenci bizim girdiğimiz sene oldu, o yıl 6-7 kişi girdi. Kürsüler üçüncü sınıfta seçilirdi ve öğrenciler genellikle, hoca sayısı daha fazla olan, daha güçlü olan fizik antropoloji, etnoloji gibi alanları seçerlerdi. Prehistorya'da bir tek Kılıç Hoca vardı, başka ne asistan vardı, ne başka hoca. Öğrenci tek hoca olan bu kürsüyü zayıf gördüğü için diğer kürsülere yönelirlerdi. Diğer taraftan prehistorya terminolojisi çok spesifik olan bir alandır. Gençlerin o dönemde prehistoryayla ilgili en ufak bilgileri yoktu.

Böyle olunca da öğrencilere biraz ağır gelirdi, bu yüzden de az öğrenci girerdi. Yani hocanın senede bir tane iki tane öğrencisi olurdu. Dediğim gibi hoca kürsüye kadro da alamıyordu. Yani akademisyen yetiştirebilmek için kadronuz olması lazım. Benden önce hoca sadece tek bir asistan alabilmiş, Güner Soylu'yu alabilmiş. Kuruluş aşamasında olduğu için Kılıç Bey'in zamanında durumlar daha zordu, biz ona göre daha şanslıydık çünkü doğmuş olanı yürüttük.

H. M. Tekrar soracağım da hocam, Kılıç Kökten'in size anlattıkları kadarıyla, diğer antropologlarla olan ilişkilerinde belirleyici olan neydi? Onların konumlarına bakışı nasıldı? Akademik anlamda da, Kansu'da zaman zaman görülen ırkçı, öjenik tavır Kılıç Kökten'de yoktu. Bir dönem için oldukça popüler olan bu tür ırk çalışmalarına Kılıç Hoca hiç ilgi göstermemiş miydi?

I. Y. Hocanın incelediği dönemde böyle ilişkilerin kurulması, yani eski Anadolu insanlarıyla Türkler arasında bir bağ kurmaya çalışması mümkün değil. Çünkü o dönemde yani yerleşik olmayan, avcı-toplayıcı, konar-göçer hayat süren toplumlarda bu tür bir ilişki söz konusu değil. Bu dönemle ilgili olarak bir ülkenin bir milletin kökeninden bahsetmek mümkün değil. Bunlar insanlığın müşterek halleri. Zaten bu insanların doğada tutunmalarıyla insanlık bugünkü varlığını sürdürebiliyor. Yani insanın görünmesinden 21. Yüzyıla kadar geçen sürenin yüzde doksan dokuzundan fazla bir döneminde insanlar avcı-toplayıcı olarak yaşamışlardır. Yani yerleşik yaşama geçmesinden ulus doğmasından günümüze kadar geçen zaman yüzde birlik dilimin dahi altında. İşte böyle bir dönemi Türkiye'de aydınlatmaya çalışmış, bu dönemin Anadolu'daki varlığını ortaya koymuş olması bakımından Kılıç Beyin yaptığı hayranlık ve şükranla anmak lazım.

H. M. Hocam onunla yaşadığınız unutamadığınız bir anı var mı?

I. Ş. Ben 1967 yılında asistan oldum, 1972 yılında doktoramı verdim, 1974 hoca vefat etti. Çok uzun yıllar beraber çalışmadık. Ama çok dolu yıllardı benim için. Çünkü onun bilimsel çalışma temposuna ben ayak uydurmak durumundaydım. Kürsünün tek asistanıydım. Yani ben evime ayırdığım yani aileme ayırdığım zaman denizde bir damladır o dönemde. Bütün zamanımız arazilerde, okulda çalışmayla geçirdi.

Arazi anılarımız çok yokluk içinde geçti. Mesela bir defasında Kars bölgesindeki bir çalışmada hocaya eşlik ediyordum. Yazılıkaya’da bir dağ köyünün okulunda kaldık, ama okul köyden çok daha uzakta bir setin üzerindeydi. Oraya kağnıyla, katırlarla çıkabildik. Orada kaldığımız bir ay boyunca sadece kuru ekmek yedik. Çalı çırpı yakarak çay pişirdik. Yani meşakatli bir çalışmaydı. O zaman Kars’ın o yaylalarında eşkıyalar vardı, o yüzden de ikinci gidişimizde, okulda kalmayıp çalıştığımız yere yakın üç çadır kurduk, bir de beraberimizde köyden yaşlı, tüfekli bir bekçi götürdük. Bu gidişimizde de kuru ekmek yedi ama vilayetten aldığımız Kızılay’ın eski çadırlarında kaldık. Çadırların da her tarafı delikti. Gece yattığımız zaman rüzgar bir taraftan giriyor diğer taraftan çıkıyordu. Bir gece öyle rüzgar oldu ki ben şahsen uyuyamadım. Hocanın ruhsatlı tabancası vardı, çadırında yastığının altında tutardı, bizimle gelen bekçinin tüfeği vardı, benim ise bir çakım bile yoktu. Öyle fırtınalı olan gecede çadırlar yıkıldı yıkılacaktı, köylüler bize zor bela yataklarını çıkarmışlardı, idrar kokusundan girilmiyordu ama biz o yatakları başımıza kadar çekiyorduk. Yani bu bizim hocanın çalışmalarının nispeten iyi olduğu dönem. Ondan öncesini siz düşünün. Neyse, o gece, çadırlar direkli olduğu için, çadır kafama ha yıkıldı ha yıkılacak derken sabah ettim. Sabah kalktık bir de baktık ki bekçinin çadırı gitmiş, devrilmiş. Biz dedik, tamam bekçi devrilen direğin altında kaldı, öldü. Telaşlandık, korktuk. Dağ başı tabii, haber verecek, yardım isteyecek bir durum yok. Sonra hocayla beraber çadırı kaldırdık, bizi koruyacak olan bekçi hala horul horul uyuyor. Yani bunun gibi çok şeyler yaşadık ama ben yine söylüyorum, ben hocanın çadır bulabildiği, devletten yardım alabildiği dönemlerin tanığıyım. Ondan önceki zamanlarda hoca kim bilir ne zorluklar altında geçirdi. Aras nehrine yuvarlanmış, hanlarda yatmış, otostop yapmış.

H. M. Kılıç Kökten prehistoryanın kuruluşunda tek başına değildi ama onu büyütme için yalnız kaldı demek doru olur mu?

I. Y. Yani Şevket Aziz Kansu’nun gönül rızası ya da okeyi olmasa öyle bir şeyi yapamazdı. Çünkü o dönemde her şey Şevket Aziz Kansu’ya bağlıydı. Şevket Bey’in olur mutlaka vardır, olmaması mümkün değildir. Ama tabii Şevket Aziz Kansu’yla İstanbul’da Burgaz mağarsında beraber çalıştılar ama hoca kendi

başına bölümü götürdü. Prehistorik istasyonların tetkiklerini kendisi yaptı. Anadolu prehistorik iskan yerleri, dağılışı diye bir harita vardır. Haritada işaretlenmemiş yer yoktur.

H.M. Kansu'nun etkisi sizin girdiğiniz dönemde de ağırlığını sürdürüyor muydu? Yoksa onun önüne bir set koymuş muydu Kılıç Kökten?

I. Y. Şevket Aziz Kansu'nun etkisi ağırlığı her zaman vardı. Kılıç Hoca'da onun bu etkisini kaldırmak ya da azaltmak için asla bir şey yapmamıştır. Bir kere bir şey yaşandı. Bu beni ilgilendirdiği için anlatabilirim. Şevket Aziz Kansu çok şey yapmış, çok hizmetleri dokunmuş birisidir. Ama bazen hocaların başka hocaları fazla ezmesi ya da üstüne çıkması durumları oldu. Bu yüzden de anlatacağım şeyde kimse kusura bakması ama ben bunu yaşadım. Şevket Aziz Kansu TTK başkanıydı. Kansu Kılıç hocadan bir şey istemiş, hoca da beni çağırды, “bunu Şevket Hoca'ya götürür müsün” diye rica etti. Aldım götürdüm. Döndüğümde, hocaya verdiğimi haber etmek için odasına girdiğimde, hocanın yüzünün kıp kırmızı olduğunu gördüm. Benim hocam üzüldeğü zaman, göz tansiyonu da olduğı için, yüzü çok kızarırdı. “Ne oldu hocam, rahatsız mısınız?” diye sordum. Gözleri falan kızarmıştı hocanın. Bazen sıkıntılarını paylaşırdı benimle. “Yavrum seni gönderdim oraya, ardından da Şevket Aziz Kansu telefon etti, nasıl sen kendin getirmezsin de bir asistan parçasıyla gönderirsin” diye hocayı kalaylamış. İşte bir örnek. Buna ben bizzat tanık oldum. Hocayla yaşadığım buruk anlardan birisi buydu ve o an hocama da içimden biraz kızdım. Tamam insan hocasıdır, saygı gösterir ama cevabını da yapıştırırsınız da yeri geldiğinde. Yani bir asistan parçasıyla, o asistan parçası ben oluyorum, gönderiyor, kendisi gitmiyor. Kaç yaşındaki adam. Düşünün ben asistan girdim 1967 yılında, hoca 1974'te öldü vardı yaşını siz hesap edin. Ben Şevket Aziz Kansu'ya saygı duyarım, ülkeye de hizmet etmiş bir şahsiyet ama bu yönüyle de biraz baskın birisiydi.

H. M. Hocam sizin prehistoryaya girmeniz nasıl oldu?

I. Y. İlk iki sene antropolojinin bütün derslerini aldım. Etnolojiden de aldım fizik antropolojiden de aldım. İlk iki sene müşterek okunurdu, ikinci yılın sonunda sınav olurdu sonra da öğrenci kürsü tercihini yapardı. Aslında ben etnoloji okumak için antropolojiye girmiştım. Daha bilmiyorum ama prehistorya beni

daha çok cezp etti. Biraz antropolojiye girmemde Nermin Erdentuğ etkili olmuğu. Aslında ben ilk önce Fransız filolojisi kazanmışım. Oraya kayıt yaptırmak için geldim. O zaman hocaların bölüm değiştirmek için kontenjanları vardı. Kılıç Hoca'da halamların yakınıydı, benim Fransızcam da iyiydi, lisede iyi de bir öğrenciydim. Bana “sen ne yapacaksın filolojiye girip, gel seni asistan alırı, seni etnolojiye kaydettirelim” dedi. Ben de geldim antropolojiye etnoloji için kaydoldum. Ama bana insanların uzak geçmişi daha cazip gelince prehistoryaya yöneldim.

PROF. DR. M. MUHTAR KUTLU İLE YAPILAN GÖRÜŞME

Hasan Münüsoğlu: Türkiye’de halkbilim, etnoloji nasıl bir süreç geçirerek bugüne ulaştı?

Prof. Dr. M. Muhtar Kutlu²⁶²: Batı’nın kendi özgün koşullarında ortaya çıkmış bu disiplinlerin, Türkiye’de akademik anlamda gündeme gelişi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde olmuştur. Her ikisinin de sancılı bir başlangıç ve paralel bir tarihi izlediklerini söyleyebilirim. Etnoloji, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde kurulmuş ilk Antropoloji Bölümü içinde ırk temelli çalışmalardan kültür odaklı çalışmalara dönüşün sunucu oluşmuştur. Halkbilim ise aynı fakültede halkbilimin akademik kurumsallaşma çabalarına öncülük eden Pertev Naili Boratav ile Türkoloji içinde özgün bir araştırma alanı olarak gündeme gelmişti. Kurulmak istenen hatta kurulan “Folklor Kürsüsü”nün kapatılmasını ve Boratav’ın başına gelenleri hepimiz biliyoruz. Boratav sonrası uzun bir sessizliğin ardından 1960’lı yılların başına değin Türkiye’de “folklor, etnografya ve etnoloji” çalışmaları için DTCF yine akla gelen ilk önemli merkezlerden biri olmuştur. Bu yıllardan itibaren Antropoloji Bölümü “Etnoloji Kürsüsü” ders programlarında Orhan Acıpayamlı ve Sedat Veyis Örnek tarafından verilen “folklor” içerikli derslerin sayıca arttığı da gözlenir. 1970’li yıllarda ki benim de öğrencilik yıllarıma denk düşer, halkbilimin milliyetçi yaklaşımların ötesinde yeniden tanımlamaya çalışan bir anlayışla etnoloji programları içinde yer alır. Bu dönem gerek etnoloji’nin gerekse halkbilimin bir antropolojik etkinlik olarak ilgi kesişmesinin yaşandığı bir dönemdir. Her iki disiplinin, etnoloji ve halkbilim, başlangıçta tarihsel ve yöntemsel farklılıklarından söz etsek de giderek ortak ilgi ve araştırma alanlarında buluştular. Nitekim bugün içinde bulunduğumuz bölüm 1980 yılında “Etnoloji Kürsüsü” içinden çıkmıştır. Bu sürece tanık olduğum öğrencilik yıllarıma gittiğimizde, antropoloji bölümü dört kürsüden oluşuyordu: fizik antropoloji, paleoantropoloji, prehistorya ve etnoloji. Etnoloji kürsüsü öğrencisiydim ama ilk iki yıl tüm kürsülerin derslerini alıyorduk, iki yılda bir önce yazılı sonra sözlü sınavlara giriyorduk. Bu yapılanmanın bugüne bakarak daha sağlıklı olduğunu söyleyebilirim. Ben Şevket Aziz Kansu’nun

²⁶² Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Halkbilim Bölümü öğretim üyesi. Görüşmenin yapıldığı tarih 20.12.2010.

son dönemlerine yetişmişim. Ondan doğrudan ders aldığımı çok hatırlamıyorum, sanıyorum bir kez dersini dinledim. Prehistorya derslerini rahmetli Kılıç Kökten hocadan almıştım, fizik antropoloji ve paleoantropoloji alanlarında, Seniha Tunakan hocadan o zamanlar genç bir asistan olan Armağan Saatçioğlu'ndan dersler aldım. İkinci yılın sonunda daha çok kendi kürsü derslerimize yoğunlaşıyorduk. Yani ilk iki yıl prehistoryadan, fizik antropolojiden, paleoantropolojiden, yani bütün kürsülerden dersler alınıyordu. Üçüncü yıldan itibaren de öğrencisi olduğumuz kürsünün derslerini alıyorduk, böylelikle kürsü hocalarıyla daha yakın iletişimde bulunabiliyorduk. Daha da önemlisi, antropolojinin bütüncül perspektifini kavramamız mümkün oluyordu. Bugün öğrencilerimiz bu konuda çok zorlanıyorlar. Benim öğrencilik dönemimde etnoloji kürsüsü başkanımız Nermin Erdentuğ hocamızdı. Aynı kürsüde Orhan Acıpayamlı ve Sedat Veyis Örnek hocalarımız vardı. Bugün her üçü de rahmetli oldular. Her biri farklı antropoloji ve etnoloji geleneklerini temsilcileridir aslında.. Erdentuğ, daha çok İngiliz işlevselcilik kuramlarından beslenen ve giderek Anglo-Sakson antropoloji geleneğinin temsilcidir. O dönem özellikle “Hal ve Sun Köyü” çalışmalarıyla niteliksel alan araştırmalarının önemine ilk dikkati çeken hocamızdı. Orhan Acıpayamlı ve Sedat Veyis Örnek hocalarımız ise, Kıta Avrupa’sı etnoloji geleneğinin temsilcileriydiler. Açtıkları derslerde Anadolu’yu ve Anadolu folklorunu öğreniyorduk. Folklor çalışmaları, etnoloji ve etnografya geleneğine folklorik malzeme toplama ve derleme yaklaşımıyla giriyordu. Acıpayamlı hocamızın büyük bir projesi “Türkiye Etnolojisi Projesi” isimli daha çok derlemeyi ve halk kültürünü kapsayan bir projesi vardı. Derslerinde yağmur duası, mesken, inançlar, halk hekimliği gibi kendi yayınlarından da izlediğimiz konular üzerinde yoğunlaşıyordu. Aynı zamanda köyü, köylüyü kalkındırma hedefli, aydınlanmacı perspektiften verilen dersler olduğunu da hatırlıyorum. Sedat Veyis Örnek hocamız ise etnolojinin o kadim konuları olan mitoloji, din, büyü, inançlar gibi dersler veriyordu. Ders notlarının, bir kısmıyla “Etnoloji Sözlüğü”ne, bir kısmıyla da “İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane” kitabına yansıdığını söyleyebilirim. Bir süre sonra Sedat Veyis Örnek hocamızın etnolojiden halkbilimine açtığı yeni derslerle geçtiği görülür. Antropoloji

içinde etnolojinin Sedat Veyis Örnek ve Orhan Acıpayamlı ile halkbilim çalışmalarına evrildiğini, bir bakıma etnolojinin bu coğrafyada folklor araştırmalarına dönüştüğünü de söyleyebiliriz. Türkiye bu anlamda ilginç bir örnektir. Folklor etnolojiye bakarak elbette çok daha genç bir bilim dalı, daha sonra oluşmuş bir disipliner etkinlik ancak folklor ve etnoloji bilim dalları, bu ülkede yaptıkları ve ilgi alanlarıyla çok ayrışmamışlardır. Yani “öteki”ye bakmak olan “etnoloji” ile kendi halkına kendi kültürüne bakmak olan “folklor” arasındaki farkların çok netleşmediği, bu coğrafyada her iki etkinlik alanının da bir anlamda birleştiği görülür. Bu durumun söz konusu bilim dallarının başlangıçta akademide kurumsallaşma çabalarına hâkim olan ideolojik yaklaşımlardan bağımsız olmadığını söyleyebilirim. Sonuçta milliyetçilikle iç içe geçmiş olan halkbilimin Sedat Veyis Örnek’le yaşanan süreci birazda bu ideolojik misyondan bağımsız, etnoloji yöntem ve yaklaşımlarıyla halkbilim yapma çabası olarak da tanımlayabiliriz.

Orhan Acıpayamlı ve Sedat Veyis Örnek’in folklorunu tanımlarken 1938’de Pertev Naili Boratav ile kökleri atılan ve 1947-1948’lere kadar folklor ve halk edebiyatı olarak adlandırılan geleneğin, sözlü kültür boyutu olmasa da, değişen, dönüşen halkbilim anlayışının, özellikle dünyadaki etnoloji alanında yapılan kuramlara da yaslanarak bir folklorculuk yaptıklarını söyleyebilirim. Dolayısıyla antropoloji etkinlik alanı içinde etnoloji ve halkbilim arasındaki sınırların çok netleşmediği bir eğitim sürecinden geçtiğimi söyleyebilirim. Öğrenciliğime dönüp baktığım zaman bu bölümü nasıl tanımlarım? Üç önemli figürü var: Nermin Erdentuğ, Orhan Acıpayamlı, Sedat Veyis Örnek. Üçü de farklı ekolleri, farklı altyapıları olan farklı kaynaklardan beslenen üç hoca. Bizim eğitimimiz de onların ağızlarına bakarak, söylediklerini dinleyerek, yayının olmadığı, kitabın olmadığı, çevirinin olmadığı bir dönemde geçti. Acıpayamlı hocamızla Alman folklor geleneğini “volkskunde” geleneğini, Sedat Veyis Örnek ile etnolojiyi ve bu toprağa, bu coğrafyaya özgü bir halkbilimini öğrendik. Bugün içinde bulunduğumuz bölümün yaklaşımlarını Pertev Naili Boratav’la DTCF’de 1938’de başlayan geleneğin bir devamı saymak mümkün değil. Çünkü orada bir sözlü gelenek, sözlü kültür ayağı vardı ama hem Boratav’ın daha sonraki yıllarda sergilediği yaklaşımlar hem Sedat

Veyis Örnek'in eğilimleri yolların tekrar kesiştiğini gösteriyor. 1947'de gördüğümüz Boratav'la 1970'lerdeki Boratav farklı. Dolayısıyla Boratav geleneğine Sedat Veyis Örnek üzerinden devamı diyemsek de yolların tekrar kesiştiğini söyleyebiliriz. Benim kabaca görüşüm böyle. Etnoloji içinden çıkmış, oradan evrilmiş ve oradan dönüşmüş bir folklor var DTCF'de. Yani etnoloji yapmak halkbilim yapmaktan çok farklı bir şey değildi, ya da tam tersi. Her ne kadar bu iki disiplinin doğuş bulduğu coğrafyalar, yıllar ve ilgi alanları farklı olmasına karşın ki bu farklılığı "folk" ve "ethnos" sözcüklerinden de yakalayabiliriz, artık bugün bu ortadan kalkmıştır. Nitekim DTCF'deki etnoloji ve halkbilimin antropoloji geleneğinden beslenen bir tarafı vardır. Bu sürecin fakültemizdeki son durumu da bunu bize göstermektedir.

H.M. Hocam antropoloji, halkbilim ve etnolojinin aynı işi yapmalarına rağmen, farklı isimler altında varlıklarını sürdürmelerinin sebebi neydi?

M.M.K. Biraz önce söylediklerim bunu bir ölçüde açıklıyor. Benzer ayrışmaların Batı'da yaşandığını durumun bize özgü olmadığını biliyoruz. Hele günümüzde bu tür ayrışmaların sosyal-beşeri bilimlerin değişen doğası içinde giderek bir anlamı da kalmadı. Fakültemiz özelinde bu farklılığın ortaya çıkmasında akademik ve tarihsel neden olduğunu sanmıyorum. Bu ülkede bir yandan antropolojinin, etnolojinin bir yandan da halkbilimin bir türlü anlaşılabilmesi ya da çok iyi anlaşılıp bu alanların sakıncalı, tehlikeli görünmesi olabilir. Fakültemizde zaman içinde bu disiplinlerin kurumsallaşmasında bölünmeler, birleşmeler, ayrışmalar yaşandı. Sosyal antropoloji-etnoloji'de olduğu gibi, 1980 de kurulan Halkbilim Bölümü'nün YÖK sonrasında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü içinde yapılanması, sonrasında etnolojiyle birleşmesi gibi gelişmeler akademik gerekçelerle açıklanamaz kanaatindeyim. Batıdaki gelişmelerle birlikte bu bilim dalları birbirinin içine girmiştir artık. Özellikle Amerikan kültürel antropoloji geleneği içinde antropolojiden folklorlara dönenler ya da kültürel antropoloji içinde folklor yapanlara rastlıyoruz. Yani kendilerini folklorcu olarak niteleyenlerin de antropolojiden çok kopuk bir folklor yapmadıklarını biliyoruz. Folklor ve antropoloji arasındaki kopukluğun biraz bu ülkeye özgü olduğunu söyleyebilirim. Folklor-edebiyat ilişkisinin dönemin düşünsel ortamına, ideolojilerine, eğilimlerine uygun bir şekil alması da

etkendir. Çünkü biliyoruz ki milliyetçilikle folklor yan yana, dip dibe, paralel bir şekilde sürdürülmüştür. İşte Boratav bunu kurcalayıp, folklorun milliyetçilikle olan bu ilişkisini koparmaya çalışanlardan birisidir. Ancak Boratav'ın başına gelenlerden sonra bu durum aynen sürdürülmüştür. Bugün de bunun izleri devam ediyor. Ama bugün folkloru bir kültür bilimi söze, eyleme, nesneye, düşünceye dönük kültürel anlamlı formlar gibi yaklaştığımızda belki bu ideolojik yanından biraz daha bağımsız, biraz daha kopuk bir hal alabilir. Tabii burada başka sorunlar çıkıyor karşımıza. Halkbilimcinin “halk” diye tanımladıklarıyla, bunun başına “Türk” ekleyerek “Türk halkbilimi” diye koydukları biraz sorunlu, gerilimi bir hal alıyor. Belki de etnolojinin “öteki” olana, farklının alanına bakıyor olması bizi rahatlatmaktadır.

H.M. Pertev Naili Boratav'la Sedat Veyis Örnek arasındaki benzerlik ve farklılıkları nasıl ortaya koyabiliriz?

M.M.K. Boratav'ın halkbilimciliğinden bahsederken şunu söyledim, on yıllık bir süre içinde DTCF'de folklor ve halk edebiyatı kürsüsünde bağımsız bir halkbilim kürsüsü kurmaya çalışırken, yaşanan sorunlar nedeniyle fakülteden uzaklaştırılan Boratav ile Sedat Veyis Örnek'in yaptıkları ilk bakışta çok benzeşmez. P. N. Boratav folklorun etnografya ve etnoloji ile yakın ilişkisini vurgular ama ayrı bir bilim dalı olduğunun altını çizer. Sedat Veyis Örnek'te bağımsız bir halkbilim kürsüsü kurmaya çalışmış, bunu başarmış ancak YÖK bu kürsüyü kapatmıştır. Boratav'ın 1950'li yıllardan sonra söyledikleriyle, Sedat Veyis Örnek'in 1970'ten sonra yaptıkları örtüşür. Folklorun etnoloji olmasa da onunla bağlantılı yeni bir bağımsız alan olduğu ama sadece sözlü kültür geleneği olmadığı düşüncesi ve maddi kültür alanını, el sanatlarını, gösteri sanatlarını gibi konular Boratav'ın gündemine o yıllardan sonra girmiştir. Veyis Hocanın 1970 -1980'li yıllar arasında “Türk halk töresi” adlı derslerde daha çok geçiş dönemlerini, halk inançlarını büyü, nazar gibi etnoloji kaynaklı konuları halkbilim içine karşımıza çıkar. Bir benzerlik olarak bunu söyleyebilirim. O yüzden daha önce de dediğim gibi Veyis Hoca, Boratav'la başlayan halkbilimin devamı değildir, o başka bir şeydir. Ama yollar bir yerde kesişmiştir.

H.M. Etnolojinin diğer antropoloji disiplinleriyle bağının zayıflaması hatta fizik antropoloji, paleoantropoloji ve prehistoryayla neredeyse kopması nasıl bir süreç içinde gerçekleşti?

M.M.K. Bu sorunu da fakültemiz özelinde cevaplıyorum. Bu bölüm Antropoloji Enstitüsü altında kurulurken batıdaki örnekleriyle benzeşiyordu. Yani gerek Kıta Avrupa'sında gerekse Amerika'da antropoloji bölümlerinin kuruluşlarına şematik olarak bakarsak Biyolojik antropoloji tanımlamasıyla fizik antropoloji ve paleoantropolojiyi sosyal-kültürel antropoloji ile birlikte yan yana olduğunu görürüz. Bunların hemen yanında prehistorya ya da prehistorik arkeoloji gibi, linguistik gibi alanlar da bulunmaktadır. DTCF'de antropoloji ve etnoloji kürsüsü kurulurken fizik antropoloji, paleoantropoloji, prehistorya ve etnolojinin bir arada yer almasının batıdaki örneklerin etkisiyle olmuştur. Ama zaman içinde giderek ayrışmalar, o kopuşlar mesela prehistoryayı arkeoloji alanına doğru iterken, fizik ve paleoantropolojiyi sosyal-kültürel antropolojiden koparmıştır. Şu anda etnolojiden söz etmiyoruz ama halkbilim bölümü içinde etnoloji ve halkbilim yapıyoruz, iki ayrı anabilim dalımız var.

H.M. Bu dört kürsünün bir arada olmasının nasıl bir katkısı olmuştur?

M.M.K. Katkısından çok doğası bu, olması gereken bu, bana göre. Antropoloji bilimleri bölümü dediğimde bu benim öğrencilik yıllarımda saydıklarımı bugün de sayarım. Bugün de böyle olmasından yanayım. Ama bu kopuşun fakültemiz için söylüyorum akademik gerekçeleri pek yok. Batıda da benzer bölümlerin olduğu üniversiteler de benzer örgütlenme şemaları içindeler. Çok farklı değiller.

H.M. Kişisel siyasal anlamda konumlanışları mıydı yoksa karakter uyumsuzluğundan mı arada problemler yaşandı?

M.M.K. Bu bölümlerin kuruluşunun, varoluşunun elbette siyasal ideolojik yanları var. Onunla ilgili çok şey söylenebilir ama ayrı bölümler haline gelmelerinin siyasal nedenlerden çok akademi içinden kaynaklı idari ve kişisel sürtüşmeler daha öncelikli gibi. Bu ülkede antropoloji de halkbilim de -ne dersek diyelim- yapmak zor zanaat...

H.K. Hocam sizin bu bölüme nasıl girişiniz nasıl oldu?

M.M.K. Benim ilk kaydolduğum bölüm tiyatrodur. Aynı liseden bir arkadaşımınla on-on beş günlük öğrenciyken kantinde karşılaştığımda, neredesin, hangi bölümdesin diye sordum, antropoloji bölümünde olduğunu söyledi. Neymiş antropoloji diye sorduğumda, senin lisede bize anlattıkların, yaptıkların vardı ya, duvar gazetesi çıkarıp bir şeyler yazıyordun ya, işte onları anlatıyorlar dediğinde çok şaşırđım. Gidip bu bölümün dersine girdim ve girdiğim ilk ders Orhan Acıpayamlı'nın "Köy Sorunları" adlı bir dersiydi. Derste köy, köy sorunları gibi konuları işledi, köyü tanımladı. Dünya görüşüme de uygun düşünüyordu derste anlatılanlar, oradan bir ilgi doğduğunu söyleyebilirim. Hemen arkasından Sedat Veyis Örnek'in Eskimo'ları anlattığı bir dersine girdim. Hoca'ya da çarpıldım, dersine de... Dersten çıkar çıkmaz tiyatro bölümünden kaydımı almak için öğrenci işlerine gittim, kayıtlar sürüyordu o zamanlar bu tür geçiş imkânları da vardı. Antropoloji bölümü, etnoloji kürsüsüne kaydımı yaptırdım. Öğrenciliğim süresince Sedat Veyis Örnek ekolüne yaslanmak, onun etkisi altında kalmak, onun yaklaşımlarını, bakışını benimsemek, beni antropoloji içinde bugün halkbilim dediğimiz alana doğru itti. Bu durum akademik hayatımı da şekillendirmiştir. Antropoloji öğrenciliğim o gün başladı bugün de sürüyor...

EK 2: BİBLİYOGRAFYALAR

AFET İNAN

Türk Tarihinin Ana Hatları (Kollektif eser Türk Tarihi Tetkik Heyeti), Maarif Vekâleti Yayınları. Devlet Matbaası. İstanbul 1930.

Türk Tarihinin Ana Hatları, (Kollektif eser, Türk Tarihi Tetkik Heyeti) Maarif Vekaleti yayını, Devlet Matbaası. İstanbul 1931.

Türk Tarihi Hakkında Mütalaalar. Afet, Prof. Sadri Maksudi ve Dr. Reşit Galip. , Türk ocakları neşriyatı. 1930.

Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1947.

Aperçu general sur l'Historie economique de l'Empire Turc - Ottoman. Preface de M. le Prof. Antony Babel, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1941.

Atatürk Hakkında Konferanslar. Türk Devrim konferansları, Prof. Enver Ziya Karal ile beraber, D.T.C.F. Yayınları. Ankara 1946.

Atatürk'ten Hatıralar, T.T.K. Basımevi. Ankara 1950.

Atatürk'ü Anarken, T.T.K. Basımevi, Ankara 1955.

Türk Amiralî Pirî Reis'in Hayatı ve eserleri. Pirî Reis'in Amerika haritası, (1513-1528), T.T.K. Basımevi. Ankara 1954.

The Oldest Map of America, Drawn by Pirî Reis, İngilizceye çeviren: Leman Yolaç, T.T.K. Basımevi. Ankara 1954.

Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1956.

Mimar Koca Sinan, Ankara 1956.

Herkesin Bir Dünyası Var, T.T.K. Basımevi. Ankara 1958.

Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler, İş Bankası Yayınları. Ankara 1959.

Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri. İş Bankası Yayınları. Ankara 1959.

Tarih Üzerine İnceleme ve Makaleler, Ankara 1960.

L'emancipation de la femme Turque. UNESCO yayınları. Imprime par Georges Thone. Liege, (Belgique) 1962.

The Emancipation of the Turkish Woman, UNESCO yayınları. Netherlande. Amsterdam 1962.

Atatürk et l'emancipation de la Femme. UNESCO "Le Courier." XVI. Annee. (Fransızca, İngilizce, İspanyolca, Rusça, Almanca, Arapça, Japonca, İtalyanca...)

Decembre 1963.

Taymis'ten Üsküdar'a. From the Thames to Scutari. (İngilizceye çeviren Dr. Engin Üzmen) Londra B.B.C. Türkçe yayınlarında konuşmalar, 88 sayfa. Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Yayınları, Ankara 1964.

Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması- Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri. Millî Eğitim Bak. Yayınları, İstanbul 1964.

Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, T.T.K. Basımevi. Ankara 1969.

Atatürk'ten Yazdıklarım, Altınok matbaası. Ankara 1969.

Kayseri Gevher Nesibe Şifaiyesi, Hacettepe Üniversitesi Yayınları. Ankara 1969.

Tarih'ten Bugün'e, 23 Nisan 1920 Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının Ellinci yıl dönümü için, Konferans ve Makaleler, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1970.

"Mesud'um çünkü muvaffak oldum" Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1971.

"Devletçilik" ilkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Beş yıllık Sanayi Plânı. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972.

İkinci Beş yıllık Sanayi Plânı 1936 raporları, T.T.K. Basımevi. Ankara 1973.

Ellinci Yılda Tarihten Geleceğe, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1973.

Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı. Cumhuriyetin 50. Yıldönümü.

Cumhuriyetin 50. yılı İçin Köylerimiz. T.T.K. Yayınları. Ankara 1978.

Atatürk'ten mektuplar. T.T.K. Yayınları, Ankara, 1981.

İzmir İktisat Kongresi (1923), T.T.K. Yayınları, Ankara, 1982.

Atatürk'ün Viyana Karlsbat Hatıraları. T.T.K. Yayınları, Ankara, 1983.

ŞEVKET AZİZ KANSU²⁶³

“Antropoloji’nin Esbabı Hazırayı Taharrideki Gayesi Nedir?” (G. F. Papillault’dan çeviri), **Hayat**, sayı: 27, 1928.

“Etude Morphologiques des crânes Neo-Caledoniens et des Nègres Africains”, **Revue Anthropologique**, Paris, 1929.

“Alelumum Prognatisma ve Türk Kafalarının Prognatisması Hakkında Bir Tetkik (Türkçe-Fransızca)”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 9, 1930, s. 5-18.

“Anadolu’da Yontulmuş Taş Devrine Dair Not”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 9, 1930, s. 20-35.

“Bugünkü Şeklimizin (Morphologie) Menşeleri ve Müstehase İnsanlar”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 9, 1930, s. 20-35.

“Antropoloji’de Kraniyometri, Sefalometri ve Antropometri Usulleri”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 9, 1930, s. 36-43.

“Türk Kadın ve Erkeğinin Mukayeseli Sefakımetrisi Hakkında Bir Muhtıra”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 9, 1930, s.44-49.

“Hittite’lerin Kraniolojik Tetkikatına Methal” (Türkçe ve Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 10, 1930, s. 3-17.

“Câni Kafalarının Kıf Kaidesi Zaviyeleri Noktayı Nazarından Mutalaası” (Türkçe ve Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 10, 1930, s. 18-22 ve 31-35.

“Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri: Birinci Muhtıra: Boy ve Gövde Nisbetleri” (Türkçe- Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 11, 1931, s.3-19.

“Anadolu ve Rumeli Türklerinin Antropometrik Tetkikleri: İkinci Muhtıra: Etraf ve Baş Nisbetleri” (Türkçe -Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 12, 1931, s.97-110.

“Antropoloji Tedrisatı Hakkında”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 12, 1931, s.111-117.

“Kan Grupları Hakkında”, **İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası**, sayı: 5-6, 1931, s.3-11.

“Türklerin Antropolojisi”, **Birinci Türk Tarih Kongresi-Konferanslar ve Müzakere Zabıtları**, T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, tarihsiz, s. 271-278.

²⁶³ Aygen Erdentuğ’un Antropoloji Dergisi’nin 12. Sayısında yayımlanan “A.Ü. D.T.C.F. Antropoloji Bibliyografyası”ndan alınmıştır. s. 473-482.

- “Türk Irkı ve Türk Dili”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 13-14, 1932, s.5-8.
- “Türk Çocuklarında Mavi Lekeler” (Türkçe-Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 13-14, 1932, s. 37-48.
- “Tabii Sevklerden Manevi Şahsiyete Doğru” (Dr. G. Papillault’dan çeviri), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 13-14, 1932, s.49-88.
- “Kanser ve Irk Arasında Muhtemel Münasebetler”, **Tıp Dünyası Mecmuası**, İstanbul 1933.
- “Türk Tarihi ve Asyanın Biodinamik ve Antropodinamik Kudreti”, **Ülkü**, C. III, sayı: 18, 1934, s. 413-418.
- “Türk Topraklarının Adamı”, **Ülkü**, C. IV, sayı: 10, 1934, s. 81-82.
- “Galatlar” (Dr. Jules Guiard’dan çeviri), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 15-16, 1934, s. 41-48.
- “Psikanaliz ve Beşer Morfolojisinin Münasebetleri” (Dr. G. Papillault’dan çeviri), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 15-16, 1934, s. 49-62.
- “Antropoloji ve Anı İstihaleler” (Charles Fraipont’dan çeviri), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 15-16, 1934, s. 63-69.
- “Kafanın Tavsifi Karakterleri ve Morfolojisi Arasındaki Rabıtalara Hakkında Bir Tetkik”,(Türkçe ve Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 15-16, 1932, s. 70-89. (Seniha Tunakan’la birlikte).
- “Deuxième Contribution a l’Étude Craniologique des Etis (Hittites), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 15-16, 1934, s. 105-109.
- “Contribution a la Craniologiques et l’Anthropometrie des Acromegals”, **Congrés International des Sciences Antropologiques et Ethnologiques**, Londra, 1934.
- “Antropoloji”, **Yeni Türk Mecmuası**, 1934.
- “Çinde Keşfedilen Sinanthropus Hakkında” **Yeni Türk Mecmuası**, 1934.
- “Kanserlilerin Kan Grupları Üzerine Bir Not”, **Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı Mecmuası**, 1934. (K. İsmail Gürkan’la birlikte)
- “Türk İskeletin Antropolojik Tetkikine Yardım: Kürek kemiği” (Türkçe-Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 17-18, 1935, s. 3-18. (Seniha Tunakan’la birlikte).
- “Anadolu Kraniolojisi”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 17-18, 1935, s. 65-67.

- “Craniologie de l’Anatolie”, **L’Anthropologie**, T. 45, N. 1-2, Paris, 1935.
- “Metopismanın Kraniolojik Tetkikine Yardım”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 17-18, 1935, s. 68-72.
- “Contribution a l’étude Craniologique du Métopisme”, **L’Anthropologie**, T. 45, N. 3-4, Paris, 1935, s. 375-381.
- “Prof. Dr. Georges Ferdinand Papillault, 1843-1934”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 17-18, 1935, s. 85-88.
- “Antropoloji’nin tanımı ve Programı Hakkında”, **Ülkü**, C. VII, sayı:37, 1936, s. 34-40.
- “İnsan Beyninin Kaynakları ve Tekamülü” **Ülkü**, C. VIII, sayı 44, 1936, s. 111-118.
- “Çenelerin Ölçüleri ve Morfolojisi Hakkında” **Diş Tabipleri Mecmuası**, sayı: 65, 1936.
- “Türk Irkı Hakkında” (Prof. Pittard’dan çeviri), **Ülkü**, C. VIII, sayı:45, 1936, 196-200.
- “İstikbal Sevgisi ve Bio-Sosyal Kültürümüz” **Ülkü**, C. VIII, sayı: 48, 1937, s. 409-410.
- “1936 Yılında Ankara ve Yakınlarında Meydana Çıkarılan Paleontolojik ve Prehistorik Vesikalar Hakkında İlk Not”, **Ülkü**, C: VIII, sayı: 48, 1937, s. 482-488.
- “Prehistorya” (Prof. Dr. H. Breuil’den çeviri), **Ülkü**, C. VIII, sayı: 47, 1937, s. 343-350.
- “Hamid’in Antropolojik Tetkiki”, **Ülkü**, C. IX, sayı: 51, 1937, s. 216-217.
- “Natur tarihi ve Bilgileri, Türk Muzeum’ı”, **Ülkü**, C.IX, sayı: 51, 1937, 216-217.
- “Alacahöyük’te Bulunan İskeletlerin Antropolojik Tetkiki”, **Bellekten**, C. I, sayı: 1, 1937, s. 180-191.
- “Etude Anthropologique sur Quelques Squelletes d’Alacahöyük”, **L’Anthropologie**, T. 47, No. 1-2, Paris, 1937, s. 557-569.
- “Kumtepe Neolitik Kemikleri Üzerinde Antropolojik Tetkik”, (Türkçe-Fransızca), **Bellekten**, C. I, sayı: I, 1937, s. 557-569.
- Antropometri Tetkikleri İçin Rehber**, Ankara, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Neşriyatı, 1937.
- Prehistorya: Tarihten Evvelki Zamanlar Bilgisi**, A.Ü. D.T.C.F., Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1937.

- Selçuklu Türkleri Hakkında Antropolojik İlk Bir Tetkik ve Neticeleri**, A.Ü. D.T.C.F., Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1937.
- Ankara ve Civarının Prehistoryasında Yeni Buluşlar**, A.Ü. D.T.C.F., Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1937.
- Nouvelles Decouvertes Prehistoriques aux Environs d'Ankara**, A.Ü. D.T.C.F., Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1937.
- “Beşer Irklarının Etnoloji Bakımından Tarihi Metodla Tasnifi Üzerine Bazı Görüşler” **Ülkü**, C. XI, sayı: 65, s. 401-405.
- “Recherches sur les Angles de la Bas edu Crane Chez les Turcs” **Deuxième Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques**, Copenhague, 1938.
- “Recherches Anthropologiques sur les Enfants Turcs des Deux Sexes” **Deuxième Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques**, Copenhague, 1938.
- “Sur les Nouvelles Decouvertes Paleolithique Faites en Anatolie sous l'Auspice de la Societé Turque d'Histoire”, **Deuxième Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques**, Copenhague, 1938.
- “Contribution a l'Etude sur l'Histoire Racial de l'Anatolie”, **Deuxième Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques**, Copenhague, 1938.
- “Türk Tarih Kuruu Prehistorik Araştırmalar”, **Bellekten**, C. IX, sayı: 36, 1939, s. 411-422. (Seniha Tunakan'la birlikte).
- “Kız ve Erkek Çocukları Üzerinde Antropometrik Araştırmalar”, **Ülkü**, C. XII, sayı: 71, 1939, s. 398-402.
- “Anadolu Prehistoryasına Ait Bir Not”, **Ülkü**, C. XII, sayı: 72, 1939, s. 477-479.
- “Öjenik Problemleri”, **Ülkü**, C. XII, sayı: 72, 1939, s. 480-488.
- “Kültür Teorileri Hakkında”, **Ülkü**, C. XIII, sayı: 79, 1939, s. 16-18.
- “Kültür Teorileri Hakkında”, **Ülkü**, C. XIV, sayı: 82, 1939, s. 310-312.
- “Anadolu'nun Irk Tarihi Üzerine Antropolojik Bir Tetkik”, **Bellekten**, C. IX, sayı: 9, 1939, s. 127-162.

“Anadolu’nun Irk Tarihi Üzerine Antropolojik Yeni Bir Tetkik” (Türkçe-Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 19-22, 1939, s. 1-8. (Muine Atasayan’la birlikte)

“Ahlatlıbel İnsan Kemikleri Üzerinde Tetkikler” (Türkçe-Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 19-22, 1939, s. 22-35.

“Afyonkarahisar Civarında Kusura Hafriyatında Meydana Çıkarılan Bakıçağı ve Eti Devrine Ait İskeletler Üzerinde Tetkikler” (Türkçe-Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 19-22, 1939, s. 272-313. (Muine Atasayan’la birlikte)

“Ankara Civarında Bulunan Prehistorik Bir Vazo(Gaglı Küçük Testi) Hakkında” (Türkçe-Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 19-22, 1939, s. 328-329.

“Anadolu Paleotikine Dair Bir Not” (Türkçe-Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 19-22, 1939, s. 330-335.

Prehistorya Araştırmalarında Metodlar, A.Ü. D.T.C.F., Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1939.

Antropoloji Dersleri I: Beşer Paleoantropolojisi ve Prehistorya Malumatı, A.Ü. D.T.C.F., Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1939.

“Etude Anthropologique d’Arslantepe (Malatya)” **Revue Hittite et Asianique**, Paris, 1939.

Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940.

Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Eti Yokuşu Hafriyatı Raporu (1937), (Türkçe-Fransızca), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1940.

“Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Enstitüsünde Muhafaza Edilmekte Bulunan Bazı Prehistorik Arkeoloji Eşyası” **Bellekten**, C. V, sayı: 19, 1941, s. 255-260. (Tahsin Özgüç’le birlikte).

“Zile ve Civarının Ön ve Eski Tarihine Ait Yeni Buluntular”, **Ülkü**, C. XVII, sayı: 99, 1941, s.213-218.

“Eti Yokuşu Kazısında Bulunan Mühür ve Ağırşak”, **Ülkü**, C. XVII, sayı: 100, 1941, s. 291-293.

- “Tilkitepe (Şamramaltı-Van) Kazasında Bulunan Kemik ve Taş Aletler Münasebetiyle Şarki ve Cenubi Şarki Anadolu’ya Bir Bakış”, **Ülkü**, C. XVII, sayı: 101, 1941, s. 224-229. (Tahsin Özgüç’le birlikte).
- “Anadolu’nun İlk İptidai Beşeriyetine Ait Olarak Meydana Çıkardığım Vesikalar ve Neticeleri”, **C.H.P Konferansları Serisi 14**, Ankara, 1942.
- “Anadolu’da Türk Müttefiklerinin Coğrafi Yayılışı Üzerinde Bir Araştırma” (Türkçe-İngilizce), **Anatolia**, I, 1942, s.21-34.
- “Etnoloji ve Memleletimiz” **Ülkü (Milli Kültür Dergisi)**, Cilt II, sayı: 20, 1942, s. 3.
- “Türkiye’nin Irk Tarihi”, **Bellekten**, C. VI, sayı: 23-24, 1942, s.353-402.
- “Anadolu’da Yeni Paleolitik Buluntular” (Türkçe-Almanca), **D.T.C.F. Dergisi**, C. I, sayı: 5, 1942, s. 189-190.
- “İnsan ve Medeniyet Evrimi (Tekamül) Tarihinde Anadolu’nun Yeri”, **III. Tarih Kongresi**, Ankara, 1943.
- “Anadolu’da Mezolitik Kültür Buluntuları”, **D.T.C.F. Dergisi**, Cilt II, sayı:3, 1944, s.673-682.
- “İsparta-Burdur İlleri Çevresinde Türk tarih Kurumu Adına 1944 Haziran’ında Yapılan Prehistorya Araştırmalarına dair İlk Rapor” (Türkçe-İngilizce), **Bellekten**, C. IX, sayı: 14, 1945, s. 411-422.
- “Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Kazılarında (1936-1944) Bakırçağı Yerleşme Katlarından Çıkarılan İskeletlerin Antropolojik İncelenmesi”, **Bellekten**, C. IX, sayı:14, 1945, s. 411-422.
- “Hatay (Antakya)’da Bulunan Üst Aşöllen (Micoque) ve Niğde-Nevşehir Çevrelerinde Toplanan Aletler Hakkında Bir Not” **Bellekten**, C. IX, sayı: 34, 1945, s. 293-298.
- “Antropoloji ve Etnoloji Milletler Arası Kongresi” **D.T.C.F. Dergisi**, C. IV, sayı:1, 1946, s. 512-526.
- İnsanlığın Kaynakları ve İlk Medeniyetler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1946.
- Doğunun Prehistoryası** (E.J. Levy’den çeviri), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1946.

- “The Place of Anthropology and Ethnology in Turkish Universities and Works and Studies Carried on in that Field”, **Man (A Monthly Record of Anthropological Science)**, Londra, 1946, s. 115.
- “Alacahöyük (1943-1945) Kazılarında Çıkarılan Kalkolitik, Bakır ve Tunç Çağlarına Ait Halkın Antropolojisi” (Türkçe-Fransızca), **Bellekten**, C. X, sayı:40, 1946, s. 539-555. (Seniha Tunakan’la birlikte)
- “Stone Age Cultures in Turkey”, **American Journal of Archeology**, Vol. LI, No: 3, 1947.
- “1937-39 Yıllarında Eskişehir’de, Yazılıkaya’da Çıkarılmış Olan Frik çağına Ait Kafanın Antropolojik İncelemesi” **Bellekten**, C. XI, sayı:42, 1947, s. 181-187. (Seniha Tunakan’la birlikte)
- “Karaoğlan Höyüğünde Çıkarılan Eti, Frig ve Klasik Devir İskeletlerinin Antropolojik İncelenmesi” (Türkçe-Fransızca), **Bellekten**, C. XII, sayı: 48, 1948, s. 759-774. (Seniha Tunakan’la birlikte).
- Avrupanın İskan Tarihi, Bugünkü Durum, Kaynaklar ve Evrim**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1950.
- Tilki Tepe (Şamramaltı, Van) Kazısından Çıkarılan İskeletlerin Antropolojisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1952. (M. Ünsal ile birlikte).
- “Türklerde Göz Çukuru Kapasitesi Üzerinde Araştırma” **D.T.C.F. Dergisi** C. XI, sayı: 2-4, 1953, s. 161-170. (Seniha Tunakan’la birlikte)
- “Sur les Civilisations Prehistorique de le Turquie”, **Bellekten**, C. XIX, sayı: 76, 1955, s. 541-545.
- “Southwest Asia: An Anthropological Review for 1952-54”, **Yearbook of Anthropology**, New York, 1955, s.445-470.
- “Introduction a l’Anthropologie de la Période Byzantine” (Berichte über die 5. Tagung der Deutschen Gesellschaft für Anthropologie), Freiburg, i. Br. **Homo**, 1956, s.61-67.
- “Trente-deux ans d’Anthropologie et de Prehistoire en Turquie”, **L’Anthropologie**, 1957, s. 181-185.
- “Kanallı Köprü (Silivri) Kalkolitiğine Ait Yeni Keramik Belgeler ve ‘Heraeum’un Yeri”, **Bellekten**, C. XXVII, sayı: 106, 1963, s. 289-296.

- “Ege (İzmir) Alt Paleolitiğine Ait İlk Not” (Türkçe-Fransızca), **Bellekten**, C. XXVII, sayı: 107, 1963, s. 485-486.
- “Edirne’nin Lalapaşa-Büyünlü Dolmenleri Hakkında İlk Not”, **Bellekten**, C. XXVII, sayı: 107, 1963, s. 491-492.
- “Marmara Bölgesi ve Trakya’da Prehistorik skan Tarihi bakımından Araştırmalar (1950-1962)”, **Bellekten**, C. XXVII, sayı: 108, 1963, s. 205-214.
- “Güney Doğu Anadolu ve ‘Chopper’, ‘Chopping Tools’ Endüstrisi Hakkında”, **Bellekten**, C. XXVIII, sayı: 109, 1964, s. 161-164.
- “Kuzeydoğu Anadolu’da Arpaçay (Çayır Köyü) Dolmenlerinden Galeririli Bir Dolmen Hakkında” (Türkçe-Fransızca), **Bellekten**, C. XXVIII, sayı: 110, 1964, s. 327-328.
- “Bir Tahtacı Mezarlığı” (Türkçe-Fransızca), **Bellekten**, C. XXIX, sayı: 115, 1965, s. 485-490.
- “Überblick über die Fortschritt der Antropologischen Forschungen in der Türkei in den letzten Jahren” (9 Tagung der Deutsch Gesellschaft für Anthropologie), **Homo**, 1967.
- “ Korkuteli-Tefenni İskeletine Ait Kalıntıların Tetkiki”, **Bellekten**, C. XXXII, sayı: 127, 1968, s. 301-315. (Refakat Çiner’le birlikte)
- “İzmir Dolaylarında Bulunan İkinci Bir Alt Palolitik Alete Ait Not” **Bellekten**, C. XXXIII, sayı: 129, 1963, s. 577-579.
- “Edirne’de Bulunan Dolmenler ve Dikilitaşlar Hakkında Yeni Gözlemler” **Bellekten**, C. XXXIII, sayı: 132, 1969, s. 577-579.
- “Bitinya’da Prehistorya Araştırmaları” **Atatürk Konferansları II**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1970, s. 111-118.
- “Kars İli’nin yalçınlar ‘Zührap’ Köyünde Yaşamış Olan Malakanlara Ait Gözlemler”, **Bellekten**, C. XXXV, sayı: 137, 1971, s. 119-122.
- “Edirne’nin Lalapaşa Çevresindeki Kalkansöğüt Vaysal, Karagöl Dolmenleri”, **Bellekten**, C. XXXV, sayı: 137, 1971, s. 123-126.
- “Yarımburgaz (Küçükçekmece-İstanbul) Mağarasında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Prehistorya Araştırmaları ve Tuzla Kalkolitiğinde Yeni Gözlemler”,

VII. Türk Tarih Kongresi-Kongreye Sunulan Bildiriler, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972.

“Kula’da Bulunan Çifte Balta Tasvirli Bir Sunak” **Mansel’e Armağan**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1974, s. 699-701.

“Kılıç Kökten İçin”, **Antropoloji**, sayı: 8 (1973-1974), 1978, s. 7-10.

“Türk Tarih Kurumu Binası Temel Kazısında Çıkan Seramikler Hakkında” **VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976)-Kongreye Sunulan Bildiriler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1979, s. 19-23.

“İbni Sina’nın Başının Morfolojisi Üzerine Bir Gözlem”, **VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976)-Kongreye Sunulan Bildiriler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1979, s. 25-32.

SENİHA TUNAKAN²⁶⁴

- “Kafanın Tabsifi Karakterleri ve Morfolojisi Arasındaki Rabıtalara Hakkında Bir Tetkik” (Türkçe-Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 15-16, 1934, s. 70-89. (Şevket Aziz Kansu’yla birlikte).
- “Türk İskeletinin Antropolojik Tetkikine Yardım: Kürek kemiği” (Türkçe-Fransızca), **Türk Antropoloji Mecmuası**, Sayı: 17-18, 1935, s. 3-18. (Şevket Aziz Kansu’yla birlikte).
- “Türk Tarih Kurumu Prehistorik Araştırmalar” **Bellekten**, C. IX, sayı: 36, 1939, s. 411-422. (Şevket Aziz Kansu’yla birlikte).
- “İrkların Doğuşu”, D.T.C.F. Dergisi, C. I, sayı: 3, 1942, s. 45-55.
- “İkizler ve İnsan Kalıtımı (Veraset) Araştırmalarındaki Önemi”, D.T.C.F. Dergisi, C. IV, sayı: 3, 1946, s. 619-627.
- “Alacahöyük (1943-1945) Kazılarında Çıkarılan Kalkolitik, Bakır ve Tunç Çağlarına Ait Halkın Antropolojisi” (Türkçe-Fransızca), **Bellekten**, C. X, sayı:40, 1946, s. 539-555. (Şevket Aziz Kansu’yla birlikte)
- “1937-39 Yıllarında Eskişehir’de, Yazılıkaya’da Çıkarılmış Olan Frik çağına Ait Kafanın Antropolojik İncelemesi” **Bellekten**, C. XI, sayı:42, 1947, s. 181-187. (Şevket Aziz Kansu’yla birlikte)
- “Karaoğlan Höyüğünde Çıkarılan Eti, Frig ve Klasik Devir İskeletlerinin Antropolojik İncelenmesi” (Türkçe-Fransızca), **Bellekten**, C. XII, sayı: 48, 1948, s. 759-774. (Şevket Aziz Kansu’yla birlikte).
- “Saç Rengi ve Kalıtımı ve Bugünkü İnsan Irklarındaki Saç Renklerinin Doğuşu” D.T.C.F. Dergisi, C. VIII, sayı: 3, 1950, s. 319-325.
- “Şeyh Köyü İskeletleri” (Türkçe-İngilizce), **Bellekten**, C. IV, sayı: 60, 1951, s. 431-445. (Muzaffer Şenyürek’le birlikte)
- “Türklerde Göz Çukuru Kapasitesi Üzerinde Araştırma”, D.T.C.F. Dergisi, C. XI, sayı: 2-4, 1953, s. 161-170. (Şevket Aziz Kansu’yla birlikte).
- “Türklerde ve Türk Suçlularında El Ayasındaki Dört Parmak Çizgisi (Maymun Çizgisi) Üzerinde Araştırma”, **D.T.C.F. Dergisi**, C.XII, sayı: 1-2, 1954, s. 117-126.

²⁶⁴ Aygen Erdentuğ’un Antropoloji Dergisi’nin 12. Sayısında yayımlanan “A.Ü. D.T.C.F. Antropoloji Bibliyografyası”ndan alınmıştır. s. 496- 498.

- “Memleketimizde İkiz Doğumu Çoğunluğu Üzerinde İlk Deneme”, **D.T.C.F. Dergisi**, C.XIII, sayı: 3, 1955, s. 17-19.
- “Türk Çocuklarında ve Yeni Doğmuşlarında Mongol Lekesi”, **D.T.C.F. Dergisi**, C.XIV, sayı: 3-4, 1956, s. 41-50.
- “İnsanın Gıda Olarak Böcek Yemesi, İnsan Gıdasının ve Bambutid’lerin İlk Tarihine Yardım” (Eugen Fischer’den çeviri), **D.T.C.F. Dergisi**, C.XVII, sayı: 1-2, 1959, s. 105-114.
- “Türk Suçlularında Parmak İzlerinin Karşılaştırmalı İncelemesi”, **D.T.C.F. Dergisi**, C.XVIII, sayı: 1-2, 1960, s. 85-91.
- “İnsan ve Hayvanlarda İkiz Teşekkülü ve ‘Diosypus’lar”, **D.T.C.F. Dergisi**, C.XVIII, sayı: 1-2, 1960, s. 1-7.
- “İnsanlarda Normal Beden Vasıflarından Bazılarının Kalıtım Şekline ve Bunların Ferdî ve Irkî Değerlerine Genel Bir Bakış”, **D.T.C.F. Dergisi**, C.XIX, sayı: 1-2, 1961, s. 1-15.
- “Antropoloji ve Babalık Tayini”, **Antropoloji**, sayı:1, 1961, s. 1-15.
- “Bodrum-Dirmil Kazası İskeletleri” **Bellekten**, C. XXVIII, sayı: 110, 1964, s. 361-371.
- “Türk Tarih Kurumu Adına, 1964 Yazında, Alacahöyük’de Yapılan Kazıda Çıkarılan İki Eski Bronz Çağı İskeletlerinin İncelenmesi”, **Bellekten**, C. XXIX, sayı: 116, 1965, s. 571-584.
- “Türk Suçlularında El Ayasının Karşılaştırmalı İncelenmesi”, **Antropoloji**, sayı:4 (1967-1968), 1969, s. 1-26.
- “Malatya-Aslantepe İskeletleri”, **Antropoloji**, sayı:5 (1969-1970), 1971, s. 1-8.
- “Kuzey Africa Cro-Magnoide’leri”, **Antropoloji**, sayı: 6 (1971-1972), 1973, s. 279-293.
- İnsan Irkları**, (Henri-V. Vallois’den çeviri), A.Ü. D.T.C.F. Yayınları, Ankara, 1975.

MUZAFFER ŞENYÜREK²⁶⁵

- “Cranial Equilibrium Index”, **American Journal of Physical Anthropology**. C. XXIV, Sayı: 1, s. 23-41, 1938.
- “Pulp Cavities of Molars in Primates”, **American Journal of Physical Anthropology**. C. XXV, Sayı: 1, s. 119-130, 1939.
- “Fossil Man in Tangier”, **Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology**, Harvard University, C. XVI, Sayı: 3, 1940.
- “The Extension of Neanderthal Man into North Africa” **Man**, C. 40, Sayı: 153, s. 128, London, 1940.
- “İnsan Menşe ve Tekamülünde Pitekanthrop'un yeri”, **Ülkü**. c. XIV, sayı 85 - 90, s. 347 – 356, 1940.
- “Kan Grupları ve Irk” **Ülkü**. s. 500-502, 1940.
- “The dentition of Plesianthropus and Paranthropus”, **Annals of the Transvaal Museum**. C. XX, Part 3, s. 293-302, Pretoria, 1941.
- “Anadolu Bakır Çağı ve Eti Sekenesinin Kraniyolojik Tetkiki. (A Craniological study of the Copper Age and Hittite populations of Anatolia)”, **Bellekten**. C. V, sayı. 19, s. 219-253, 1941
- “Cenubi Afrika'da Keşfedilen Fosil Plesianthropus ve Paranthropus Cinslerinin Dişlerinin Tetkiki. (Study of the dentition of the South African Fossil genera, Plesianthropus and Paranthropus)”, **Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi, Yıllık Çalışmaları Dergisi**. sayı. 1, s. 503-522, 1941.
- “Ankara civarında bulunan birkaç, Paleolitik alete dair bir not” **D.T.C.F Dergisi**. C. II, sayı: 2, s. 345-348, 1944.
- “Anadolu'da bulunan iki yeni Paleolitik alete dair bir not” **D.T.C.F Dergisi**. C. II, sayı. 2, s. 349-352, 1944.
- “Paleontoloji'nin Işığında İnsan Evrimi (Evolution of Man in the Light of Paleontology)”. **D.T.C.F Dergisi**. C. IV, sayı: 3, s. 277-295, 1946.
- “The Multiplicity of Foramina mentalia in a human mandible from the Copper Age of Anatolia” **Nature**. C. 157, s. 792, London, 1946.

²⁶⁵ “Büyük Türk İlim Adamı Şenyürek'in Ardından” **Maden Tetkik ve Arama Dergisi**'nin 1961 yılında yayımlanan 57. sayısından alınmıştır.

- “Türk Tarih Kurumu adına yapılan Maşat Höyük kazasından çıkarılan kafataslarının tetkiki. (Study of the skulls from Maşat Höyük, excavated under the auspices of the Turkish Historical Society)”, **Bellekten**. C. X, sayı: 38, s. 231-254, 1946.
- “A note on the duration of life of the ancient inhabitants of Anatolia” **American Journal of Physical Anthropology**, N.S., C. 5, Sayı: 1, s. 55-66.
- “The South African fossil Ape-Men : The Australopithecinae”. By R. Broom and G.S.H. Scheppers (with a preface by Field Marshal J.C. Smuts). Transvaal Mus. Mem., Sayı: 2, Pretoria, 272 p., 18 plates, 1946. **American Journal of Physical Anthropology**, N.S., C. 5, Sayı: 3, s. 375-378, 1947.
- “Truva civarında Kumtepe'de Bulunmuş Olan İskeletlere Dair Bir Not. (A Note on the Skeletons from Kumtepe in the Vicinity of Troy)”, **D.T.C.F Dergisi**. C. VII, sayı: 2, s. 295-304, 1949.
- “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Karahöyük Kazasından Çıkarılan Kafataslarının Tetkiki (Study of the skulls from Karahöyük, excavated under the auspices of the Turkish Historical Society)”, **Bellekten**. C. XIII, sayı. 49, s. 1-20, 1949.
- “Anadolu'nun Eski Sakinlerinde Taurodontizm (The Occurrence of Taurodontism in the Ancient Inhabitants of Anatolia)”, **Bellekten**. C. XIII, sayı: 50, s. 215-227, 1949.
- “ Anadolu'nun Eski Sakinlerinde Büyük Azı Dişlerinin Aşınması (The Attrition of Molars in the Ancient inhabitants of Anatolia)”, **Bellekten**. C. XIII, sayı: 50, s. 229-244, 1949.
- “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Karain Kazasında Bulunan İki Fosil Dişe Dair Kısa Ön Rapor (A Short Preliminary Report on the Two Fossil Teeth From the Cave of Karain, Excavated under the Auspices of the Turkish Historical Society)”, **Bellekten**. C. XIII, sayı. 52, s. 833-836, 1949.
- “Alaca Höyük'de Bulunan Üç Kafatasına Dair Bir Not (A Note on the Three Skulls From Alaca Höyük)”, **Bellekten**. C. XIV, sayı: 53, s. 57-84, 1950.
- “Larisa Civarında Höyücek'de Yapılan Sondaj (The Test Excavation at Höyücek, in the Vicinity of Larisa)”, **Bellekten**. C. XIV, sayı: 55, s. 487-503, 1950. (H. Gültekin ve A. Dönmez ile birlikte)

- “Büyük Güllücek’de Bulunan Kalkolitik Çağa Ait Bir Muharibin İskeletinin Tetkiki. (Study of the Skeleton of a Chalcolithic Age Warrior from Büyük Güllücek)”, **D.T.C.F Dergisi**. C. VIII, sayı: 3, s. 269-310, 1950.
- “A Study of the Human Skulls from Polatlı Höyük” *Anatolian Studies*. C. I, s. 63-71, 1951.
- “Two Cases of Premature Suture Closure Among the Ancient Inhabitants of Anatolia”, **Bellekten**. C. XV, sayı: 58, s. 247-262, 1951.
- “A Note on the Human Skeletons in the Alaca Höyük Museum”, **D.T.C.F Dergisi**. C. IX, sayı: 1-2, s. 43-61, 1951.
- “Gökdere (Elmadağı) Faunasına Dair Bir Not (A Note on Gökdere (Elmadağı) Fauna)”, **D.T.C.F Dergisi**. C. IX, sayı: 1-2, s. 63-73, 1951.
- “Şeyh Höyük İskeletleri (The Skeletons From Şeyh Höyük)”, **Bellekten**. C. IV, sayı: 60, s. 431-445, 1951. (S. Tunakan’la birlikte)
- “The longevity of the Chalcolithic and Copper Age Inhabitants of Anatolia”, **Bellekten**. C. XV, Sayı: 60, s. 447-468, 1951.
- “Fluctuation of the Cranial Index in Anatolia, from the Fourth Millenium B.C. to 1200 B.C. **Bellekten**. C. XV, Sayı: 60, s. 593-632, s. 1951.
- “Trigonid-talonid Height Relation Indices of the Permanent Lower Molars of rimates”, **D.T.C.F Dergisi**, C. IX, Sayı: 4, s. 458-474, 1951.
- “A Study of the Dentition of the Ancient Inhabitants of Alaca Höyük” **Bellekten**. C. XVI, Sayı: 62, s. 153-224, 1952.
- “The Dentition of the Chalcolithic and Copper Age Inhabitants of Anatolia- Part I. A Morphological Study of the Permanent Lower Molars of the Chalcolithic and Copper Age Inhabitants of Anatolia”, **D.T.C.F Dergisi**. C. X, Sayı: 1-2, s. 57-77, 1952.
- “A Study of the Human Skeletons from Kültepe, Excavated under the Auspices of the Turkish Historical Society. The Skeletons from the Excavation Season of 1948”, **Bellekten**. C. XVI, Sayı: 63, s. 323-343, 1952.
- “A study of the Pontian Fauna of Gökdere (Elmadağı), Southeast of Ankara”, **Bellekten**. C. XVI, Sayı: 64, s. 449-492, 1952.
- “Southwest Asia” **International Directory of Anthropological Institutions**, New York, s. 79-88, 1953.

- “A Note on a New Species of Gazella from the Pontian of Küçük Yozgat” **D.T.C.F Dergisi**. C. XI, Sayı: 1, s. 1-16, 1953.
- “A reappraisal of ‘An Appraisal of Anthropology Today’”, **D.T.C.F Dergisi**. C. XI, Sayı: 1, 1953, s. 105-108.
- “A Study of the Pulp Cavities and Roots of the Lower Premolars and Molars of Prosimii, Ceboidea and Cercopithecoidea”, **Bellekten**. C. XVII, Sayı: 67, 1953, s. 321-365.
- “Küçük yozgat’da Bulunan Gazella Capricornis Rodler ve Weithofer’e Ait bir Boynuz. (A Horn-core of Gazella Capricornis Rodler and Weithofer Found at Küçük yozgat)”, **Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni**. C.IV, Sayı: 2, 1953, s. 141-145.
- “List of Localities of Mammalian Fossils of Pontian Age in the Vilayet of Kayseri” **D.T.C.F Dergisi**, C. XI, Sayı: 2-4, 1953, s. 171-176.
- “Horn-cores of Oioceros from the Pontian of Küçük yozgat”, **Bellekten**, C. XVII, Sayı: 68, 1953, s. 459-473.
- “A Note on the Skulls of Chalcolithic Age from Yümüktepe”, **Bellekten**, C. XVIII, Sayı: 69, 1954, s. 1-25.
- “A Study of a Skull of Promephtis from the Pontian of Küçük yozgat”, **Bellekten**. C. XVIII, Sayı: 71, 1954, s. 279-315.
- “A Study of the Remains of Samotherium Found at Taşkınpaşa” ,**D.T.C.F Dergisi**. C. XII, Sayı: 1-2, 1954, s. 1-32.
- “A Note on the Long Bones of Chalcolithic Age from Yümüktepe”, **Bellekten**. C. XVIII, Sayı: 72, 1954, s. 519-522.
- “A Study of the Remains of Crocuta from the Küçük yozgat District”, **D.T.C.F Dergisi**. C. XII, Sayı: 3-4, 1954, s. 29-74.
- “A Note on the Teeth of Meganthropus Africanus Weinert from Tanganyika Territory” **Bellekten**. C. XIX, Sayı: 73, 1955, s. 1-54.
- “A Note on the Long Bones of Chalcolithic Age from Şeyh Höyük”, **Bellekten**. C. XIX, Sayı: 74, 1955, s. 247-270.
- “A Review of the Order of Eruption of the Permanent Teeth in Fossil Hominids”, **Bellekten**. C. XIX, Sayı: 76, 1955, s. 407-444.

- “Pontien Çağda Ankara Civarında Yaşamış Olan Bir Ceylan Türü”, *Türk Coğrafya Kurumu Yayınları*. Sayı: 2, 1955, s. 67-72.
- “Order of Eruption of the Permanent Teeth in the Chalcolithic and Copper Age Inhabitants of Anatolia”, **Belleten**. C. XX, Sayı: 77, 1956, s. 1-28.
- “Anadolu'nun Kalkolitik ve Bakır Çağı Sekenesinde Üçüncü Büyük Azı Dişlerinin Çıkış Zamanı (The Time of Eruption of the Third Molars in the Chalcolithic and Copper Age Inhabitants of Anatolia)”, **Belleten**. C. XX, Sayı: 78, 1956, s. 201-212.
- “The Excavation of a Cave Near the Village of Mağracık in the Vilayet of the Hatay”, **Anatolia**. C. I, 1956, s. 81-83. (E. Bostancı'yla birlikte).
- “A Short Review of the Anthropology of the Ancient Inhabitants of Anatolia, from the Chalcolithic Age to the End of the Hittite Empire” **Early Anatolia**, ed. Seton Lloyd, Penguin Books, London, 1956, s. 205-209. Penguin Books.
- “The Extension of Neanderthal Man into North Africa” **Actes du IVe Congres International du Quaternaire**. II. Rome, 1956, p. 656.
- “İrk Mefhumu ve UNESCO'nun Bu Konudaki Çalışmalarına Kısa Bir Bakış”, **Kültür Dünyası**. Ankara, 1956.
- “A New Species of Epimachairodus from Küçükyozgat”, **Belleten**. C. XXI, Sayı: 81, 1957, s. 1-60.
- “The Skeleton of the Fossil Infant Found in Shanidar Cave, Northern Iraq”, **Anatolia**. C. II, 1957, s. 49-55.
- “The Duration of Life of the Chalcolithic and Copper Age Populations of Anatolia”, **Anatolia**. C. II, 1957, s. 95-110.
- “A Further Note on the Palaeolithic Shanidar Infant”, **Anatolia**. C.II, 1957, s. 111-121.
- “Büyük Güllücek'de Bulunan İnsan İskeleti (The Human Skeleton Found at Büyük Güllücek)”, **Büyük Güllücek Kazısı**, H. Koşay ve M. Akok, Ankara. 1957.
- Adaptive Characters in the Dentition of Crocuta Eximia (Roth and Wagner), Together with a Survey of the Finds of Crocuta in Anatolia**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1958.

- “Hatay Vilayetinde Prehistorya Araştırmaları (Prehistoric Researches in the Hatay Province)”, **Belleten**. C. XXII, Sayı: 86, 1958, s. 147-166. (Enver Bostancı’yla birlikte).
- “Hatay Vilayetinin Paleolitik Kùltürleri (The Palaeolithic Cultures of the Hatay Province). **Belleten**. C. XXII, Sayı: 86, 1958, s. 171-210. (Enver Bostancı’yla birlikte).
- “Hatay Vilayetinde Yeni Araştırmalar (New Researches in the Hatay Province)”, **Belleten**. C. XXII, Sayı: 87, 1958, s. 443.
- “Kùltepe’de Asur Ticaret Kolonisi Sakinleri Arasında Görùlen Bir Trepanation Vakası (A Case of Trepanation among the Inhabitants of the Assyrian Trading Colony at Kùltepe)” **Anatolia**. C. 3, 1958, s. 49-52.
- “1958 Yılında Samandağ Yakınında Bir Mağarada Yapılan Sondaj (Test Excavation Made in a Cave in the Vicinity of Samandağ in 1958), **Anatolia**. C. 3, 1958, s. 57-70.
- “Antalya Vilayetinde Öküzini’nde Bulunan Bir İnsan İskeletinin Tetkiki (A study of a human skeleton found in Öküzini in the Province of Antalya)”, **Belleten**. C. XXII, Sayı: 88, 1958, s. 465-518.
- “Tıklalı Mağaranın Paleolitik Endüstrisine Dair Bir Not (A Note on the Palaeolithic Industry of the Plugged Cave). **Belleten**. C. XXIII, Sayı: 89, 1959, s. 1-44.
- A Study of the Deciduous Teeth of the Fossil Shanidar Infant, A Comparative Study of the Milk Teeth of Fossil Men**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakùltesi Yayınlarından, Ankara, 1959.
- “UNESCO’nun Irk Konusundaki Yayınlarına Toplu Bir Bakış” **UNESCO Haberleri**, Series III, Sayı: 2, 1958, s. 6-7.
- “Anadolu’nun Eski Sakinlerinin Ömür Süresi” **UNESCO Haberleri**, Series III, Sayı: 11, 1958, s. 3-4.
- “The Relative Size of the Permanent Incisors in the Suborder Anthroidea”, **Anatolia**. C. V, 1960, s. 47-85.
- “Ankara Üniversitesinde Muhafaza Edilen Fosil Fil Kalıntlarına Dair Bir Not (A Note on the Remains of Fossil Elephants Preserved in the University of Ankara)”, **Belleten**. C. XXIV, Sayı: 96, 1960, s. 693-698.

The Pontian Ictitheres from the Elmadağ District, Publications of the Faculty of Languages, History and Geography, University of Ankara, 1960.

“Altındere'nin Üst Aşöleen Endüstrisi (The Upper Acheulean Industry of Altındere)” **Belleten**. C. XXV, Sayı: 98, 1961, s. 149-198.

“Nükleüs Olarak Kullanılan Bir El Baltası (A Hand-Axe used as a Nucleus). **Belleten**. C. XXV, Sayı: 98, 1961, s. 307-312. (E. Bostancı'yla birlikte).

NERMİN ERDENTUĞ²⁶⁶

Türk Beyinleri Üzerine İlk Antropolojik Araştırma, A.Ü. D.T.C.F. Yayınları, Ankara, 1941.

Türklerin Kan Grupları ve Kan Gruplarının Antropolojik Karakterlerle İlgisi Üzerine Bir Araştırma, A.Ü. D.T.C.F. Yayınları, Ankara, 1946.

Hal Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, A.Ü. D.T.C.F. Yayınları, Ankara, 1956.

Sün Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, A.Ü. D.T.C.F. Yayınları, Ankara, 1959.

A Study of the Scial Structure of a Turkish Village, A.Ü. D.T.C.F. yayınları, Ankara, 1959.

Ankara İli ve Köylerinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Antropoloji Bakımından Bir Araştırma, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1966.

Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara, 1972.

Sosyal Adalet ve Gelenekler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.

Türkiye'de Çağdaşlaşma, Eğitim ve Kültür Münasebetleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

“Türk Kafalarının Zaviye Kıymetleri Üzerinde Bir Tetkik”, **Türk Antropoloji Mecmuası**, sayı: 19, 1939, s. 213-238.

“Türklerin Kan Grupları ve Kan Gruplarının Antropolojik Karakterlerle İlgisi Üzerine Bir Araştırma”. **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, C. II, sayı: 1, 1943, s. 17-27.

“Pigmeler Meselesi”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, C. III, sayı: 5, 1945, s. 453-464.

“İnsanlığın Kültür Tarihi Hakkında”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, C. IV, sayı: 4, 1946, s. 429-435.

“Family Structure and Marriage Customs of a Turkish Village”, **Antropoloji**, sayı: 1, 1964.

“Köy Toplumları İle İlgili Kalkınma Çabalarına Etnolojik (Sosyal Antropolojik) Çalışmanın Yeri”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, C. XXIII, sayı: 1-2, 1966, s. 25-30.

“Bugünün İptidailerinde ‘Mutilasyon’ (Sakatlanma) Pratiği ve Mahiyeti Hakkında”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, C. 13, sayı: 3, 1955, s. 39-49.

“Age Groups”, **Antropoloji**, sayı:2, 1966, s. 1-7.

²⁶⁶ Aygen Erdentuğ'un Folklor/Edebiyat Dergisi 22. Sayısında yayımlanan“Nermin Erdentuğ (25.12.1917-26.6.2000) Özgeçmişi ve Çalışmaları” isimli yazısından alınmıştır.

- “Bazı Devrek Köy Toplumlarında Kadının Mevkii”, **Antropoloji**, sayı:2, 1966, s. 8-20.
- “Memleketimiz ve Etnoloji”, **13 Şubat Dergisi**, 1966, s.9.
- “A Few Study of Ethnology in The Faculty of Letters (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi) University of Ankara”, **Antropoloji**, sayı:2, 1966, s. 102-106.
- “Türkiye, Pakistan ve İran Köy-Kır Toplumlarının Karşılaştırmalı İncelenmesi”, **Antropoloji**, sayı:3, 1967, s. 1-6.
- “A Comparative Ethnological Study of the Rural Societies of Turkey, Iran and Pakistan”, **Antropoloji**, sayı:3, 1967, s. 7-10.
- “The Necessity of Application of Social Anthropology on the Works of Community Development in Turkey”, **Antropoloji**, sayı:3, 1967, s. 11-12.
- “Kalkınma Problemleri ve Doğu Anadolumuz” **Antropoloji**, sayı:3, 1967, s. 13-18.
- “Cultural Change in Turkish Traditional Societies” **Bulletin of the National Committe on Urgent Anthropological Research**, sayı: 10, 1968, s. 61-65.
- “Türkiye Etnoloji Çalışmaları” **Önasya (Aylık Türkoloji, Sanat ve Aktüalite Mecmuası)**, C. III, sayı: 29, 1968, s. 22.
- “Etnolojinin Araştırma Alanı ve Gayesi”, **Önasya**, C. III, sayı: 30, 1968, s. 18
- “Niçin Kültür Değerlerini Tanımak Zorundayız”, **Önasya**, C. III, sayı: 31, 1968, s. 8.
- “Maddi Kültür Değerleri”, **Önasya**, C. III, sayı: 32, 1968, s. 18.
- “Maddi Kültür Değerlerimiz: Geleneksel Kıyafet (I)”, **Önasya**, C. III, sayı: 33, 1968, s. 21.
- “Maddi Kültür Değerlerimiz: Geleneksel Kıyafet (II)”, **Önasya**, C. III, sayı: 34, 1968, s. 21.
- “Maddi Kültür Değerlerimiz: Geleneksel Kadın Kıyafeti (III)”, **Önasya**, C. III, sayı: 35, 1968, s. 18.
- “İlkel Topumlarda Hukuk”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, C. 24, sayı: 1-2, 1969, s. 1-5.
- “Türk Etnografya Çalışmaları”, **A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. II, sayı: 1-4, 1969, s. 65-71.
- “Japonya’da Öğrenci Hareketlerinden İzlenimler”, **1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye’de)**, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara, 1969, s.135-140.

- “65. Yaş Dönümü Kutlama Vesilesi ile Sayın Hocamız Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu’ya”, **Antropoloji**, sayı:4, 1969, s. İx-x.
- “Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Göreneklere ve Törelere (I)”, **Antropoloji**, sayı:4, 1969, s. 27-58.
- “Türk ve Japn Kültürleri Arasında Bazı Benzerlikler”, **Antropoloji**, sayı:4, 1969, s. 65-70.
- “Some Similarities Between the Turkish and Japanese Cultures”, **Antropoloji**, sayı:4, 1969, s. 65-70.
- “Türkiye Geleneksel Toplumlarında (Kültüründe) Kültür Değişmeleri”, **Antropoloji**, sayı:4, 1969, s. 71-80.
- “Cultural Change in the Turkish Traditional Societies”, **Antropoloji**, sayı:4, 1969, s. 81-88.
- “Kıbrıs ve Türkiye Türk Toplumlarının Kültür Birliği”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, C. 25, sayı: 1-2, 1970, s. 1-10.
- “Kayseri’de Doğu Türkistan Göçmenlerinde Kültür Özellikleri ve Değişmeleri”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, C. 25, sayı: 3-4, 1970, s. 149-181. (T. Tepeli’yle birlikte).
- “Modernleşme Çabalarında Dikkate Alınması Gereken Eğitime İlişkin Temel Hususlar”, **A. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. IV, sayı: 1-4, 1971, s. 1-4.
- “Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Göreneklere ve Törelere (II)”, **Antropoloji**, sayı:5, 1971, s. 231–266.
- “The Basic Points to be Taken into Consideration in Relation to Education in the Efforts to Modernize”, **Annales de l’Université d’Ankara**, C. XIII, 1972, s. 59–62.
- “İlk Toplumlarda Eğitim”, **A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. V. Sayı: 3–4, 1972, s. 1-13.
- “Türk Köyünde Modernleşme” **Cumhuriyetin 50. Yılında Köylerimiz (1923-1973)**, Ankara, Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, 1973, s. 20-24.
- “Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Göreneklere ve Törelere (III)”, **Antropoloji**, sayı:6, 1973, s. 1–28.
- “Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Köyünde Modernleşme”, **50. Yıla Armağan**, Ankara, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, 1973, s. 7-13.

- “Atatürk Devrimleri ve Kültür”, **Milliyet**, 9 Nisan 1974.
- “Türk Köylerinde Öğretmen-İmam ve Muhtar İlişkilerinin eğitim Açısından Değerlendirilmesi”, **A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. VII, sayı: 1-4, 1974, s. 211-236.
- “Yeryüzü İnsan Toplumlarında Başlık I”, **Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı I.**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1974, s.69-80.
- “Atatürk’de ‘Kültür Dinamizmi’ Görüşü”, **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı**, Ankara, A.Ü.D.T.C.F. Yayını, 1976, s. 67-78.
- “Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törelere (IV)”, **Antropoloji**, sayı:7, 1975, s. 5-16.
- “Atatürk İnkılapları (Devrimler)nin Kültürel Antropoloji Açısından Analizi”, **50. Yıl Konferansları**, Ankara, A.Ü.D.T.C.F. Yayını, 1976, s.91-97.
- “Türk Kültürü ve Milli Değerlerimiz (I)”, **Milli Kültür**, C. I, sayı: 1, 1977, s. 67-69.
- “Türk Kültürü ve Milli Değerlerimiz (II)”, **Milli Kültür**, C. I, sayı: 2, 1977, s. 28–33.
- “Türk Köyünde Eğitim ve Öğretmene Karşı Tutum ve Değerler”, **A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. X, sayı: 1-4, 1978, s.127-135.
- “Türk Köyünde Modernleşme”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, C. 29, sayı: 1–4, 1979, s. 209-215.
- “Kalkınma Projelerinde Kültür Biliminin (Sosyal Antropoloji’nin) Yeri”, **Antropoloji**, sayı:9, 1980, s. 1-8.
- “Modern Sağlık Hizmetlerinde Sosyal Antropolog’un Yeri”, **Antropoloji**, sayı:9, 1980, s. 9-14.
- “Culture Dynamics and Atatürk”, **Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer’e Armağan**, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1981, s. 65–74.
- “Sosyo-Kültürel Değişme Kavramı ve Kemalizm” **Milli Kültür**, C. II, Sayı: 10, 1981, s. 2-3.
- “Kişiliğin Oluşması ve Türk Kimliği”, **Milli Kültür**, C. III, Sayı: 2, 1981, s. 8–9.
- “Modernleşme Karşısında Bazı geleneklerin Yetersizliği”, **Milli Kültür**, C. III, Sayı: 4, 1981, s. 50-51.
- “Kültür Nedir?”, **Milli Kültür**, C. III, Sayı: 6, 1981, s. 35–37.
- “Kültür Evrensel midir?”, **Milli Kültür**, C. III, Sayı: 9, 1982, s. 19–21.

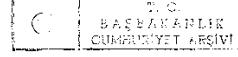
- “Türk Antropoloji Bilimlerinin İlk Büyük Koruyucusu Atatürk’ün Anısına”
Antropoloji, sayı:10, 1982, s. 1–2.
- “Etnoloji Kürüsüsünde Öğrenim ve Araştırma Açısında Gelişme (Tarihçe)”,
Antropoloji, sayı:10, 1982, s. 3–8.
- “Türkiye’de Sağlık Eğitimi Açısından Dikkate Alınması Gereken Hususlar”,
Antropoloji, sayı: 10, 1982, s. 17–22.
- “The Concept of Socio-Cultural Change and Kemalism”, (çev. Aygen Erdentuğ),
Antropoloji, sayı:11, 1982, s. 1–4.
- “Kültür Evrensel midir?”, **Antropoloji**, sayı:11, 1982, s. 5–10.
- “Kişiliğin Oluşması ve Türk Kimliği”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi: Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan**, 1982, s. 373–377.
- “Yakında Kaybettiğimiz Şevket Aziz Kansu”, **Milliyet**, 29 Nisan 1983.
- “Kültürün Görünmeyen Örtülü Yönü Ne Olacak?”, **Milliyet**, 9 Mayıs 1984.
- “Hocamız Kansu’nun Anısına”, **Antropoloji**, sayı: 12, 1985, s. 1–4.
- “Niçin Ülkemizde Sosyal Antropoloji Bilimine İhtiyaç Vardır?”, **Antropoloji**, sayı: 12, 1985, s. 5-8.
- “Çağdaşlaşma ve Kültür Yetersizliği”, **Antropoloji**, sayı: 12, 1985, s. 9–16. (Aygen Erdentuğ’la birlikte).
- “Hamit Zübeyr Anısına”, **Phil. Dr. Hamit Zübeyr Koşay’ın Hatırasına Armağan**, Ankara, Türk Kültürü Araştırmaları Yayını, 1986, s. 129–131.
- “Remzi Oğuz Arık Hoca’yı Analım”, **Milli Kültür: Gençlik Özel Sayısı**, sayı: 53, 1986, 55–56.
- “Sosyal Antropoloji Eğitiminin Türk Kişiliğinin Korunmasına Katkısı” **Türk Kültürü**, sayı: 292, 1987, s. 484–488.
- “Kalkınma Antropolojisi”, **Bellekten**, C. 51, sayı: 201, 1988, s.1349–1357.
- “Kültürleşme (Acculturation)”, **Prof. Yaşar Önen’e Armağan**, Türk Kültürü Araştırmaları Yayın, 1988, s. 77–81.
- “Ülkemizdeki Antropoloji ve Etnoloji Bilimlerine Ne Oldu?”, **Folklor/Edebiyat**, C.VI, sayı: 22, s.15–16.

EK 3

BELGELER

T. C.
BAŞVEKALET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayın
2
9740

Kararname

Ankara Tarih,Dil,Cografya Fakültesinde yeniden ihdas olunan (Türk Tarih Tezi) Kürsüsüne mesleki ihtisasına binaen,Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Beyan Afet'in diğer memuriyetler için bir hakkı müstesna teşkil etmek üzere 70 lira aslî maaşla tayini; Maarif Vekillığının 1/10/938 tarih ve 4/3663 sayılı teklifi ve Milliye Vekillığının 13/10/938 tarih ve 5874 sayılı mutaleenamesi üzerine 1452 sayılı kanunun 7 inci maddesine tevfiken İcra Vekilleri Heyetince 18/10/938 tarihinde onanmıştır.

16/10/938

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

C. Beyaz

S. Sarı

M. M. V.

S. Kaya

Ha. V.

Ma. V.

Mf. V.

Na. V.

H. R. Aksoy

S. Aksoy

H. Aksoy

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V. ve Ma. V. V.

Zr. V.

H. Aksoy

S. İ. M. V.

R. Aksoy

E. Aksoy

938 10 16 25 19 10

Belge 1: Afet İnan'ın Türk Tarih Tezi Kürsüsü'ne atanması.

T. C.
Hariciye Vekâlet BAKANLIĞI
İkinci Daire Umum Müdürlüğü
Şube
U. No.
H. No. 49
Lef

Ankara,194
Hulâsa Türk-Helvetia
.....cemiyeti hakkında

Yüksek Başbakanlığa

Cenevre Başkonsolosluğundan alınan bir telgrafta İsviçre-
de Profesör Pittard'ın başkanlığında memleketimizle İsviçre
arasında kültürel ve iktisadî münasebetlerin gelişmesi maksa-
dile 22 Şubat tarihinde bir Türk - Helvetia cemiyetinin ku-
rulduğu ve bu maksatla yapılan toplantıda karşılıklı dostluk
gösterilerini müteakip İsviçreli üyelerden birinin teklifi
üzerine Zatı Devletlerinin fahrî başkanlığa seçildiği bildi-
rilmektedir .

Keyfiyeti derin saygılarımla arz ederim.

Hariciye Bakanı

Hasan Sabit

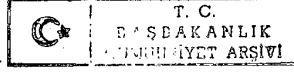
030 10 1234 575 18

KALET FVP
12-1-225 1120

Belge 2: Eugene Pittard'ın başkanlığındaki Türk-Helvetia Cemiyeti Hakkında

T. C.
MILLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü

Sayı:

Ankara,

Konu:

K A R A R N A M E
837

1. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Kürsüsünde münhal bulunan Profesörlüğe, 4936 sayılı Kanunun 115 sayılı kanunla değişik 26 ncı maddesine göre, Fakülte Profesörler Kurulu tarafından seçilmiş ve Senatoca uygun görülmüş olan aynı Kürsü Doçenti Dr.Seniha Tunakan'ın tâyini tensip edilmiştir.

2. Bu Kararnamenin icrasına Millî Eğitim Bakanı memurdur.

19 Ocak 1982

CUMHURBAŞKANI

egriug

Başbakan

Millî Eğitim Bakanı

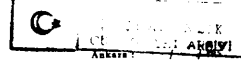
İsmail Kültür

id. k. k. k.

030 11 1 288 3 1

Belge 3: Seniha Tunakan'ın Profesörlüğe atanması

T. C.
MAARİF VEKÂLETİ
Üniversiteler Bürosu
Sayı:

Özet:

K A R A R

3/292

1- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji ve Etnoloji Kürsüsünde münhal bulunan (1100) lira kadro aylıklı Profesörlüğe, 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun 28 inci maddesine göre, Fakülte Profesörler Kurulu tarafından seçilmiş ve Senatoca uygun görülmüş olan aynı Kürsünün Paleontoloji (Prehistorya) Doçenti Dr. İsmail Kılıç Kökten'in, hakkı müteessibi bulunan (1250) lira aylıkla tayini tensip edilmiştir.

2- Bu kararın icrasına Maarif Vekili memurdur.

22 Haziran 1959

REİSİCUMHUR

(Handwritten signature)

Başvekil

Maarif V. Vekili

(Handwritten signature)

(Handwritten signature)

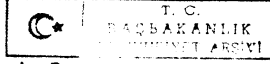
030 11 1 46 18 12

Belge 4: İsmail Kılıç Kökten'in Prehistorya Kürsüsü profesörlüğüne atanması.

T. C.
MAARİF VEKALETİ
Üniversiteler Binası
Sıhhiye Caddesi

Ankara, 16 / 1953

Özet:

K K R A R

30425

1- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Paleoantropoloji Kürsüsü Ordinaryüs Profesörlüğüne, 4936 sayılı kanunun 28 inci maddesine göre, Fakülte Profesörler Kurulunca seçilmiş ve Senatoca uygun görülmüş olan aynı Kürsü Profesörü Dr. Muzaffer Şenyürek'in tayini tenzih edilmiştir.

2- Bu kararın icrasına Maarif Vekili memurdur.

REİSİCUMHUR

16 Nisan 1953

[Handwritten signature]

Başvekil

Maarif Vekili

[Handwritten signature]

269 11 16

Belge 5: Muzaffer Şenyürek'in Paleoantropoloji Kürsüsü Ordinaryüs Profesörlüğüne atanması.

K A R A R
31702

1- Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji ve Etnoloji Kürsüsünde münhal bulunan (1100) lira aylıklı Etnoloji Dersi Profesörlüğüne, 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun 28 inci maddesine göre Fakülte Profesörler Kurulunca seçilmiş ve Senatoca uygun görülmüş olan aynı kürsü Doçenti Dr.Nermin Erdentuğ'un tayini tensip edilmiştir.

2- Bu kararın icrasına Maarif Vekili memurdur.

15 Ocak 1960

REİSİCUMHUR

[Handwritten signature]

Başvekil

Maarif Vekili

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

030	11	1		280	1	18
-----	----	---	--	-----	---	----

Belge 6: Nermin Erdentuğ'un Etnoloji Kürsüsü Profesörlüğüne atanması.

4265

Oxford'da toplanmış olan Antropoloji ve Etnoloji ilimleri Milletlerarası kongresinin daimi konseyi çalışmalarına katılan Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Antropoloji Ord.Profesörü Dr.Şevket Aziz Kansu ile Ankara Etnografya müzesi Müdürü Profesör Remzi Oğuz Arık'a 2/9390 sayılı karar gereğince gündelik verilmesi; Dışişleri Bakanlığının 13/4/1946 tarihli ve 41586/92 sayılı yazısı ve Maliye Bakanlığının 20/5/1946 tarihli ve 13248/657/3182 sayılı mütalaası üzerine, Bakanlar Kurulunca 28/5/1946 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan *İsmet İnönü* Adalet Bakanı *M. İsmail* Milli Savunma Bakanı *A. N. Akın* İçişleri Bakanı *Halil Paşa* Dışişleri Bakanı *M. Cakay*
Maliye Bakanı *İsmail* Millî Eğitim Bakanı *Yunus* Bayındırlık Bakanı *Yunus* Ekonomi Bakanı *İsmail* En. ve So. Y. Bakanı *İsmail*
Gümrük ve Tekel Bakanı *B. Coşkun* Tarım Bakanı *İ. R. Hatipoğlu* Ulaştırma Bakanı *A. F. Akın* Ticaret Bakanı *G. Karadeniz* Çalışma Bakanı *K. S. S. S.*

08 0 18 01 02 111 38 14

Belge 7: Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu ve Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık'ın Oxford'ta toplanmış olan Antropoloji ve Etnoloji Milletlerarası Kongresine katılmaları için birlikte gündelik verilmesi.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube: 8
Sayı: 1067

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

KARARNAME

30 temmuz 934 tarihinden 4 ağustos 934 tarihine kadar Londrada toplanacak olan Antropoloji ve Etnoloji ilimleri beynelmül millet Kongresine, salâhiyeti kongrenin ilmi mesaisine iştirake münhasır kalmak şartile, Üniversite Fen Fakültesi Antropoloji Profesörü Dr. Şevket Aziz Beyin gönderilmesi ve altıyüz lirayı geçmemek üzere verilecek harcırahın 14735 sayılı kararnameden istisnaen döviz olarak teüyesi, Hariciye Vekilliğinin iş'arına atfen Maarif Vekilliğinin 21/7/934 tarih ve 2940 sayılı tezkaresile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 22/7/934 tarih ve 1/542 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 24/7/934 te tasvip ve kabul olunmuştur.

24/7/934

REİSİCÜMUR

Şevket Aziz

Bş. V.

Ad. V.

M. M. V.

Da. V.

Şevket Aziz

Şevket Aziz

Şevket Aziz

Ha. V.

Ma. V.

M. V.

Na. V.

Şevket Aziz

Şevket Aziz

Şevket Aziz

Şevket Aziz

İk. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

Zr. V.

Şevket Aziz

Şevket Aziz

Şevket Aziz

Şevket Aziz

030 13 61 02 47 53 7

Belge 8: Prof. Dr. Şevket Aziz Bey'in Londra'da yapılmış olan Antropoloji ve Etnoloji Millietlerarası Kongresi için harcırah ödenmesine dair.

T. C.
BAŞVEKALET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayıs:
2
8846

Kararname

Ankara Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesinde Antropoloji ve Türk Tarihi mevzuları üzerinde muhtelif konferanslar vermesi için iki ay müddetle getirilmesine lüzum görülen Genève Üniversitesi Profesörlerinden antropoloji mütehassısı Pittard'a biner liradan verilecek 2000 Lira ücretin yarısı olan 1000 lira ile geliş ve gidiş harcırahı olan 1000 Lira ki cem'an 2000 liranın serbest döviz olarak verilmesi hakkındaki Maarif Vekilliğinin 18/2/938 tarih ve 689 sayılı teklifi ile Maliye Vekilliğinin bu hususa müteallik 9/3/938 tarih ve 54247/2/3733 sayılı mütalânamesi icra Vekilleri Heyetinin 21/3/938 tarihli toplantısında görüşülerek adı geçen Mütehassısın ücret ve yol parasına karşılık iki bin liralık döviz verilmesi onanmıştır.

21/3/938

REİSİCÜMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

C. Baş

Ad. V.

B. Sarıgül

M. M. V.

M. Özgür

Da. V.

S. Kaya

Ha. V.

H. R. Baş

Ma. V.

M. A. Baş

Mi. V.

S. Ankara

Na. V.

A. Zengin

İk. V. ve Zr. V. V.

İ. Baş

S. İ. M. V.

M. A. Baş

G. İ. V.

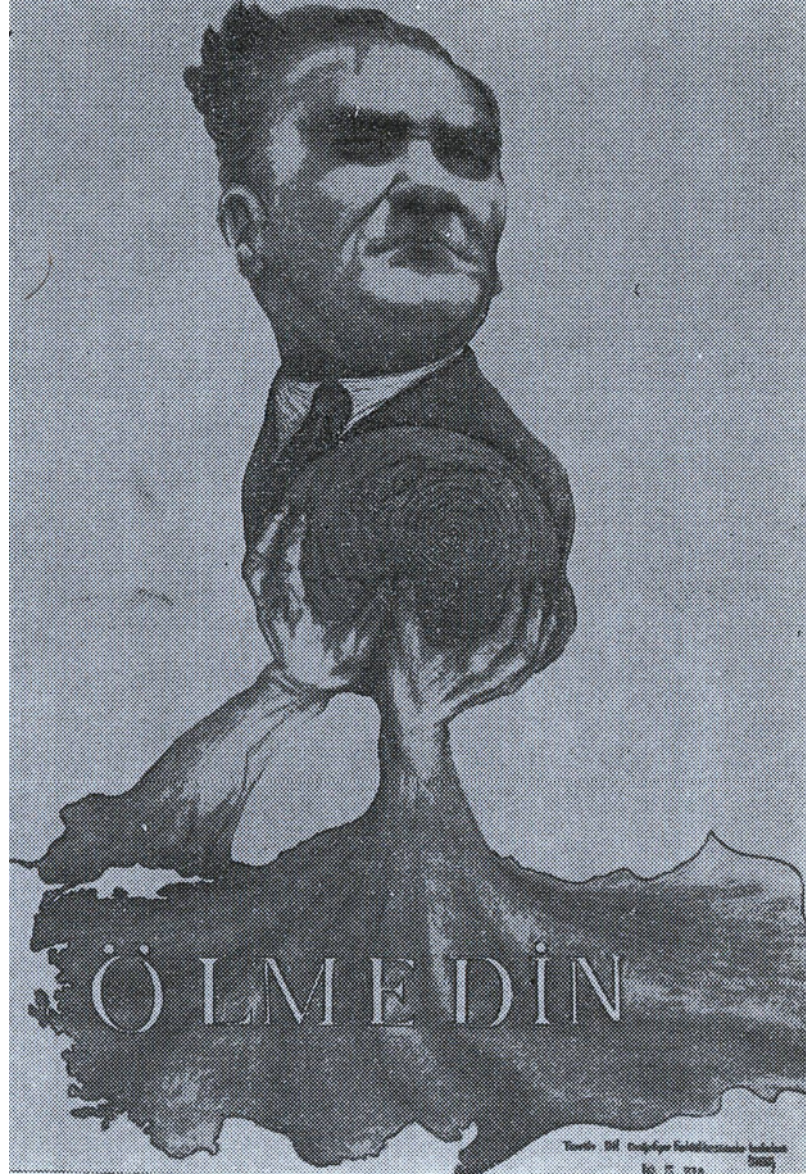
K. Ankara

Zr. V.

82 21 7

Belge 9: Prof. Eugene Pittard'ın DTCF'de konferanslar vermesi için ücret ödenmesi.

EK 4:

İsmail Kılıç Kökten'in Atatürk'ün ölümünün ardından çizdiği resim.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi: 20.08.1982

Eğitim:

1988–1993: Ali Ersoy İlkokulu, Ankara.

1993–1994: Hacı Bayram Veli Ortaokulu, Ankara.

1994–1996: Esenevler Lisesi, Ankara.

1996–1999: Aydınlikevler İnönü Lisesi. Ankara.

2002–2006: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Halkbilim Bölümü.

2008- : Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

2009 (Mayıs-Ağustos): Atina Üniversitesi Tarih Bölümü (Prof. Antonis Liakos danışmanlığında) ERASMUS Öğrenci Değişim Programı- Staj Hareketliliği Öğrencisi, Yunanistan.

2009- : Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi Halkbilim Bölümü- Etnoloji Anabilim Dalı.